

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”

Oquv ishlari bo'yicha prorektor

_____ **prof. A.A.Karimov**

_____ 2013 yil

“Sug'urta ishi” kafedrası

“IJTIMOIY SUG'URTA”

fanidan

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

Toshkent-2013

Tuzuvchilar: **I.Ochilov** – TMI, “Sug’urta ishi” kafedrası mudiri,
i.f.n. dots.
I.Kenjaev – TMI, “Sug’urta ishi” kafedrası katta
o‘qituvchisi

Fanning o‘quv uslubiy majmuasi 2013 yil 8 iyundagi 19-sonli majlisida muhokama etilib, fakul’tet Kengashida ko‘rib chiqishga tavsiya qilingan.

Kafedra mudiri: **dots.Ochilov I.K**

Fanning o‘quv uslubiy majmuasi Sug’urta fakulteti Kengashida muhokama qilingan va tavsiya etilgan (2013 yil “__” iyundagi__ - sonli qarori)

Kengash raisi: **dots.Radjabov U.O**

Kelishildi:

O‘quv ishlari bo‘yicha
prorektor: **prof.Karimov A.A**

“Ijtimoiy sug’urta” fani bo’yicha o’quv-uslubiy majmuaning tarkibi

1	O’quv dasturi
2	Ishchi dastur
3	Ta’lim texnologiyasi
4	Masalalar va mashqlar to’plami
5	Testlar
6	Nazorat uchun savollar(JN,ON)
7	Umumiy savollar
8	Tarqatma materiallar
9	Tayanch so’z va iboralar
10	Referat mavzulari
11	Adabiyotlar ro’yxati
12	Tayanch konspekt
13	O’quv materiallari (ma’ruza-matni, o’quv qo’llanmalar)
14	Xorijiy manbalar
15	Kurs ishlari mavzulari
16	Annotatsiyalar
17	Mualliflar xaqida ma’lumot
18	Foydali maslahatlar
19	Normativ xujjatlar
20	Baholash mezonlari

“IJTIMOIY SUG’URTA” FANIDAN O’QUV DASTURI

“IJTIMOIY SUG’URTA” FANIDAN ISHCHI O’QUV DASTURI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘quv-uslubiy boshqarma
tomonidan ro‘yxatga olindi**

№ _____
2013 yil iyul

**Rektorning 211- sonli
buyrug‘i bilan
TASDIQLANGAN
(2013 yil 20 iyul)**

IJTIMOIIY SUG‘URTA

ISHCHI O‘QUV DASTURI

	Oliy ta‘limning
Bilim sohalari:	100 000 – Ta‘lim;
	300 000 – Ijtimoiy fanlar, iqtisod va huquq.
Ta‘lim sohalari:	340 000 – Iqtisod va biznes.
Ta‘lim yo‘nalishi:	5231200–Sug‘urta ishi;

Toshkent – 2013

Fanning ishchi o'quv dasturi o'quv, ishchi o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:	I.Ochilov	– TMI, “Sug’urta ishi” kafedrası mudiri, i.f.n. dots.
	I.Kenjaev	– TMI, “Sug’urta ishi” kafedrası katta o’qituvchisi
Taqrizchilar:	S.Xudoyqulov	–TDIU, “Moliya va soliqlar kafedrası mudiri, i.f.n. dots.
	A.Omonov	–TMI, “Soliqlar va soliqqa tortish” kafedrası dotsenti

Fanning ishchi o'quv dasturi kafedraning 2013 yil 8 iyundagi 19-sonli majlisida muhokama etilib, fakul'tet Kengashida ko'rib chiqishga tavsiya qilingan.

Kafedra mudiri:

dots.Ochilov I.K

Fanning ishchi o'quv dasturi Sug’urta fakulteti Kengashida muhokama qilingan va tavsiya etilgan (2013 yil “__” iyundagi__ - sonli qarori)

Kengash raisi:

dots.Radjabov U.O

Kelishildi:

**O’quv ishlari bo’yicha
prorektor:**

prof.Karimov A.A

KIRISH

1.1. Fanning maqsadi va vazifalari

«Ijtimoiy sug'urta» fanini o'rganish bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari hamda ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari to'g'risida tushunish va nazariy va amaliy bilimlari bilan boyitishni vazifa qilib qo'yadi. «Ijtimoiy sug'urta» fani hozirgi rivojlangan iqtisodiyotda ijtimoiy himoya va sug'urtaning o'rni va ahamiyati, ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli, davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibiga oid iqtisodiy ma'lumotlarni umumlashtirib, tahlil qilib, real ma'lumotlarga ega bo'lish, iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha xulosa va takliflar berishda etarli darajada bilimlarni beradi.

Uning asosiy maqsadi - ijtimoiy risklarni boshqarish, shuningdek davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibini tahlil qilish, tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish bo'yicha maslahatlar berish va boshqalardan iborat. «Ijtimoiy sug'urta» fanini ijtimoiy sug'urta sohasidagi faoliyatini na faqat milliy iqtisodiyotdagi ijtimoiy sug'urtalash asosida balki kengroq va chuqurroq chet el davlatlari tajribasi asosida o'rgatadi. «Ijtimoiy sug'urta» fanini o'rganish uning turli ijtimoiy risklarni boshqarishda tutgan o'rnini tushunish va nazariy bilimlarni amaliy bilimlar bilan boyitishni vazifa qilib qo'yadi.

Har bir mavzu yakunida ta'lim texnologiyalari keltirilgan va ularni qo'llash yuzasidan aniq tavsiyalar mazkur fandan ishlab chiqilgan o'quv-uslubiy majmua(O'UM)da bayon etilgan.

1.2. Fanni o'zlashtirgan talabani malakaviy darajasi:

- Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati haqidagi;
- Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli haqidagi;
- Ijtimoiy ta'minot tizimi haqidagi;
- Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi hamda Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish haqidagi tasavvur va malakaga ega bo'ladi.

1.3. Fanning o'quv rejasidagi fanlar bilan bog'liqligi

Mazkur fanni o'rganish uchun bakalavriat ta'lim yo'nalishi davlat ta'lim standartlarida ko'zda tutilgan iqtisodiy fanlar bilan bevosita aloqada bo'ladi.

1.4. Fanni o'qitishda qo'llaniladigan yangi pedagogik texnologiyalar va ularning mazmun-mohiyati

«Ijtimoiy sug'urta» fanining *ma'ruza mashg'ulotlarida* ma'lumotlarni ko'rgazmali taqdim etish usullari va vositalari:

insert jadvali:

- mustaqil o'qish, ma'ruza tinglash jarayonida olinadigan ma'lumotlarni yaxlit bir tizimga keltirishga imkoniyat yaratadi.
- oldindan olingan ma'lumotni yangisi bilan o'zaro bog'lash qobiliyatini shakllantirishga imkon beradi.

Klaster (Klaster - tutam, bog'lash):

Ma'lumot xaritasini tuzish va vositasi-barcha fikr konstitutsiyasini fokuslash va aniqlash uchun asosiy omil atrofida g'oyalarni yig'ish.

Toifali jadval:

Toifa - mavjud holat va munosabatlarni aks ettiradigan belgi (umumiy).

- ajratilgan belgilarga ko'ra olingan ma'lumotlarni birlashtirishni ta'minlaydi;

- tizimli mushohada qilish, ma'lumotlarni tarkiblashtirish va tizimlashtirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Kontseptual jadval:

O'rganilayotgan xodisa tushuncha, qarash, mavzu va shu kabilarni ikki va undan ortiq jihat bo'yicha taqqoslash imkonini beradi. Tizimli mushohada qilish, ma'lumotlarni tarkiblashtirish va tizimlashtirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

BBB jadvali:

Bilaman, Bilishni xoxlayman, Bildim

- matn (mavzu, bo'lim) bo'yicha tadqiqot ishlari olib borish imkonini beradi;

- tizimli mulohaza qilish, tarkibga ajratish ko'nikmalarini beradi.

T-jadval:

Bitra kontseptsiya (ma'lumot)ning jihati o'zaro solishtirish (ha/yuk, ha/qarshi). Tanqidiy mushohada rivojlantiradi.

BLOT-tahlil jadvali:

Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli va ijtimoiy ta'minot tizimi. Bu kabi tahlilni iqtisodiyot bo'yicha umumiy tarzda yoki alohida muammo yoki loyiha bo'yicha ham amalga oshirish mumkin. Tizimli mushohada qilish, taqqoslash, solishtirish, tahlil va sintezni amalga oshirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Loyihalash metodi:

Kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish bo'lib, loyiha, ma'lum bir hisob-kitob, chizma va boshqalarga asoslangan holda tavsiflash, bayon qilish shaklida mujassamlashgan g'oya, fikr.

«Ijtimoiy sug'urta» fanining **amaliyot mashg'ulotlarida** muammoni jamoali tarzda hal etishning usullari va vositalari:

Aqliy hujum:

Bu uslubda qo'yilgan savol, maummo, masalani butun guruh bilan birgalikda muhokama kilinadi. U talabalarni o'quv jarayonida mashg'ulotlar faol qatnashishlarini topish va bayon qilish chog'ida boshqalarni ham fikrini jalb qilish, o'z fikrlarini aytishga yo'naltiruvchi metoddir.

Bahs:

O'z fikrini ifoda etishni xoxlovchilar orasida biron bir munozarali masalani muhokama qilish, xaqiqatni aniqlash va to'g'ri qarorni qabul qilish.

Muzokaralar:

Eshitish aniq tashkil etilgan ikki tomon fikrlari almashinuvi.

Pinbord texnikasi:

Muammoni xal etish buyicha g'oyalarni tizimlashtirish va guruhlashtirish va yagona nuqtai nazarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Delfin texnikasi:

Muammoni xal etishning jamoali baholash va tanlash imkonini beradi.

6-6 texnikasi:

Qo'yilgan muammoni xal etish buyicha jamoa tomonidan ifodalangan variantlardan eng yaxshisi baholanadi va tanlanadi, keyin quyidagi xarakatlar algoritmgaga muvofiq ma'lum belgilar bo'yicha guruhlanadi.

Keys stadi.:

Talabalarni qaror qabul qilishga o'rgatishda muammoli vaziyat hosil kilib, uni echishni o'rganish metodi.

Shuningdek «Ijtimoiy sug'urta» fanining amaliyot mashg'ulotlarida Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Web Trust, SYS Trust), slaydlardan, multimediate'lim vositalaridan, INTERNET sahifalari va tizimlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Talabalarga ushbu fanni o'zlashtirishda mavjud o'quv adabiyotlaridan, elektron darslik, teslar majmuasi va boshqa manbalardan foydalanish tavsiya etiladi.

**I. “IJTIMOIY SUG’URTA” FANIDAN O’TILADIGAN
MAVZULAR VA ULAR BO’YICHA MASHG’ULOT TURLARIGA
AJRATILGAN SOATLAR HAJMINING TAQSIMOTI**

t\r	Mavzular	Jami soatlar	Ma’ruza	Amaliy mashg’ulot	Mustaqil ta’lim
1	2	3	4	5	6
1.	Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari	10	4	2	4
2.	Ijtimoiy sug’urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari	10	4	2	4
3.	Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug’urtaning roli	10	4	2	4
4.	Ijtimoiy ta’minot tizimi	10	4	2	4
5.	Davlat ijtimoiy sug’urtasi bo’yicha nafaqalar tayinlash va to’lash tartibi	10	4	2	4
6.	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug’urtasiga badallar ajratishi	10	4	2	4
7.	Pensiya sug’urtasi	10	4	2	4
8.	Fuqarolarning davlat pensiya ta’minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari	10	4	2	4
9.	Ijtimoiy sug’urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi	4	2	-	2
10.	Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug’urta qilish	6	2	2	2
	Jami:	90	36	18	36

II. MA'RUZA MASHG'ULOTLARI

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari (4 soat)

Ijtimoiy himoya tushunchasi. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi. Ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslari. Norasmiy ijtimoiy yordam turlari. Ijtimoiy himoya siyosati va maqsadi. Inflyatsiyaning ijtimoiy himoyaga ta'siri. Ijtimoiy himoya tizimida mahallaning o'rni. Ijtimoiy himoya tizimining yagona kontseptsiyasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy hujum, guruhni baholash jadvali, guruhda ishlash qoidasi.*

[A1,A2,A3,A5,A6,A7,A9,A10,A11,Q12,Q13,Q14,Q15,Q16,Q17,Q18,Q19]

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari (4 soat)

Ijtimoiy sug'urta tushunchasi. Dastlabki ijtimoiy sug'urtaning tashkil etilishi. Aholini ijtimoiy himoyalashning zamonaviy tizimi. Ijtimoiy kafolat. Ijtimoiy sug'urtaning shakllari. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyati. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari. Ijtimoiy sug'urta fondlari va ularning o'ziga xos tomonlari. Ijtimoiy sug'urta fondlarning shakllanishi. Pensiyalar. Nafaqalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy hujum, guruhni baholash jadvali, guruhda ishlash qoidasi.*

[A1, A3, A5, A7, A9, A11, Q12, Q13, Q14, Q15, Q16, Q18, Q20, Q21]

3-mavzu: Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli (4 soat)

Sug'urtaning zarurligi. Baxtsiz xodisalardan davlat majburiy sug'urtasi. Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi. Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli.

Davlat va xususiy tashkilotlarning sug'urtani ta'minlashdagi asosiy farqlari. Ijtimoiy sug'urta tizimining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy sug'urta sohasini davlat tomonidan boshqarishning asosiy masalalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy hujum, guruhni baholash jadvali, guruhda ishlash qoidasi.*

[A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,Q12,Q13,Q14,Q20,Q21,Q22,Q23]

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi (2 soat)

Ijtimoiy ta'minot - aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini sifatida. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi, olingan natijalarni jadval shaklida.*

[A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,Q12,Q14,Q16,Q17,Q19,Q20]

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi (4 soat)

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa. Nafaqa miqdori. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni tayinlash uchun umumiy ish stajini aniqlash va hisoblash tartibi.

Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik, homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalarni hisoblash tartibi. Bola tug'ilganda beriladigan nafaqa.

Qo'shimcha dam olish kuni uchun beriladigan nafaqa. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa.

Nafaqalarni tayinlash va to'lash. Nafaqalarni to'lash yuzasidan nazorat o'rnatish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi, olingan natijalarni jadval shaklida.*

[A1,A3,A4,A6,A7,A8,A9,A10,Q11,Q12,Q14,Q16,Q17,Q18,Q20,Q21]

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi (4 soat)

Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish. Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi. Pensiya va nafaqalarni tayinlash hamda to'lash.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi, olingan natijalarni jadval shaklida.*

[A2,A3,A5,A6, A7, A8, A9, A11, Q12, Q13, Q14, Q16, Q17, Q18, Q19, Q21]

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi (4 soat)

Pensiya sug'urtasi tushunchasi. Sug'urtalanuvchilarning yoshi. Sug'urta muddati. Sug'urta xodisalari. Hisobga olinmaydigan sug'urta hodisalari. Sug'urta summasi. Sug'urta mukofoti. Sug'urta shartnomasi. Pensiya sug'urtasining turlari: davlat pensiya sug'urtasi, qo'shimcha pensiya sug'urtasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi, olingan natijalarni jadval shaklida.*

[A1, A3, A4, A5, A6, A7, A10, A11, Q12, Q13, Q14, Q16, Q17, Q18, Q20]

8-mavzu: Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari (4 soat)

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalari. Mehnat shartnomasi. MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi Bitimi. Bitimga ko'ra pensiya tayinlash va to'lash. Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga tayinlanadigan nafaqa. Kasb kasalligi tufayli nogironlik nafaqasi.

Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari. Nogironlik pensiyasi. Boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi, olingan natijalarni jadval shaklida.*

[A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10, A11,Q13,Q14,Q15,Q16,Q17,Q18, Q21]

9-mavzu: Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi (2 soat)

Aholini ijtimoiy himoyalash sohasida Yaponiya tajribasi. Ijtimoiy ta'minot tizimi. Qonunchilik negizi. Ijtimoiy ta'minot tizimiga demografik o'zgarishlarning ta'siri. Yaponiya hukumatining "Oltin reja"si.

Moliyaviy asos va xarajatlar. Ijtimoiy ta'minot tizimida sug'urta to'lovlari tarkibiy tuzilishi. Ijtimoiy ta'minot tuzilishi. Bazali pensiya to'lanish tartibi. Pensiya fondining tarkibi, uning shakllanishi.

Ayrim MDH davlatlari, ya'ni Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Qozog'istonda ijtimoiy ta'minot bo'yicha to'lovlarning qonuniy bazasi. Ijtimoiy sug'urta to'lovlarni to'lash tartibi va manbalari.

Rivojlangan davlatlar ijtimoiy sug'urta tizimining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy sug'urtaning eng muhim tamoyili. AQShda sug'urta islohotlari, tibbiy sug'urta tizimi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Guruhlar ishi bo'yicha baholash jadvali, diskussiya qatnashuvchilarini baholash mezonlari jadval.*

[A1, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, Q12, Q16, Q17, Q18, Q19, Q20]

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish (2 soat)

Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalar. Sug'urta ob'ekti va sub'ekti. Sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi. Sug'urta mukofoti: tarif stavkasi va to'lash tartibi. Sug'urta davri. Polis berish tartibi va uning amal qilinishini to'xtatish.

Sug'urta kompaniyasining xarajatlari: tibbiy xarajatlar, tibbiy-transport xarajatlari, transport bilan bog'liq xarajatlar, dafn etish bilan bog'liq xarajatlar, baxtsiz hodisalar bo'yicha xarajatlar. Sug'urta ta'minoti.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Guruhlar ishi bo'yicha baholash jadvali, toifali jadval, kontseptual jadval.*

[A1, A2, A3, A4, A5, A8, A9, A10, A11, Q12, Q14, Q15, Q16, Q18, Q20, Q21]

III. AMALIY MASHG'ULOTLAR MAVZULARI

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari (2 soat)

Ijtimoiy himoya tushunchasi. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi. Inflyatsiyaning ijtimoiy himoyaga ta'siri. Ijtimoiy himoya tizimida mahallaning o'рни. Ijtimoiy himoya tizimining yagona kontseptsiyasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Guruhni baholash jadvali, guruhda ishlash koidasi, o'quv topshirig'i, klaster, ilovalar, alternativ goyalarni baxolash mezonlari.*

stadi.

[A1, A2, A3, A5, A6, A7, A9, A10, A11, Q12, Q13, Q14, Q16, Q17, Q18, Q19, Q21]

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari (2 soat)

Dastlabki ijtimoiy sug'urtaning tashkil etilishi. Aholini ijtimoiy himoyalashning zamonaviy tizimi. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari. Ijtimoiy sug'urta fondlari va ularning o'ziga xos tomonlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1, A3, A5, A7, A9, A11, Q12, Q13, Q15, Q16, Q17, Q18, Q19, Q20]

3-mavzu: Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli (2 soat)

Sug'urtaning zarurligi. Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli. Davlat va xususiy tashkilotlarning sug'urtani ta'minlashdagi asosiy farqlari. Ijtimoiy sug'urta tizimining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy sug'urta sohasini davlat tomonidan boshqarishning asosiy masalalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, Q12, Q13, Q14, Q16, Q17, Q18, Q20, Q21]

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi (2 soat)

Ijtimoiy ta'minot - aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini sifatida. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, Q12, Q14, Q16, Q17, Q18, Q22]

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi (2 soat)

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa. Nafaqa miqdori. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni tayinlash uchun umumiy ish stajini aniqlash va hisoblash tartibi. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik, homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalarni hisoblash tartibi. Bola tug'ilganda beriladigan nafaqa. Qo'shimcha dam olish kuni uchun beriladigan nafaqa. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa. Nafaqalarni tayinlash va to'lash. Nafaqalarni to'lash yuzasidan nazorat o'rnatish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1, A3, A4, A6, A7, A8, A9, A10, Q11, Q12, Q14, Q16, Q17, Q18, Q19, Q21]

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi (2 soat)

Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish. Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi. Pensiya va nafaqalarni tayinlash hamda to'lash.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A2,A3,A5,A6,A7,A8,A9, A11,Q12,Q13,Q14,Q16,Q17,Q18 ,Q19, Q20]

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi (2 soat).

Pensiya sug'urtasi tushunchasi. Sug'urta muddati. Sug'urta xodisalari. Hisobga olinmaydigan sug'urta hodisalari. Sug'urta summasi. Sug'urta mukofoti. Sug'urta shartnomasi. Pensiya sug'urtasining turlari: davlat pensiya sug'urtasi, qo'shimcha pensiya sug'urtasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1,A3,A4,A5,A6,A7,A10,A11,Q12,Q13,Q14,Q16,Q17,Q19,Q21]

8-mavzu: Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari.

Davlat pensiyalarning turlari (2 soat)

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalari. Mehnat shartnomasi. MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi Bitimi. Bitimga ko'ra pensiya tayinlash va to'lash. Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari. Nogironlik pensiyasi. Boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy hujum, baxs, keys stadi.*

[A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,Q12,Q13,Q14,Q16,Q17,Q18,Q19,Q21]

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish (2 soat)

Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalari. Sug'urta ob'ekti va sub'ekti. Sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi. Sug'urta mukofoti: tarif stavkasi va to'lash tartibi. Sug'urta davri. Polis berish tartibi va uning amal qilinishini to'xtatish. Sug'urta kompaniyasining xarajatlari: tibbiy xarajatlar, tibbiy-transport xarajatlari, transport bilan bog'liq xarajatlar, dafn etish bilan bog'liq xarajatlar, baxtsiz hodisalar bo'yicha xarajatlar. Sug'urta ta'minoti.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *guruhda ishlash koidasi, ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi.*

[A1,A2,A3,A4,A5,A8,A9,A10,A11,Q12,Q13,Q14,Q15,Q16,Q17]

IV. MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING SHAKLI VA MAZMUNI

Mustaqil ta'lim talabaning bajaradigan ilmiy izlanishi bo'lib, iqtisodiyot sub'ektlarining moliyaviy-xo'jalik faoliyatini tahlil etishda fanning biror bir

mavzusini to'laroq o'rganadi va o'rganilgan mavzu belgilangan shaklda bayon etilib, ilmiy rahbardan maslahatlar olib boriladi. Mustaqil ishni bajarishdan maqsad, talabaning o'qishi davomida olgan bilimni mustahkamlash, chuqurlashtirish va umumlashtirishdan iboratdir.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning mazmuni: talabalar mustaqil ishlari mavzulari kelgusida bajariladigan kurs ishlari va bitiruv malakaviy ishlari mavzulari bilan uzviylikda bajariladi.

“Ijtimoiy sug’urta” fani bo‘yicha mustaqil ta’limning mazmuni va hajmi taqsimoti

Fanning mavzulari	Mustaqil ta’limga oid mavzular	Topshiriq va tavsiyalar	Bajarish muddatlari	Hajmi (soatda)
1. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari	Ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari	Mustaqil ish yozish, taqdimot va slaydlar	Amaliy mashg‘ulot davomida	4
2. Ijtimoiy sug’urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari	Ijtimoiy sug’urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati	Mustaqil ish yozish, taqdimot va slaydlar	Oraliq baholashda	4
3. Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug’urtaning roli	Ijtimoiy risklar va uni boshqarish	Keys stadi tayyorlash	Mavzu jarayonida	4
4. Ijtimoiy ta’minot tizimi	Ijtimoiy ta’minot tizimi va uni amalgam oshirish masalalari	Mustaqil ish yozish, taqdimot va slaydlar	Mavzu yakunida	4
5. Davlat ijtimoiy sug’urtasi bo’yicha nafaqalar tayinlash va to’lash tartibi	Davlat ijtimoiy sug’urtasi bo’yicha nafaqalar tayinlash tartibi	Keys stadi tayyorlash	Amaliy mashg‘ulot davomida	4
6. Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug’urtasiga badallar ajratishi	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug’urtasi	Mustaqil ish yozish, taqdimot va slaydlar	Oraliq baholashda	4
7. Pensiya sug’urtasi	Pensiya sug’urtasi va uning turlari	Mustaqil ish yozish, taqdimot va slaydlar	Mavzu yakunida	4
8. Fuqarolarning davlat pensiya ta’minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari	Fuqarolarning davlat pensiya ta’minotiga taaluqli huquqlari	Keys stadi tayyorlash	Mavzu yakunida	4
9. Ijtimoiy sug’urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi	Ijtimoiy sug’urtani amalgam oshirishda chet el tajribasi	Mustaqil ish yozish, taqdimot va	Mavzu yakunida	2

		slaydlar		
10. Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish	Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urtalash tartibi	Keys stadi tayyorlash	Amaliy mashg'ulot davomida	2
JAMI:				36

V. REYTING BAHOLASH TIZIMI

V.I Reyting nazorati jadvali

Reyting nazorati turlari	SEMESTR HAFTALARI																				ATTESTASIYA	BALLAR	SARALASH BALLARI
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	20					
JN	0-5			0-6			0-6			0-6			0-6			0-6				0-35	39		
ON	0-17									0-18												0-35	
Σ (JN+ON)	0-70																						0-70
YN																			0-30	0-30		0	
JAMI	0-70																		0-30	0-100	56		

Izoh: Semestr haftalari soni ta'lim yo'nalishi(mutaxassislik)ning o'quv rejasi va o'quv jarayoni grafigiga muvofiq belgilanadi va farqlanishi mumkin (18-19 haftalar qishki ta'til davri hisoblanadi).

V.II. JN bo'yicha baholash mezonlari

JNda amaliy mashg'ulotlar bo'yicha jadvalda keltirilgan semestr haftalari kesimida har bir mashg'ulotda talabani o'zlashtirishiga mos ravishdagi mezon asosida 0-2 (yoki har 3(uch) hafta bo'yicha 0-6), jami 0-35 ballgacha jamlanishi belgilangan. JN bo'yicha 0-2(0-6) ballik tizimdagi mezonlar semestr boshida talabalar e'tiboriga etkaziladi.

V.III. ON bo'yicha baholash mezonlari

ON ma'ruza mashg'ulotlari materiallari asosida bir semestr davomi 2 marta o'tkaziladi. ON bo'yicha talaba jami 0-35 (har bir ONda 0-17 /0-18) ballgacha jamlashi mumkin.

Fanning o'qitilgan mavzulari bo'yicha o'zlashtirish nazorati turli shakllarda o'tkazilishi mumkin. Mazkur fandan ON test sinovi shaklida o'tkazilganda testlar soni va ularga mos ravishdagi mezon 0-17 /0-18 ball kesimida kafedra tomonidan alohida belgilanadi va talabalar e'tiboriga etkaziladi.

V.IV. JN va ON bo'yicha reyting ballarini umumlashtirish mezonlari

Σ (JN+ON) 0-70 gacha bo'lgan reyting ballari quyidagi mezonlarga muvofiq umumlashtirilishi belgilangan:

Baholash mezonlari	Reyting ballari		Σ (JN+ON)
	JN	ON	
“Ijtimoiy sug’urta” mashg’ulotlari mavzulari bo’yicha har tomonlama chuqur va mukammal bilimga ega. Nazariy va amaliy mashg’ulotlarda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha xulosa va qaror qabul qila oladi, mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo’llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	30-35	30-35	60-70
Fan mashg’ulotlari mavzulari bo’yicha to’la bilimga ega. Mashg’ulotlarda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo’llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	25-29	25-29	50-69
Fan mashg’ulotlari mavzulari bo’yicha koniqarli bilimga ega. Amaliy mashg’ulotda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	20(19)-24	20-24	39-49
Fan mashg’ulotlari mavzulari bo’yicha koniqarsiz bilimga ega. Amaliy mashg’ulotda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar yuzasidan aniq tasavvurga ega emas, bilmaydi.	0-19	0-19	0-38

V.V. YaN ni baholash mezonlari

YaN og’zaki, “Yozma ish” yoki “Test sinovi” shaklida 30(0-30) ballgacha belgilangan mezonlar asosida, majmual (Yozma ish + test sinovi) shaklida 30(6/24) ballik tizim asosida o’tkaziladi.

V.VI.Talabalarning fanni o’zlashtirish ko’rsatkichlarini aniqlash mezonlari

Talabalarning fan bo’yicha bilim saviyasi, ko’nikma va malakalarini nazorat qilish 0-100 ballik reyting tizimi asosida quyidagi mezonlarga muvofiq amalga oshiriladi:

Talabani fanni o’zlashtirishini nazorat qilish mezonlari	Ballar
“Ijtimoiy sug’urta” fani mashg’ulotlari jami mavzulari bo’yicha har tomonlama chuqur va mukammal bilimga ega. Nazariy va amaliy mashg’ulotlarda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha xulosa va qaror qabul qila oladi, mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo’llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	86-100
Fan mashg’ulotlari jami mavzulari bo’yicha to’la bilimga ega. Mashg’ulotlarda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo’llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	71-85
Fan mashg’ulotlari jami mavzulari bo’yicha koniqarli bilimga ega. Amaliy mashg’ulotda	55-70

“Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar bo’yicha mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	
Fan mashg’ulotlari jami mavzulari bo’yicha koniqarsiz bilimga ega. Amaliy mashg’ulotda “Ijtimoiy sug’urta” faoliyati bilan bog’liq masalalar yuzasidan aniq tasavvurga ega emas, bilmaydi.	0-54

VI. DASTURNING INFORMATSION-KOMMUNIKASION VA USLUBIY TA’MINOTI

Tavsiya etilayotgan mavzular bo’yicha ta’limning zamonaviy, xususan, interfaol metodlari, pedagogik va informatsion-kommunikatsion (mediata’lim, amaliy dastur paketlari, taqdimot, elektron-didaktik) texnologiyalari majmualari tarzda qo’llanilishi nazarda tutilgan.

VI.I. Asosiy adabiyotlar

- 1 Nikulina N.N. Straxovoy menedjment.-YuNITI,2011
- 2 Straxovanie. Uchebnik/Orlanyuk-Malitskaya L.A. – M.: «Yurayt», 2011g.
- 3 Straxovanie: uchebnik dlya studentov, obuchayushchixsya po spetsialnostyam «Finansi i kredit», «Buxgalterskiy uchët, analiz i audit». Pod red. V.V.Shaxova, Yu.T.Axvlediani. 3-e izd., pererab. – M.: YuNITI-DANA, 2009 g.
- 4 Osnovi straxovoy deyatel’nosti: Uchebnik./Otv.red. Prof. T.A. Fedorova SPb.:Magistr, 2008g.
- 5 Veselovskiy M. Straxovoy servis: Uchebnoe posobie. – M.: «INFRA-M», 2009g.
- 6 Gavrilova S. Straxovanie: Uchebnoe posobie. – M.: «Eksmo», 2010 g.
- 7 V.V.Shaxova, Yu.T.Axvlediani. Straxovanie. Uchebnik.-M.: Yuniti, 2010g.
- 8 Yu.T. Arxipov. Anderrayting v straxovanie. Teoricheskiy kurs i praktikum. Uchebnik.-M.: Yuriti, 2007g.
- 9 V.P.Galaganov. Osnovi straxovaniya i straxovogo dela. Uchebnoe posobie-M: Konrus, 2010g.
- 10 A.G.Ivasenko, Ya.I.Nikonova. Straxovanie. Uchebnoe posobie.-M: Knorus, 2009g.
- 11 B.Yu.Serbinovskiy, V.N.Garkusha. Straxovoe delo. Uchebnoe posobie.-Finiks, 2008g.

VI.II. Qo’shimcha adabiyotlar

- 12 Denisova I. Straxovanie. Uchebniy kurs. – M.: «MarT», 2011g.
- 13 Straxovanie: uchebnik dlya studentov, Obuchayushchixsya po spetsialnostyam «Finansi i kredit», «Buxgalterskiy uchët, analiz i audit». Pod red. V.V.Shaxova, Yu.T.Axvlediani. – M.: YuNITI-DANA, 2010 g.
- 14 Shennaev X.M. Sug’urta agentlari uchun qo’llanma. T.infoCOM.UZ MChJ.-2010 y.
- 15 Yu.T.Axvlediani. Straxovanie vneshneekonomicheskoy deyatel’nosti. Uchebnoe posobie dlya vuzov.- M.: Yuniti, 2010g.
- 16 Igoshin N.A. Straxovoe pravo. Uchebnoe posobie. - M.: Yuniti. 2010

- 17 Adamchuk N.G. Mejdunarodnaya praktika straxovaniya jizni. Uchebnoe posobie.- M.: ANKIL, 2009 g.
- 18 Shennaev X.M. Sug'urta agentlari uchun qo'llanma. T.infoCOM.UZ MChJ.-2010 y.
- 19 Shennaev X.M., Kenjaev I.G'. Chet mamlakatlar sug'urtasi. O'quv qo'llanma.- T.: 2012 y.
- 20 Shennaev X.M., Xalikulova G.T. Sugu'rta marketingi. O'quv qo'llanma.- T.: 2012 y.
- 21 Shennaev X.M., Xalikulova G.T. Tashqi iqtisodiy faoliyat sug'urtasi. O'quv qo'llanma.- T.: 2012 y.
- 22 Shennaev X.M. O'zbekiston su'urta bozori. O'quv qo'llanma. T.: 2013 y.
- 23 Internet saytlari:
 - <http://www.mf.uz>
 - <http://www.UzReport.com>
 - <http://www.agros.uz>
 - <http://www.uzbekinvest.uz>
 - <http://www.kafolat.uz>
 - <http://www.alfainvest.uz>
 - <http://www.alskom.uz>
 - <http://www.kapitalsugurta.uz>
 - <http://www.allinsurance.ru>
 - <http://www.expert.ru>

“IJTIMOIY SUG’URTA” FANIDAN TA’LIM TEXNOLOGIYASI

Ochilov I.K., Kenjaev I.G'. "Ijtimoiy sug'urta" fani bo'yicha ta'lim texnologiyasi/ Uslubiy qo'llanma; «Iqtisodiy ta'limdagi o'qitish texnologiyasi» seriyasidan. -T.: TMI, 2013.

Ushbu uslubiy ko'llanma ilg'or pedagogik texnologiya va o'quv uslubiy majmua tizimini o'quv jarayoniga tatbiq etishdagi ilk qadamlardan hisoblanadi. Bunda zamonaviy pedagogik texnologiya usullari va texnikalaridan foydalanish nazarda tutilgan bo'lib, «Ijtimoiy sug'urta» fanining mazmun va mohiyatini talabalarga oson, engil va mukammal etkazishga yordam beradi.

Kitob "Ijtimoiy sug'urta" fanini o'qitishda oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

Iqtisod fanlari nomzodi, dotsent *U.O'.Azizovning*
umumiy taxriri ostida

Loyiha muxarriri:

Iqtisod fanlari nomzodi, dotsent *I.K.Ochilov.*
k.o'q. *I.G'.Kenjaev*

Takrizchilar:

Nosirov E.I. i.f.n., dots., TMI "Loyihalarni moliyalashtirish» kafedrası mudiri.
Nurullaev A.S. TMI "Sug'urta ishi" kafedrası dotsenti.

MUNDARIJA:

Kirish	betlar
«Ijtimoiy sug'urta» fani buyicha o'qitish texnologiyasini kontseptual asoslari	
Ma'ruza va amaliyot mashgulotlarni o'tish texnologiyasi	
Mavzu 1. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari	
1.1. Kirish informatsion ma'ruzasi	
1.2. Amaliy mashgulot «Jamoa bo'lib ishlash» usulida	
Mavzu 2. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari	
2.1. «Informatsion – tematik» ma'ruza	
2.2. «Jamoa bo'lib ishlash», ma'ruza (T-sxema, blits-so'rov) va amaliy mashgulot «Jamoa bo'lib ishlash», «Takdimot» usulida	
Mavzu 3. Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli	
3.1. Informatsion ko'rgazmali ma'ruza, «Akliiy xujum», kategorial jadval, «Klaster», diskussiya usulida	
3.2. «Muammoli» ma'ruza va amaliy mashgulot «Bir-biridan o'rganish», «Delfi» texnikasini ko'llash usulida	
Mavzu 4. Ijtimoiy ta'minot tizimi	
4.1. «Informatsion ko'rgazmali», «Insert» usulida ma'ruza	
4.2. «Informatsion ko'rgazmali» ma'ruza va amaliy mashgulot «Takdimot» usulida	
Mavzu 5. Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi	
5.1. «Akliiy xujum», «To'gridan to'gri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
5.2. «Informatsion vizual ko'rgazmali» ma'ruza va amaliy mashgulot, «Stol atrofida» usulida	
Mavzu 6. Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratishi	
6.1 Kirish informatsion ma'ruzasi	
6.2«Akliiy xujum», «To'gridan to'gri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
Mavzu 7. Pensiya sug'urtasi	
7.1 Kirish informatsion ma'ruzasi	
7.2«Akliiy xujum», «To'gridan to'gri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
Mavzu 8. Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari	
8.1. «Akliiy xujum», «To'gridan to'gri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
8.2. «Informatsion vizual ko'rgazmali» ma'ruza va amaliy mashgulot, «Stol atrofida» usulida	
Mavzu 9. Ijtimoiy sug'urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi	
9.1 Kirish informatsion ma'ruzasi	
9.2«Aqliy xujum», «To'gridan to'gri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
Mavzu 10. Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish	
10.1. «Akliiy xujum», «To'g'ridan to'g'ri jamoa bo'lib ishlash» ma'ruza	
10.2. «Informatsion vizual ko'rgazmali» ma'ruza va amaliy mashg'ulot, «Stol atrofida» usulida	

KIRISH

«Ijtimoiy sug'urta» o'quv kursi bo'yicha ta'lim texnologiyasi ma'ruza va seminar mashg'ulotlarni o'qitishning xorijiy mamlakatlarda keng tarqalgan ilg'or pedagogik texnologiya qoidalari asosida ishlab chiqilgan.

Ushbu o'quv qo'llanmaning tarkibi kirish, ijtimoiy sug'urta fanini o'qitish texnologiyasining kontseptual asoslari hamda ma'ruza va seminar mashg'ulotlarni o'qitish texnologiyalaridan tashkil topgan.

Ta'lim texnologiyasining kontseptual asoslari bo'limida «Ijtimoiy sug'urta» maxsus kursining davlat va erkin bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotning sub'ektlari o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashdagi ahamiyati va ushbu kursni o'qitishning dolzarbligi asoslangan, o'quv soatlarining mavzular bo'yicha taqsimlanishi hamda kursning asosiy mazmuni ochib berilgan. Shuningdek, ta'lim texnologiyasini ishlab chiqishda ko'llanilgan asosiy qoidalari: ta'lim usuli va texnikasi; tashkil kilish shakli, vositasi; kommunikatsiya usullari; berilgan ma'lumotlarni nazorat qilish usullari va vositalari; baholash va nazorat qilish tartiblari yoritilgan.

Maxsus kursni o'qitish texnologiyasi quyidagi tartibda ishlab chiqilgan.

- Ma'ruza mashg'ulotlarini olib borishda ko'proq ko'rgazmali, muammoli, infarmatsion va tematik shakllariga e'tibor qaratilgan.
- Seminar mashg'ulotlarini olib borishda muammoli savollarni guruhlariga bo'lingan holda muhokama qilish, individual tarzda ishlash, muammoli vaziyatni keys-stadi usulidan foydalanib nazariy bilimlarni amaliyotga qo'llash bo'yicha ko'nikmalar va bilimlarni chuqurlashtirishga qaratilgan.

Ushbu ta'lim texnologiyasi barcha oliy o'quv muassasalarida, malaka oshirish kurslarida «Ijtimoiy sug'urta» maxsus kursini tegishli texnik vositalari bilan jixozlangan auditoriyalarda o'qitishga mo'ljallangan bo'lib, ushbu kursni o'qitadigan o'qituvchilar uchun mo'ljallab tuzilgan.

**«IJTIMOIY SUG'URTA» KURSIDAN TA'LIM
TEXNOLOGIYASINING KONTSEPTUAL ASOSLARI**

Bozor iqtisodiyoti sug'urta tashkilotlarini talab va taklif asosida shakllantirishni va sug'urta ishini qaytadan tashkil etishni talab etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasida «Bizning bosh maqsadimiz jamiyatni demokratiyalashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va islox etishdir» deb ta'kidladi.

“Mamlakatimizda sog'liqni saqlash tizimini yanada isloh qilish va rivojlantirish bo'yicha ham 2012 yilda izchil va aniq maqsadga qaratilgan ishlar amalga oshirildi. Sog'liqni saqlash muassasalarining moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash uchun o'tgan yili Ta'lim muassasalarini rekonstruktsiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruktsiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga aylantirildi”¹. Ma'lumki 2012 yil davomida Jamg'arma mablag'lari hisobidan 154 ta tibbiyot muassasasini qurish va rekonstruktsiya qilishga 255 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirish, 7,5 ming o'ringa mo'ljallangan shifoxonalarni va bir smenada 11 ming kishini qabul qila oladigan ambulatoriya-poliklinika ob'ektlarini foydalanishga topshirish imkonini berdi. Tibbiyot muassasalarini zamonaviy diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlash uchun Jamg'arma tomonidan 8 milliard so'mdan ortiq mablag' ajratildi. Respublika ixtisoslashtirilgan jarrohlik markazida zamonaviy, yuksak texnologiyalarga asoslangan tibbiyot uskunalari bilan jihozlangan, yurak-qon tomir kasalliklariga chalingan bemorlarga jahon standartlari darajasida diagnoz qo'yish va ularni davolash imkonini beradigan kardiojarrohlik bo'limining ochilishi o'tgan yili shu sohada qilgan eng muhim ishlarimizdan biri bo'ldi deb ta'kidladi.

Xozirgi kunda sugurta tizimi liberilizatsiya kilinmokda. Bu tizimda iktisodiy isloxotning amalga oshayotganligini, sugurta kompaniyalari kaytadan litsenziya olish uchun Vazirlar Maxkamasining «Sugurta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari tugrisida» gi 2002 yil 27-noyabrdagi 413-sonli karorini sugurta tizimida bajarilayotganligidan dalolat beradi.

Shu sababli «Ijtimoiy sug'urta» maxsus kursida sugurta tizimini liberilizatsiyalash asosida sugurta bozorini rivojlantirish va amaliyotdagi uzgarishlarni ukuv jarayoniga joriy etish, tayyorlanayotgan sugurtachilarni mamlakatimiz iktisodiyotida amalga oshirilayotgan modernizatsiyalashtirish jarayonlari bilan tanishtirishdan iborat.

Ushbu o'kuv kursini o'kitishning maksadi sugurtaning ob'ektiv iktisodiy kategoriya sifatidagi moxiyatini, ularning funktsiyalari va sugurta tizimi elementlarini nazariy jixatdan uzlashtirish xisoblanadi.

«Ijtimoiy sug'urta» o'kuv kursining asosiy vazifalari:

¹ Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси.//Халқ сўзи, 2013 йил 19 январь.

«*Ijtimoiy sug'urta*» kursi O'zbekiston Respublikasida sugurta faoliyatini muvoklashtirish tizimini tashkil qilish va iktisodiy tizim munosabatlarini bozor mexanizmlariga asoslangan xolda tashkil qilish sharoitida sugurta faoliyatini muvoklashtirishning iktisodiy mohiyati, xamda sugurta faoliyatini muvofiklashtirish mexanizmini tashkil qilish masalalarini o'rgatadi.

Mazkur o'kuv kursining asosiy maksadi mamlakatimiz ijtimoiy himoya tizimini nazariy va amaliy jixatdan o'rganish va talabalardagi mazkur masalalar bo'yicha mustaxkam bilim ko'nikmalarini xosil qilish xisoblanadi.

Kursning oldiga ko'ygan maksadlaridan kelib chikkan xolda kuyidagi vazifalarni amalga oshirish belgilab olindi.

- Ijtimoiy sug'urta tizimining mohiyati va unga ta'sir etuvchi omillar.
- Bozor iktisodiyoti sharoitida ijtimoiy sug'urtaning xususiyatlari.

Davlatning sugurta siyosati va uning xozirgi sharoitda strategik yo'nalishlarini ochib berishdan iborat.

O’zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan iktisodiy islohatlar oliy ta’lim tizimi o’quv jarayonlari uchun xam yangi talablarni keltirib chikarmokda. Shunday talablardan biri o’quv jarayonida ilg’or pedagogik va ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish hisoblanadi. Ta’lim jarayonida pedagogik va ta’lim texnologiyalaridan foydalanishdan asosiy maqsad ta’lim oluvchida etarli darajada bilim, malaka va ko’nikmalarni hosil qilish asosida tinglovchilarda erkin va mustaqil fikr bayon qilish ko’nikmalarini shakllantirish hisoblanadi. Ta’lim jarayonlariga zamonoviy pedagogik texnologiyalarni qo’llashda ta’lim oluvchining shaxsini hurmat qilish, xar bir shaxsning erkin fikr bildirishiga imkoniyat yaratish, ijod bilan shug’ullanishi va o’z-uzini rivojlantirishga qulay ijtimoiy va psixologik muhit yaratish orqali tinglovchini shaxs sifatida mustaqil fikrlashga undaydi. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning 14-sessiyasida so’zlagan nutqida: «Bizning oldimizda ozod fuqora shaxsining ma’naviyatini, boshqacha aytganda, ozod har tomonlama rivojlangan, o’z huquqlarini yaxshi biladigan, kuchi va qobiliyatiga ishonib tayanadigan, atrofdagi hodisalarga o’zining mustaqil fikri va munosabati mavjud, o’z manfaatlarini vatan va xalq manfaatlari bilan uyg’unlashtiradigan shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi» deb ta’kidlagan edi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ham o’quv jarayonida ilg’or pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish ko’p marta takrorlab o’tilgan. Bularning barchasi **«Ijtimoiy sug’urta»** maxsus kursi bo’yicha o’quv jarayonini texnologiyasini ishlab chiqishga sabab bo’ldi. Ushbu kurs bo’yicha o’quv jarayonining texnologiyasini ishlab chiqishdagi asosiy kontseptual qoidalari quyidagilardan iborat:

Shaxsga yunaltirilgan ta’lim. Ta’lim jarayonida qatnashuvchi barcha sub’ektlarning keng qamrovli rivojlanishini ko’zda tutadi. Bu jarayonda tinglovchi o’z o’quv faoliyatining sub’ekti sanaladi va pedagog bilan hamkorlikda yagona ta’lim jarayonini tashkil qilishda qatnashadi hamda har bir shaxsning erkin fikr bildirishiga imkon yaratiladi.

Tizimli yondoshuv. Ta’lim texnologiyasi tuliqlilik, tizimli yondoshuv va o’zaro bog’liklikda kabi belgilarini qamrab olishi kerak.

Faoliyatli yondoshuv. Faoliyat shaxsni rivojlantirishdagi eng muhim va hal qiluvchi vosita - asos hisoblanadi. Shu sababli ta’lim oluvchi shaxsning mustaqil fikrlashi uchun zarur sifatlarni shakllantirishda uning faoliyatini intensivlashtirish va faollashtirish, o’quv jarayonida uning barcha imkoniyatlarini, sifatlarini namoyon etishiga, qarama-qarshi yoki monand fikr aytishiga sharoit yaratish lozim.

Dialog yondoshuv. Ta’lim jarayonining o’quvchi va o’qituvchi o’rtasidagi muloqat shaklida tashkil kilinishini va ularning o’zaro hamkorligi, psixologik yaqdilik muhitini yaratishni taqoza qiladi. Dialogik yondoshuv asosida tashkil qilingan darsda ko’rilayotgan masalaning mohiyatiga etib borish, tushunish, anglash va kerak bo’lsa yangi fikrlar bilan to’ldirish imkoniyati yuzaga keladi.

Hamkorlikdagi ta’limni tashkil qilish. O’qituvchi va o’quvchi munosabatlarini demokratlashtirish, tenglik, o’zaro hurmat, hamkorlik, o’zaro

yordamga asoslangan holda, faoliyat mazmunini, maqsadini va erishilgan natijalarni hamkorlikda baholaydi. Asosiy tamoillari: guruhga umumiy topshiriq, umumiy rag'batlantirish, o'zining va guruhning boshqa a'zolarining natijalariga mas'uliyat, faoliyat hamkorligi va natijaga erishish uchun teng imkoniyat yaratish.

Muammoli ta'lim. Muammoli darsning asosiy maqsadi baxs va munozara asosida ishtirokchilarning yangi, mustaqil fikrlarga kelishi, ularning turli vaziyatlarni ilmiy va amaliy tahlil etish orqali o'z fikrlarini aytib berishga o'rgatish bo'lganligi sababli, tinglovchi shaxsida erkin, mustaqil fikrlashni shakllantirish vositasi hisoblanadi. Muammoli dars mantiqiy fikrlashni, ilmiy mushohoda qilishini, echimlarni amaliy faoliyatga ijodiy ko'llash bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantiradi va shakllantiradi.

Yangi vosita va usullarni qo'llash. Ta'lim jarayonida kompyuter va informatsion texnologiyalarni joriy etish orqali ma'lumotlarni ko'rgazmali shaklda etkazib beradi.

Berilgan kontseptual qoidalarga hamda «Ijtimoiy sug'urta» maxsus kursining maqsadi, vazifalari, hajmi va mazmuniga asoslangan holda ta'lim usuli va texnikasi; tashkil qilish shakli; vositasi; kommunikatsiya usullari; berilgan ma'lumotlarni nazorat qilish usul va vositalari; baholash va nazorat qilish tartiblari aniqlandi.

Ta'lim usuli va texnikasi. Baxs-munozara, muammoli usul, «Aqliy hujum» usuli, Insert, T-sxema, Diagramma-Venna, Keys-stadi, ma'ruza (ko'rgazmali, tematik, muammoli, informatsion).

Ta'limni tashkil qilish shakli. Jamoa va guruhlar bo'yicha, dialog va polilogga asoslangan, o'zaro suhbat, hamkorlikda va bir-birini o'qitish.

Ta'lim vositasi. Darslik, ma'ruza matni, masalalar to'plami, kodoskop, grafikli chizmalar, kompyuterli va informatsion texnologiyalar.

Kommunikatsiya usullari. Bevosita o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi tezkor teskari (karama-karshi) aloqaga asoslanadi.

Berilgan ma'lumotlarni nazorat qilish usul va vositalari. Kuzatish, blits-surov, joriy, oraliq va yakuniy nazorat natijalarini tahlil qilish asosida tashxis qilish.

Boshqarish vosita va usullari. O'quv mashg'ulotlari texnologik karta shaklida rejalashtirilgan, unda o'quv jarayonining asosiy bosqichlari, quriladigan masalalari va ularni nazorat qilish (joriy, oraliq va yakuniy) tartiblari aniq ko'rsatilgan.

Baholash va nazorat qilish. Har bir o'quv mashg'uloti jarayonidagi o'qish natijalarini (o'quv topshiriqlarni bajarishi va testlarni baholash, har bir o'quv mashg'ulotdagi tinglovchining o'quv faoliyati reytingini baholash) hamda butun maxsus kurs davomidagi (har bir tinglovchining joriy, oraliq va yakuniy natijalarini reyting tizimi orqali baholash) natijalarni baholash.

**«IJTIMOIY SUG'URTA» FANINING MA'RUZA VA AMALIY
MASHG'ULOTLARDA
O'QITISH TEXNOLOGIYALARI**

1- mavzu	Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari
-----------------	---

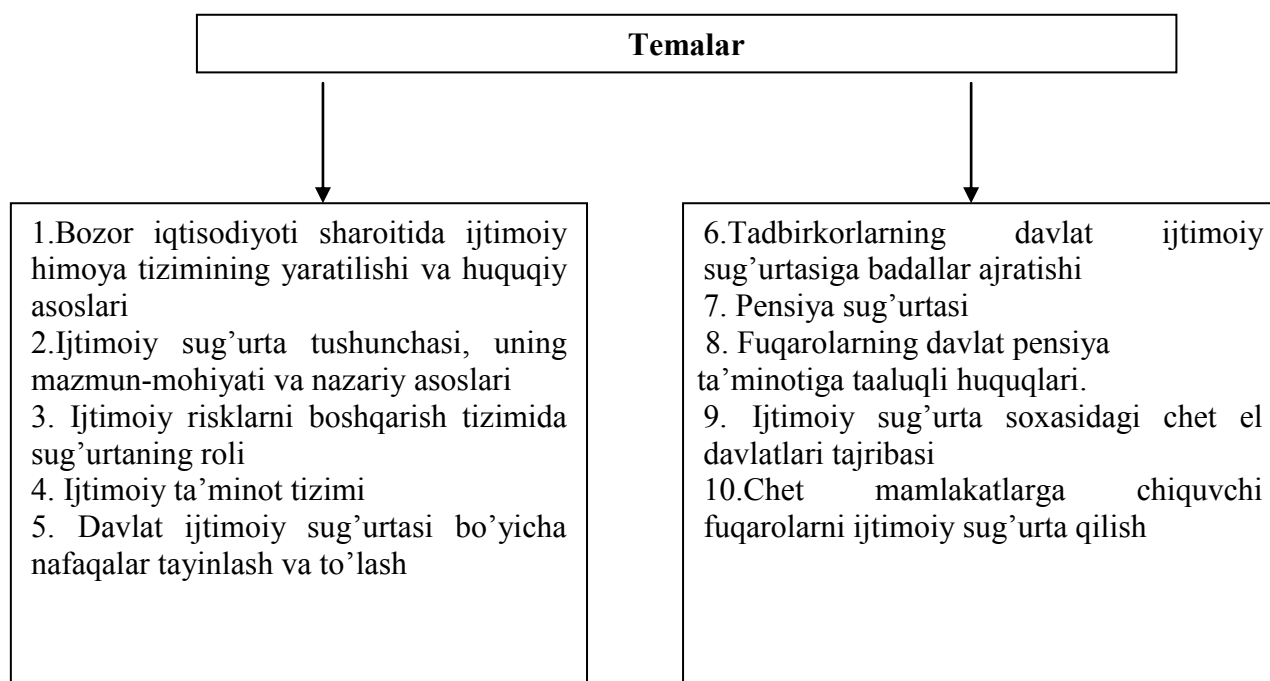
1.1. Ma'ruzani olib borish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat.
<i>O'kuv mashg'ulotining shakli</i>	Kirish, mavzu bo'yicha ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi. 2. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslari. 3. Ijtimoiy himoya siyosati va maqsadi.
<i>O'kuv mashg'ulotining maksadi</i>	Ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari bo'yicha bilimlarni o'rgatish
<i>Pedagogik vazifalari:</i> - Ijtimoiy sug'urta tushunchasini yoritib beradi; - O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini gapirib beradi; - Ijtimoiy himoya siyosati va maqsadini aytib beradi;	<i>O'kuv faoliyati natijasi:</i> • Ijtimoiy sug'urta tushunchasini aytib bera oladi. • O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini gapirib bera oladi. • Ijtimoiy himoya siyosati va maqsadiga izox bera oladi.
<i>O'kish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, akliy xujum, blits-so'rov, diagramma
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matnlari, kompyuter texnologiyasi, grafiklardan foydalanish.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa bo'lib ishlash, guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Texnik vositalar bilan ta'minlangan, O'kitish usullarini ko'llash mumkin bo'lgan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzaning texnologik kartasi

Ish Jarayonlari	Faoliyat mazmuni	
	O'kituvchi	Talaba
1-boskich. Kirish (20 min.)	1.1. O'kuv kursi nomini aytib, kurs doirasida dastlabki umumiy tasavvurni beradi xamda uslubiy va tashkiliy tomonlari bilan tanishtiradi. (1-ilova) 1.2. O'kuv kursi bo'yicha joriy, oralik va yakuniy nazorat shakllari va reyting ballari bilan tanishtiradi. (2- ilova) di 1.3. Kurs yakunida ko'yiladigan reyting baxolash mezonlari bilan tanishtiradi. (3-ilova).	1.1. Tinglaydilar 1.2. UUMga karaydilar 1.3. UUMga karaydilar 1.4. UUMga karaydilar

	1.4.Kursni uzlashtirishda foydalanish uchun zarur bo'lgan adabiyotlar ro'yxati bilan tanishtiradi. 1.5.Birinchi ukuv mashguloti mavzu bilan tanishtiradi va uning maksadi ukuv faoliyati natijalarini bayon kiladi. 1.6.Birinchi mavzu yuzasida akliy xujum koidasi asosida doskaga «Ijtimoiy sug'urta nima?» deb yozadi. Talabalar tomonidan aytilgan fikrlarni yozib boradi va umumlashtiriladi. (4-ilova)	1.5.Mavzu nomini yozib oladilar 1.6.Tushunchalarini erkin fikr biladiradilar
2-boskich. Asosiy (50 min.)	2.1.Mavzu rejasi va tayanch tushunchalar bilan tanishtiradi. 2.2.Ma'ruzani reja bo'yicha tushuntiradi, xar bir rejani nixoyasida umumlashtiradi. Jarayon kompyuter slaydlarini namoyish kilish bilan olib boriladi. (5- ilova). 2.3.Xar bir rejani mustaxkamlash uchun savollar beradi: • ijtimoiy sug'urta tushunchasining mohiyati va mazmunini aytib bering • bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy sug'urtaning ahamiyati gapirib bering. • Ijtimoiy sug'urtaning maqsadi vazifalariga izoh bering. 2.4.Tayanch iboralariga talabalarni diqqatini qaratadi va yana bir takrorlanadi.	2.1.Tinglaydilar 2.2. Tinglaydilar, slaydlarga e'tibor karatadi, yozib oladi va savollar beradi 2.3. Savollarga javob berdilar 2.4.Tayanch iboralarini muxokama kiladilar va yozib oladilar
3-boskich. Yakuniy. (10 min.)	3.1.O'tilgan mashgulot bo'yicha yakunlovchi xulosa kiladi. 3.2.Mustakil tayyorgarlik uchun uyga vazifa beriladi. Bunda darslik va boshqa adabiyotlar, materiallardan sug'urta faoliyatini muvofiqlashtirish ahamiyatini tushunib kelish topshiriladi. 3.3.Talabalarining faoliyatiga baho ko'yiladi va rag'batlantiriladi. 3.4.Kelgusi mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rish uchun topshiriqlar va foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati beriladi.	3.1.Talabalar eshitadilar, yozib oladilar. 3.2.Topshirik oladilar 3.3.Eshitadilar 3.4.Eshitadi va UUMga karaydilar

Kurs bo'yicha talabalarni o'zlashtirish, baholash mezonlari

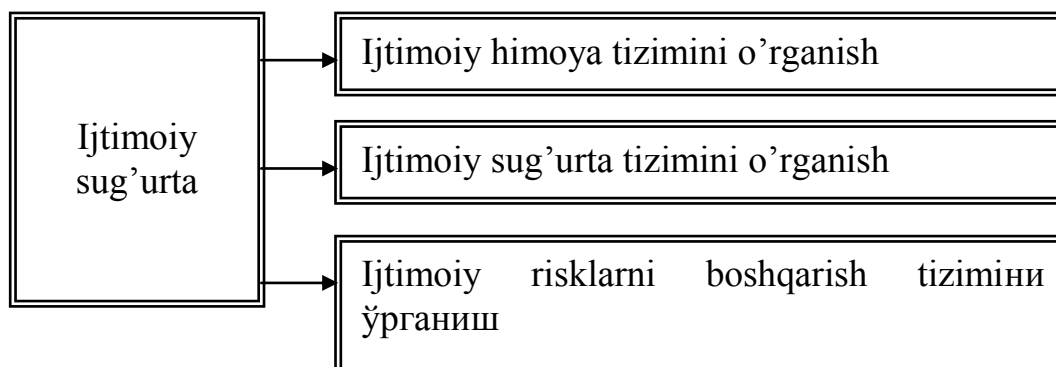
Nazorat shakllari		Jami ballar
1. Joriy baxolash a) Tinglovchining ma'ruza va amaliy mashgulotdagi aktivligi; b) Uy vazifasini bajarish; v) Berilgan topshiriqlarni bajarishi (referat, tablitsalar, slaydlar tayyorlash va x.k.)		35 ball
2. Oralik baxolash (nazorat ishi va testlar o'tkazish)		35 ball
3. Yakuniy baxolash (yozma ish, test va boshka turdagi nazoratlarni o'tkazish)		30 ball
Jami:		100 ball
O'zlashtirish ko'rsatkichlari	Baxo	
85,01 – 100	A'lo	
70,01 – 85	Yaxshi	
55,01 – 70	O'rta	
55 gacha	Qonikarsiz	

«Aqliy xujum»ning asosiy koidalari:

- olg'a surilgan g'oyalar baholanmaydi va tanqid ostiga olinmaydi;
- ish sifatiga emas, soniga qaratiladi, g'oyalar qancha ko'p bo'lsa shuncha yaxshi;
- istalgan g'oyalarni mumkin qadar kengaytirish va rivojlantirishga harakat kilinadi;
- muammo echimidan uzok g'oyalar ham qo'llab-quvvatlanadi;
- barcha g'oyalar yoki ularning asosiy mag'zi (farazlari) qayd etish yo'li bilan yozib olinadi;
- «Xujum»ni o'tkazish vaqti aniklanadi va unga rioya qilinishi shart;
- beriladigan savollarga qiskacha (asoslanmagan) javoblar berish ko'zda tutilishi kerak.

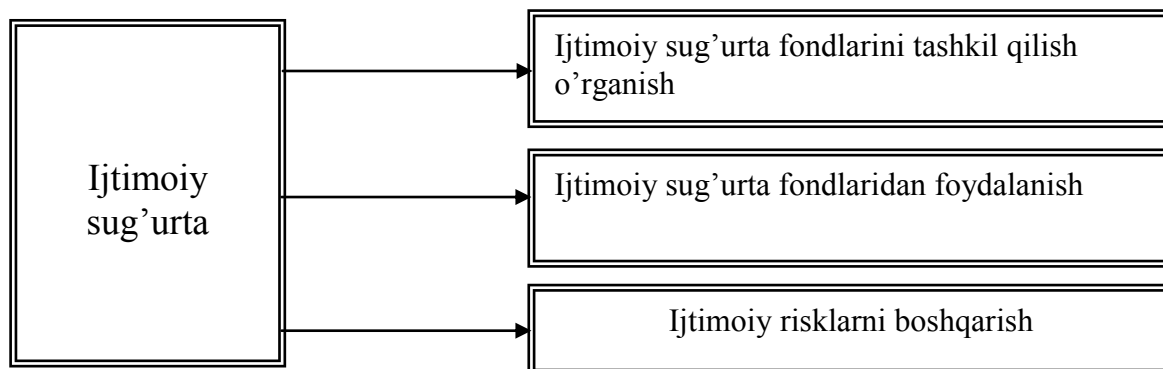
1-slayd

Ijtimoiy sug'urtaning xususiyatlari

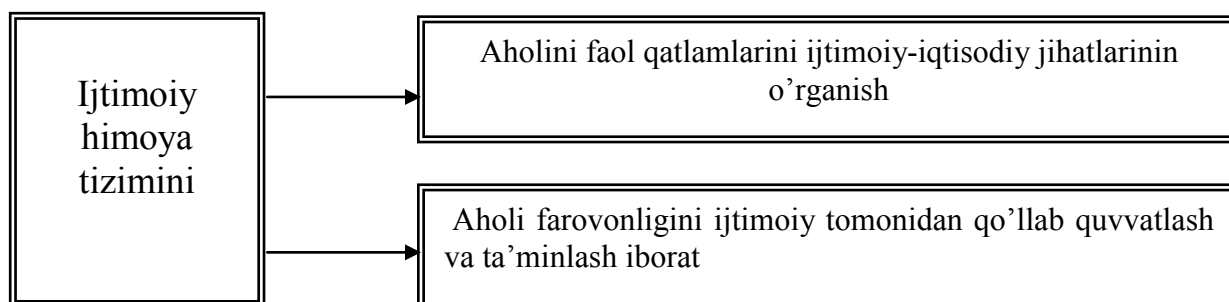

2-slayd

Ijtimoiy sug'urtaning funktsiyalari

Ijtimoiy sug'urta kategoriyasi

2. Amaliy mashg'ulotni o'qitish texnologiyasi

Talabalar soni:	2 soat
<i>O'kuv mashg'ulotining shakli</i>	Amaliy mashg'ulot
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati. 2. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslari. 3. Ijtimoiy himoyani maqsadi vazifalari.
<i>O'kuv mashg'ulotining maksadi:</i>	Talabalarning Ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari bo'yicha bilimlarini mustahkamlash va chuqurlashtirish.
<i>Pedagogik vazifa:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. • Mavzu bo'yicha bilimlarni chuqur o'zlashtirish va mustahkamlashga yordam beradi. • Kichik guruhlarda ishlashni tashkil qiladi. • O'z nuqtai nazarga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantiqiy xulosa chiqarishga ko'mak beradi.	<i>O'kuv faoliyati natijasi:</i> • Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati haqida aytib bera oladi. • O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini gapirib bera oladi. • Ijtimoiy himoyani maqsadi vazifalariga izoh bera oladi.
<i>O'qitish usullari va texnika</i>	Amaliy mashg'ulot, «jamo'a bo'lib ishlash» usuli;
<i>O'qitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, darslik, kompyuter texnologiyasi, ekspert varaklari, grafiklardan foydalanish.
<i>O'qitish shakllari</i>	Guruhlarda ishlash usuli.
<i>O'qitish shart-sharoiti</i>	Texnik vositalar bilan ta'minlangan, guruhlarda

	ishlash usulini qo'llash mumkin bo'lgan auditoriya.
Monitoring va baxolash	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baholash.

Amaliy mashg'ulotning texnologik kartasi

Ish jaryonlari	Faoliyat	
	O'qituvchi	Talaba
1-bosqich Kirish. (10 min.)	1.1.O'quv mashg'uloti mavzusi, maqsadi va O'quv faoliyati natijalarini e'lon qiladi. 1.2.Amaliy mashg'ulotni o'tkazish xususiyatlari bilan talabalarni tanishtiradi. 1.3.Savollar berib talabalarning bilimlarini faollishtiradi. Blits-surov o'tkazadi. • Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati haqida aytib bera oladi. • O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini gapirib bera oladi. • Ijtimoiy himoyani maqsadi vazifalariga izox bera oladi 1.4.Guruhda ishlash koidasi bilan tanishtiradi va xar bir talaba oladigan ish natijasiga ko'ra baxolash mezonini tushuntiradi. (1-ilova) Guruh faoliyatidagi bajarilgan ishlar yozma varaklarda bulishi ta'kidlanadi.	1.1.Eshitishadi va ezib olishadi 1.2.Topshirik oladi. 1.3.Savollarga javob beradilar. 1.4.Tushunib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min.)	2.1.Mashg'ulotning asosiy vazifalarini echish uchun talabalar guruxlarga bo'linadi. «Ijtimoiy sug'urtaning maqsadi va vazifalari» bo'yicha guruhlarning yozma fikrlarini ko'rib chiqadi. 2.2.Guruxda ishlash qoidasi bilan tanishtiriladi. (2-ilova) 2.3. Guruhlarga bo'lingan talabalarga O'kuv topshirig'ini beradi. (3-ilova) 2.4.Guruhda ish boshlanganligini e'lon qiladi. 2.5.Guruhni o'zaro hamjihat bilan ishlash tashkil qilinadi va taqdimot uyushtiriladi. 2.6.Topshiriqni bajarish jarayonida bajarilgan ishlarni va bilimlarini umumlashtiradi, qilingan xulosaga e'tibor qaratiladi.	2.1.Topshiriqni bajaradi 2.2.Tanishadi yozib olishadi 2.3.Topshirikni bajarishadi 2.4.E'lonni eshitishadi 2.5.Bajargan ishlar taqdimoti o'tkaziladi 2.6.Bajarilgan ishlar taqdimoti umumlashtiriladi.
3-bosqich. Yakungiy	3.1.Bajarilgan ishlar yakunlanadi, Faol talabalarni baholash mezonini orqali	3.1.Baxolanadi. 3.2.Test savollariga

boskich (10 min.)	rag'batlantiriladi. 3.2.Mavzuni to'liq o'zlashtirish maqsadida o'tilgan mavzuga test nazorati o'tkaziladi.(4-ilova)	javob beradilar
----------------------	--	-----------------

1- ilova

Guruhni baholash jadvali.

Guruxlar	Javoblarning anik, ravshanligi (1,0)	Axborotning shonchliligi (0,5)	Guruh a'zosining faolligi (0,5)	Umumiy ballar	Baho
1					
2					
3					

Guruh rahbarlarining chiqib tushuntirib berishi:

1,5-2 ball – a'lo

1,0-1,4 ball – yaxshi

0,5-0,9 ball - o'rta

2-ilova

Guruhda ishlash koidasi

Har bir talaba o'rtog'ini hurmat va e'tibor bilan eshita bilish kerak;

Har qaysi talaba, aktiv ishlab, berilgan topshiriqni birgalikda to'g'ri yondoshib bajarish kerak;

Kimga yordam kerak bo'lsa, yordam so'rash kerak;

Yordam so'ralgan vaqtda yordam berish kerak;

Har bir qatnashchi ish natijasi baholash jarayonida qatnashishi kerak;

Har bir qatnashchi bilishi lozim: yordam berib o'rganamiz, biz bitta qayiqda, yoki cho'kamiz, yoki suzib o'tamiz!

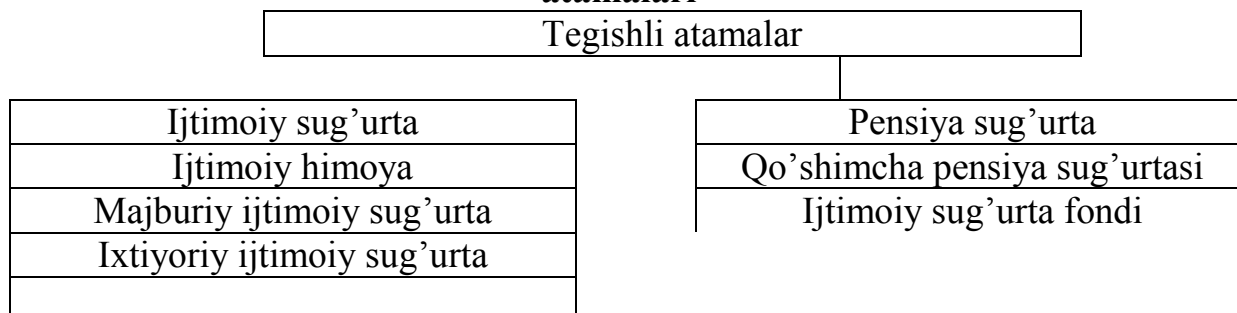
3-ilova

O'quv topshirig'i

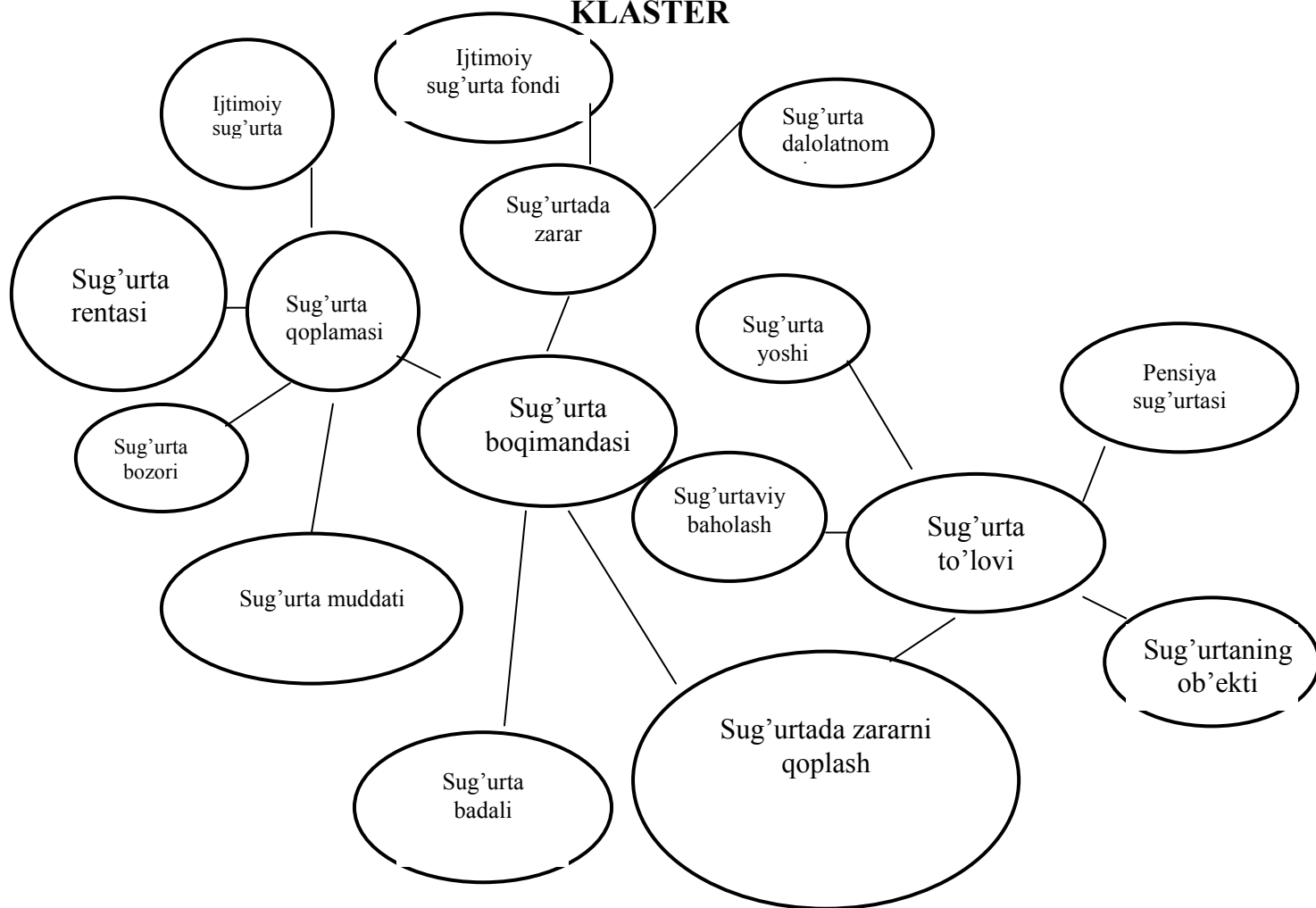
1. Ijtimoiy sug'urtaning maqsadi va vazifalari mavzusidagi tayanch iboralarni izoxlang?
2. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi haqida gapirib bering
3. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini to'g'risida gapirib bering?

Xalkaro sugurta atamallari

Sugurta portfeli	Sugurta bonusi	Kargo sugurtasi	Kasko sugurtasi
Viloyat, shaxar, tuman doirasida sugurtalangan ob'ektlar va ama-ldagi shartnomalar sugurta portfeli tashkil etadi.	Transport sugurtasida ko'llaniladigan atama bo'lib, bu orkali uzok yillar davomida falokatsiz ishlagan sug'urta-lanuvchilarga sug'urta badali xisobidan beriladigan engillikdir.	Transport vositalarida tashiladigan barcha yuklarni transport vositalarisiz sugurta kilish	Fakat transport vositalari sugurta kilinadi. Agar yuk transport vositasi egasiga karashli bo'lsa, u xolda xar ikki sugurta vositasi xam ko'llaniladi (kargo va kasko)

Ijtimoiy sug'urtaning eng umumiy shartlarini ifodalovchi sug'urta atamallari

KLASTER

1. Miyaga nima kelsa shu yoziladi. Kelgan g'oya muxokama qilinmasdan yoziladi.
2. Orfografik va boshqa xatolarga e'tibor berilmaydi.
3. Ajratilgan vaqt tugamaguncha yozishdan to'xtalmaydi. Yangi fikrlar kelgunda qadar qog'ozga chizish tavsiya etiladi.
4. Bir biriga bog'lik fikrlarni tuzishga harakat qiling. Kelayotgan fikrlarni to'xtatmang va ularni bir biriga bog'liqligini o'rganing.

8-ilova

Nazorat savollar

1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi va uning ahamiyati:
2. Ijtimoiy sug'urtaning vaziflari va funktsiyalari.
3. Ijtimoiy sug'urta oid atamallari.

Alternativ goyalarni baxolash mezoni

86-100% 1 bal – «a'lo»

71-85% 0,8 bal – «yaxshi»

55-70% 0,7 bal – «konikarli»

Muammoni echimini variantini baxolash tizimi

1. Xar bir talaba 2 bal tiziminida baxlanadi. Talaba bitta muammoni varianti echimi uchun bir yo'la 2 bal yoki ushbu balni yigib olishi mumkin.

2. xamma variant ballari yigiladi, keyin esa bir xil bal yiggan talabalar muxokamaga ko'yiladi va kayta baxolanadi

Muammoni echimi variantini baxolash jadvali

(ballarda)

Talaba	Muammoni echimi variantini alternativ baxolash				
	1	2	3	4	N
A					
B					
V					
N					
Jami					

2-mavzu	Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari
----------------	--

2.1. Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashg'ulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	○ Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati va mazmuni. ○ Ijtimoiy risklar, ularning xususiyati. ○ Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari.
<i>Mashg'ulotning maksadi</i>	Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari haqida bilimlarni chuqurroq o'rgatish.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati va mazmuni haqida suzlab beradi. 2. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyati haqida tushuntirib beradi. 3. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari haqida gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati va mazmuni haqida so'zlab bera oladi. 2. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyatini tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-boskich. Kirish (10 min.)	1.1. Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashg'ulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2. Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi.	1.1. Eshitadi va yozib oladilar. 1.2. UUMga karaydilar

	1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashgulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.3. Eshitishadilar
2-boskich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'kuv mashgulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1. Talabalar jadvalni to'ldiradilar va ±klaydilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3. T-sxemani ishlaydi va ximoya kiladilar. Ilova -3
3-boskich. Yakuniy boskich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarning faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3. Kelgusi mashgulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriklar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Boxolarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash koidasi

1. Ma'ruza matnini o'kib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni ko'yib chiking:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

2.2. Amaliy mashgulotni o'tish texnologik kartasi

Talabalar soni:	soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Kengaytirilgan va chukurlashtirilgan bilim berish seminari
<i>Mashgulot rejasi</i>	1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati va mazmuni haqida so'zlab bera oladi. 2. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyatini tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari haqida gapirib bera oladi.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari yuzasidan tushuncha berishni.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. • Mavzu bo'yicha bilimlarni chukur o'zlash-tirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • Kichik guruxlarda ishlashni tashkil kiladi. • O'z nuktai nazarga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi va aniklab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini mohiyati va mazmuni haqida so'zlab bera oladi. 2. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyatini tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Texnika prizentatsiya, blits-surov, grafikli organayzer, diskussiya
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Ogzaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash

Amaliy mashg'uloti texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-boskich Kirish. (10 min.)	1.1.O'kuv mashg'uloti mavzusi, maksadi va O'kuv faoliyati natijalarini e'lon kiladi. 1.2.Amaliy mashg'ulotni o'tkazish xususiyatlari bilan talabalarni tanishtiradi. (1-ilova) 1.3.Mavzu bo'yicha topshiriqlarni tarkatadi. 1.4.Blits-surov tayanch iboralari orkali (Ijtimoiy sug'urta tushunchasi) talabalarning bilimlarini faollishtiradi. 1.5.Savol beradi: «Hozirgi ijtimoiy sug'urtaning tashkiliy-xukukiy asoslari» Savolning javobi 1-2 talabadan tinglanadi va keyingi topshiriqlar bajarilgandan keyin bu savolni kayta ko'rib chikish ta'kidlanadi. Tushuntiradi: xar bir amaliyotda katnashgan talabani baxolash mezonini keltiriladi.	1.1.Eshitishadi va yozib olishadilar 1.2.Tanishadilar 1.3.Topshirik oladilar 1.4.Savollarga javob beradilar 1.5.Savolarga javob beradilar
2-boskich. Asosiy. (60 min.)	2.1.Mashg'ulotning asosiy vazifalarini echish uchun talabalar guruxlariga respublikamizda ijtimoiy sug'urtalash bo'yicha amalga oshiriladigan ijobiy ishlari bo'yicha xar xil fikrlarni ko'rib chiqiladi. 2.2.Talabalarni 3 guruxga bo'lib o'kuv topshirigini beradi. (2-ilova). O'kuv topshirigi natijasini kandy bo'lishini tushuntiradi. Talabalarni baxolash kreteriyasini va ko'rsatkichlarini tavsiya etadi. (3-ilova). Topshirikni bajarishda ko'shimcha ma'lumotlarni kaerdan olish kerakligi aniklashtiriladi. (Darslik, O'quv qo'llanma, ma'ruza matni). Guruhda ish boshlanganligini e'lon kiladi. 2.3.Guruhni o'zaro hamjihat bilan ishlashi tashkil qilinadi. 2.4.Topshiriqni bajarish jarayonida bajarilgan ishlarni umumlashtiradi, bilimlarini umumlashtiradi, qilingan xulosaga e'tibor qaratiladi.	2.1.O'quv topshiriqlari, ko'rsatkichlari va baxolash kriteriyalari bilan tanishadilar. 2.2.Topshirikni bajaradilar. 2.3.Bajargan ishlar takdimoti uyushtiriladilar 2.4.To'ldiradi va baxolanadilar
3-boskich Yakuniy boskich.	3.1.Bajarilgan ishlar yakunlanadi. 3.2.Mavzuni to'lik o'zlashtirish maksadida o'tilgan mavzuga mustakil ish uchun esse	4.1.Eshitadi va aniklashti-riladi. 4.2.Esse yozadilar

(10 min.)	tayyorlashni taklif kiladi.	
-----------	-----------------------------	--

1-ilova

Guruxda ishlash koidasi Har bir talaba o'rtog'ini hurmat va e'tibor bilan eshita bilish kerak; Har qaysi talaba, aktiv ishlab, berilgan topshiriqni birgalikda to'g'ri yondoshib bajarish kerak; Kimga yordam kerak bo'lsa, yordam so'rash kerak; Yordam so'ralgan vaqtda yordam berish kerak; Har bir qatnashchi ish natijasini baholash jarayonida qatnashishi kerak; Har bir qatnashchi bilishi lozim: yordam berib o'rganamiz, biz bitta qayikda, yoki cho'kamiz, yoki suzib o'tamiz!		
---	--	--

2-ilova

O'quv topshirig'i

1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasini izohlab bering?
2. Dastlabki ijtimoiy sug'urtaning tashkil etilishi to'g'risida gapirib bering?

3-ilova

Ko'rsatkichlar va baxolash kriteriyasi (ballarda)

№ Gurux-lar	1 topshirik (1,0)	2 topshirik (1,4)	3 topshirik (0,2 ballda xar javob uchun)			Jami ballar (1,5)	baxo 1,5 - «a'lo» 1 –«yaxshi» 0,8-«konikarli»
			1savol	2 savol	3 savol		
1							
2							
3							

4-ilova

Qatnashchilar baholash varag'i

gurux	Qatnashish (aniq, tiniq xulosa chiqarish) 5 ball					qaror (to'g'ri, ketma-ketligida) 5 ball					Umumi y ball (5 kol.+10 kol. buluv10)	Baxo: 2-3 a'lo 1-2 yaxshi 0,5-1 qoniqarli
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
№	1	2	3	4	qiy mat	1	2	3	4	qiy mat		

1	-					-						
2		-					-					
3			-					-				
4				-					-			

3 - mavzu	Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli
------------------	---

3.1. Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	○ Sug'urtaning zarurligi va ahamiyati. ○ Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi. ○ Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli haqida tushuncha berish.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1.Sug'urtaning zarurligi va ahamiyati haqida so'zlab beradi. 2.Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi haqida tushuntirib beradi. 3.Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli haqida gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Sug'urtaning zarurligi va ahamiyati haqida so'zlab bera oladi. 2. Davlat ijtimoiy sug'urta tizimini tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol – javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-boskich. Kirish (10 min.)	1.1.Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashgulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2.Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi.	1.1. Eshitadi va yozib oladilar. 1.2.UUMga karaydilar

	1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashgulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.3. Eshitishadilar
2-boskich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'kuv mashgulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1. Talabalar jadvalni to'ldiradilar va ±klaydilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3. T-sxemani ishlaydi va ximoya kiladilar. Ilova -3
3-boskich. Yakuniy boskich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarining faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3. Kelgusi mashgulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriklar va foydalaniladigan adabiyotlar atiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Boxolarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash koidasi

1. Ma'ruza matnini o'kib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni ko'yib chiking:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

3.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'kuv mashg'ulotining shakli</i>	Mulokat «Stol atrofida» ma'ruza
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	○ Sug'urtaning zarurligi va ahamiyati. ○ Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi. ○ Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli
<i>Ma'ruzaning maksadi</i>	Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli bo'yicha bilimlarni amaliy jihatdan o'rgatish
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. • Mavzu bo'yicha bilimlarni chuqur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nuqtai nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi aniklab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Sug'urtaning zarurligi va ahamiyati haqida gapirib bera oladi. 2. Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi haqida tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy sug'urtaning roli xakida gapirib bera oladi.
<i>O'ksitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart - sharoitlari</i>	Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (5 min.)	1.1. Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni utish yunalishi va xususiyatlarini e'lon kiladi.	Eshitadilar, yozadilar
2 bosqich.	2.1. «Kompleks yondoshuv» tushunchasini ta'riflaydi va «Ijtimoiy risklarni	2.1. Iktisodiy tushunchalarga

bilimlarini boyitish (15 min.)	boshqarish» ni iktisodiy jixatdan xarakterlab beradi. Sug'urta ustidan nazoratning maksadi, vazifalarini tushuntirib blits-so'rov o'tkazadi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo'yicha esse bajaradi. « Ijtimoiy sug'urtada risklarni boshqarish» hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o'kib ko'rib chikib umumlashtiradi. 2.3.Mashgulot davomida stol atrofida yig'ilib mavzu bo'yicha muloqot o'tkazishini tashkil qiladi. Stol atrofida mulokat o'tkazish koidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	munosabat bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3. Eshitadilar va savollar beradilar
3 boskich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruxlarga buladi. Mashg'ulot mavzusi bo'yicha savollar ro'yxati ekranda ko'rsatiladi yoki tarkatiladi, savollar guruxlar bo'yicha taqsimlanadi. Qo'shimcha ma'lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baholash varag'i tarqatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruhda ish boshlanganligini e'lon kiladi, kerakli vaktida maslaxat beradi	3.1.O'kuv mashgulotini o'tish koidasi va baxolash mezoni bilan tanishadilar 3.2.Topshirikni bajaradi, takdimot varagini to'ldiradilar
4 boskich. «Stol atrofida» mulokat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baxolaydi. Mavzu bo'yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baxolaydi.	4.1.Gurux sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. kolgan katnashchilar savol berib to'ldiradilar
5 boskich. Yakuniy boskich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustaqil ish uchun mavzu bo'yicha topshiriqlar beradi	5.1.Eshitadilar, yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

4 - mavzu	Ijtimoiy ta'minot tizimi
-----------	--------------------------

4.1. Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	○ Ijtimoiy ta'minot-aholi ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini haqida gapirib beradi. ○ Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari haqida gapirib beradi. ○ Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari haqida gapirib beradi.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Ijtimoiy ta'minot tizimi haqida tushuncha berish.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1. Ijtimoiy ta'minot-aholi ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini haqida so'zlab beradi. 2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalarini haqida tushuntirib beradi. 3. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari haqida haqida gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Ijtimoiy ta'minot-aholi ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini haqida so'zlab bera oladi. 2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalarini tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'g'ri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baholash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1. Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashgulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2. Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi.	1.1. Eshitadi va yozib oladilar. 1.2. UUMga karaydilar

	1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.3. Eshitishadilar
2-boskich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'quv mashg'ulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1. Talabalar jadvalni to'ldiradilar va ±klaydilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3. T-sxemani ishlaydi va ximoya kiladilar. Ilova -3
3-boskich. Yakuniy boskich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarining faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3. Kelgusi mashg'ulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriqlar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Baholarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash koidasi

1. Ma'ruza matnini o'kib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni ko'yib chiking:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

4.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'kuv mashg'ulotining shakli</i>	Ijtimoiy ta'minot tizimi haqida amaliy bilimlarni berishdan iborat.
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	1. Ijtimoiy ta'minot-aholi ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini haqida gapirib beradi. 2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari haqida gapirib beradi. 3. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari haqida gapirib beradi.
<i>Ma'ruza</i>	Ijtimoiy ta'minot tizimi bo'yicha bilim berishdan iborat.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. - Mavzu bo'yicha bilim-larni chukur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nukta nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi aniklab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Ijtimoiy ta'minot-aholi ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini haqida gapirib bera oladi. 2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalarini haqida tushuntirib bera oladi. 3. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari hakida gapirib bera oladi.
<i>O'ksitish usullari va texnika</i>	<i>Ma'ruza, «akliy xujum», diskussiya usuli;</i>
<i>O'kitish vositalari</i>	<i>Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.</i>
<i>O'kitish shakllari</i>	<i>Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash</i>
<i>O'kitish shart - sharoitlari</i>	<i>Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya</i>
<i>Monitoring va baxolash</i>	<i>Og'zaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash</i>

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (5 min.)	1.1. Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni utish yunalishi va xususiyatlarini e'lon kiladi.	Eshitadilar, yozadilar
2 bosqich.	2.1. «Kompleks yondoshuv» tushunchasini ta'riflaydi va Ijtimoiy	2.1. Iktisodiy tushunchalarga munosabat

bilimlarini boyitish (15 min.)	ta'minot tizimi iqtisodiy jihatdan xarakterlab beradi. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalarini tushuntirib blits-so'rov o'tkazadi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo'yicha esse bajaradi. «Ijtimoiy ta'minot tizimi» hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o'qib ko'rib chikib umumlashtiradi. 2.3.Mashg'ulot davomida stol atrofida yig'ilib mavzu bo'yicha muloqat o'tkazishini tashkil qiladi. Stol atrofida muloqat o'tkazish qoidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3. Eshitadilar va savollar beradilar
3 bosqich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruhlariga bo'ladi. Mashg'ulot mavzusi bo'yicha savollar ro'yxati ekranda ko'rsatiladi yoki tarqatiladi, savollar guruhlar bo'yicha taqsimlanadi. Qo'shimcha ma'lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baholash varag'i tarqatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruhda ish boshlanganligini e'lon qiladi, kerakli vaqtda maslahat beradi	3.1.O'quv mashg'ulotini o'tish qoidasi va baholash mezonini bilan tanishadilar 3.2.Topshiriqni bajaradi, taqdimot varag'ini to'ldiradilar
4 boskich. «Stol atrofida» mulokat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baholaydi. Mavzu bo'yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baxolaydi.	4.1.Gurux sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. kolgan katnashchilar savol berib to'ldiradilar
5 bosqich. Yakuniy bosqich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustakil ish uchun mavzu bo'yicha topshiriklar beradi	5.1.Eshitadilar, yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

5 - mavzu	Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi
------------------	---

5.1. Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	○ Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqasi haqida gapirib beradi. ○ Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa haqida gapirib beradi. ○ Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqa haqida gapirib beradi.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi haqida tushuncha berish.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa haqida so'zlab beradi. 2. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa haqida tushuntirib beradi. 3. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqa haqida gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa haqida so'zlab bera oladi. 2. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqani tushuntirib bera oladi. 3. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqa haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'g'ridan-to'g'ri va guruhlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baholash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-boskich. Kirish (10 min.)	1.1. Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashgulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi.	1.1. Eshitadi va yozib oladilar.

	1.2.Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi. 1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashgulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.2.UUMga karaydilar 1.3. Eshitishadilar
2-boskich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'kuv mashgulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1.Talabalar jadvalni to'ldiradilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3.T-sxemani ishlaydi va himoya qiladilar.
3-boskich. Yakuniy boskich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarining faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3.Kelgusi mashgulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriklar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Baholarni eshitishadilar. 3.3. Eshitisha-dilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash koidasi

1. Ma'ruza matnini o'qib, matnning chetiga qo'yidagi belgilarni qo'yib chiqing:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor qiladi

? – noaniq (aniqlashtirish talab qiladigan) qo'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

5.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'quv mashg'ulotining shakli</i>	Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi haqida amaliy tushunchalarni berish iborat.
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	1.Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqasi haqida gapirib beradi. 2.Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqasi haqida gapirib beradi. 3.Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqasi haqida gapirib beradi.
<i>Ma'ruza</i>	Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi bo'yicha amaliy bilimlarni berish.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. - Mavzu bo'yicha bilim-larni chukur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nukta nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi aniklab berdi.	<i>O'quv faoliyatining natijasi:</i> 1. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa haqida gapirib bera oladi. 2. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa haqida tushuntirib bera oladi. 3. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqa hakida gapirib bera oladi.
<i>O'qitish usullari va texnika</i>	<i>Ma'ruza, «aqliy hujum», diskussiya usuli;</i>
<i>O'qitish vositalari</i>	<i>Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.</i>
<i>O'qitish shakllari</i>	<i>Jamoa, to'gridan-to'g'ri va guruhlarda ishlash</i>
<i>O'qitish shart - sharoitlari</i>	<i>Ma'ruza o'qish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya</i>
<i>Monitoring va baholash</i>	<i>Og'zaki nazoart, savol-javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baholash</i>

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. kirish (5 min.)	1.1.Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni o'tish yo'nalishi va xususiyatlarini e'lon qiladi.	Eshitadilar, yozadilar
2 bosqich.	2.1.«Kompleks yondoshuv» tushunchasini ta'riflaydi va davlat ijtimoiy sug'urtasi	2.1.Iqtisodiy tushunchalarga

bilimlarini boyitish (15 min.)	nafaqalarni tayinlash va to'lash tartibini iqtisodiy jihatdan xarakterlab beradi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo'yicha esse bajaradi. Davlat ijtimoiy sug'urtasi nafaqalarni tayinlash hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o'qib ko'rib chiqib umumlashtiradi. 2.3.Mashg'ulot davomida stol atrofida yig'ilib mavzu bo'yicha muloqat o'tkazishini tashkil qiladi. Stol atrofida muloqat o'tkazish qoidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	munosabat bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3. Eshitadilar va savollar beradilar
3 boskich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruhlariga bo'ladi. Mashg'ulot mavzusi bo'yicha savollar ro'yxati ekranda ko'rsatiladi yoki tarqatiladi, savollar guruhlar bo'yicha taqsimlanadi. Qo'shimcha ma'lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baxolash varagi tarkatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruhda ish boshlanganligini e'lon qiladi, kerakli vaqtda maslaxat beradi	3.1.O'kuv mashgulotini o'tish koidasi va baxolash mezonini bilan tanishadilar 3.2.Topshirikni bajaradi, takdimot varagini to'ldiradilar
4 boskich. «Stol atrofida» mulokat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baxolaydi. Mavzu bo'yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baholaydi.	4.1.Gurux sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. kolgan katnashchilar savol berib to'ldiradilar
5 boskich. Yakuniy boskich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustaqil ish uchun mavzu bo'yicha topshiriqlar beradi	5.1.Eshitadilar, yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

6- mavzu	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratishi
-----------------	---

6.1.Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejası</i>	○Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi haqida gapirib beradi. ○Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilishi haqida gapirib beradi. ○Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi haqida gapirib beradi.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi haqida tushuncha berish.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1.Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lashni so'zlab beradi. 2.Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borishni tushuntirib beradi. 3. Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibini gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash haqida so'zlab bera oladi. 2. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borishni tushuntirib bera oladi. 3. Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi haqida gapirib bera oladi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1.Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashgulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2.Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi. 1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashgulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.1. Eshitadi va yozib oladilar. 1.2.UUMga karaydilar 1.3. Eshitishadilar

2-bosqich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'kuv mashg'ulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1.Talabalar jadvalni to'ldiradilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3.T-sxemani ishlaydi va ximoya kiladilar.
3-bosqich. Yakuniy boskich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarining faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3.Kelgusi mashg'ulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriklar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Boxolarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash koidasi

1. Ma'ruza matnini o'kib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni ko'yib chiking:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

6.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	soat
<i>O'quv mashg'ulotining shakli</i>	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratishi haqida amaliy jihatdan tushuncha berish.
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	○Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi haqida gapirib beradi. ○Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish haqida gapirib beradi. ○Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi haqida gapirib beradi
<i>Ma'ruzaning maksadi</i>	Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi bo'yicha amaliy bilimlarni berish.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. - Mavzu bo'yicha bilim-larni chukur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nukta nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi aniklab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi haqida gapirib bera oladi. 2. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish haqida tushuntirib bera oladi. 3. Mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi hakida gapirib bera oladi.
<i>O'qitish usullari va texnika</i>	<i>Ma'ruza, «akliy xujum», diskussiya usuli;</i>
<i>O'qitish vositalari</i>	<i>Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.</i>
<i>O'qitish shakllari</i>	<i>Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash</i>
<i>O'qitish shart - sharoitlari</i>	<i>Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya</i>
<i>Monitoring va baxolash</i>	<i>Og'zaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash</i>

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (5 min.)	1.1.Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni utish yunalishi va xususiyatlarini e'lon kiladi.	Eshitadilar, yozadilar

2 bosqich. bilimlarini boyitish (15 min.)	2.1.«Kompleks yondoshuv» tushunchasini ta’riflaydi va «Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug’urtasida badallar ajratish tartibi» ni iqtisodiy jihatdan xarakterlab beradi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo’yicha esse bajaradi. «Sug’urta badallarini to’lash» hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o’kib ko’rib chikib umumlashtiradi. 2.3.Mashgulot davomida stol atrofida yigilib mavzu bo’yicha mulokat o’tkazishini tashkil kiladi. Stol atrofida mulokat o’tkazish koidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	2.1.Iqtisodiy tushunchalarga munosabat bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3.Eshitadilar va savollar beradilar
3 bosqich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruxlarga buladi. Mashgulot mavzusi bo’yicha savollar ro’yxati ekranda ko’rsatiladi yoki tarkatiladi, savollar guruxlar bo’yicha taksimlanadi. ko’shimcha ma’lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baxolash varagi tarkatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruhda ish boshlanganligini e’lon kiladi, kerakli vaktda maslaxat beradi	3.1.O’kuv mashgulotini o’tish koidasi va baxolash mezon bilan tanishadilar 3.2.Topshirikni bajaradi, takdimot varagini to’ldiradilar
4 bosqich. «Stol atrofida» mulokat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baxolaydi. Mavzu bo’yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baholaydi.	4.1.Guruh sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. qolgan qatnashchilar savol berib to’ldiradilar
5 bosqich. Yakuniy bosqich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustaqil ish uchun mavzu bo’yicha topshiriqlar beradi	5.1.Eshitadilar, yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

7- mavzu	Pensiya sug'urtasi
----------	--------------------

7.1. Ma'ruzani ukitish texnologiyasi

Talabalar soni:	soat
Mashg'ulotining shakli	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
Ma'ruza rejası	○Pensiya sug'urtasi haqida gapirib beradi. ○Sug'urtalanuvchilarning yoshi, muddati haqida gapirib beradi. ○Sug'urta mukofoti, sug'urta summasi, shartnomasi haqida gapirib beradi. Pensiya sug'urtasining turlari haqida gapirib beradi.
Mashg'ulotning maksadi	Pensiya sug'urtasi haqida tushuncha berish.
Pedagogik vazifalari 1. Pensiya sug'urtasi tushunchasini so'zlab beradi. 2. Sug'urtalanuvchilarning yoshi, muddatini tushuntirib beradi. 3. Sug'urta mukofoti, sug'urta summasi, shartnomasi haqida gapirib beradi. 4. Pensiya sug'urtasining turlari haqida gapirib bera oladi.	O'quv faoliyatining natijasi: 1. Pensiya sug'urtasi tushunchasi haqida so'zlab bera oladi. 2. Sug'urtalanuvchilarning yoshi, muddati haqida tushuntirib bera oladi. 3. Sug'urta mukofoti, sug'urta summasi, shartnomasi haqida gapirib bera oladi. 4. Pensiya sug'urtasining turlari haqida gapirib beradi.
O'qitish usullari va texnika	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
O'qitish vositalari	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
O'qitish shakllari	Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash
O'qitish shart-sharoitlari	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baholash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1.Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashg'ulotining maqsadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2.Har bir talabaga mavzu bo'yicha tarqatma materiallarni tarkatadi. 1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox	1.1. Eshitadi va yozib oladilar. 1.2.UUMga karaydilar 1.3. Eshitishadilar

	beradi.	
2-bosqich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'quv mashg'ulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sug'urta faoliyatini tashkiliy-huquqiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat qiladi va muhokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muhokama qiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baholaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sug'urtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruxlarga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1.Talabalar jadvalni to'ldiradilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3.T-sxemani ishlaydi va ximoya qiladilar.
3-bosqich. Yakuniy bosqich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada qo'yilgan har bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarning faoliyatiga baho ko'yiladi va rag'batlantiriladi. 3.3.Kelgusi mashg'ulotga tayyorgarlik qilish bo'yicha topshiriqlar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Boxolarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi

1. Ma'ruza matnini o'qib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni qo'yib chiqing:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

7.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'quv mashg'ulotining shakli</i>	Pensiya sug'urtasi haqida tushuncha berishni chukurlashtirish.
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	1.Pensiya sug'urtasi haqida tushuncha beradi. 2.Sug'urtalanuvchilarning yoshi, muddati haqida tushuncha beradi. 3.Sug'urta mukofoti, sug'urta summasi, shartnomasi haqida tushuncha beradi. 4.Pensiya sug'urtasining turlari haqida tushuncha beradi.
<i>Ma'ruzaning maqsadi</i>	Pensiya sug'urtasi bo'yicha amaliy bilimlarni berishdan iborat.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. - Mavzu bo'yicha bilim-larni chukur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nuktai nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantikiy xulosa chikarishga ko'mak beradi aniklab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. Pensiya sug'urtasi tushunchasi haqida gapirib bera oladi. 2.Sug'urtalanuvchilarning yoshi, muddati haqida bera oladi. 3.Sug'urta mukofoti, sug'urta summasi, shartnomasi hakida gapirib bera oladi. 4.Pensiya sug'urtasining turlari hakida gapirib bera oladi.
<i>O'qitish usullari va texnika</i>	<i>Ma'ruza, «akliy xujum», diskussiya usuli;</i>
<i>O'qitish vositalari</i>	<i>Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.</i>
<i>O'qitish shakllari</i>	<i>Jamoa, to'gridan-to'gri va guruxlarda ishlash</i>
<i>O'qitish shart - sharoitlari</i>	<i>Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya</i>
<i>Monitoring va baxolash</i>	<i>Og'zaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash</i>

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (5 min.)	1.1.Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni utish yunalishi va xususiyatlarini e'lon kiladi.	Eshitadilar, yozadilar
	2.1.«Kompleks yondoshuv» tushunchasini	2.1.Iqtisodiy

2 bosqich. bilimlarini boyitish (15 min.)	ta'riflaydi va «Pensiya sug'urtasi» ni iktisodiy jihatdan xarakterlab beradi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo'yicha esse bajaradi. «Pensiya sug'urtasi» hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o'qib ko'rib chiqib umumlashtiradi. 2.3.Mashg'ulot davomida stol atrofida yigilib mavzu bo'yicha mulokat o'tkazishini tashkil kiladi. Stol atrofida mulokat o'tkazish koidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	tushunchalarga munosabat bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3.Eshitadilar va savollar beradilar
3 bosqich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruxlarga buladi. Mashgulot mavzusi bo'yicha savollar ro'yxati ekranda ko'rsatiladi yoki tarkatiladi, savollar guruxlar bo'yicha taksimlanadi. ko'shimcha ma'lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baxolash varagi tarqatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruhda ish boshlanganligini e'lon kiladi, kerakli vaktda maslaxat beradi	3.1.O'quv mashgulotini o'tish koidasi va baxolash mezonini bilan tanishadilar 3.2.Topshirikni bajaradi, takdimot varagini to'ldiradilar
4 bosqich. «Stol atrofida» mulokat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baholaydi. Mavzu bo'yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baxolaydi.	4.1.Gurux sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. kolgan katnashchilar savol berib to'ldiradilar
5 bosqich. Yakuniy bosqich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustakil ish uchun mavzu bo'yicha topshiriklar beradi	5.1.Eshitadilar yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

8 - mavzu:	Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari
-------------------	---

8.1. Ma'ruzani o'qitish texnologiyasi

Talabalar soni:	4 soat
<i>Mashgulotining shakli</i>	Informatsion-ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	○ O'zbekiston Respublikasining "Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni haqida gapirib beradi. ○ O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalarini haqida gapirib beradi. ○ MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi haqida gapirib beradi. ○ Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari haqida gapirib beradi.
<i>Mashgulotning maksadi</i>	Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari haqida tushuncha berishdan iborat.
<i>Pedagogik vazifalari</i> 1. O'zbekiston Respublikasining "Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonunini so'zlab beradi. 2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalarini tushuntirib beradi. 3. MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi haqida gapirib beradi. 4. Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari haqida gapirib beradi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1. O'zbekiston Respublikasining "Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni haqida so'zlab beradi. 2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalarini haqida tushuntirib beradi. 3. MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi haqida gapirib beradi. 4. Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari haqida gapirib beradi.
<i>O'kitish usullari va texnika</i>	Ma'ruza, «akliy xujum», Insert, T-sxema, diskussiya usuli;
<i>O'kitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'kitish shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'g'ri va guruxlarda ishlash
<i>O'kitish shart-sharoitlari</i>	Ma'ruza echish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
<i>Monitoring va baxolash</i>	Og'zaki nazorat, savol – javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1.Maruzaning mavzusini e'lon kiladi, O'kuv mashg'ulotining maksadi va natijalarini tushuntiradi. 1.2.Xar bir talabaga mavzu bo'yicha tarkatma materiallarni tarkatadi. 1.3.Mavzu bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining tayanch iboralari va ma'ruza rejasiga izox beradi.	1.1.Eshitadi va yozib oladilar. 1.2.UUMga karaydilar 1.3.Eshitishadilar
2-bosqich. Asosiy. (60 min.)	2.1.O'quv mashg'ulotining birinchi savoli bo'yicha ma'ruza kiladi, O'zbekistonda sugurta faoliyatini tashkiliy-xukukiy asoslarini slayd materiallaridan foydalanib, tushuntiradi. (1-ilova) 2.2.Insert bo'yicha berilgan vazifaning bajarilishini nazorat kiladi va muxokamasini tashkil kiladi. Savollarni tuzadi. (2-ilova) O'kituvchi jamoa bo'lib muxokama kiladi. Yaxshi so'zlagan talabalarni baxolaydi, takdirlaydi. 2.3.Uchinchi savolni echishda darslik va ma'ruza materiallaridan foydalanib, davlat mulkiy sugurtasining rivojlanishiga karab T-sxemani tuzib beradilar va xar bir bandni tushuntiradilar. Talabalar guruhlariga bo'linib, shu jadvalni to'ldirib beradilar. (3-ilova)	2.1.Talabalar jadvalni to'ldiradilar. 2.2. Talabalar slayd ma'lu motlaridan foydalanib so'zlab beradilar. 2.3.T-sxemani ishlaydi va ximoya kiladilar.
3-boskich. Yakuniy bosqich. (10 min.)	3.1.Ma'ruzada ko'yilgan xar bir savol kanday xal kilingani to'grisida yakuniy xulosa beriladi. 3.2.Talabalarning faoliyatiga baxo ko'yiladi va ragbatlantiriladi. 3.3.Kelgusi mashg'ulotga tayyorgarlik kilish bo'yicha topshiriklar va foydalaniladigan adabiyotlar aytiladi.	3.1.Eshitib va yozib oladilar. 3.2.Boxolarini eshitishadilar. 3.3. Eshitishadilar.

Insert texnikasidan foydalanib ishlash qoidasi

1. Ma'ruza matnini o'kib, matnning chetiga ko'yidagi belgilarni qo'yib chiqing:

V – bilaman

+ - men uchun yangi ma'lumot

- - men bilgan ma'lumotni inkor kiladi

? – noanik (aniklashtirish talab kiladigan) ko'shimcha ma'lumot.

2.Olingan natijalarni jadval shaklida rasmiylashtiring:

Mavzu savollari	V	-	+	?
1.				
2.				
3.				

8.2. Amaliy mashg'ulot olib borish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'kuv mashg'ulotining shakli</i>	Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti haqida amaliy tushunchalarni berishdan iborat.
<i>Mashg'ulot rejasi</i>	○ O'zbekiston Respublikasining "Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni haqida gapirib beradi. ○ O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalari haqida gapirib beradi. ○ MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi haqida gapirib beradi. ○ Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari haqida gapirib beradi.
<i>Ma'ruzaning maksadi</i>	Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti bo'yicha amaliy bilimlarni chuqurlashtirishdan iborat.
<i>Pedagogik vazifalari:</i> • Mavzuni mustakil o'rganish uchun asos yaratadi. - Mavzu bo'yicha bilim-larni chuqur o'zlashtirish va mustaxkamlashga yordam beradi. • O'z nuqtai nazariga ega bo'lishni shakllantiradi. • Mantiqiy xulosa chiqarishga ko'mak beradi aniqlab berdi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1.O'zbekiston Respublikasining "Fuqorolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni haqida gapirib bera oladi. 2.O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalari haqida bera oladi. 3. MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi hakida gapirib bera oladi. 4. Yoshga doir pensiya, uning umumiy asoslari haqida gapirib beradi
<i>O'qitish usullari va texnika</i>	<i>Ma'ruza, «akliy xujum», diskussiya usuli;</i>
<i>O'qitish vositalari</i>	<i>Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.</i>
<i>O'qitish shakllari</i>	<i>Jamoa, to'gridan-to'g'ri va guruxlarda ishlash</i>
<i>O'qitish shart - sharoitlari</i>	<i>Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya</i>
<i>Monitoring va baxolash</i>	<i>Og'zaki nazoart, savol – javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash</i>

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (5 min.)	1.1.Mavzuni rejasi, maksadi, mashg'ulotni utish yunalishi va xususiyatlarini e'lon kiladi.	Eshitadilar, yozadilar
2 bosqich. bilimlarini boyitish (15 min.)	2.1.«Kompleks yondoshuv» tushunchasini ta'riflaydi va «Pensiya sug'urtasi» ni iktisodiy jixatdan xarakterlab beradi. 2.2. 5 dakika davomida kiskacha mavzu javoblari bo'yicha esse bajaradi. «Davlat pensiya turlari» hakidagi savoliga 2-3 tayyorlangan esse o'kib ko'rib chikib umumlashtiradi. 2.3.Mashg'ulot davomida stol atrofida yigilib mavzu bo'yicha mulokat o'tkazishini tashkil kiladi. Stol atrofida mulokat o'tkazish koidasi bilan talabalarni tanishtiradi. (1-2 ilova)	2.1.Iktisodiy tushunchalarga munosabat bildiradi 2.2.Esse tayyorlaydilar, yozadilar 2.3.Eshitadilar va savollar beradilar
3 bosqich. Guruxda ishlash (10 min.)	3.1.Talabalarni guruxlarga buladi. Mashg'ulot mavzusi bo'yicha savollar ro'yxati ekranda ko'rsatiladi yoki tarkatiladi, savollar guruxlar bo'yicha taksimlanadi. ko'shimcha ma'lumotlar olish uchun adabiyotlardan foydalanish ruxsat berilmaydi, baxolash varagi tarkatiladi. (3-ilova) 3.2.Guruxda ish boshlanganligini e'lon kiladi, kerakli vaktida maslaxat beradi	3.1.O'kuv mashg'ulotini o'tish koidasi va baxolash mezonini bilan tanishadilar 3.2.Topshirikni bajaradi, takdimot varagini to'ldiradilar
4 bosqich. «Stol atrofida» muloqat (55 min.)	4.1.Jamoadi ishlashni tashkil kiladi va gurux ishlari natijasini baxolaydi. Mavzu bo'yicha umumlashtirilgan bilimlarni izoxlaydi bajarilgan topshirikni baxolaydi.	4.1.Gurux sardorlari jamoa tomonidan ishlab chikilgan fikrlarni izoxlaydilar. kolgan katnashchilar savol berib to'ldiradilar
5 bosqich. Yakuniy boskich. (5 min.)	5.1.Ish natijasi yakunlanadi, xulosa kiladi. 5.2.Mustaqil ish uchun mavzu bo'yicha topshiriklar beradi	5.1.Eshitadilar, yozib oladilar 5.2.Yozib oladilar

9.1 Ma'ruzani o'qitish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'quv mashg'ulotining shakli</i>	Ijtimoiy sug'urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi bo'yicha axborot berish, "xamkorlikda o'kitish", grafik organayzer: jadval B/B/B usulida ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	1.Aholini ijtimoiy himoyalash sohasida Yaponiya tajribasi haqida gapirib beradi. 2.Ijtimoiy ta'minot tizimiga demografik o'zgarishlarning ta'siri haqidag gapirib beradi. 3.Hukumatning "Oltin reja"si haqida gapirib beradi. 4.Ayrim MDH davlatlari, ya'ni Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Qozog'istonda ijtimoiy ta'minot bo'yicha to'lovlarning qonuniy bazasi haqida gapirib beradi.
<i>Ma'ruzaning maksadi</i>	Ijtimoiy sug'urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirishdan iborat
<i>Pedagogik vazifalari:</i> 1.Aholini ijtimoiy himoyalash sohasida Yaponiya tajribasi haqida gapirib bera oladi. 2.Ijtimoiy ta'minot tizimiga demografik o'zgarishlarning ta'siri haqida gapirib bera oladi. 3.Hukumatning "Oltin reja"si haqida gapirib bera oladi. 4.Ayrim MDH davlatlari, ya'ni Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Qozog'istonda ijtimoiy ta'minot bo'yicha to'lovlarning qonuniy bazasi haqida gapirib bera oladi.	<i>O'kuv faoliyatining natijasi:</i> 1.Aholini ijtimoiy himoyalash sohasida Yaponiya tajribasi. Ijtimoiy ta'minot tizimi haqida gapirib bera oladi. 2.Ijtimoiy ta'minot tizimiga demografik o'zgarishlarning ta'siri haqida gapirib bera oladi. 3.Hukumatning "Oltin reja"si haqida gapirib bera oladi. 4.Ayrim MDH davlatlari, ya'ni Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Qozog'istonda ijtimoiy ta'minot bo'yicha to'lovlarning qonuniy bazasi haqida gapirib bera oladi.
<i>O'qitishning usullari va texnika</i>	Ma'ruza, "Xamkorlikda o'kitish", grafik organayzer: jadval B/B/B usuli;
<i>O'qitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar, proektor, diagramma va grafiklar.
<i>O'qitishning shakllari</i>	Jamoa, to'gridan-to'g'ri va guruxlarda ishlash
<i>O'qitish shart - sharoitlari</i>	Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar

	bilan ta'minlangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baholash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1.Ma'ruzani mavzusi, maksadi, natijasini e'lon kiladi.	1.1.Eshitib yozib oladilar
2-bosqich. Bilimlarni jonlantirish (15 min.)	2.1.Topshirikni eslatadi: mavzu ma'ruzasini texnika Insert yordamida o'kib, B.B.B jadvalini to'ldiradi. (1- 2- ilova) B.B.B. jadvalida belgilangan topshirik bo'yicha "Mavzu ma'ruzasi bilan tanishib bu o'kuv mashgulotida siz yangilikni o'zlashtirdingiz? Tayanch iboralarini tushuntiring?". Mavzu bo'yicha tayanch iboralarini doskaga yozdiriladi. 2.2. Mavzuni to'lik tushunish uchun kayta sugurtalashda ko'llaniladigan atamalar bilan tanishtiriladi. (3-ilova)	2.1.Eshitib, avvaldan berilgan topshirikni B.B.B jadvaliga joylashtiradilar Tayanch iboralarini tushunchasini aytib beradilar 2.2.Tayanch iboralariga aniklik kiritib tushuntirib beradi.
3-bosqich. Asosiy. (50 min.)	3.1.Talabalarni ixtiyoriy 5 guruxga bo'ladi. Mavzudagi savol bo'yicha xar bir guruxda ekspert tanlaydi. O'kuv topshiriklarini tarkatadi. Baxolash mezoni aniklanadi va tanishtiriladi. (4-ilova) Guruxlarda ish boshlanganligini e'lon kiladi. 3.2.Guruxlarda prezintatsiya boshlanganligini e'lon kiladi. Konsultant (arbitor) rolida kantashib xar bir guruxni oxirgi chikishlarini umulashtirib ma'lumotlarini keltiradi. Guruxni o'zaro bir birini baholashni taklif etadi.	3.1.Bo'lingan gurux ishlaydi O'kuv mashguloti savollariga jamoa o'rtasida muxokama kilinadigan o'kuv topshirigini tayyorlaydilar 3.2.Gurux sardori gurux tomonidan tayyorlangan o'kuv topshiriklarni takdim etadi va savollarga javob beradi. Boshka gurux a'zolari takdim etilgan ma'lumotni to'ldiradi va baxolaydilar
4 boskich Yakuniy boskich (12 min.)	4.1.Guruxlarni bir birini baxolash natijasini e'lon kiladi. 4.2.B.B.B jadvaling uchinchi katorini to'ldirishni so'raydi va Blitz-so'rov o'tkazadi.	4.1.Katnashadilar 4.2.B.B.B jadvalning uchinchi kalonkasiga keltirilgan ma'lumotlarni

	4.3.Yakuniy natija chikiradi, talabalar dikkatini mavzuning asosiy momentlariga e'tibor berishlarini so'raydi va mustakkil ish bajarish uchun referat mavzularini beradi.	o'kiydilar 4.3.Yozib oladilar
--	---	----------------------------------

2-ilova

Guruxlar ishi bo'yicha baxolash jadvali

Gurux	Anik va yorug javob	Ko'rgazmali	kiskacha nutk (reglament)	Jamoa (gurux katnashchilari ning faolligi)	Jami ballar summasi
1					
2					
3					

Umumiy xisob (raschet)

Guruxlar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar
1					
2					
3					
4					
5					
Umumiy yakuniy ballar miqdori					
Baxo (umumiy yakuniy ballar miqdori, 4 bo'linadi)					

Baxo: 2,2-3 ball—«a'lo»; 1,2-2 ball—«yaxshi»; 0,5–1,1 ball— «qoniqarli»; 0-0,5— «konikarsiz»

3-ilova

Diskussiya katnashuvchilarini baxolash mezonlari

Baxolash mezonlari	Dokladchi			
	1	2	3	4
1. Doklad tarkibi (1,0)				
- muximligi;				
- ketma-ketligi, dokladning Anikligi va logikasi;				
- anik xulosalar formulirovkasi;				
2. Ishlayotgan axborot yangiligi (0,5)				
3. Takdim etilayotgan axborotning foydalanishi (0,4)				
Reglamentni rioya kilinishi (0,1)				

JAMI:				
	Retsenzitlar			
	1	2	3	4
1. Dokladga ko'shimchalar (0,5) 2. Dokladni kuchli va zaif tomonlarini ko'rsatish				
JAMI:				
	Diskussiya katnashchilari			
	1	2	3	4
1. Savollar: - xajmi (0,1 xar biriga); - moxiyati bo'yicha (0,3); 2. ko'shimcha (0,5)				
JAMI:				

9.2. Amaliy mashgulotni o'kitish texnologiyasi (soat rejalashtirilmagan)

10- mavzu:	Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish
-------------------	--

10.1 Ma'ruzani o'kitish texnologiyasi

Tinglovchilar soni:	2 soat
<i>O'quv mashg'ulotining shakli</i>	Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish bo'yicha axborot berish, "xamkorlikda o'kitish", grafik organayzer: jadval B/B/B usulida ko'rgazmali ma'ruza
<i>Ma'ruza rejasi</i>	1. Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalari haqida gapirib beradi. 2. Sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi haqida gapirib beradi. 3. Sug'urta mukofoti: tarif stavkasi va to'lash tartibi. Sug'urta davri. Polis berish tartibi va uning amal qilinishini to'xtatish haqida gapirib beradi. 4. Sug'urta kompaniyasining xarajatlari haqida gapirib beradi.
<i>Ma'ruzaning maksadi</i>	Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirishdan iborat.
1. Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalari haqida so'zlab bera oladi. 2. Sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi haqida so'zlab bera oladi. 3. Sug'urta mukofoti: tarif stavkasi va to'lash tartibi. Sug'urta davri. Polis berish tartibi va uning amal qilinishini to'xtatish haqida so'zlab bera oladi. 4. Sug'urta kompaniyasining xarajatlari haqida so'zlab bera oladi.	1. Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalari haqida biladi. 2. Sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi haqida biladi. 3. Sug'urta mukofoti: tarif stavkasi va to'lash tartibi. Sug'urta davri. Polis berish tartibi va uning amal qilinishini to'xtatish haqida biladi. 4. Sug'urta kompaniyasining xarajatlari haqida biladi.
<i>O'qitishning usullari va texnika</i>	Ma'ruza, "Xamkorlikda o'kitish", grafik organayzer: jadval B/B/B usuli;
<i>O'qitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, tarkatma materiallar, slaydlar,

	proektor, diagramma va grafiklar.
O'qitishning shakllari	Jamoa, to'g'ridan-to'g'ri va guruxlarda ishlash
O'qitish shart - sharoitlari	Ma'ruza o'kish uchun kerakli texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
Monitoring va baxolash	Og'zaki nazorat, savol – javob, o'z – o'zini nazorat kilish, reyting tizimi asosida baxolash

Ma'ruzani texnologik kartasi

Ish jarayonlari	Faoliyat	
	O'kituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min.)	1.1.Ma'ruzani mavzusi, maksadi, natijasini e'lon kiladi.	1.1.Eshitib yozib oladilar
2-boskich. Bilimlarni jonlantirish (15 min.)	2.1.Topshirikni eslatadi: mavzu ma'ruzasini texnika Insert yordamida o'kib, B.B.B jadvalini to'ldiradi. (1- 2- ilova) B.B.B. jadvalida belgilangan topshirik bo'yicha "Mavzu ma'ruzasi bilan tanishib bu o'kuv mashgulotida siz yangilikni o'zlashtirdingiz? Tayanch iboralarini tushuntiring?". Mavzu bo'yicha tayanch iboralarini doskaga yozdiriladi. 2.2. Mavzuni to'lik tushunish uchun kayta sugurtalashda ko'llaniladigan atamalar bilan tanishtiriladi. (3-ilova)	2.1.Eshitib, avvaldan berilgan topshirikni B.B.B jadvaliga joylashtiradilar Tayanch iboralarini tushunchasini aytib beradilar 2.2.Tayanch iboralariga aniklik kiritib tushuntirib beradi.
3-boskich. Asosiy. (50 min.)	3.1.Talabalarni ixtiyoriy 5 guruxga bo'ladi. Mavzudagi savol bo'yicha xar bir guruxda ekspert tanlaydi. O'kuv topshiriklarini tarkatadi. Baxolash mezoni aniklanadi va tanishtiriladi. (4-ilova) Guruxlarda ish boshlanganligini e'lon kiladi. 3.2.Guruxlarda prezintatsiya boshlanganligi-ni e'lon qiladi. Konsultant (arbitor) rolida qantashib xar bir guruxni oxirgi chikishlarini umulashtirib ma'lumotlarini keltiradi. Guruxni o'zaro bir birini baxolashni taklif etadi.	3.1.Bo'lingan gurux ishlaydi O'kuv mashguloti savollariga jamoa o'rtasida muxokama kilinadigan o'kuv topshirigini tayyorlaydilar 3.2.Gurux sardori gurux tomonidan tayyorlangan o'kuv topshiriklarni takdim etadi va savollarga javob beradi. Boshka gurux a'zolari takdim etilgan ma'lumotni to'ldiradi va baxolaydilar
4 boskich	4.1.Guruhlarni bir birini baxolash	4.1.Katnashadilar

Yakuniy boskich (12 min.)	natijasini e'lon kiladi. 4.2.B.B.B jadvaling uchinchi katorini to'ldirishni so'raydi va Blitz-so'rov o'tkazadi. 4.3.Yakuniy natija chikiradi, talabalar diqqatini mavzuning asosiy momentlariga e'tibor berishlarini so'raydi va mustakkil ish bajarish uchun referat mavzularini beradi.	4.2.B.B.B jadvalning uchinchi kalonkasiga keltirilgan ma'lumotlarni o'kiydilar 4.3.Yozib oladilar
---------------------------	--	---

2-ilova

2.5. B.B.B jadvalini – Bilaman. Bilishni xoxlayman. Bildim(a).

- Mavzu yoki bo'lim bo'yicha tadqiqot ishlarini olib borishga yordam beradi
- Olgan yangi bilimlarni, fikrlarni, tahlil qiladi va rivojlantiradi .
- Yangi mavzuni o'zlash-tirish vaqtida qo'llaniladi ma'ruzani kirish qismida qo'llaniladi: oldin 1-2 kolonkalar to'ldiriladi yakuniy qismda 3 kolonka to'ldiriladi.

B.B.B jadval qoidalar bilan tanishadi, jadval to'ldirish qoidasini o'rganadi. Bitta va ikkita bilib jadval tildiradi.

Savolga javob berishadi: «Mavzu bo'yicha nimalarni bilasiz?» i «Nimalarni bilgingiz keladi?» (Kelgusi ishlar uchun bilimlarni boyitishda asos yaratadi).

Jadvalning 1-chi va 2-chi kolonkasini mustaqil yoki ikkita bo'lib to'ldiradi.

Mustaqil ma'ruza mavzusini o'qiydi-mavzuni eshitdi

Jadvalning 3-chi kolonkasini mustaqil yoki ikkita bo'lib to'ldiradi

B/B/B jadvali

Bilamiz	Bilishni xoxlaymiz	Bildik

3-ilova

Guruxlar ishi bo'yicha baxolash jadvali

Guruh	Aniqq va yorug' javob	Ko'rgazmali	kiskacha nutk (reglament)	Jamoa (gurux katnashchilarining faolligi)	Jami ballar summasi
1					
2					
3					
4					
5					

Umumiy xisob (raschet)

Guruxlar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar	Umumiy ballar
1					
2					
3					
4					
5					
Umumiy yakuniy ballar miqdori					
Baxo (umumiy yakuniy ballar miqdori, 4 bo'linadi)					

Baho: 2,2-3 ball–«a'lo»; 1,2-2 ball – «yaxshi»; 0,5 – 1,1 ball– «qoniqarli»;0-0,5– «qoniqarsiz»

1-slayd

Evropadagi mamlakatlarda turlicha sug'urta shartnomalari bo'yicha komission mukofotlashga oid taqribiy ma'lumotlar quyida keltirilmoqda.

Xatarlar	Vositachilik (komission) mukofot, %
Avtomobillar sug'urtasi	10–15
Jismoniy shaxslarni yong'in xataridan sug'urtalash, jimoniy shaxslarni kompleks sug'urtalash	15–20
Sanoat korxonalarini yong'in xataridan sug'urtalash, sanoat korxonalarini kompleks sug'urtalash	14–16
Qishloq xo'jaligini tabiiy ofatdan va chorva qirg'inidan sug'urtalash	10–14
Jismoniy shaxslarni ularning o'z kasbidan tashqari aoliyatidagi fuqarolik javobgarligini sug'urtalash	15–20
Korxonalarning fuqarolik javobgarligini sug'urtalash	14–16
Sudlarni tartibga solishda fuqarolik javobgarligini sug'urtalash	14–16
Qurilish xatarlari	10–12
Tibbiy sug'urta	10–12

Hayot sug'urtasi va boshqa uzoq muddatli shartnomalar bo'yicha vositachilik mukofotini hisoblash birz boshqacharoq. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari bo'yicha bosh agent har qaysi to'lov hisobidan 2 dan 17 % gacha olishi yoki bir martalik to'lovni shartnoma tuzilgan paytda yaxlit olishi mumkin. Bu shartnomaning

birinchi yil amal qilish muddati uchun 80 – 100 foizlik mukofot, yoki masalan, birinchi yil uchun 60 % va ikkinchi yil uchun 20% qilib belgilanishi mumkin. Agent o'zi jalb etgan har bir yangi mijoz uchun sug'urta qiluvchidan komission mukofotga qo'shimcha ravishda 1 dan 8 % gacha (shartnoma turiga muvofiq) sug'urta mukofotini oladi.

**“Ijtimoiy sug’urta” fanidan
masalalar va mashqlar
to’plami**

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari

1-masala:

Birinchi qarzdorning kreditdan foydalanish muddati 3 oy, barcha kreditlarni sug'urtalaydi. Sug'urtalovchi qarzdorning moliyaviy axvolini inobatga olgan xolda kamaytirilgan koeffitsient qo'llaydi-0,8. Ikkinchi qarzdorning kreditdan foydalanish muddati 9 oy, ba'zi kreditlarini sug'urtalaydi. Sug'urtalovchi qarzdorning moliyaviy axvolini va zaif to'lov qobiliyatini inobatga olgan xolda ko'paytirilgan tarif qo'llaydi-2,2. Normativ tarif stavkalar sug'urta summasidan-1,2% va 2,6%.

Kreditni qaytarilmaslik riski bo'yicha tarif stavkalarini toping.

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari

1-masala:

Birinchi qarzlор 150 mln.so'm miqdorida bir yilga kredit oldi. Kredit yillik 42%. Sug'urta shartnomasi muddati 8 oy. Sug'urtalovchining maksimal javobgarligi 85%. Yillik tarif stavka 2,1%.

Kreditni qaytarilmaslik riski bo'yicha sug'urta mukofotlarini toping.

3-mavzu: Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli

1-masala:

Ikkinchi qarzdor 250 mln.so'm miqdorida bir yarim yilga kredit oldi. Kredit yillik 48%. Sug'urta shartnomasi muddati 10 oy. Sug'urtalovchining maksimal javobgarligi 95%. Yillik tarif stavka 2,1%.

Kreditni qaytarilmaslik riski bo'yicha sug'urta mukofotlarini toping.

2-masala:

Sug'urtalangan ob'ektning qiymati 8,400 sum, sug'urta summasi 3,360 so'm, shikastlanish natijasida ko'rilgan zarar 4,840 so'm.

Sug'urta ta'minlash tizimining nisbiy javobgarligi qoidalariga asosan sug'urta qoplamasini hisoblang.

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi

1-masala:

Ob'ektning xaqiqiy narxi 15 mln.so'm, sug'urta summasi 3,5 mln.so'm, ob'ektning sug'urta xodisasi natijasida ko'rgan zarari 7,5mln.so'm.

Nisbiy javobgarlik tizimi bo'yicha sug'urta qoplamasi summasini toping.

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi

1-masala:

Birinchi risk sistemasi bo'yicha avtotransport 60 mln.so'mga sug'urtalangan. Avtotransportning haqiqiy narhi 90 mln.so'm. Sug'urta hodisasi natijasida avtotransport 80 mln.so'm miqdorida zarar ko'rdi.

Birinchi risk sistemasi bo'yicha sug'urta qolamasi summasini toping.

2-masala:

Xo'jalik sub'ekti o'z mol-mulkini buzib kirib o'g'irlik qilishdan 800 mln.so'mga bir yilga sug'urta qildi. Sug'urta tarif stavkasi sug'urta summasidan 0,3%. Sug'urta sharnomasi bo'yicha 1% miqdorida shartli franshiza belgilangan, franshiza belgilanganligi sababli 2% miqdorida tarifga chegirma qo'llanilgan. Sug'urtalovchining zarari 12,5 mln.so'mga teng.

Sug'urta mukofoti summasi va sug'urta qoplamasi summasini topin

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratishi

1-masala:

Birinchi risk sistemasi bo'yicha avtotransport 50 mln.so'mga sug'urtalangan. Avtotransportning haqiqiy narhi 70 mln.so'm. Sug'urta hodisasi natijasida avtotransport 34 mln.so'm miqdorida zarar ko'rdi.

Birinchi risk sistemasi bo'yicha sug'urta qolamasi summasini toping.

2-masala:

Ob'ekt 18 000 so'mga baholangan, uning 80% sug'urtalangan, zarar miqdori 6 200 so'm.

Nisbiy javobgarlik tizimi asosida sug'urta qoplamasini xisoblang.

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi

1-masala:

Sholi hosildorligi oxirgi besh yillik hosildorlikni inobatga olgan xolda 1 ga erdan 14 ts xosil olish uchun sug'urtalangan. Sug'urta tashkilotining maksimal javobgarligi 70%. Sholi 500 ga erga ekilgan. Haqiqiy hosildorlik 1 ga erdan 12,8 ts ni tashkil etdi. Sholinng sotib olish narxi 1ts ga 170 so'm.

Sug'urtalovchining zarar miqdorini va chegaraviy javobgarlik tizimi bo'yicha sug'urta qoplamasi miqdorini toping.

2-masala:

Avtomobil birinchi tavakkalchilik tizimi asosida 75 000 so'mga sug'urtalangan, uning haqiqiy bahosi 89 000 so'm, sug'urtalanuvchi 32 000 so'm miqdorida zarar ko'rgan.

Birinchi va ikkinchi tavakkal miqdorini belgilang.

*8-mavzu: Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari.
Davlat pensiyalarning turlari*

1-masala:

Karam hosildorligi chegaraviy javobgarlik tizimi bo'yicha 1 ga erdan 3 ming so'mlmk xosil olish uchun sug'urtalangan. Sug'urta tashkilotining maksimal javobgarligi 70%. Karam 400 ga erga ekilgan. Haqiqiy hosil narxi 1 ga erdan 2,4 ming so'mni tashkil etdi.

Sug'urtalovchining zarar miqdorini va chegaraviy javobgarlik tizimi bo'yicha sug'urta qoplamasi miqdorini toping.

2-masala:

Uy jixozlari 90 000 so'm miqdorida sug'urtalangan. Yong'in natijasida uy anjomlariga 120 000 so'm miqdorida zarar etgan.

Birinchi va ikkinchi tavakkal ta'minoti qanday miqdorlarda hisoblanadi.

9-mavzu: Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi

1-masala:

Xo'jalik sub'ekti o'z mol-mulkini buzib kirib o'g'irlik qilishdan 150 mln.so'mga bir yilga sug'urta qildi. Sug'urta tarif stavkasi sug'urta summasidan 0,3%. Sug'urta sharnomasi bo'yicha 2 mln.so'm miqdorida shartsiz franshiza belgilangan, franshiza belgilanganligi sababli 4% miqdorida tarifga chegirma qo'llanilgan. Sug'urtalovchining zarari 8,5mln.so'mga teng.

Sug'urta mukofoti summasi va sug'urta qoplamasi summasini toping.

2-masala:

Ob'ektning bahosi 30 000 so'm, sug'urta summasi 12 000 so'm. Ob'ekt 100% zaralangan.

Sug'urta qoplamasining birinchi va ikkinchi tavakkal hamda nisbiy miqdorini aniqlang.

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish

1-masala:

Xo'jalik sub'ekti o'z mol-mulkini buzib kirib o'g'irlik qilishdan 600 mln.so'mga bir yilga sug'urta qildi. Sug'urta tarif stavkasi sug'urta summasidan 0,3%. Sug'urta sharnomasi bo'yicha 1% miqdorida shartli franshiza belgilangan, franshiza belgilanganligi sababli 2% miqdorida tarifga chegirma qo'llanilgan. Sug'urtalovchining zarari 3 mln.so'mga teng.

Sug'urta mukofoti summasi va sug'urta qoplamasi summasini toping.

2-masala:

3 yillik o'rtacha hosil erninghar gektaridan 32 tsentner, tabiiy ofat natijasida bu yilgi haqiqiy hosil gektaridan 27 tsentner. Bir gektar erdan terilgan paxtaning sotish bahosi 50 000 so'm, umumiy ekin maydoni 300 ga. Sug'urta qoplamasi umumiy zararining 70% miqdorini tashkil qiladi.

Chegaralangan javobgarlik tizimi asosida etkazilgan zarar miqdorini aniqlang.

“Ijtimoiy sug’urta” fanidan testlar

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimini yaratilishi va huquqiy asoslari

1. Ijtimoiy himoyani keng ma'noda tariflab berin?

- a. mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora-tadbirlar majmui
- b. mamlakat aholisini moddiy jihatdan rag'batlantirish va himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui
- c. mamlakat aholisini moddiy jihatdan rag'batlantirishni qaror toptirishdan iborat
- d. mamlakat aholisini oylik maoshlarini oshirishdan iborat bo'lgan tadbirlar majmui

2. "Sug'urta faoliyati to'g'risidagi" qonun qachon qabul qilingan va u nechta moddadan iborat?

- a. 1993 yil 6 may 33-modda
- b. 2002 yil 5 aprel 29-modda
- c. 1998 yil 6 may 22-modda
- d. 2002 yil 18 iyun 48-modda

3. Ijtimoiy himoyaning asosiy maqsadi bu?

- a. aholi farovonligini, qatlamlarini ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tavofutlariga barham berish, insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berish
- b. mamlakat aholisini oylik maoshlarini oshirishdan iborat bo'lgan tadbirlar
- c. mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishi
- d. mamlakat aholisini har xil tavofutlardan himoyalash

4. Notijorat sug'urtaning dastlabki shakllari qaysi shaharlarda paydo bo'lgan?

- a. Bobil, Germaniyada
- b. Qadimgi Gretsiyada
- c. Misr va Rim, Fors ko'zfazi
- d. AQSh, Frantsiyada

5. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari nimalardan iborat?

- a. erkin ijtimoiy iqtisodiy faoliyat ko'rsatish, ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish va daromadlarning kafolatlanishi, fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi, tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash, aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish va aholining muhtoj, kam ta'minlangan qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish

- b. mamlakat aholisini moddiy jihatdan rag'batlantirish va himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui
- c. mamlakat aholisini moddiy jihatdan rag'batlantirishni qaror toptirishdan iborat
- d. aholining muhtoj majburiy sug'urtalash qoidalarini joriy etish

6. Dastlabki dengiz sug'urta tashkiloti qachon va qaerda tashkil etilgan?

- a. 1668 yil Frantsiyada
- b. 1799 yil Angliyada
- c. 1876 yil Bobilda
- d. 1871 yil AQShda

7. «Ijtimoiy himoya» tushunchasi mazmuni birinchi marta qaysi rivojlangan davlatning «Ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha qonun»da qo'llanilgan?

- a. 1935 yilda Yaponiyada
- b. 1945 yilda Shevtsariyada
- c. 1935 yilda AQSh
- d. 1945 yilda Germaniyada

8. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi qaysi asrning nechanchi yillarda shakllana boshlangan?

- a. XXI asrning 30-yillaridan
- b. XXI asrning 20-yillaridan
- c. XX asrning 30-yillaridan
- d. XX asrning 20-yillaridan

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoni qachon qabul qilindi?

- a. 1994 yil 2 avgust
- b. 1994 yil 23 avgust
- c. 1994 yil 21 sentyabr
- d. 1994 yil 23 sentyabr

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 yil 10 dekabrda farmoni bilan necha yoshgacha farzandi bo'lgan kam ta'minlangan oilalar davlatning alohida otalig'iga olindi?

- a. 16 yoshgacha
- b. 17 yoshgacha
- c. 18 yoshgacha
- d. 15 yoshgacha

11. 2002 yil 25 yanvardagi farmonga binoan ijtimoiy yordam ko'rsatiladigan farzandli oilalar doirasi umumta'lim maktablarida akdeymik litseylarda va kasb hunar kollejlarida o'qiyotgan necha yoshgacha farzandi bo'lgan oilalar hisobiga kengaytirildi?

- a. 20 yoshgacha
- b. 18 yoshgacha
- c. 16 yoshgacha
- d. 17 yoshgacha

12. O'zbekistonda norasmiy ijtimoiy yordamning qanday turlari mavjud?

- a. Davlat tomonidan beriladigan pensiyalari
- b. korxona va tashkilotlarning pensionerlarga beriladigan pensiyalari
- c. qarindoshlarning o'zaro yordami, milliy va diniy urf odatlar asosida qilinadigan yordami, korxona va tashkilotlarning pensionerlarga kam ta'minlangan ko'p bolali oilalarga beva bechoralarga yordam puli
- d. Qarindoshlarning qarzlari

13. «Sog'lom avlod yili» qaysi yilga to'g'ri keladi?

- a. 2000 yil
- b. 2001 yil
- c. 2002 yil
- d. 2003 yil

14. «Qariyalarni qadrlash yili» qaysi yilga to'g'ri keladi?

- a. 1999 yil
- b. 2000 yil
- c. 2001 yil
- d. 2002 yil

15. «O'zbekiston Respublikasi aholisini 2010 yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan ijtimoiy himoya tizimining yagona konseptsiyasi» nima ishlar qilinishi belgilandi?

- a. ijtimoiy himoya va ijtimoiy yordam, pensiya ta'minoti, bolalarga nafaqa to'lash, yolg'iz keksalarga xizmat ko'rsatish, nogironlarni protez-ortopediya buyumlari, tibbiy xizmat, ishsizlarni ishga joylashtirish va moddiy yordam berish, bir yo'la yordam tizimlari asoslarida amalga oshirilishib.
- b. 2000 yil
- c. aholini muxtoj qatlamlariga bepul xizmatlari ko'rsatish va ularni oylik maoshlarini oshirish
- d. Faqat aholini muhtoj qatlamlarini o'zaro jamiyatlarini tashkil etish

16. Loyihaga ta'sir qiluvchi barcha risklar qaysi jarayonda aniqlanadi?

- a. Sug'urta qoplamasi to'lash jarayonida
- b. Riskni sifat jihatidan tahlil qilish
- c. sudda

d. Sug'urta polisini berishda

17. Riskni ro'y berish ehtimoli qaysi jarayonda hisoblanadi?

- a. Sifatli tahlil
- b. Sug'urta qoplamasi to'lash vaqtida
- c. Zaxira shakllantirilish jarayonida
- d. Sonli tahlil

18. Riskni tahlil qilish:

- a. Marketing bo'limini vazifasi
- b. Buxgalteriyaning vazifasi
- c. Risk menejmentining asosiy jarayonlaridan biri
- d. Ikkinchi darajali vazifa

19. Riskni sug'urta himoyasiga olish:

- a. Sudda amalga oshiriladi
- b. Prokuror sanksiyasi asosida amalga oshiriladi
- c. Advakat yollanadi
- d. Sug'urta shartnomasida aks etadi

20. Risk menejmentida riskka ta'sir ko'rsatish:

- a. Ikkinchi darajali vazifa
- b. Asosiy harayonlaridan biri
- c. Kadrlar masalasini hal qiluvchi jarayon
- d. Identifikatsiyalashni anglatadi

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari

1. Ijtimoiy sug'urta bu?

- a. ijtimoiy himoya va ijtimoiy yordam, pensiya ta'minoti, bolalarga nafaqa to'lash, yolg'iz keksalarga xizmat ko'rsatish, nogironlarni protez-ortopediya buyumlari, tibbiy xizmat, ishsizlarni ishga joylashtirish va moddiy yordam berish, bir yo'la yordam tizimlari asoslarida amalga oshirilishib.
- b. aholini turli xavf-xatarlardan ijtimoiy ximoyalash xisoblanada, ya'ni ishdan ketish, mehnatga layoqatlilikni, daromadni yo'qotish kabi xavf-xatarlar yig'indisi hisoblanadi
- c. aholini turli qatlamalariga moliyaviy yordam ko'rsatish
- d. aholini turli xavf-xatarlariga sug'urta vositachilari tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar

2. Mehnatga layoqatlilikni va daromadni yo'qotishga olib keladigan ijtimoiy xavf-xatarlariga nimalar kiradi?

- a. kasallik, ishlab chiqarishdagi jarohat, kasbiy kasallik, baxtsiz xodisa, onallik va bolalik, ishsizlik, qarilik, boquvchisini yo'qotish
- b. aholini turli xavf-xatarlardan pullik xizmatlar ko'rsatish
- c. Transport vositasi orqali yuzaga keladigan baxtsiz hodisalar
- d. ish beruvchi va ishchilarning birdamlik qoidasi ularni boshqarishning o'z xos xususiyatini belgilab beradi

3. Ijtimoiy sug'urtaning o'рни va roli sezilari oshib borishiga sabab nimada?

- a. aholining majburiy ijtimoiy sug'urtalaganlik darajasining oshishi va ijtimoiy sug'urta dasturlarining kengayishi, nafaqalar xajmining hamda ko'rsatiladigan xizmatlar sifatining o'sishi, ularning qiymati va aholi real daromadlarining oshishi
- b. resurslarini takror ishlab chiqarish uchun zarur sharoitlarini yaratadi, ijtimoiy sohada davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi
- c. O'zbekiston milliy sug'urtaga bo'lgan talabni yanada oshishi
- d. Sug'urtalovchilar sonini ortishi

4. Ijtimoiy sug'urtaning eng muhim iqtisodiy funktsiyasi nimalardan iborat?

- a. kasallik, ishlab chiqarishdagi jarohat, kasbiy kasallik, baxtsiz xodisa hisoblanadi
- b. aholini turli xavf-xatarlariga sug'urta vositachilari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar hisoblanadi
- c. mehnat resurslarini takror ishlab chiqarish uchun zarur sharoitlarini yaratadi, ijtimoiy sohada davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi
- d. onallik va bolalik, ishsizlik, qarilik, boquvchisini yo'qotish hisoblanadi

5. Ijtimoiy sug'urta tizimini dastlabki shartlari nimalardan iborat?

- a. ijtimoiy haqqoniylikni ta'minlash, siyosiy birdamlikni yaratish va uni saqlab qolish
- b. Ijtimoiy himoyalash
- c. Ijtimoiy xaf-xatarlarni oldish
- d. Ijtimoiy va siyosiy shakl sifatida

6. Ijtimoiy sug'urtaning yordami bilan jamiyat qanday vazifalarni bajaradi?

- a. resurslarini takror ishlab chiqarish uchun zarur sharoitlarini yaratadi, ijtimoiy sohada davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi
- b. ishga layoqatsiz va mehnat jarayonida ishtirok etmaydigan shaxslarning xarajatlarini qoplash, mehnat resurslarini takror ishlab chiqarishning tuzilma va zarur

miqdorini ta'minlash, ishlovchi va ishsiz a'zolarini moddiy ta'minlashdagi uzilishlarni kamaytirish hamda mehnat jarayoniga jalb etilmagan guruxlarining yashash darajasini ko'tarishga erishish

c. aholini muhtoj qatlamlariga moddiy jihatdan yordam berishi

d. kasallik, ishlab chiqarishdagi jarohat, kasbiy kasallik, baxtsiz xodisalarni oldini olish

7. Ijtimoiy sug'urta tizimi nechaqismdan iborat?

a. 1 qismdan

b. 2 qismdan

c. 3 qismdan

d. 4 qismdan

8. Ijtimoiy sug'urta fondlari qanday manbalar hisobidan shakllanadi?

a. Davlat mablag'lari va sug'urta tashkilotlarini mukofotlari evaziga

b. Faqat sug'urta tashkilotlarini mukofotlari evaziga

c. ishchilarning sug'urta badali ish beruvchining badallari hamda davlat subsidiyalari

d. Nodavlat sug'urta tashkilotlar mablag'lari evaziga

9. Davlat subsidiyalari o'z ichiga nimalarni oladi?

a. Markazlashtiril-magan investitsiyalarni o'z ichiga oladi

b. ishchilarning sug'urta badali ish beruvchining badallari hamda davlat subsidiyalari

c. davlat xizmatchilari uchun majburiy ijtimoiy sug'urta fondlariga badallarni kamomadini oladi ishlamaydigan fuqarolar harbiy xizmatchilar majburiy ijtimoiy sug'urta fondlariga badallarni kamomadini oladi

d. Davlatni byudjetdan tashqari fondidan ajratmalar

10. Majburiy ijtimoiy sug'urta mablag'lari pul to'lovlari nimalar uchun ishlatiladi?

a. ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirish imtiyozli yordam ko'rinishida

b. aholiga moddiy yordam ko'rsatish maqsadida

c. aholiga pullik xizmat ko'rsatish uchun

d. aholini farovonligini yaxshilash maqsadida

11. Ijtimoiy sug'urta tizimida qaysi sohalar moliyalashtiriladi?

a. soliqni saqlash va ijtimoiy ta'minot muassasalari, o'quv muassasalari sanatoriya va kurort tashkilotining mehnat qobiliyatini tiklash bo'yicha xizmatlari sog'lomlashtirish-profilaktika tadbirlarining o'tkazilishi uchun

b. Sug'urta kompaniyalari

c. Sug'urta jamg'armalari

d. aholini himoyaga muxtoj qatlami

12. Imtiyozli yordamni o'ziga xos xususiyatlari nimada?

- a. uning vazifalari ma'lum bir xizmatlari ega bo'lishi bilan bog'liq bo'ladi
- b. uning vazifalari aholini muxtoj qatlamlariga yordam berishdan iborat
- c. uning vazifalari aholiga pullik xizmatlarni takomillashtirishdan iborat
- d. maqsad va vazifalari ma'lum bir moddiy boylik xizmatlari ega bo'lishi bilan bog'liq bo'ladi

13. Ijtimoiy pensiyalarga nimalar kiradi?

- a. Pensiyalar yoshiga, nogironlikka, boquvchisini yo'qotganlik bo'yicha olinadigan pensiyalari
- b. Vaqticha mehnat qobiliyatini yo'qotganlik bo'yicha pensiyalar
- c. Xomiladorlik uchun to'lanadigan nafaqalar
- d. Fuqarolarning muhtoj qatlamlarini

14. Vaqtinchalik ishga qobilyatsizlik nafaqalar kimlarga beriladi?

- a. homiladaorlik va tug'ruq hamda bolalarga ishsizlarga, malaka oshirish va qayta tayyorlash uchun beriladi
- b. Oliy ma'lumotiga ega bo'lgan shaxslarga
- c. Pensiya yoshiga to'lgan shaxslarga
- d. 1-2-3-Nogironlarga beriladi

15. Majburiy ijtimoiy sug'urta bu?

- a. fuqarolarning yoshi, ijtimoiy kelib chiqishi bo'yicha himoya qilish shakli
- b. fuqarolarning yoshi, ijtimoiy kelib chiqishi, yashash joyi, daromadidan qa'tiy nazar ijtimoiy sug'urta kafolatlarini ma'lum miqdorini ta'minlashga qaratilgan
- c. Fuqarolarning muhtoj qatlamlarini moddiy rag'batlantirish
- d. Fuqarolarning ijtimoiy jihatdan majburiy sug'urtalash

16. Majburiy ijtimoiy sug'urta mablag'lari qaysi manbalar hisobidan shakllantiriladi?

- a. Sug'urta vositachilarini vositachilik haqidan
- b. korxonalar, muassasalar, tashkilotlar yollanma ishchining maqsadli soliqlari yakka tadbirkorlarning badallar, davlat subsidiyalari hisobidan
- c. Sug'urta tashkilotlarining sug'urta mukofotlari hisobidan
- d. Davlat byudjeti tashkilotlari mablag'lari hisobidan

17. Ixtiyoriy ijtimoiy sug'urta bu?

- a. tijorat sug'urta faoliyatini muhim bir ko'rinishi sanaladi
- b. notijorat sug'urta faoliyatini muhim bir ko'rinishi sanaladi va u sug'urta to'g'risidagi, notijorat tashkilot to'g'risidagi qonunchilik bilan boshqariladi va notijorat sug'urta instituti tomonidan amalga oshiriladi
- c. Fuqorolarni uchinchi shaxslar oldidagi javobgarligini sug'urtalash
- d. Fuqorolarni vafot etish holatidan sug'urtalaydi-gan notijorat sug'urta instituti tomonidan amalga oshiriladi

18. Ixtiyoriy sug'urta bo'yicha sug'urta badallari miqdori kim belgilaydi?

- a. Davlat sug'urta nazorati inspeksiyasi tomonidan belgilanadi
- b. Moliya vazirligi tomonidan
- c. Sug'urta institutlari tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi
- d. Mehnat birjalari tomonidan belgilanadi

19. Riskning xarakterli belgisini belgilang?

- a. Doimiylik
- b. Davriylik
- c. Aniqlik
- d. Tasoddifiylik

20. Sug'urtada risk menejmentining asosiy jarayonlaridan biri

- a. Ishchilarga mukofot yozish.
- b. Sug'urta tarif stavkalarini aniqlash
- c. Riskni klassifikatsiyalash.
- d. Sug'urtada ish haqini to'lash xarajatlarini aniqlaydi

3-mavzu Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli

1. "Risk" tushunchasi mazmuni bo'yicha?

- a. o'ta xavfli ma'noni
- b. liktsidlik ma'noni
- c. diversifikatsiya ma'nosini
- d. "tavakkalchilik" ma'nosini anglatadai

2. Risklarning qaysi turlari sug'urtaviy risk hisoblanishi mumkin?

- a. biror bir shaxsning qasddan ikkinchi bir shaxsga zarar etkazishi
- b. mulkdorning o'z mulkiga nisbatan sovuqqonlik bilan munosabatda bo'lishi natijasida mazkur mulkning shikastlanishi
- c. yong'in chiqishi natijasida ishlab chiqarish vositasining yaroqsiz holatga kelishi
- d. haydovchining aybi bilan avtomobilning zararlanishi

3. Sug'urta tarifi stavkasiga qaysi omillar ta'sir ko'rsatadi?

- a. Sug'urta bozoridagi raqobat
- b. aholining zichligi
- c. byudjet kamomadi
- d. Markaziy bankning pul-kredit siyosati

4. "Xavf-xatarga qaysi qonunda ta'rif berilgan?

- a. Soliq kodeksida
- b. O'zResp.Fuqarolik kodeksining 52 bobi
- c. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksida
- d. Jinoyat kodeksida

5. Riskli holatlar nima?

- a. Risk darajasiga ta'sir qiluvchi omillar
- b. Riskning ehtimoliga ta'sir qilmaydigan omillar
- c. Nosug'urtaviy holat
- d. Sug'urta mukofotini pasaytiradigan holat

6. Riskli holatni tahlil qilish kimning vazifasiga kiradi?

- a. buxgalter
- b. Kadr boshlig'i
- c. Syurveyer va adjaster
- d. adjaster

7. Riskli holatlarning turlari:

- a. ehtimolsiz
- b. Ro'y berish ehtimoli 2 ga teng
- c. Ro'y berish ehtimoli 3 ga teng
- d. Ob'ektiv va sub'ektiv

8. Riskli holat qanday xarakterlanadi?

- a. Ehtimoli 1
- b. noaniqlik
- c. aniqlik
- d. Sug'urta himoyasiga olinmaydi

9. Risk miqdorini kamaytirish uchun qaysi usuldan foydalaniladi?

- a. Diversifikatsiya
- b. Loyihani amalga oshiradi
- c. Mahsulotga xaridorlar topadi
- d. To'g'ri javob mavjud emas

10. Riskni baholashda nima muhim ahmiyat kasb etadi?

- a. Korxonating avtoriteti
- b. Rahbarning lavozimi
- c. Riskli holatlar
- d. Sug'urta summasining miqdori

11. Sug'urta qildiruvchiga ma'lum bo'lgan barcha riskli holatlar:

- a. Maxfiy saqlanadi
- b. Sug'urtachiga xabar qilinadi
- c. Matbuotda e'lon beriladi
- d. Sug'urtaga aloqasi yo'q

12. Risk – bu:

- a. Nomoddiy aktiv
- b. Moddiy aktiv

- c. Tasoddifiy hodisa
- d. Muqarrar hodisa

13. Riskli holat turlarini ko'rsatib bering

- a. To'g'ri va eg'ri
- b. Hayot sug'urtasi
- c. Shaxsiy sug'urta
- d. Mulkiy sug'urta

14. Sug'urta hodisasining ro'y berish ehtimolini mavjudligi nimani anglatadi?

- a. Nosug'urtaviy holat
- b. Noaniqlik
- c. Sug'urta shartnomasini rasmiylashtirish
- d. Polisni taqdim qilish

15. Qanday risklar sug'urta shartnomasiga kiritiladi?

- a. Ehtimoli 5 ga teng risklar
- b. Ehtimoli 3 ga teng risklar
- c. Sug'urtaviy risklar
- d. limitlash

16. Xalqaro amaliyotda risk-menejmenti nimani bildiradi?

- a. Risklarni boshqarish
- b. Risklarni moliyalashtirish
- c. Risklarni uzatish
- d. Riskni sug'urtalash

17. Risk miqdorini kamaytirish uchun qaysi usuldan foydalaniladi?

- a. Sug'urta shartnomalarini tuzish
- b. limitlash
- c. Ma'muriy usuldan foydalanadi
- d. Balans usulidan foydalanadi

18. Riskni ro'y berishi qanday natijaga olib kelishi mumkin?

- a. Sug'urtani rivojlantiradi
- b. Moliyaviy holatga ta'sir qilmaydi
- c. Sug'urta portfelining strukturasi yaxshilanadi
- d. Salbiy

19. Risk menejmentining asosiy vazifalaridan biriga nima kiradi?

- a. Xodimlarning ish haqini oshirish
- b. Daromadni taqsimlash
- c. Xarajatni qisqartirish
- d. Riskni baholash

20. Riskni tahlil qilish orqali:

- a. sug'urtaga olinadi
- b. Riskka baho beriladi
- c. Risk kamaytiriladi
- d. Riskni sifat jihatidan tahlil qilish

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi

1. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari nimalardan iborat?

- a. aholi farovonligi barqaror sur'atda muttasil o'sib borishini ta'minlash, muhofazasini kuchaytirish, pensioner va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish, korxonalar va tashkilotlarga tashkiliy uslubiy rahbarlik qilish, aholi muhtoj qatlamlarini manzilli qo'llab-quvvatlash xayriya va boshqa jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik qilish, aholini pensiya bilan ta'minlash, keksa yolg'iz fuqarolar pensionerlar va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish
- b. notijorat sug'urta faoliyatini muhim bir ko'rinishi sanaladi va u sug'urta to'g'risidagi, notijorat tashkilot to'g'risidagi qonunchilik bilan boshqariladi va notijorat sug'urta instituti tomonidan amalga oshiriladi
- c. Fuqorolarni uchinchi shaxslar oldidagi javobgarligini sug'urtalash
- d. o'z hududidagi davlat boshqaruvi organlari, tuman va shahar hokimiyatlari-ning ijro etuvchi organlari ishtirokida keksa fuqarolar, nogironlar va davlatning qo'llab-quvvatlashiga muhtoj bo'lgan aholining boshqa guruhlariga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatishni tashkil etadi

2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining funktsiyalari nimalardan iborat?

- a. mahalliy davlat hokimiyati, xayriya jamg'armalari hamkorlikda yolg'iz keksalar, pensionerlar, nogironlar, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning manzilliyligi va samaradorligini kuchaytirish, davlat boshqaruvi organlari, tuman va shahar hokimiyatlarining ijro etuvchi organlari ishtirokida keksa fuqarolar, nogironlar va har xil turdagi yo'lovchi transportiga yo'lkira uchun imtiyozlar, sanatoriy – kurortda davolanishga yo'llanmalar va fuqarolar uchun uy-joydan foydalanish xarajatlari, maishiy xizmat va qattiq yoqilg'i, dori-darmon bilan ta'minlash
- b. o'z hududidagi davlat boshqaruvi organlari, tuman va shahar hokimiyatlari-ning ijro etuvchi organlari ishtirokida keksa fuqarolar, nogironlar va davlatning qo'llab-quvvatlashiga muhtoj bo'lgan aholining boshqa guruhlariga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatishni tashkil etadi
- c. soliqni saqlash va ijtimoiy ta'minot muassasalari, o'quv muassasalari sanatoriya va kurort tashkilotining mehnat qobiliyatini tiklash bo'yicha xizmatlari sog'lomlashtirish-profilaktika tadbirlarining o'tkazilishi
- d. pensiya ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy himoyalash to'g'risidagi qonunlar hamda aholini ijtimoiy muhofaza qilish masalalariga taalluqli boshqa qonun hujjatlarining bajarilishini va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash

3. «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonunning qaysi moddalariga asosan tayinlanadi?

- a. 10-moddasi «b»-«j» bandlari va 14-moddasiga asosan
- b. 12-moddasi «b»-«j» bandlari va 14-moddasiga asosan
- c. 12-moddasi «b»-«j» bandlari va 15-moddasiga asosan
- d. 1-moddasi «b»-«j» bandlari va 4-moddasiga asosan

4. Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasining byudjeti ijrosi to'g'risidagi yig'ma hisobotlaridan biri qaysi javobda to'g'ri keltirilgan?

- a. notijorat sug'urta faoliyatini muhim bir ko'rinishi sanaladi va u sug'urta to'g'risidagi, notijorat tashkilot to'g'risidagi qonunchilik bilan boshqariladi va notijorat sug'urta instituti tomonidan amalga oshiriladi
- b. Fuqorolarni uchinchi shaxslar oldidagi javobgarligini sug'urtalash
- c. nogironlarni tibbiy – ijtimoiy sog'lomlashtirish masalalarida tibbiy-mehnat ekspertizasi xizmati bilan doimiy hamkorlikda ish olib boradi
- d. ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy himoyalash to'g'risidagi qonunlar hamda aholini ijtimoiy muhofaza qilish masalalariga taalluqli boshqa qonun hujjatlarining bajarilishini va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash

5. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlaridan biri?

- a. aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimi boshqaruvini takomillashtirish va rivojlantirish, ijtimoiy ta'minot organlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va ular uchun malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha Bosh boshqarmaga takliflar kiritish
- b. aholini muhtoj qatlamlarini moddiy rag'batlantirish
- c. ommaviy axborot vositalari orqali ijtimoiy ta'minot va ijtimoiy yordamni tashkillashtirish masalalari bo'yicha aholi o'rtasida tushuntirish ishlarini tashkil qiladi, va olib boradi
- d. korxonalar, tashkilotlar, muassasalar vakillarini va fuqarolarni qabul qiladi, bo'limning vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha ariza va shikoyatlarni ko'rib chiqadi

6. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etish, lavozimga tayinlash va lavozimdan ozod qilish qaysi vakolatli organning roziligi asosida amalga oshiriladi?

- a. tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan Adliya vazirligi roziligi bilan
- b. tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan Davlat sug'urt a nazorati inspeksiyasini roziligi bilan
- c. tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan hamda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining roziligi bilan
- d. tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan Moliya vazirligi roziligi bilan

7. Ijtimoiy ta'minot bo'limga yuklatilgan vazifalar va funktsiyalarning bajarilishi uchun shaxsan javobgar kim hisoblanadi

- a. Bosh buxgalteri
- b. Boshliq
- c. Ijtimoiy ta'minot bo'limida ishlovchi ma'sul ishchi va xodimlar
- d. Boshliq o'rinbosari

8. Ijtimoiy ta'minot bo'lim boshlig'i qanday malakali talablarga javob berishi kerak?

- a. Oliy va o'rta ma'lumotli yuridik yoki iqtisodiy bilimga hamda mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimida kamida besh yil mehnat stajiga ega bo'lgan shaxslar
- b. O'rta ma'lumotli yuridik yoki iqtisodiy bilimga hamda mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimida ikki yil mehnat stajiga ega bo'lgan shaxslar
- c. Oliy yuridik yoki iqtisodiy bilimga hamda mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimida kamida uch yil mehnat stajiga ega bo'lgan shaxslar
- d. Oliy va o'rta ma'lumotli yuridik yoki iqtisodiy bilimga sug'urta sohasida kamida besh yil mehnat stajiga ega bo'lgan shaxslar

9. Ijtimoiy ta'minot bo'lim boshlig'ini huquqlaridan biri?

- a. ijtimoiy ta'minot va ijtimoiy yordam masalalari bo'yicha qarorlar hamda farmoyishlar loyihalarini tuman, shahar xalq deputatlari Kengashiga, tuman, shahar hokimiyatiga ko'rib chiqish uchun kiritadi
- b. ijtimoiy ta'minot bo'limida ishlovchi ishchi xodimlarni oylik maoshlari hisoblab chiqadi va belgilaydi
- c. ijtimoiy ta'minot bo'lim faoliyati xarajatlarini hisoblab chiqadi
- d. bo'limida ishlovchi ishchi xodimlarni oylik maoshlarini Kengashiga, tuman, shahar hokimiyatiga ko'rib chiqish uchun kiritadi

10. Ijtimoiy ta'minot bo'limining namunaviy tuzilishi qanday sho''ba va xizmatlardan iborat bo'ladi?

- a. Hisob-kitob qilish va pul muomalasi shu'basi
- b. Pul jamg'armasi va pul muoamlasi shu'basi
- c. pensiya va nafaqalar tayinlash va to'lash sho''basi, byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi daromadlari va xarajatlari sho''basi, ijtimoiy yordam ko'rsatish sho''basi, tashkiliy-huquqiy sho''basi, buxgalteriya
- d. Ijtimoiy ta'minot bo'limini nazorat qilish shu'basi

11. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi qanday hollarda beriladi?

- a. vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotish bilan bog'liq kasallikda, sanatoriy-kurortlarda davolanganda, kasallangan oila a'zosini parvarishlash zarur bo'lganda, karantinda sil yoki kasb kasalligi tufayli vaqtincha boshqa ishga o'tkazilganda, mehnat qobiliyatini tiklash yoki yasama a'zo qo'ydirish uchun reabilitatsiya muassasalariga yotqizilganda

- b. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda, nafaqa uning o'rniga takroriy berilganda
- c. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa mehnat qobiliyati yo'qolgan birinchi kundan to u tiklangunga qadar yoki tibbiy-mehnat ekspertiza komissiyasi tomonidan nogironlik belgilangunga qadar
- d. Uzoq vaqt kasal bo'lganlarni TMEK ko'rigiga yuborish muddatlari Mehnatga layoqatsizlik varaqalari va ma'lumotnomalar berish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnomaga asosan

12. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasini tayinlash uchun faqat nima asos bo'ladi?

- a. Pensiya daftarchasi
- b. belgilangan tartibda berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bo'yicha kasallik varaqasi asos bo'ladi
- c. Mehnat daftarchasi
- d. Ijtimoiy ta'minot bo'limini qarori

13. Qachon vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi dublikat sifatida beriladi?

- a. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi muddati tugaganda hollarda
- b. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi eskirgan hollarda
- c. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda
- d. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha shartnoma o'z kuchini yo'qotgandi hollarda

14. Uzoq vaqt kasal bo'lganlarni TMEK ko'rigiga yuborish muddatlari nimaga asosan belgilanadi?

- a. Mehnatga layoqatsizlik varaqalari va ma'lumotnomalar berish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnomaga asosan
- b. Vaqtincha pensiya berish to'g'risidagi yo'riqnomaga asosan
- c. Vaqtinchalik pensiya daftarchasiga asosan
- d. Vaqtinchalik mehnat daftarchasiga asosan

15. Oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarinimagistratura, aspirantura, klinik ordinatura, doktoranturani tamomlagan va belgilangan tartibda ishga yuborligan shaxslarga nafaqa qachondan beriladi?

- a. ular stajirovka qilgan kundan boshlab beriladi
- b. ular ishga qabul qilgan kundan boshlab beriladi
- c. ular ishga qabul qilgandan bir yildan so'ng
- d. ular ishga chiqqan kundan boshlab beriladi

16. Sil kasalligi oqibatida vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa qancha muddatda beriladi?

- a. 12 oyga beriladi

- b. 10 oyga beriladi
- c. 1 oyga beriladi
- d. 11 oyga beriladi

17. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik qaysi davrlardan biriga to'g'ri kelganda nafaqa to'lanmaydi?

- a. bolani parvarishlash bo'yicha ta'til
- b. vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotish bilan bog'liq kasallikda
- c. sanatoriy-kurortlarda davolanganda
- d. kasallangan oila a'zosini parvarishlash zarur bo'lganda

18. Qachon ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi belgilaydigan muddatda nafaqadan mahrum qilinadi?

- a. Mehnat daftarchasi va pensiya daftarchasi ochilmagan taqdirda
- b. byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lamagan, shifokor belgilangan tartibni buzgan yoki uzrsiz sabablarga ko'ra belgilangan muddatda shifokor ko'rigiga yoki TMEK ga kelmagan hollarda, buzish sodir bo'lgan kundan boshlab
- c. Noqonuniy mehnat daftarchasi va pensiya daftarchasi ochilmagan taqdirda
- d. Noqonuniy pensiyaga chiqqanda va nafaqa tayinlanganda

19. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi ish stajining davomiyligidan qat'i nazar kimlarga ish haqining 100 foizi miqdorida to'lanadi?

- a. umumiy ish staji 6 yilgacha bo'lgan xodimlarga
- b. umumiy ish staji 5 yilgacha bo'lgan xodimlarga
- c. ishlayotgan ikkinchi jahon urushi qatnashchilariga, baynalminal jangchilarga va ularga tenglashtirilgan shaxslarga hamda Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda qatnashgan xodimlarga
- d. umumiy ish staji 10 yil ortiq bo'lgan xodimlarga

20. Umumiy ish staji 8 yilgacha bo'lgan xodimlarga ish haqining necha foiz miqdorida beriladi?

- a. 60 foizi miqdorida
- b. 70 foizi miqdorida
- c. 80 foizi miqdorida
- d. 90 foizi miqdorida

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi

1. Tadbirkorning pensiya olishga bo'lgan huquqi qachondan boshlanadi?

- a. u pensiya yoshiga tegishli mahallani topshirig'iga asosan
- b. u pensiya yoshiga yuqori tashkilotni topshirig'iga asosan
- c. u pensiya yoshiga to'lganda yoki qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa hollarda boshlanadi

d. u pensiya yoshiga tegishli hududdagi soliq inspeksiya'sini topshirig'iga asosan

2. Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'lanadigan sug'urta badallarining eng kam miqdori har oyda O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqi qancha miqdorida?

- a. O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqini ikki barobaridan kam bo'lmagan miqdorni, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan shaxslarga
- b. O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqidan kam bo'lmagan miqdorni, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan shaxslarga
- c. O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqini uch barobaridan kam bo'lmagan miqdorni, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan shaxslarga
- d. O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqini o'n barobaridan kam bo'lmagan miqdorni, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan shaxslarga

3. Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'lanadigan sug'urta badallarining eng kam miqdori 1 va 2-guruh nogironlari bo'lgan tadbirkorlar uchun esa eng kam oylik ish haqining kamida necha foizini tashkil etadi?

- a. eng kam oylik ish haqining kamida 5 foizini
- b. eng kam oylik ish haqining kamida bir barobari miqdorida
- c. eng kam oylik ish haqining kamida ikki barobari miqdorida
- d. eng kam oylik ish haqining kamida 50 foizini

4. Tadbirkor belgilangan tartibda tadbirkorlik faoliyatini to'xtatib turgan paytida sug'urta badallari to'lanadimi yoki to'lanmaydi?

- a. to'lanmaydi va bu davr stajga kiritilmaydi
- b. to'lanadi va bu davr stajga kiritilmaydi
- c. to'lanadi va bu davr stajga kiritiladi
- d. staj davri kiritilganda to'lanmaydi

5. Sug'urta badallari to'lanishining hisobi umumiy belgilangan tartibda tadbirkorning yashash joyidagi qaysi organ tomonidan yuritiladi?

- a. Tuman yoki shaharni byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi tomonidan
- b. Tuman yoki shaharni Xalq bankini tegishli bo'limlari tomonidan
- c. davlat soliq xizmati organlari
- d. Tegishli mahalla tomonidan

6. Dehqon xo'jaligi a'zolari ijtimoiy sug'urtani qanday asosda qilinadi?

- a. ixtiyoriylik asosida
- b. majburiylik asosida

- c. umumiylik asosida
- d. shaxsiylik asosida

7. Dehqon xo'jaligi a'zosi Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badal to'lovchi sifatida qaysi organlar belgilagan tartibda ro'yxatdan o'tishi shart?

- a. davlat sug'urta nazorati inspeksiyasi belgilagan tartibda
- b. davlat soliq xizmati organlari belgilagan tartibda
- c. Davlat xalq banklari belgilagan tartibda
- d. Mehnat birjalarini bo'limlari tomonidan belgilagan tartibda

8. Dehqon xo'jaligi a'zosining pensiya olishga bo'lgan huquqi qachondan boshlanadi?

- a. u ishdan bo'shagan hollarda
- b. u ishdan vaqtincha bo'shagan hollarda
- c. u pensiya yoshiga to'lganda yoki qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa hollarda
- d. u ishdan noqonuniy ishlarni bajarib asrga olinganda

9. Dehqon xo'jalik a'zolaridan sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilishi qaysi vakolatli organlar tomonidan amalga oshiriladi?

- a. O'zbekiston Respublikasi Davlat sug'urta nazorati inspeksiyasi tomonidan
- b. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan
- c. Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armalari tomonidan
- d. davlat soliq xizmati organlari tomonidan

10. Sug'urta badallari to'lanishini hisobga olish daftarchasi qanday asosiy hujjat hisoblanadi?

- a. sug'urta badallari to'langanligini tasdiqlovchi asosiy hujjat hisoblanadi
- b. Fuqoroni pensiyaga chiqqanligini tasdiqlovchi hujjat hisoblanadi
- c. Fuqoro mehnat stajiga ega ekanligini bildiradi
- d. davlat soliq xizmati organlarida hujjatlari to'liqligini bildiradi

11. Pensiya va davlat ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar tayinlash uchun mehnat stajini hisoblab chiqishda, qachon stajga kalendar qo'shiladi?

- a. ushbu yilda 9 oy ishlagan va kamida 12 oy badal to'lagan bo'lsa, stajga kalendar qo'shiladi
- b. ushbu yilda 12 oy ishlagan va kamida 9 oy badal to'lagan bo'lsa, stajga kalendar qo'shiladi
- c. ushbu yilda 10 oy ishlagan va kamida 14 oy badal to'lagan bo'lsa, stajga kalendar qo'shiladi
- d. ushbu yilda 8 oy ishlagan va kamida 9 oy badal to'lagan bo'lsa, stajga kalendar qo'shiladi

12. Riskni klasifikatsiyalashda:

- a. Sug'urtada ish haqini to'lash xarajatlarini aniqlaydi
- b. sug'urta hodisalari ro'y berishi natijasida ko'rilgan zararlarni qoplash xarajatlari miqdorini baholaydi.
- c. Sug'urta zahirasining optimal hajmini shakllantiradi
- d. Riskk ta'sir qiluvchi omillar o'rganiladi

13. Risk menejmenti bu-:

- a. riskni kamaytirish yoki chegaralash bo'yicha sug'urta kompaniyasining maqsadli yo'naltirilgan harakati
- b. riskni baholash harakati
- c. riskni nazorat qilish jarayoni
- d. sug'urta bozorini o'rganish

14. Risk menejmentining tarkibiy elementiga quyidagilar kiradi.

- a. riskni aniqlash, riskni baholash, riskni nazorat qilish va riskni moliyalashtirish
- b. sug'urta bozorini o'rganish
- c. Sug'urta qoplamalarini to'lab berish
- d. aktuariy funktsiyasi hisoblanadi

15. Sug'urtada riskli holatlar kim tomonidan tahlil qilinadi?

- a. Riskli holatlarni tahlil etish syurveyer yoki adjasterning funktsiyasiga kiradi
- b. aktuariy funktsiyasi hisoblanadi
- c. Sug'urta assistanslarining funktsiyasi hisoblanadi
- d. sug'urta bozorini o'rganish

16. Risk tizimi qanday tarkibga ega?

- a. Sug'urtaviy risklar
- b. Sof va sun'iy
- c. Sug'urta qilinmaydigan risklar
- d. Moliyaviy risklar

17. Tabiiy va ekologik risklar qanday risklar?

- a. Moliyaviy risklar
- b. Tijorat risklari
- c. Moliya-tijorat risklari
- d. Sof risklar

18. Siyosiy va tijorat risklari qaday risk toifasiga kiradi?

- a. Sof risklar
- b. Tabiiy risklar
- c. Sug'urta qilinmaydigan risklar
- d. Sug'urta polisida aksetgan risklar

19. Moliyaviy risklar qanday risk toifasiga kiradi?

- a. Tabiiy risklar
- b. Barchasi sug'urtalanadigan risklar
- c. Sun'iy risklar
- d. O'ta xavfli risklar

20. Investitsion risklar qanday risk guruhiga kiradi?

- a. Tabiiy risklar
- b. O'ta xavfli risklar
- c. Sug'urtalanmaydigan risklar
- d. Moliyaviy risklar

*6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar
ajratishi*

1. Pensiya sug'urtasi o'zida birlashtiruvchi pensiya turlarini qaysi javobda to'g'ri keltirilgan?

- a. Davlatning majburiy va ixtiyoriy pensiya sug'urtasi
- b. ijtimoiy pensiya sug'urtasi va nafaqa sug'urtasi
- c. davlat pensiya sug'urtasi va qo'shimcha pensiya sug'urtasi
- d. Ijtimoiy sug'urtalangan pensiya

2. Pensiya sug'urtasi bu?

- a. sug'urtalanuvchilarning kelgusidagi yashashdagi imkoniyatlarini kafolatlaydi
- b. sug'urtalanuvchilarning kelgusidagi oylik maoshlarini kafolatlaydi
- c. sug'urtalanuvchilarning kelgusidagi vafot etishlaridagi moliyaviy yordamni kafolatlaydi
- d. sug'urtalanuvchilarning pensiyaga chiqqunga qadar daromadlarini ushlab turishni va pensiya davrida uning manfaatlarini himoya qilishni kafolatlaydi

3. Qo'shimcha pensiya sug'urtasi bu?

- a. shartnoma imzolagan sug'urtalanuvchilar o'zining faol mehnat davrida daromadlarning bir qismini sug'urta kompaniyasi ixtiyoriga o'tkazish bilan bog'liq munosabatlar yig'indisi
- b. shartnoma imzolagan sug'urtalovchilar o'zining faol mehnat davrida daromadlarini umumiy istisno tarzda kafolatlash
- c. shartnoma imzolagan sug'urtalovchilar o'zining faol mehnat davrida daromadlarini umumiy istisno tarzda kafolatlash
- d. sug'urtalovchilar o'zining faol mehnat davrida daromadlarini mehnat birjalari orqali kafolatlash

4. Sug'urtalanuvchining yoshi amaldagi qonunchilikda belgilangan pensiyaga chiqishga ayollar necha yoshdan oshmasligi lozim?

- a. 60 yoshdan oshmasligi lozim
- b. 55 yoshdan oshmasligi lozim
- c. 50 yoshdan oshmasligi lozim
- d. 65 yoshdan oshmasligi lozim

5. Sug'urtalanuvchining yoshi amaldagi qonunchilikda belgilangan pensiyaga chiqishga erkaklar necha yoshdan oshmasligi lozim?

- a. 55 yoshdan oshmasligi lozim
- b. 50 yoshdan oshmasligi lozim
- c. 60 yoshdan oshmasligi lozim
- d. 65 yoshdan oshmasligi lozim

6. Sug'urtaga, qonunchilikda ko'zda tutilgan erta pensiyaga chiqish qaysi kasb egalari va qaysi guruh nogironlari qabul qilinmaydi?

- a. Ishlab chiqarish korxonalarida ishlovchilar qabul qilinmaydi
- b. Tijorat korxonalarida ishlovchilar qabul qilinmaydi
- c. Sanoat korxonalarida ishlovchilar, va I, III guruh nogironlari qabul qilinmaydi
- d. xavfli mehnat sharoitlarida ishlovchilar, transport ishchilari va I va II guruh nogironlari qabul qilinmaydi

7. Qo'shimcha pensiya sug'urtasining sug'urta hodisalari bo'lib nimalar hisoblanadi?

- a. sug'urtalanuvchining pensiya yoshigacha qolgan umri, sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etmagan vafot etishi, sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etgandan keyingi 5 yil ichida vafot etish.
- b. sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga to'lgani, sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etgan vafot etishi, sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etgandan keyingi 10 yil ichida vafot etish.
- c. pensiya yoshiga etgandan keyingi 7 yil ichida vafot etish.
- d. pensiya yoshiga etgandan keyingi 8 yil ichida vafot etish.

8. Qo'shimcha pensiya sug'urtasi qanday holatlar sug'urta hodisalari deb tan olinmaydi?

- a. sug'urtalanuvchining tabiiy va stixiyali kuchlari ta'sirida yuz bergan baxtsiz hodisalar yuz berganda, sug'urta shartnomasi asosida baxtsiz hodisa yuz berganda
- b. sug'urtalanuvchining favqulotdda va urish holatlari paytida, shuningdek shartnomaning amal qilish hududidagi harbiy harakatlar paytida vafot etishi, sug'urtalanuvchining alkogol, narkotik, zaharli maddalar ta'sirida yoki qonunga g'ilo harakatlarni sodir etganda yoki o'z joniga suiqaqd qilgandagi o'limi
- c. Sug'urta shartnomasida keltirilgan shartlar bo'yicha baxtsiz hodisa yuz berganda

d. Sug'urta tashkiloti tomonidan berilgan sug'urta polisi ko'rsatilgan holatlari bo'yicha yuz bergandi

9. Qo'shimcha pensiya sug'urtasida shartnomani amal qilishi nechta davrga bo'linadi?

- a. 2 ta davrga
- b. 4 ta davrga
- c. 3 ta davrga
- d. 5 ta davrga

10. Sug'urtalanuvchi qaysi hollarda sug'urta summasini bir yo'la olish huquqiga ega?

- a. Sug'urta shartnomasi vaqtdan oldin buzilganda
- b. Sug'urta shartnomasi tuzilganda
- c. Sug'urta shartnomasi tugamasdan oldin
- d. Sug'urta shartnomasi tugagandan keyin

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi

1. Majburiy ijtimoiy sug'urta bu?

- a. davlat ijtimoiy himoya tizimining majburiy shakli bo'lib, uning shaxs fuqarolariga, ularga bog'liq bo'lmagan hollarda yuzaga kelgan baxtsiz hodisalarini kafolat berish hisoblanadi.
- b. davlat ijtimoiy himoya tizimining tartibiy qismi bo'lib, uning shaxs fuqarolariga, ularga bog'liq bo'lmagan hollarda moddiy va ijtimoiy ahvoli yomonlashganda kompensatsiya va kafolat berish hisoblanadi
- c. fuqorolarni ijtimoiy himoya tizimining majburiy sug'urtalash shakli bo'lib hisoblanadi
- d. fuqorolarni ijtimoiy himoya tizimining uchinchi shaxs javobgarligi oldida majburiy sug'urtalash tizimi bo'lib hisoblanadi

2. Majburiy ijtimoiy sug'urta uning samaradorligini aniqlovchi qanday tamoyillarga muvofiq ravishda yaratiladi?

- a. majburiy ijtimoiy sug'urta moliyaviy tizimining sug'urta to'lovlari va mukofatlari tengligi asosida barqaror bo'lishi, sug'urtalanuv-chining majburiy ijtimoiy sug'urta fondiga sug'urta badalini to'lashning majburligi, maqsadli foydalanganlik uchun javbgarlik, majburiy ijtimoiy sug'urta moliyaviy tizimining avtonomligi
- b. ijtimoiy himoya tizimining majburiy shakli bo'lib, uning shaxs fuqarolariga, ularga bog'liq bo'lmagan hollarda yuzaga kelgan baxtsiz hodisalarini kafolat berish hisoblanadi
- c. fuqarolariga bog'liq bo'lmagan hollarda moddiy va ijtimoiy ahvoli yomonlashganda kompensatsiya va kafolat berish hisoblanadi
- d. fuqorolarni ijtimoiy himoya tizimi

3. Ijtimoiy sug'urta o'zida qanday ijtimoiy risklardan sug'urtalashni ifodalaydi?

- a. Faqat ishdan ketish bilan bog'liq risklardan
- b. Fuqoro vafot etgan keyingi risklardan
- c. ishdan ketish, mehnat qobiliyati va daromadni yo'qotish, keksayish bilan bog'liq ijtimoiy risklardan
- d. Sug'urta shartnomasida mavjud risklardan sug'urtalash

4. Ijtimoiy sug'urta to'lovining miqdori nimalarga bog'liq bo'ladi?

- a. Mehnat staji davriga bog'liq bo'ladi
- b. Fuqoroni yoshiga kelib chiqishidagi faoliyatiga bog'liq bo'ladi
- c. Fuqoroni o'lim holatidagi risklarga bog'liq bo'ladi
- d. mehnat ulushining hajmi hamda haq oluvchining sug'urta munosabatlaridagi ishtirokida chambarchas bog'liq bo'ladi

5. Majburiy ijtimoiy sug'urta nobyudjet fondlaridan moliyalashtiriladigan majburiy shaxsiy sug'urtaning nechta turini o'z ichiga oladi?

- a. 4 ta turini o'z ichiga oladi
- b. 5 ta turini o'z ichiga oladi
- c. 6 ta turini o'z ichiga oladi
- d. 7 ta turini o'z ichiga oladi

6. Davlat ijtimoiy sug'urtasining risklari bo'lib?

- a. vaqtincha ishdan bo'shaydigan holatlari va vaqtincha betoblik holatlari xisoblanadi
- b. vaqtincha ishga qobiliyatsizlik, nogironlik, o'lim, onalik, ishsizlik xolatlari xisoblanadi
- c. vaqtincha o'limga olib kelayotgan holatlari va vaqtincha betoblik holatlari xisoblanadi
- d. vaqtincha sud qarori bilan sudda ishtirok etish holatlari xisoblanadi

7. Baxtsiz xodisalaridan majburiy sug'urtalashda ijtimoiy risklar bo'lib?

- a. vaqtincha sud qarori bilan sudda ishtirok etish holatlari xisoblanadi
- b. Vaqtincha xomiladorlik holatida yuzaga kelgan baxtsiz hodisalar
- c. kasbiy kasalliklar, mehnatdan shikastlanish hisoblanadi
- d. Vaqtincha yuzaga kelgan urush holatida yuzaga kelgan baxtsiz hodisalar

8. Majburiy tibbiy sug'urta riski bo'lib?

- a. tibbiy yordam olish hisoblanadi
- b. vaqtincha ishga qobiliyatsizlik, nogironlik, o'lim, onalik, ishsizlik xolatlari
- c. vaqtincha ishdan bo'shaydigan holatlari
- d. Fuqoro o'z hayotiga etkazilgan zarari bo'yicha tibbiy yordam olish hisoblanadi

9. Majburiy pensiya sug'urtasining risklari bo'lib?

- a. vaqtincha mehnatga qobilyatsizlik xolatlari hisoblanadi
- b. keksayish, umrbod mehnatga qobilyatsizlik xolatlari hisoblanadi
- c. vaqtincha jahon urushida qatnashgan holati bo'yicha mehnatga qobilyatsizlik xolatlari hisoblanadi
- d. Majburiy sug'urta qilish orqali pensiya chiqish holatlari hisoblanadi

10. Majburiy ijtimoiy sug'urta kimning vositachiligi orqali amalga oshiriladi?

- a. Sug'urta brokerlari vositachiligida amalga oshiriladi
- b. Sug'urta agentlari vositachiligida amalga oshiriladi
- c. davlat vositachiligida amalga oshiriladi
- d. Sug'urta kompaniyalari vositachiligida amalga oshiriladi

11. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar nimalarga asoslangan holda berib boriladi?

- a. Ishni vaqtinchalik to'xtatish yoki ishlab chiqarishdan ajralmagan holda
- b. belgilangan tartibda berilgan mehnatga layoqatsizlik varaqasi asosida, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda nafaqa uning o'rniga takroriy berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi asosida va vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida ko'rsatilgan barcha davr uchun to'langanda,
- c. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa, shu jumladan, mazkur Nizomning 4-bandiga muvofiq
- d. Agar homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til ishga qo'yilgandan keyin

12. Qachon homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa 100 foiz miqdorda beriladi?

- a. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha mazkur Nizomning 4-bandiga muvofiq nafaqa tayinlanganda
- b. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha mazkur Nizomning 7-bandiga muvofiq nafaqa tayinlanganda
- c. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha mazkur Nizomning 1-bandiga muvofiq nafaqa tayinlanganda
- d. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha mazkur Nizomning 8-bandiga muvofiq nafaqa tayinlanganda

13. Bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa O'zbekiston Respublikasi hududida belgilangan eng kam oylik ish haqining necha barobar miqdorida?

- a. eng kam oylik ish haqining bir baravari miqdorida
- b. eng kam oylik ish haqining uch baravari miqdorida
- c. eng kam oylik ish haqining ikki baravari miqdorida
- d. eng kam oylik ish haqining o'n besh baravari miqdorida

14. Ishlayotgan ayollarga, hamda ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan ayollarga bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa qaerdan to'lanadi?

- a. Faqat o'qish joyidan to'lanadi
- b. Faqat ish joyidan to'lanadi
- c. Tuman, shahar hokimiyati tomonidan to'lanadi
- d. tegishlicha ish yoki o'qish joyidan to'lanadi

15. Ishlamaydigan va o'qimaydigan ota-onalarga bola to'g'ilganda nafaqa qaerdan to'lanadi?

- a. Tegishli tuman va shahar hokimiyati tomonidan tayinlanadi va to'lanadi
- b. ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanadi va to'lanadi
- c. Tegishli ish joyi va o'qish tomonidan tayinlanadi va to'lanadi
- d. Tegishli otaliqqa olgan shaxslar tomonidan tayinlanadi va to'lanadi

16. Qaysi hollarda tug'ilgan bolaga nafaqa to'lanmaydi?

- a. Bolani to'g'ish vaqtidan o'tib tug'ilganda
- b. Bolani to'g'ish vaqtidan oldin tug'ilganda
- c. Bola o'lik to'g'ilgan hollarda
- d. Bolani to'g'ilmay qolganda

17. Xodim vafot etganda Dafn etish marosimi uchun nafaqa qaysi shaxsga beriladi?

- a. nafaqa uning oila a'zoning eng katta kishiga
- b. nafaqa uning oila a'zoning eng kichik kishiga
- c. nafaqa uning faqat otasi va onasiga
- d. nafaqa uning oila a'zolariga yoki Dafn o'tkazishni o'z zimmasiga olgan shaxslarga

18. Dafn etish marosimi uchun nafaqa eng kam oylik ish haqining necha barobar miqdorida beriladi?

- a. uch barobar miqdorida beriladi
- b. ikki barobar miqdorida beriladi
- c. to'rt barobar miqdorida beriladi
- d. bir barobar miqdorida beriladi

19. Ishlamaydigan pensioner vafot etgan taqdirda Dafn etish marosimi uchun oilasiga yoki pensionerning Dafn marosimini o'tkazgan shaxsga qancha miqdorda pul beriladi?

- a. ikki oylik pensiya miqdorida yoki eng kam oylik ish haqining to'rt hissasidan kam bo'lmagan miqdorda, tuman va shaharning Xalq banklari bo'limi tomonidan to'lanadi

- b. ikki oylik pensiya miqdorida yoki eng kam oylik ish haqining ikki hissasidan kam bo'lmagan miqdorda, ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan to'lanadi
- c. ikki oylik pensiya miqdorida yoki eng kam oylik ish haqining uch hissasidan kam bo'lmagan miqdorda, ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan to'lanadi
- d. ikki oylik pensiya miqdorida yoki eng kam oylik ish haqining to'rt hissasidan kam bo'lmagan miqdorda, ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan to'lanadi

20. Muddatli harbiy xizmatga chiqarilgan xodim yoki uning oila a'zosi vafot etgan taqdirda Dafn etish marosimi uchun nafaqa beriladimi?

- a. agar unga so'nggi ish haqi to'langan kundan bir oydan ko'p vaqt o'tmagan bo'lsa beriladi
- b. agar unga so'nggi ish haqi to'langan kundan ikki oydan ko'p vaqt o'tmagan bo'lsa beriladi
- c. agar unga so'nggi ish haqi to'langan kundan uch oydan ko'p vaqt o'tmagan bo'lsa beriladi
- d. agar unga so'nggi ish haqi to'langan kundan to'rt oydan ko'p vaqt o'tmagan bo'lsa beriladi

8-mavzu: Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari

1. Tibbiy sug'urta bu?

- a. jahon urushida qatnashgan holati bo'yicha mehnatga qobilyatsizlik xolatlari ularga tibbiy yordam ko'rsatish
- b. Transport vositasida yuzaga kelgan baxtsiz hodisalariga tibbiy yordam ko'rsatish
- c. Majburiy sug'urta qonunchiligida belgilangan holatlar bo'yicha baxtsiz hodisalarga tibbiy yordam ko'rsatish
- d. aholi sog'ligini saqlashga qaratilgan shakli bo'lib, fuqarolarga sug'urta hodisasi ro'y berganda jamg'arilgan mablag'lar hisobidan tibbiy yordam ko'rsatish va profilaktika tadbirlarini moliyalashtirishni kafolatlaydi

2. Tibbiy sug'urta qanday ko'rinishda amalga oshiriladi?

- a. majburiy va ixtiyoriy
- b. Umumiy va hayot sug'urtasi
- c. Qayta sug'urta
- d. Shaxsiy sug'urta

3. Majburiy tibbiy sug'urta bu?

- a. Aholini ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga tibbiy yordam ko'rsatish
- b. ijtimoiy sug'urtasining tarkibiy qismi bo'lib, barcha aholiga majburiy tibbiy sug'urta mablag'lari hisobidan tibbiy yordam olishda teng imkoniyatlar yaratadi

- c. Aholidan tegishli sug'urta mukofotini o'ndirish orqali sug'urta xizmatini ko'rsatish
- d. Aholi baxtsiz hodisalardan yuzaga kelgan noxush holatlari uchun sug'urta xizmatini olish majburiyati

4. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta bu?

- a. ijtimoiy sug'urtasining tarkibiy qismi bo'lib, barcha aholiga majburiy tibbiy sug'urta mablag'lari hisobidan tibbiy yordam olishda teng imkoniyatlar yaratadi
- b. Aholini ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga tibbiy yordam ko'rsatish
- c. davlat dasturlariga muvofiq ravishda amalga oshiriladi va fuqarolarni majburiy tibbiy sug'urta dasturlarida belgilangandan boshqa tibbiy va boshqa xizmatlar bilan ta'minlaydi
- d. Aholidan tegishli sug'urta mukofotini o'ndirish orqali sug'urta xizmatini ko'rsatish

5. Majburiy tibbiy sug'urtaning asosiy maqsadi bu?

- a. sug'urta badallarini yig'ish va ularni aholiga etkazilgan zararlarni qoplab berish
- b. sug'urta badallarini yig'ish va kelgusi darmodlarini kafolatlash
- c. Sug'urta dasturlari bo'yicha sug'urta mukofotlarini yig'ish va qoplash
- d. sug'urta badallarini yig'ish va jamg'arilgan mablag'lar hisobidan aholini barcha qatlamlariga qonunchilikda belgilangan shartlarda va kafolatlangan miqdorlarda tibbiy yordam ko'rsatishdan iborat

6. Tibbiy xizmatlar nimalarga asoslangan holda ko'rsatiladi?

- a. majburiy tibbiy sug'urtaning bazali va hududiy dasturlariga muvofiq ravishda ko'rsatiladi
- b. majburiy tibbiy sug'urtadan yig'ilgan sug'urta mukofotlar evaziga
- c. majburiy tibbiy xizmatlar sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunda belgilangan tartibga asosan
- d. Majburiy sug'urtalash to'g'risidagi qonun muvofiq tibbiy xizmat ko'rsatiladi

7. Tibbiy sug'urta umumjahon standartlariga ko'ra yuzaga keladigan qanday risklarini qoplaydi?

- a. Avariya hodisalarda yuzaga keladigan noxush holatlarda
- b. sog'liqni tiklash rehabilitatsiya va parvarishlash bo'yicha tibbiy xizmat xarajatlari va nogironlik tufayli kasbiy faoliyatni amalga oshira olmaslik va undan keladigan daromadni yo'qotish
- c. Yuzaga keladigan moliyaviy va sun'iy risklar
- d. Yuzaga keladigan texnik va siyosiy risklar

8. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta shartnomasi qaysi hollarda bekor qilinishi mumkin?

- a. Maxsus vakolatli davlat organining tashabbusi bilan

- b. Sug'urta agentini tashabbusi bilan
- c. mijoz yoki sug'urtalovchining tashabbusi bilan
- d. Sug'urta brokerini tashabbusi bilan

9. Nafaqa xodimlarga kim tomonidan tayinlanadi?

- a. Xodimning tuman va shahar hokimligi tomonidan
- b. xodimning asosiy ish joyidan korxonaning Ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi yoki shu ish uchun vakil qilingan komissiya a'zosi tomonidan
- c. Xodimning tuman va shahar soliq organlari tomonidan
- d. Xodimning sug'urta qildirgan sug'urta kompaniyasi tomonidan

10. Kasb kasalliklari bo'yicha vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi tayinlash Vazirlar Mahkamasini qaysi qarori ostida amalga oshiriladi?

- a. Vazirlar Mahkamasining 1995 yil 21 maydagi 249-son qarori
- b. Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 5 maydagi 249-son qarori
- c. Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 11 maydagi 249-son qarori
- d. Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 5 maydagi 249-son qarori

11. Bola tug'ilganda bir yo'la to'lanadigan nafaqani olish uchun ota yoki ona komissiyaga Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish qaysi bo'lim tomonidan amalga oshiriladi?

- a. Mehnat birjasini tegishli bo'limlari orqali
- b. Tegishli hududdagi Xalq bankining tegishli bo'limlari orqali
- c. Pensiya fondlari orqali
- d. Tegishli tumandagi FHDYo bo'limlari tomonidan

12. Xodimning vafoti tufayli uni Dafn etish marosimini o'tkazish nafaqasini olish uchun ijtimoiy sug'urta komissiyasiga qanday ma'lumotnoma topshiriladi?

- a. FHDYo bo'limi tomonidan berilgan vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnoma
- b. Xalq bankining tegishi bo'limi tomonidan berilgan vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnoma
- c. Tegishli hududdagi mehnat birjasini tegishi bo'limi tomonidan berilgan vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnoma
- d. Mahalladan beriladigan vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnoma

13. Sug'urta faoliyatini nazorat etish huquqiga ega bo'lgan maxsus vakolatli organ kim tomonidan tashkil etiladi?

- a. Adliya vazirligi
- b. Oliy majlis
- c. hukumat
- d. Moliya vazirligi

14. Britaniya sug'urtachilar assotsiatsiyasi nechanchi yildan faoliyat ko'rsatishni boshlagan?

- a. 1985 yildan boshlab
- b. 1947 yildan boshlab
- c. 1987 yildan boshlab
- d. 1983 yildan boshlab

9-mavzu: Ijtimoiy sug'urta soxasidagi chet el davlatlari tajribasi

1. Germaniyada dastlabki sug'urta jamiyatlari qaerda va qachon tuzilgan?

- a. 1765 yil Gamburg va Berlinda
- b. 1993 yil Germaniya va Frantsiyada
- c. 1866 yil Gamburg va Londonda
- d. 1898 yil AQSh va Berlinda

2. Yaponiyada sug'urta atamasini qanday so'zlar bilan atashadi?

- a. "Tinch hayot kechirish uchun to'lov"
- b. "Baxtli hayot sarchashmasi";
- c. Harajatlarni qoplashning aniq bir usuli
- d. Risklardan- himoya

3. Sug'urta shartnomasi bu-

- a. ikki va undan ortiq tomonlar bilan tuzilgan yozma bitim bo'lib, unda sug'urta mukofotini to'lash, zararni qoplab berish majburiyati
- b. bir va ikki tomonlar o'rtasida tuzilgan og'zaki bitim
- c. Bitimni tasdiqlovchi hujjat
- d. ikki tomonlar bilan tuzilgan yozma bitim bo'lib, unda sug'urta mukofotini to'lash majburiyati

4. Quyidagilardan qaysi biri sug'urta shartnomasining muhim sharti hisoblanadi?

- a. sug'urtalanuvchining moliyaviy hujjatlari bilan tanishish
- b. sug'urta summasi
- c. sug'urta hodisasi ro'y berganda uni aniqlash uchun jalb etilgan ekspertga haq to'lash shartlari
- d. sug'urta mukofotini natural ko'rinishda to'lash mumkinligi

5. Naf oluvchi kim?

- a. sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan, shartnoma uning foyda olishi uchun tuzilgan va sug'urta pulini olish huquqiga ega bo'lgan shaxs
- b. shartnomada ko'rsatilmagan foyda, naf oluvchi, shaxs va u 2 yoki 3 kishidan iborat bo'ladi

- c. sug'urta bozorining professional ishtirokchilari
- d. foyda olish maqsadida sug'urtalangan shaxs

6. O'zbekinvest EIMSK qachon qaytadan tashkil etilgan?

- a. 1997yil
- b. 1994yil
- c. 2002yil
- d. 1998yil

7. Sug'urta xizmatlarini ko'rsatish qanday amalga oshiriladi?

- a. ixtiyoriy va maxburiy;
- b. ixtiyoriy va shaxsiy;
- c. mulkiy va shaxsiy;
- d. davlat majburiy

8. Sug'urta faoliyati klassifikatori nechta tarmoqqa bo'linadi va klasslar soni qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a. hayot va umumiy sug'urta tarmog'i 21-klass
- b. hayot va dengiz sug'urta tarmog'i 17-klass
- c. umumiy va mol-mulk sug'urta tarmog'i 22-klass
- d. hayot va umumiy sug'urta tarmog'i 17-klass

9. Evropa ittifoqida sug'urta turlari qanday turkumlanadi?

- a. uzoq muddatli sug'urta va umumiy sug'urta
- b. umumiy va hayot sug'urtasi
- c. uzoq muddatli va hayot sug'urtasi
- d. uzoq muddatli mol-mulk sug'urtasi

10. Tibbiy sug'urtaga ta'rif bering.

- a. turli ko'rinishdagi mol-mulklarni saqlash bilan bog'liq manfaatlar
- b. aholi sog'ligini himoya qilish vositalaridan biri
- c. sug'urtalanuvchining shaxsiy mulki, uning qaramog'ida joylashgan mol-mulklar sug'urtalanishi
- d. elektr toki ta'sirida jarohatlanishi, kimyoviy moddalar va zararli o'simlik ta'sirida zararlanishi va tish sinishi.

11. Jahondagi eng yirik qayta sug'urtalash jamiyati qaysi?

- a. "Myunxen" va "Lloyd"
- b. "Alyans"
- c. "Ekzekyutiv-layf"
- d. "Green kard"

12. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining nechanchi moddasi majburiy sug'urtaga bag'ishlangan?

- a. 914-modda

- b. 921-modda
- c. 922-modda
- d. 961-modda

13. Qayta sug'urta bilan shug'ullanuvchi sug'urta tashkilotlari uchun belgilangan ustav kapitalining eng kam miqdorini ko'rsating?

- a. 750 ming evro
- b. 1.0 mln evro
- c. 1.5 mln evro
- d. 4.0 mln evro

14. Sug'urta brokerlari qanday shaxs hisoblanadi?

- a. jismoniy shaxs
- b. yuridik shaxs
- c. jismoniy yoki yuridik shaxs
- d. sug'urtalovchi

15. Sug'urta bozori hududiy joylashuviga qarab:

- a. milliy, mintaqaviy, xalqaro
- b. milliy, zamonaviy
- c. millatlararo, xalqaro
- d. mintaqaviy, xalqaro

16. Milliy sug'urta bozori bu-

- a. bir mamlakat hududidagi sug'urta muassasalarini va ularni faoliyatini
- b. bir necha mamlakatlarning sug'urta faoliyatini
- c. xalqaro sug'urta faoliyatini
- d. mintaqaviy sug'urta bozorini o'z tarkibiga oladi

17. Jahondagi eng yirik milliy sug'urta bozori qaerda joylashgan?

- a. AQSh
- b. Germaniya
- c. Italiya
- d. Misr

18. Xalqaro sug'urta bozori bu-

- a. dunyo miqyosida sug'urta faoliyatini olib boruvchi alohida mamlakatlarning ichki bozori
- b. biron-bir mamlakat hududidagi sug'urta muassasalarini va ularni faoliyatining ichki bozori
- c. savdo iqtisodiy va boshqa jihatlardan o'zaro yaqin munosabatda bo'lgan bir nechta mamlakatlarning ichki bozori
- d. bir mamlakat hududidagi sug'urta muassasalarini va ularni faoliyatini

19. Islom sug'urta tashkilotlari qanday faoliyat bilan shug'ullana olmaydi?

- a. foizlar olish va spirtli ichimliklar savdosi
- b. savdo-sotiq ishlari
- c. qurilish montaj ishlari
- d. tadbirkorlik faoliyati bilan

20. Musulmon mamlakatlari va Evropa davlatlari sug'urta tizimi qanday farqlanadi?

- a. sug'urtalovchining bo'sh pul mablag'larini bank depozitlariga, qimmatli qog'ozlarga, ko'chmas mulklarga joylashtirib, foiz olinadi, musulmon davlatlarida bu usul bilan shug'ullanilmaydi
- b. sug'urtalovchining bo'sh pul mablag'larini ko'chmas mulklarga joylashtirib, foiz olinadi, musulmon davlatlarida ham xuddi shu usul qo'llaniladi
- c. musulmon davlatlarida sug'urtalovchining bo'sh pul mablag'larini qimmatli qog'ozlarga, ko'chmas mulklarga joylashtirib, foiz olinadi, Evropa davlatlarida bu usul bilan shug'ullanilmaydi
- d. sug'urtalovchining bo'sh pul mablag'larini investiyagajoylashtiriladi, musulmon davlatlarida ham bu usul qo'llaniladi

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish

1. Quyidagilardan qaysi biri mamlakatimizda sug'urta kompaniyalarining faoliyati ustidan nazorat qiladi?

- a. Sug'urta nazorati davlat inspeksiyasi
- b. Vazirlar maxkamasi
- c. hukumat
- d. Moliya vazirligi

2. «Lloyd» sug'urta korporatsiyasi qaysi davlatda joylashgan?

- a. AQSh
- b. Angliya
- c. Frantsiya
- d. Yaponiya

3. "Yashil karta" tizimining qarorgohi qaerda joylashgan?]

- a. AQSh
- b. Angliya
- c. Frantsiya
- d. London

4. O'zbekistonning AQSh bilan hamkorlikda tashkil etilgan sug'urta kompaniyasi qaysi qatorda berilgan?

- a. Alskom
- b. Transinshurans
- c. O'z AIG
- d. barcha javoblar to'g'ri

5. Amerikaning O'zbekiston bilan hamkorlikdagi «Ameriken Interneshnl Grupp» sug'urta korporatsiyasi nechanchi yilda tashkil etilgan?

- a. 1993 yilda
- b. 1994 yilda
- c. 1997 yilda
- d. 2002 yilda

6. Buyuk Britaniyada sug'urta ishini qaysi organ nazorat qiladi?

- a. Moliya vazirligining sug'urta bo'limi
- b. savdo va sanoat departamenti
- c. maxsus sug'urta komissariatlari
- d. soliq organlar

7. Shaxsiy sug'urta bilan shug'ullanadigan dastlabki sug'urta kompaniyasi qayerda barpo etilgan?

- a. Germaniya
- b. Yaponiya
- c. Frantsiya
- d. Angliya

8. Jismoniy shaxslar qanday huquqlarga ega?

- a. butun mulkni va ayrim ob'ektlarni tomonlarning qo'shimcha kelishuvi yoki yangi sug'urta shartnomasi shartlari asosida qo'shimcha sug'urtalash
- b. sug'urta shartnomasi amalda bo'lgan davrda sug'urtalovchidan sug'urta masalalari borasida maslahatlar olish
- c. sug'urta hodisasi sodir bo'lganda mustaqil ekspertiza o'tkazilishini talab qilish
- d. yangi sug'urta shartnomasi shartlari asosida qo'shimcha sug'urtalash

9. Dispatcher faoliyati nimadan iborat?

- a. sug'urtalangan mol-mulkni dengiz transporti orqali manzilga etkazish jarayonida ko'rilgan zararni hisoblab, taqsimlovchi mutaxassis;
- b. sug'urta tashkilotining iqtisodiy va moliyaviy holati va zimmasiga olgan majburiyatlari bajarilganligi yuzasidan tekshiruv xulosasini beruvchi s sub'ekt
- c. sug'urta ob'ektini baholovchi mutaxassis;

d. sug'urtalovchining topshirig'iga va u bergan vakolatlar doirasida faoliyat yurituvchi shaxs

10. Sug'urta faoliyatini nazorat qilish shakllari nimalardan iborat?

- a. Maxsus vakolatli davlat organi, soliq organlari, majburiy sug'urtani joriy qilish orqali
- b. Adliya vazirligi, soliq organlari
- c. Maxsus vakolatli davlat organi;
- d. Adliya vazirligi

11. Sug'urta shartnomasi qachon yuridik kuchga kiradi?

- a. shartnoma ishtirokchilar tomonidan imzolanganidan so'ng
- b. sug'urtalanuvchiga sug'urta polisi berilgandan so'ng
- c. shartnoma tuzish uchun hamma hujjatlar tayyor bo'lgandan so'ng
- d. sug'urta qoplamasini to'lagandan so'ng

12. Sug'urtada kovernota tushunchasi qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a. sug'urta brokeri tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarga beriladigan hujjat
- b. sug'urtalovchi tomonidan mijozlarga beriladigan hujjat
- c. sug'urtalovchi va sug'urtalanuvchi hatti-harakatlarini tartibga soluvchi hujjat
- d. sug'urta tarif stavkasining bir qismini

13. Qaysi holatlarda sug'urta shartnomasi bekor qiliniladi?

- a. sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urtalovchiga noto'g'ri ma'lumotlar berilgan taqdirda
- b. sug'urta shartnomasida orfografik xatolar bo'lganda
- c. sug'urtalovchi ustav kapitali miqdorini oshirganda
- d. sug'urta mukofoti o'z vaqtida to'lanmasa

14. Sug'urta faoliyatida syurveyer qanday ma'noni anglatadi?

- a. sug'urta faoliyatini tahlil etuvchi shaxs
- b. sug'urtalovchining buxgalteriya hisobotini tuzuvchi shaxs
- c. sug'urtalangan mulkni ko'rikdan o'tkazuvchi mutaxassis
- d. sug'urta shartnomasida orfografik xatolarni tekshiruvchi shaxs

15. «O'zagrosug'urta» davlat-aktsiyadorlik sug'urta kompaniyasi qachon tashkil etilgan?

- a. 1998 yil 8 fevralda
- b. 1997 yil 18 fevralda
- c. 1997 yil 25 fevralda
- d. 1997 yil 25 fevralda

16. Sug'urta faoliyatida subrogatsiya qanday ma'noni anglatadi?

- a. sug'urtalanuvchining sug'urta summasini olish maqsadida sug'urtalangan mol-mulkdan to'liq voz kechishi

- b. sug'urtalovchi va sug'urtalanuvchi o'rtasida bo'ladigan o'zaro munosabatlar majmui;
- c. sug'urtalovchi va sug'urtalanuvchi o'rtasida yuzaga keladigan nizolarni hal etish shakli
- d. sug'urta faoliyatini tahlil etuvchi shaxs

17. Sug'urta bu?

- a. tabiiy ofatlar, favqulodda hodisa va voqealar natijasida etkazilgan zararlarni jismoniy va yuridik shaxslar to'lagan sug'urta munosabatlardan hosil qilinadigan pul fondlaridir
- b. xavf-xatarlar, tabiiy ofatlar, baxtsiz hodisalar bilan bog'liq munosabatlar
- c. sug'urta mukofotlarining zararni qoplashga sarflanishi va bu orqali sug'urtalovchi ixtiyoriga qaytarilishidir
- d. jismoniy va yuridik shaxslar to'lagan sug'urta munosabatlardan hosil qilinadigan pul fondlaridir

18. Sug'urtaning o'ziga xos qanday funktsiyalari bor?

- a. xavf-xatar, ogohlantirish, investitsiya, omonat, axborot funktsiya
- b. xavf-xatar, sug'urta fondi bilan bog'liq funktsiya
- c. sug'urta fondi va fondidan foydalanish bilan bog'liq va nazorat funktsiya
- d. investitsiya, jamg'arma va nazorat funktsiya

19. Dastlabki dengiz sug'urta tashkiloti qachon va qaerda tashkil etilgan?

- a. 1668 yil Frantsiyada
- b. 1799 yil Angliyada
- c. 1876 yil Bobilda
- d. 1871 yil AQShda

20. Halqaro miqyosda to'plangan sug'urta mukofotlarining asosiy ulushi qaysi davlatga to'g'ri keladi?

- a. AQSh ga
- b. Buyuk Britaniyaga
- c. Germaniyaga
- d. Yaponiyaga

**“Ijtimoiy sug’urta” fanidan
Joriy va Oraliq nazorat
uchun savollar**

Joriy nazorat uchun savollar:

1. Ijtimoiy himoya tushunchasini iqtisodiy mazmun-mohiyati.
2. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari.
3. Ijtimoiy himoyaning vazifalari va funktsiyalari.
4. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi.
5. Ijtimoiy himoya tizimida mahallaning o'rni.
6. Ijtimoiy himoya tizimining yagona kontseptsiyasi.
7. Ijtimoiy sug'urtaning iqtisodiy mazmun-mohiyati.
8. Dastlabki yillarda ijtimoiy sug'urtaning tashkiliy jarayonlari.
9. Ijtimoiy risklar, ularning xususiyati.
10. Ijtimoiy sug'urta fondlarini shakllanish bosqichlari.
11. Ijtimoiy risklarni boshqarishda sug'urtaning roli.
12. Davlat va xususiy tashkilotlarning sug'urtalashdagi asosiy farqlar.
13. Ijtimoiy sug'urta sohasini davlat tomonidan boshqarishning o'ziga xos tomonlari.
14. Ijtimoiy ta'minot tizimining o'rni va ahamiyati.
15. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari.
16. Ijtimoiy ta'minot bo'limining huquq va majburiyatlari.
17. Davlatni ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalarni tayinlanishi.
18. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni to'lash tartibi.
19. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqalarni berilishi.
20. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni tayinlanishi.
21. Nafaqalarni tayinlash uchun umumiy ish stajini aniqlash va hisoblanishi.
22. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalarni tayinlash va hisoblash.
23. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqalar.
24. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqalar.
25. Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratilishi.
26. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilishi.
27. Tadbirkorlarning mehnat staji va daromadini hisoblab chiqarilishi.
28. Tadbirkorlarning pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lash.
29. Dehqon xo'jalik a'zolarini ijtimoiy sug'urtalash jarayonlari.
30. Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lanishi.
31. Sug'urta badallarini to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilishi.
32. Dehqon xo'jaliklarining mehnat staji va daromadini hisoblab chiqish tartibi.
33. Dehqon xo'jaliklarining pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lanishi.
34. Pensiya sug'urtasi tushunchasi iqtisodiy mazmun-mohiyati.
35. Pensiya sug'urtasining turlari ularning amaldagi faoliyati.
36. Hisobga olinmaydigan sug'urta hodisalari.
37. Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga tegishli huquqiy asoslar.
38. Davlat pensiya turlarini iqtisodiy mohiyati.
39. Mehnat shartnomasi uning iqtisodiyotda tutgan o'rni.
40. MDH davlatlarida pensiya tayinlash va to'lash tartibi.
41. Bolalikdan nogironlarga beriladigan nafaqalar.
42. Imtiyozli shartlarda pensiya tayinlash.
43. Kasb kasalligi tufayli nogironlik nafaqasini berilishi.

44. Yoshga doir pensiya uning umumiy asoslari.
45. Boquvchisini yo'qotganlik bo'yicha beriladigan pensiyalar.
46. Majburiy ijtimoiy sug'urtaning ob'ekti va sub'ekti.
47. Majburiy ijtimoiy sug'urtaning iqtisodiy mohiyati.
48. Majburiy ijtimoiy sug'urtaning muhim jihatlari.
49. Ijtimoiy sug'urta fondlari ularni shakllanish manbalari.
50. Majburiy ijtimoiy sug'urta turlarining mohiyati.
51. Majburiy ijtimoiy sug'urta bo'yicha sug'urta ta'minoti turlari.
52. Tibbiy sug'urta tushunchasini iqtisodiy mohiyati.
53. Tibbiy sug'urtaning turlari ularning tasnifi.
54. Ixtiyoriy sug'urta fondini tashkil etilishi.
55. Tibbiy sug'urta tashkiloti uning maqsad va vazifalari.
56. Sug'urta tashkilotining huquqi va majburiyatlari.
57. Sug'urtalanuvchilar ularning huquq va majburiyatlari.
58. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta fondini tashkil etilishi.
59. Tibbiyot muassasalarini huquqlari ularni xizmatlari uchun tariflar.
60. Aholini ijtimoiy himoyalashda Yaponiya tajribasi.

Oraliq nazorat uchun savollar:

1. Ijtimoiy ta'minot bo'limining maqsadi nimadan iborat?
2. Ijtimoiy ta'minot bo'limi vazifalari aytib bering?
3. Ijtimoiy ta'minot bo'limi qanday funktsiyalarni bajaradi?
4. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkiliy-huquqiy asosi haqida gapirib bering?
5. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar deganda nimani tushunasiz?
6. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar tayinlanishi tartibi qanday?
7. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni umumiy ishi stajini aniqlash tartibi qanday?
8. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni umumiy ishi stajini hisoblash tartibi qanday?
9. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar tayinlash tartibi qanday?
10. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa tayinlash tartibi qanday?
11. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqalar deganda nimani tushunasiz?
12. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa qaysi yuridik tashkilot tomonidan amalga oshiriladi?
13. Tadbirkorlar tomonidan sug'urta badallari nimalar hisobiga undiriladi?
14. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini yuritish tartibi qanday?
15. Tadbirkorlarni mehnat staji deganda nimani tushunasiz?
16. Tadbirkorlarni mehnat staji hisoblab chiqish tartibi qanday?
17. Tadbirkorlarni daromadni hisoblab chiqish tartibi qanday?
18. Dehqon xo'jalik a'zolarini sug'urta badallari byudjetdan tashqari fondni qay birida yig'iladi?
19. Dehqon xo'jalik a'zolari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lash tartibi qanday?
20. Dehqon xo'jalik a'zolari tomonidan sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilish qanday?
21. Dehqon xo'jalik a'zolarining mehnat staji hisoblab chiqilishi qanday?
22. Dehqon xo'jalik a'zolarining daromadini hisoblab chiqilishi qanday?
23. Dehqon xo'jalik a'zolariga pensiya va nafaqalarni tayinlash nimaga asosan hisoblanadi?
24. Dehqon xo'jalik a'zolariga pensiya va nafaqalarni to'lanish tartibi qanday?
25. Pensiya sug'urtasining turlarini aytib bering?
26. Pensiya sug'urtasining sug'urtalovchilar kimlar hisoblanadi?
27. Pensiya sug'urtasining sug'urtaga qabul qilinmaydigan shaxslar kimlar?
28. Sug'urta davri deganda nimani tushunasiz?
29. Sug'urta hodisasi deganda qanday tushunchaga ega bo'lasiz?
30. Sug'urta mukofoti bilan sug'urta summasini bir biridan farqli xususiyatlari nimada?
31. Pensiya sug'urtasi deganda nimani tushunasiz?
32. Pensiya sug'urtasi shartnomasining amal qilish davrlari va shartlari qanday?

33. Sug'urta ta'minotini to'lashni rad etadigan sabablar nimada deb o'ylaysiz?
34. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonun qachon kim tomonidan qabul qilingan?
35. «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi qonunning iqtisodiy mazmuni. «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi qonunning muhim jihatlari nimada?
36. Mehnat shartnomasi deganda nimani tushunasiz?
37. Mehnat shartnomasini mazmun va mohiyati nimaga qaratilgan?
38. Bolalikdan nogironlarga beriladigan nafaqalarni tayinlanishi tartibi qanday?
39. Imtiyozli shartnomalarda pensiyalarni tayinlanishi nimaga asoslanadi?
40. Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga tayinlanadigan nafaqalar qanday tartibga amalga oshiriladi?
41. Kasb kasalligi tufayli nogironlik tayinlanadi?
42. Yoshga doir pensiya nafaqasini berilish tartibi qanday?
43. Boquvchisini yo'qotgan hollarda pensiya tayinlanish tartib qoidalari qanday?
44. Majburiy ijtimoiy sug'urta deganda nimani tushunasiz?
45. Majburiy ijtimoiy sug'urta fondlarining shakllanishi qaysi manbalar hisbidan amalga oshiriladi?
46. Ijtimoiy sug'urta risklari deganda nimani tushunasiz?
47. Ijtimoiy sug'urta risklari bo'yicha ta'minot turlari qanday amalga oshiriladi?
48. Tibbiy sug'urta tushunchasi haqida gapirib bering?
49. Tibbiy sug'urta uning ko'rinishlari qanday?
50. Majburiy tibbiy sug'urta deganda nimani tushunasiz?
51. Majburiy tibbiy sug'urta uning asosiy maqsadi va vazifalari nimadan iborat?
52. Majburiy tibbiy sug'urta mablag'lari va ularning boshqarilish deganda nimani tushunasiz?
53. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta haqida gapirib bering?
54. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta va u bo'yicha qoplanadigan risk turlarini aytib bering?
55. Sug'urta shartnomasining tugatilishi deganda nimani tushunasiz?
56. Aholining ijtimoiy ta'minoti deganda nimani tushunasiz?
57. Aholining ijtimoiy ta'minoti Yaponiya tajribasi bo'yicha gapirib bering?
58. Yaponiyada aholining ijtimoiy ta'minoti bo'yicha qonuniy bazasi qanday?
59. Ijtimoiy ta'minoti tizimi deganda nimani tushunasiz?
60. Bazali pensiya deganda nimani tushunasiz?

“Ijtimoiy sug’urta” fanidan umumiy savollar

Umumiy savollar:

1. Ijtimoiy himoyada deganda nimani tushunasiz?
2. Ilk marotaba ijtimoiy himoya tizimiga oid qanday huquqiy asoslar yaratildi?
3. Ijtimoiy himoya tizimiga bo'lgan e'tiborni kuchaytirishdan maqsadi nimada?
4. Ijtimoiy himoya tizimining vazifalari nimadan iborat?
5. Ijtimoiy himoya tizimi qanday funktsiyalarni bajaradi?
6. Ijtimoiy himoya tizimining shakllanish bosqichlarini aytib bering?
7. Ijtimoiy sug'urtaning mohiyatini tushuntirib bering?
8. Ijtimoiy sug'urtaning muhim jihatlari aytib bering?
9. Ijtimoiy xavf-xatarlarning muhim ko'rinishlari qanday?
10. Ijtimoiy sug'urtaning tashkil topishi haqida gapirib bering?
11. Ijtimoiy sug'urta qaysi qoidalar asosida tartibga solib boriladi?
12. Ijtimoiy sug'urtaning fondining shakllanishi haqida gapirib bering?
13. Ijtimoiy sug'urta fondidan foydalanish bilan bog'liq munosabatlar qanday amalga oshiriladi?
14. Ijtimoiy sug'urta qanday turlari bor?
15. Ijtimoiy sug'urta turlarini bir-biridan farqlari nimada?
16. Sug'urta to'xtovsiz ishlab chiqarish jarayoni deganda nimani tushunasiz?
17. Ijtimoiy risk qanday ko'rinishlarda yuzaga keladi?
18. Ijtimoiy risklarni boshqarish deganda nimani tushunasiz?
19. Ijtimoiy risklarni boshqarishda davlatning aralashuvi qanday?
20. Ijtimoiy risklarni kamaytirish usullari deganda nimani tushunasiz?
21. Ijtimoiy risklarni nazorat etuvchi organ qaysi?
22. Ijtimoiy ta'minot bo'limining maqsadi nimadan iborat?
23. Ijtimoiy ta'minot bo'limi vazifalari aytib bering?
24. Ijtimoiy ta'minot bo'limi qanday funktsiyalarni bajaradi?
25. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkiliy-huquqiy asosi haqida gapirib bering?
26. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar deganda nimani tushunasiz?
27. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar tayinlanishi tartibi qanday?
28. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni umumiy ishi stajini aniqlash tartibi qanday?
29. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni umumiy ishi stajini hisoblash tartibi qanday?
30. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar tayinlash tartibi qanday?
31. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa tayinlash tartibi qanday?
32. Qo'shimcha dam olish uchun beriladigan nafaqalar deganda nimani tushunasiz?
33. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa qaysi yuridik tashkilot tomonidan amalga oshiriladi?
34. Tadbirkorlar tomonidan sug'urta badallari nimalar hisobiga undiriladi?
35. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini yuritish tartibi qanday?
36. Tadbirkorlarni mehnat staji deganda nimani tushunasiz?

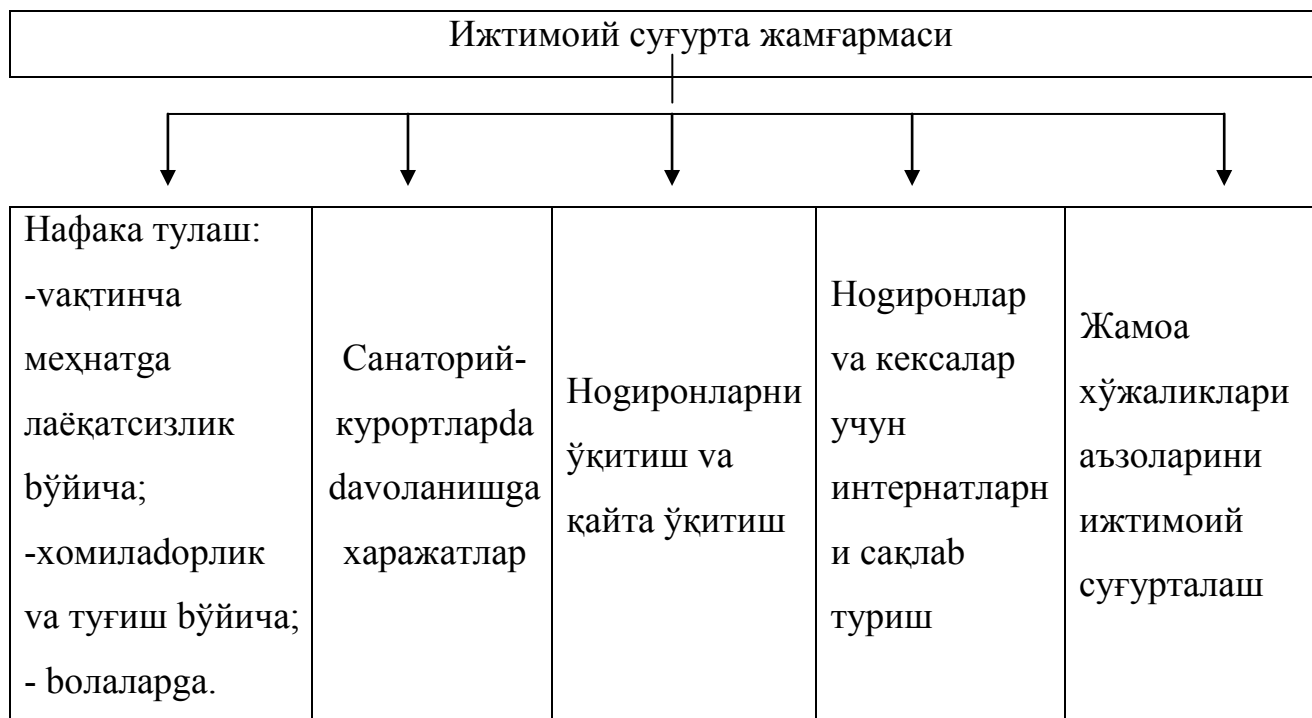
37. Tadbirkorlarni mehnat staji hisoblab chiqish tartibi qanday?
38. Tadbirkorlarni daromadni hisoblab chiqish tartibi qanday?
39. Dehqon xo'jalik a'zolarini sug'urta badallari byudjetdan tashqari fondni qay birida yig'iladi?
40. Dehqon xo'jalik a'zolari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lash tartibi qanday?
41. Dehqon xo'jalik a'zolari tomonidan sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borilish qanday?
42. Dehqon xo'jalik a'zolarining mehnat staji hisoblab chiqilishi qanday?
43. Dehqon xo'jalik a'zolarining daromadini hisoblab chiqilishi qanday?
44. Dehqon xo'jalik a'zolariga pensiya va nafaqalarni tayinlash nimaga asosan hisoblanadi?
45. Dehqon xo'jalik a'zolariga pensiya va nafaqalarni to'lanish tartibi qanday?
46. Pensiya sug'urtasining turlarini aytib bering?
47. Pensiya sug'urtasining sug'urtalovchilar kimlar hisoblanadi?
48. Pensiya sug'urtasining sug'urtaga qabul qilinmaydigan shaxslar kimlar?
49. Sug'urta davri deganda nimani tushunasiz?
50. Sug'urta hodisasi deganda qanday tushunchaga ega bo'lasiz?
51. Sug'urta mukofoti bilan sug'urta summasini bir biridan farqli xususiyatlari nimada?
52. Pensiya sug'urtasi deganda nimani tushunasiz?
53. Pensiya sug'urtasi shartnomasining amal qilish davrlari va shartlari qanday?
54. Sug'urta ta'minotini to'lashni rad etadigan sabablar nimada deb o'ylaysiz?
55. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonun qachon kim tomonidan qabul qilingan?
56. «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi qonunning iqtisodiy mazmuni. «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi qonunning muhim jihatlari nimada?
57. Mehnat shartnomasi deganda nimani tushunasiz?
58. Mehnat shartnomasini mazmun va mohiyati nimaga qaratilgan?
59. Bolalikdan nogironlarga beriladigan nafaqalarni tayinlanishi tartibi qanday?
60. Imtiyozli shartnomalarda pensiyalarni tayinlanishi nimaga asoslanadi?
61. Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga tayinlanadigan nafaqalar qanday tartibga amalga oshiriladi?
62. Kasb kasalligi tufayli nogironlik tayinlanadi?
63. Yoshga doir pensiya nafaqasini berilish tartibi qanday?
64. Boquvchisini yo'qotgan hollarda pensiya tayinlanish tartib qoidalari qanday?
65. Majburiy ijtimoiy sug'urta deganda nimani tushunasiz?
66. Majburiy ijtimoiy sug'urta fondlarining shakllanishi qaysi manbalar hisbidan amalga oshiriladi?
67. Ijtimoiy sug'urta risklari deganda nimani tushunasiz?
68. Ijtimoiy sug'urta risklari bo'yicha ta'minot turlari qanday amalga oshiriladi?
69. Tibbiy sug'urta tushunchasi haqida gapirib bering?

70. Tibbiy sug'urta uning ko'rinishlari qanday?
71. Majburiy tibbiy sug'urta deganda nimani tushunasiz?
72. Majburiy tibbiy sug'urta uning asosiy maqsadi va vazifalari nimadan iborat?
73. Majburiy tibbiy sug'urta mablag'lari va ularning boshqarilish deganda nimani tushunasiz?
74. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta haqida gapirib bering?
75. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta va u bo'yicha qoplanadigan risk turlarini aytib bering?
76. Sug'urta shartnomasining tugatilishi deganda nimani tushunasiz?.
77. Aholining ijtimoiy ta'minoti deganda nimani tushunasiz?
78. Aholining ijtimoiy ta'minoti Yaponiya tajribasi bo'yicha gapirib bering?
79. Yaponiyada aholining ijtimoiy ta'minoti bo'yicha qonuniy bazasi qanday?
80. Ijtimoiy ta'minoti tizimi deganda nimani tushunasiz?
81. Bazali pensiya deganda nimani tushunasiz?
82. Rossiya Federatsiyasining sug'urta bo'yicha qanday qonunlarini bilasiz?
83. Ukrinada sug'urta tizimini amalga oshirish tartibi qanday?
84. Qozog'iston Respublikasining sug'urta to'g'risida qanday qonun va farmonlar ishlab chiqilgan?

“Ijtimoiy sug’urta” fanidan tarqatma materiallar

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari

чизма²

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi

жадвал

Жаҳондаги демографик тенденциялар прогнози³

Мамлакатлар таркиби	2000	2006	2010	2020	2030	2050	2050 йилда 2000 йилга нисбатан ўсиш %da
АҚШ аҳолиси	100,0	104,8	113,0	119,8	124,7	172,2	72,2
демографик юк	19,2	19,0	20,4	27,6	36,8	38,4	200
Япония аҳолиси	100,0	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6	-8,4
демографик юк	20,3	24,3	33,0	43,0	44,5	54,0	123
Германия аҳолиси	100,0	100,0	97,2	94,2	90,6	81,2	-18,8
демографик юк	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9	232
Франция аҳолиси	100,0	102,2	104,9	106,9	107,8	106,1	6,1
демографик юк	22,1	23,6	24,6	32,3	39,1	43,5	196
Италия аҳолиси	100,0	100,1	98,2	95,3	91,9	82,6	17,4

² Ушбу чизмадаги маълумотлар Адлия вазирлиги томонидан чиқарилган Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўпламини маълумотлари асосида ишлаб чиқилиди. Тошкент 2007 йил.

³ ХВФ маълумотлари асосида тайёрланган

демографик юк	23,8	26,5	31,2	37,5	48,3	60,0	252
Буюк Британия аҳолиси	100,0	101,0	102,2	103,5	103,9	102,0	2,0
демографик юк	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2	170
Канада аҳолиси	100,0	105,0	113,2	119,7	123,1	122,7	22,7
демографик юк	17,5	18,2	20,4	28,4	39,1	41,8	239
Швеция аҳолиси	100,0	101,8	103,8	105,7	107,0	107,0	7,0
демографик юк	17,4	26,9	29,1	35,6	39,4	38,6	222

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi

жадвал

Миллий пенсия лойиҳалари⁴

Таксимланувчи		жамгарилувчи		Аралаш
Соф тақсимланувчи	Шартланувчи ҳисоботлар	Пропорционал Ғоизлар	Индивидуал ҳиоботлар (хусусий бошқарув)	
Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотлари	Италия	-	-	Австрия, Швеция, Швецария, Буюк Британия
Латин Америкаси	-	-	Болвия, Чили, Сальвадор, Мексика	Аргентина, Колумбия, Перу, Уругвай.
Марказий ва Шарқий Европа МДХ давлатлари	Қирғизистон	Қозғистон	-	Хорватия, Венгрия, Латвия, Польша.
Қомбоджа, Қореа, Лаос, Филиппин, Ветнам, Индонезия, Малайзия	Ҳитой, Мугилистон, Ҳиндистон	Индонезия, Малайзия, Ҳиндистон	-	Бангконг, Палмуд

⁴ Ле Дельтор «Российская пенсионная реформа в контексте мирового опыта» и проблемы прогнозирования 2006 год. Стр.79

**Айирим мамлакатларда эркаклар ва аёллар пенсия ёшлари
тўғрисида маълумот⁵**

№	Мамлакатлар	Эркаклар (йилда)	Аёллар (йилда)	Ўртача яшаш davomийлиги (йилда)
1.	Буюк Британия	65	60	77,3
2.	Россия	60	55	65,9
3.	АКШ	65	65	76,8
4.	Франция	60	60	78,2
5.	Чили	65	60	75,1
6.	Швеция	65	60	78,7
7.	Япония	65	65	80

жадвал⁶

**Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги қошидаги Пенсия
Жамғармасининг харажатлари таҳлили**

№	Харажат турлари	2007 йил		2008 йил		2009 йил		2010 йил	
		млн.сум	%	млн.сум	%	млн.сум	%	млн.сум	%
1.	Ишламайдиган пенсионерларга нафақалар	52875,6	87,2	651975,6	89,4	898350,1	87,6	1188065,7	87,8
2.	Ишлайдиган пенсионерларга нафақалар	21780,3	3,6	24358,6	3,3	42275,6	76,7	51551,5	3,8
3.	Вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик учун нафақалар, шу жумладан хомиладорлик ва туғиш, бола туғилганда ва дафн маросимлари учун нафақалар	35570,1	5,9	31038,2	4,3	66125,1	6,4	90758,7	6,7
4.	Бошқа харажатлар	20369,8	3,3	21755,2	5,0	18825,1	1,8	23269,9	1,7
5.	Жами харажатлар	606468,8	100,0	729127,6	100,0	1025575,9	100,0	1353645,8	100,0

⁵ Аргументы и факты газетаси 2005 й. №15 32 бет

⁶ Ўзбекистон Республикасининг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси маълумотлари асосида тузилган.

Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига ҳисоб-китобларни тақдим этиш, бадаллар, ажратмалар ва тўловлар тўлаш муددатлари.

№	Тўлов тури	Ҳисоб-китоблар ва ҳисоботларни тақдим этиш муددатлари	Тўлов муددатлари
1.	Иш ҳақи фондидан ажратмалар	Ҳисобот олишдан кейинги ойнинг ўнинчи кунигача суғурта бадали ҳисоб-китоби тақдим этилади. Ҳисобланган ва фойдаланилган суммалар тўғрисидаги ҳисобот ҳар чоракда бухгалтерия ҳисоботини тақдим этиш учун белгиланган муددатларда тақдим этилади.	Иш ҳақини тўлаш учун белгиланган муددатларда, бироқ ҳисобот ойининг ўнинчи кунидан кечиктирмай
2.	Фуқароларнинг мажбурий суғурта бадаллари	Ҳисобот ойидан кейинги ойнинг ўнинчи кунигача фуқаролар бадалларининг ҳисоб-китоби тақдим этилади. Ҳисобланган ва фойдаланилган суммалар тўғрисидаги ҳисобот ҳар чоракда бухгалтерия ҳисоботини тақдим этиш учун белгиланган муددатларда тақдим этилади.	Иш ҳақини тўлаш учун белгиланган муددатларда, бироқ ҳисобот ойининг ўнинчи кунидан кечиктирмай
3.	Амалда сотилган маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) ҳажмидан ажратмалар	Ҳисобот ойидан кейинги ойнинг ўнинчи кунигача	Ҳисобот ойидан кейинги ойнинг ўнинчи кунигача
4.	Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида»ги Қонуннинг 12, 14, 15-моддалари мувофиқ ажратмалар	Ҳар чоракда бухгалтерия ҳисоботини тақдим этиш учун белгиланган муددатларда	Ҳар чоракда, ҳисобот давридан кейинги ойнинг ўнинчи кунигача

⁷ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 23 декабр 2000 йилдаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси маблағларини шакллантириш ва сарфлаш тартиби тўғрисида»ги № 498 сонли Қароридан.

8-mavzu: Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarning turlari

жадвал⁸

Фуқороларнинг пенсия ёши ва иш стажи тўғрисидаги маълумотлар

Ёш	Иш стажи (йил ҳисобиди)
23 ёшга қадар	2
23 ёшдан 26 ёшга қадар	3
26 ёшдан 31 ёшга қадар	5
31 ёшдан 36 ёшга қадар	7
36 ёшдан 41 ёшга қадар	9
41 ёшдан 46 ёшга қадар	11
46 ёшдан 51 ёшга қадар	14
51 ёшдан 56 ёшга қадар	17
56 ёш ва ундан ошганда	20

жадвал⁹

Ўзбекистон Республикасида Пенсия Жамғармаси даромадлари таркибининг ўзгариши (% ҳисобиди)

Даромад тури	2008	2009	2010
Жами:	100	100	100
шу жумладан:			
Корхона, ташкилотларнинг суғурта бадаллари (иш ҳақи фондининг 24 %, бундан 23,5% Пенсия Жамғармасига)	64,0	65,3	66,1
Фуқароларнинг мажбурий суғурта бадаллари (иш ҳақидан 2,5% ҳисобиди)	4,4	5,5	6,4
Корхона, ташкилотларнинг пенсия ва нафақа тўлашга сарфланган суғурта бадаллари даромади	12,1	11,7	9,8
Бадаллар ва тўловларни ўз вақтида тўланмаганлиги учун пеня ва жарималар	1,1	1,0	1,1
Сотилган маҳсулотнинг ҳақиқий ҳажмидан 0,7% тўловлар (2008 йилдан 1%)	7,8	7,6	11
	5,9	5,4	16
Бошқа даромадлар	4,7	3,5	0,6
Бюджетдан трансфертлар			

⁸ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг Аҳолининг ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами маълумотлари асосида тайёрланди. Тошкент 2007 йил.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тайёрланган.

Пенсионерлар таркибида аёллар салмоғи

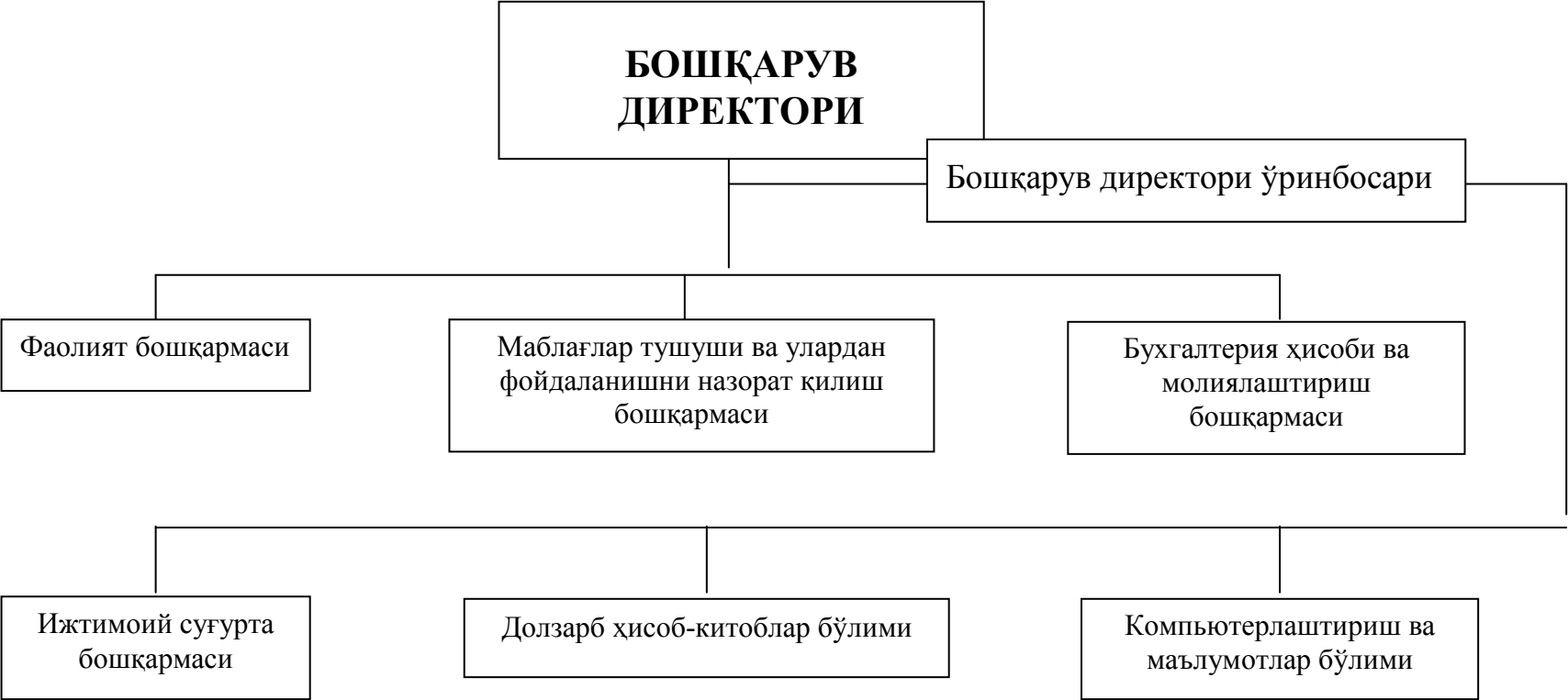
Пенсионер аёллар улуши	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Пенсионерлар, жами % да	100	100	100	100	100	100
Шу жумладан, аёллар улуши, %да	54	53	52	55	53,5	52,8
Ёш бўйича пенсия олувчилар, жами	100	100	100	100	100	100
Шу жумладан, аёллар	64	62	64	64,5	62	62,2
Ногиронлик бўйича пенсия олувчилар, жами	100	100	100	100	100	100
Шу жумладан, аёллар	45	47	48	49	49	52,8

Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг 2007-2010 йиллардаги даромад манбалари ва уларнинг ўзгариши

№	Даромад манбаси	2007 йил		2008 йил		2009 йил		2010 йил	
		млн.сум	%	млн. сўм	%	млн.сум	%	млн.сум	%
1.	Йил бошидаги қолдиқ	2760,1	0,5	6268,3	0,9	5850,0	0,6	35807	2,6
2.	Корхона, ташкилот ва муассасаларнинг иш ҳақи фондида нисбатан суғурта бадаллари	451158,2	73,6	557139,7	76,4	794578,5	76,7	934347,7	67,3
3.	Фуқароларнинг иш ҳақидан мажбурий суғурта бадаллари	44237,9	7,2	44661,4	6,1	67551,1	6,5	93069,8	6,7
4.	Юридик шахслар томонидан ишлаб чиқарилган махсулот (иш, хизмат) ларни сотиш ҳажмидан ажратмалар	104311,9	17,0	107933,9	14,8	118991,2	11,5	151738,7	11,0
5.	Бошқа даромадлар	10266,0	1,7	13124,3	1,8	48605,0	4,7	168682,6	127
6.	Жами даромадлар	612734,1	100,0	729127,6	100,0	1035575,9	100,0	1383645,8	100

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги маълумотлари асосида тайёрланган.¹¹ Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси маълумотлари асосида тузилган.

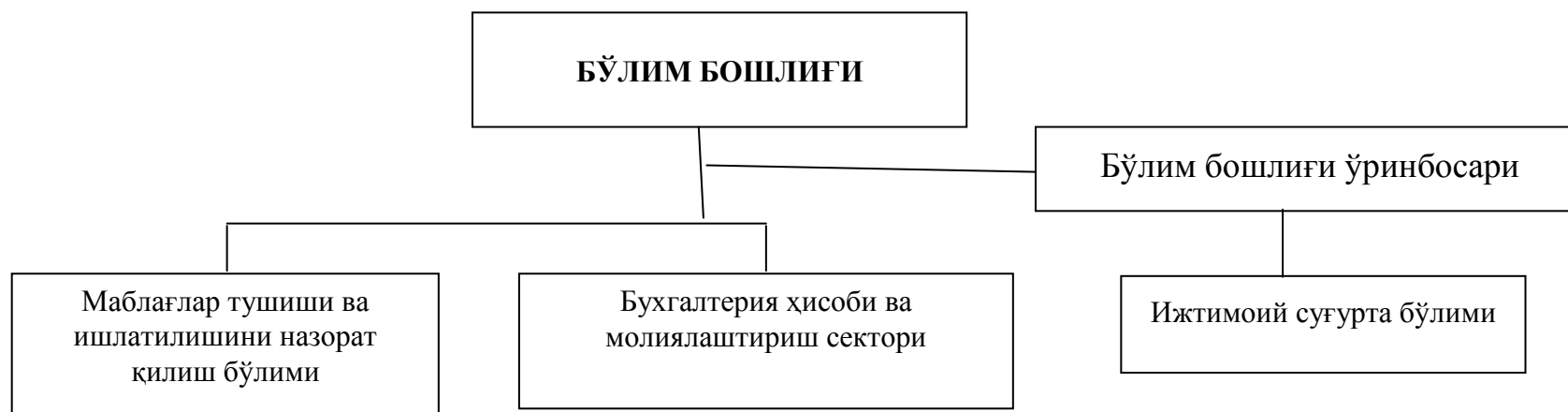
Ўзбекистон Республикасининг бюджетдан ташқари Пенсия Жамғармаси марказий аппаратининг тузилиши

¹² Ўзбекистон Республикаси Пенсия жамғармаси маълумотлари асосида тайёрланди

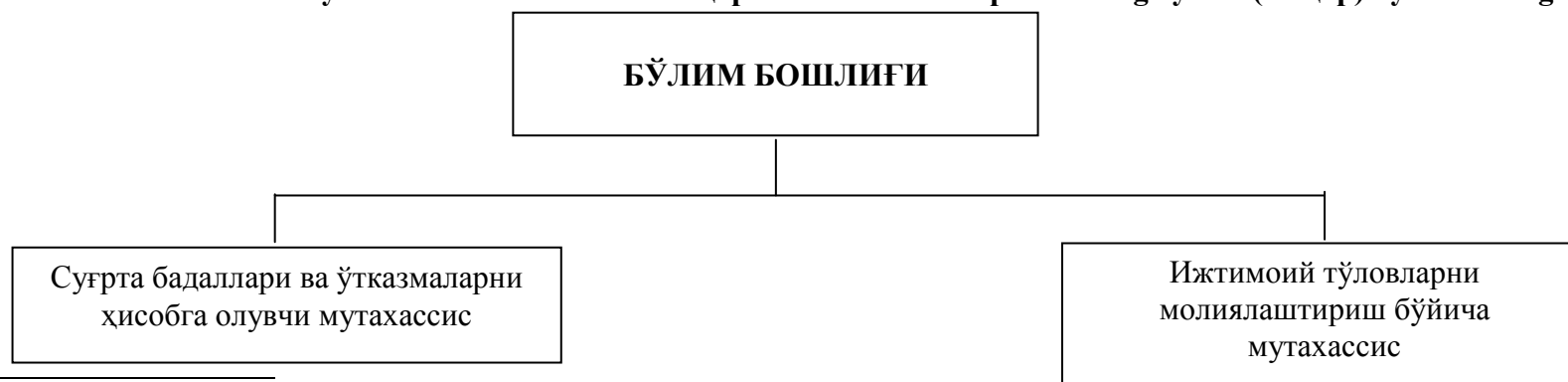
чизма¹³

Ўзбекистон Республикаси бюджетдан ташқари Пенсия Жамғармаси ҳудудий бўлимларининг тузилиши.

чизма¹⁴

Ўзбекистон Республикаси бюджетдан ташқари Пенсия Жамғармасининг туман (шаҳар) бўлимининг тузилиши.

¹³ Ўзбекистон Республикаси Пенсия жамғармаси маълумотлари асосида тайёрланди

¹⁴ Манба: Ўзбекистон Республикаси Пенсия жамғармаси маълумотлари асосида тайёрланди

“Ijtimoiy sug’urta” fanidan tayanch so’z va iboralar

Tayanch so'z va iboralar:

Abandon - to'liq miqdordagi sug'urta summasini olish uchun sug'urtalanuvchining sug'urtalangan mol-mulkdan sug'urtalovchining foydasiga voz kechishi (sug'urtalangan kema nobud bo'lganda, u xabarsiz yo'qolganda, kema yoki yuk qaroqchilar tomonidan bosib olinganda). Abandon to'g'risidagi ariza voqea-xodisa ro'y bergandan keyin olti oy mobaynida berilishi kerak. Ayrim chet mamlakatlar qonunchiligida abandon sug'urtalanuvchining bir tomonlama akti hisoblanadi. Faqat, Angliya qonunchiligida abandon uchun sug'urtalovchining roziligi talab etiladi.

Avariya komissari - sug'urta kompaniyasining vakolatiga ega bo'lgan jismoniy yoki yuridik shaxs. Sug'urtalangan kema yoki yuk bo'yicha ko'rilgan zararning xarakteri va miqdorini aniqlaydi, hodisa ro'y berganlik sabablarini o'rganadi. Sug'urta kompaniyasi avariya komissarining chet elda ham, mamlakat ichkarisida ham tayinlashi mumkin. Avariya komissarining yuridik manzili, telefon va teleks raqamlari sug'urta kompaniyasi tomonidan beriladigan sug'urta polisida ko'rsatiladi. Sug'urtalanuvchi sug'urta xodisasi ro'y berishi zahoti avariya komissariga murojaat qilishi zarur. Avariya komissari mol-mulkning zararlanganlik darajasini aniqlaydi va sug'urta kompaniyasining topshirig'iga asosan, ko'rilgan zararni qisman qoplashi mumkin. Avariya komissari bajarilgan ishlar to'g'risida sug'urta kompaniyasi uchun avariya sertifikatini tuzadi yoki unga yozma axborot tayyorlaydi.

Avariya sertifikatini - mol-mulk sug'urta xodisasi tufayli zararlanganda, ko'rilgan zararning miqdori va xarakterini tasdiqlovchi hujjat. Avariya sertifikatini avariya komissari (adjaster) tomonidan tuziladi va tegishli komissiya xaqi hisobiga sug'urtalanuvchiga taqdim etiladi. Avariya sertifikatini sug'urtalanuvchining sug'urta qoplamasini olish to'g'risidagi arizasiga ilova etiladi va qoplamani to'lashda sug'urta kompaniyasiga asos bo'lib xizmat qiladi.

Addendum - ilgari tuzilgan sug'urta va kayta sug'urtalash shartnomasiga tomonlarning o'zaro kelishuvi bilan qo'shimchalar kiritish.

Adjaster - sug'urta xodisasi ro'y berishi munosabati bilan sug'urtalanuvchi tomonidan bildirilgan e'tirozni tartibga solishda sug'urta kompaniyasining manfaatlarini himoya etuvchi jismoniy yoki xuquqiy shaxs. U sug'urtalanuvchi bilan unga to'lanadigan sug'urta qoplamasi miqdorini kelishishga harakat qiladi. Adjaster sug'urta xodisasini ro'y berish sabablarini o'rganadi va tahlil etadi. Ushbu tahlil natijalari bo'yicha sug'urta kompaniyasiga ekspert xulosasini tuzadi hamda avariya komissari

funktsiyasini bajaradi. Adjuster vazifasini sug'urta kompaniyasining tarkibiy bo'limi yoki ixtisoslashgan tashkilot amalga oshirishi mumkin.

Aktuariy - lotin tilidan tarjima qilganda hisobchi degan ma'noni bildiradi. Aktuar hisob-kitoblar nazariyasini o'zlashtirib olgan sug'urta matematikasi sohasidagi mutaxassis. U sug'urta tariflarini hisoblash va metodologiyasini ishlab chiqish, uzoq muddatli sug'urta turlari bo'yicha sug'urta zahiralarini shakllantirish bilan bog'liq hisob-kitoblarni amalga oshirish bilan shug'ullanadi. Hozirgi paytda Angliyada aktuariylar instituti faoliyat ko'rsatmoqda. Aktuariylarning xalqaro uyushmasi mavjud.

Aktuar hisob-kitoblar - sug'urta tarifi stavkalarini hisoblashning iqtisodiy-matematik usullari yig'indisi. Ushbu hisob-kitoblar katta sonlar qonuniga asoslanadi. Aktuar hisob-kitoblarning metodologiyasi, ehtimollar nazariyasi, demografiya qonuniyatlariga asoslanadi, tarif stavkasini miqdori sug'urta hodisalari ro'y berishining ehtimoliyligiga bog'liq. Demografiya ma'lumotlaridan fuqarolarning hayotini sug'urtalashda sug'urtalanuvchilarning yoshiga mos ravishda sug'urta tarifi stavkasini tabaqalashtirishda foydalaniladi. Uzoq muddatli hayotni sug'urtasi bo'yicha sug'urta summolari sug'urtalangan shaxs vafot etganda yoki u ma'lum bir yoshga etganda to'lanadi. Etarli miqdordagi sug'urta fondini shakllantirish uchun, sug'urtalovchi shartnoma amalda bo'lgan davrda qancha shaxs vafot etishi yoki ma'lum bir yoshga etishi ehtimoliyligini bilishi zarur. Aholi o'limi darajasi xaqidagi statistik ma'lumot asosida turli yoshga etishi ehtimolligini hisoblash hamda fuqarolarning o'limi to'g'risidagi jadvalni tuzish mumkin. Bu jadval asosida nafaqani va hayotni sug'urtalash bo'yicha tarif stavkalarni hisoblash mumkin.

Anderrayter - 1) turli tavakkalchiliklarni sug'urtalash vakolatiga ega, sug'urta kompaniyasi tomonidan tayinlanadigan shaxs. Sug'urta kompaniyasining sug'urta portfelini shakllanishi uchun javob beradi. U sug'urta shartnomalarini tuzish, tavakkalchiliklarni baholash va sug'urta tarifi stavkasini belgilash yuzasidan tegishli malakaga ega bo'lishi zarur; 2) Lloyd sug'urta polislarini beradigan Lloyd sug'urta korporatsiyasini a'zosi; 3) potentsial mijozlarga sug'urta polisini sotish bilan shug'ullanadigan yoki manfaatdor tomonlarga sug'urta sohasi bo'yicha yuqori darajada maslahat xizmatlarni ko'rsatadigan jismoniy yoki yuridik shaxs.

Anderrayter siyosati- sug'urtalash bilan bog'liq yangi takliflarni ko'rib chiqish va mazkur taklifni qabul qilish yoki rad etish to'g'risida xulosalar chiqarishga qaratilgan siyosat.

Anderayting - 1) sug'urtalash maqsadida tavakkalchilikni baholash; 2) sug'urta shartnomalarini tuzish va uning shartlarini bajarish; 3) sug'urta.

Annuitet - 1) renta va nafaqalarni sug'urtalashning hamma turlarini umumlashtiruvchi tushuncha. Bunda sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasiga bir vaqtning o'zida yoki bir necha yillar davomida tegishli sug'urta mukofotlarini to'laydi. Keyin sug'urtalanuvchi butun hayoti davomida sug'urta kompaniyasidan daromad oladi. Annuitetning bir turi hisoblanadigan fuqarolarning yillik daromadini sug'urtasi bugungi kunda Buyuk britaniyada, Frantsiyada va AQShda keng rivojlangan.

Audit - sug'urta kompaniyasining moliyaviy hisoboti to'g'riligini yozma ravishda tasdiqlash va tekshirish. Audit ishini maxsus malakaga ega bo'lgan auditorlar amalga oshiradi. Auditorlik firmasi bilan sug'urta kompaniyasi o'rtasida shartnoma tuziladi. O'zbekiston Respublikasida audit ishini Moliya vazirligining litsenziyasiga ega bo'lgan shaxslar amalga oshirishi mumkin. Sug'urta kompaniyasining balansi auditorlar tomonidan tekshirilgandan so'ng matbuotda e'lon qilinadi.

Bonus - sug'urta kompaniyasi o'zi uchun qulay shartlarda sug'urta shartnomasini tuzganligi uchun sug'urtalanuvchiga, u to'laydigan sug'urta mukofoti miqdoridan chegirmalar belgilaydi.

Brutto-mukofot - sug'urta shartnomalarini tuzish, ish yuritish xarajatlarini hisobga olgan xoldagi sug'urta mukofotlari summasi.

Bosh polis- sug'urta kompaniyasi va sug'urtalanuvchi o'rtasidagi yozma bitim. Bu bitimga muvofiq, tegishli davr mobaynida sug'urtalanuvchi barcha ob'ektlarni sug'urta kompaniyasiga sug'urtalash uchun beradi. Chet el tajribasida bu bitim «ochiq polis» yoki «polis-abonament» deyiladi. Mazkur bosh polis asosida sug'urtalash tashqi savdo yuklari sug'urtasida keng tarqalgan. Sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasiga har bir jo'natilgan yuk haqidagi ma'lumotlar (yukning vazni, sug'urta summasi, yukni junatish va qabul qilib olish punktlari) bayon etilgan arizani taqdim etsa etarli, yuk avtomatik ravishda sug'urtalangan hisoblanadi.

Birgalikda sug'urta qilish - bitta sug'urta shartnomasi doirasida tavakkalchilikni ikki yoki undan ortiq sug'urta kompaniyalari o'rtasida taqsimlanishi. Ushbu shartnomada har bir sug'urtalovchining xuquq va majburiyatlari ko'rsatiladi. Birgalikda sug'urta qilishda sug'urtalanuvchiga qo'shma polis yoki har bir sug'urta kompaniyasi o'z zimmasiga olgan tavakkalchilik hissasiga muvofiq alohida polis beriladi.

Brutto - stavka - sug'urta qoplamasini (sug'urta summasini) to'lashga mo'ljallangan netto-stavka va ish yuritish xarajatlarini qoplashga mo'ljallangan

netto-stavkaga yuklama summalarini o'z ichiga olgan sug'urta mukofotlarining tarif stavkasini bildiradi. Ko'pgina adabiyotlarda ushbu ibora sug'urta tarifi ma'nosida ham ishlatiladi.

Denonsatsiya - shartnomadan voz kechish. Agar sug'urta munosabatlarida tomonlardan biri yozma ravishda shartnomadan voz kechishi to'g'risida ikkinchi tomonga ma'lum qilmasa, shartnoma unda ko'rsatilgan muddatgacha kuchda bo'ladi.

Depozit - 1) sug'urta kompaniyasining bank muassasasida saqlanadigan pul mablag'i yoki qimmatli qog'ozlari. Bank, odatda, sug'urta kompaniyasiga o'z pulini bankda saqlagani uchun foiz to'laydi; 2) ayrim mamlakatlar qonunchiligiga muvofiq, chet mamlakat sug'urta kompaniyasi, agar, biror boshqa mamlakatda sug'urta faoliyatini amalga oshirmoqchi bo'lsa, dastlab u o'sha mamlakat bank muassasasiga tegishli pul mablag'ini depozitga qo'yadi. Mazkur depozit, chet davlat sug'urta kompaniyasining boshqa mamlakat xududida sug'urta faoliyatini amalga oshirishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Diversifikatsiya - yirik sug'urta kompaniyalarining asosiy faoliyatdan tashqari boshqa faoliyat bilan ham shug'ullanishi. Masalan, sug'urta vositachiligi, qimmatli qog'ozlarning oldi-sotdisi, ko'chmas mulk bilan shug'ullanish va xakozo.

Depozitlarni sug'urta qilish - banklar bankrot deb e'lon qilinganda yoki to'lov qobiliyati yo'qolganda, omonatchilarning bankdagi pul mablag'larini ularga qaytarilishini sug'urtalash. Bunda banklar sug'urtalanuvchilar hisoblanadi. Sug'urtani maxsus sug'urta tashkilotlari amalga oshiradi. Depozitlarni sug'urtalash chet mamlakatlarda keng tarqalgan. Masalan, AQShda depozit sug'urtasini depozitlarni sug'urtalash federal korporatsiyasi amalga oshiradi. AQShda har bir omonatchiga to'g'ri keladigan 100 ming AQSh dollari miqdoridagi depozitni banklar majburiy sug'urtalaydi.

Dispasher - dengiz transportida umumiy avariya sodir bo'lganda ko'rilgan zararni kema, yuk va fraxt o'rtasida taqsimlash bo'yicha hisob-kitoblarni tuzadigan mutaxassis. Rivojlangan mamlakatlarda dispasher funktsiyasini maxsus kompaniyalar bajaradi. Zararlarni taqsimlash bo'yicha hisob-kitoblar dispasha deyiladi va dispashani tuzganlik uchun xaqni manfaatdor tomonlar (kema egasi, yuk egasi, yukni sotib oluvchi shaxs) to'laydi.

Evropolis - evropa iqtisodiy hamjamiyati mamlakatlarida sug'urta shartnomasi tuzganlik faktini tasdiqlovchi sug'urta polisi.

Zahira fondi - joriy yilda kelib tushgan sug'urta mukofotlari hisobidan sug'urta qoplamasini to'lash imkoniyati bo'lmaganda, ushbu sug'urta

qoplamasini to'lash uchun foydalaniladigan pul mablag'lari fondi. Ma'lumki, sug'urta xodisalari tufayli ko'rilgan yo'qotishlar va zararlar miqdori har yili har-xil bo'ladi. Ayrim yillari sug'urta xodisalari kam, boshqa yili esa ko'proq bo'lishi mumkin. Agar sug'urta xodisalari soni ko'p bo'lib, ko'rilgan zarar miqdori joriy yilda kelib tushgan sug'urta mukofotlaridan bir necha marta ko'p bo'lsa, ularning farqi zahira fondi hisobidan qoplanadi.

Kargo - transport vositasida tashiladigan va sug'urtalanishi mumkin bo'lgan yukning nomlanishi.

Kasko - transport vositasining borti. Kasko sug'urtasi transport vositasini nobud bo'lishi yoki shikastlanishi o'z ichiga oladi.

Kaf - tashqi savdo shartnomasi bo'yicha yuklarni belgilangan portgacha (joygacha) etkazib berish sharti. Bunda tashilayotgan tovarning qiymatiga dengiz transportida tashish bilan bog'liq xarajatlar kiritiladi. Ushbu shart bo'yicha tovarlarni sug'urta qilish tovar etkazib beruvchining (sotuvchi) majburiyatiga kirmaydi.

Kasbiy javobgarlik- chet el tajribasida vrachlarning, advokatlarning, auditorlarning, notariuslarning, buxgalter, arxitektor va boshqa kasb egalarining uchinchi shaxsga zarar keltirish kasbiy javobgarligini sug'urtalash shartnomasini tasdiqlaydigan sug'urta polisining atalishi. Ushbu kasb egalari xususiy amaliyot bilan shug'ullanganlarida, ularda sug'urta polisining bo'lishi majburiydir.

Kvota - 1) bir necha sug'urta kompaniyasi tomonidan birgalikda tegishli ob'ekt sug'urtalanayotganda, bitta sug'urta kompaniyasiga to'g'ri keladigan hissa. Bunday xolatda har bir sug'urta kompaniyasiga tegishli kvota yagona sug'urta polisida o'z aksini topadi; 2) qayta sug'urtalash kompaniyasini qayta sug'urtalashda qatnashish hissasi.

Kvotali qayta sug'urtalash - sug'urta kompaniyasi qayta sug'urtalovchi kompaniya bilan kelishgan holda unga tavakkalchiliklarni bir qismini beradi. Bu operatsiya kvota shartnomasi orqali rasmiylashtiriladi. Qayta sug'urtalovchi kompaniyaga sug'urta mukofotini tegishli qismi beriladi va qayta sug'urtalovchi kompaniya proportsional ravishda ko'rilgan zararni qoplashda ishtirok etadi.

Kovernota - sug'urta vositachisi tomonidan sug'urtalanuvchiga beriladigan va sug'urtalanuvchining sug'urta shartnomasi tuzishini tasdiqlovchi xujjat. Ushbu xujjatda ko'rsatilgan muddat mobaynida sug'urta brokeri sug'urtalanuvchiga sug'urta polisini berishi shart. Chunki, kovernota sug'urta kompaniyasi uchun yuridik kuchga ega bo'lgan xujjat hisoblanmaydi.

Kombinatsiyali sug'urta - bir necha sug'urta turlari bo'yicha sug'urta qoplamasi sharti.

Komissiya haqi - mijozlarni sug'urtaga tortganligi uchun sug'urta kompaniyasi tomonidan vositachilarga (sug'urta brokeri, agent) to'lanadigan haq. Komissiya haqining miqdori sug'urtaning turiga va kelib tushgan badalning xajmiga bog'liq holda sug'urta badaliga nisbatan foizlarda to'lanadi.

Konosament - dengiz transportida yuklarni tashish shartlarini ifodalovchi xujjat. Konosament shartnoma mavjudligi faktini va yuk tashuvchini yukni qabul qilib olganligini tasdiqlovchi xo'jjat. Konosamentga imzo chekishi bilan yukni saqlash, uni tegishli manzilga etkazish mas'uliyati to'laligiga yuk tashuvchi kema zimmasiga o'tadi. Imzolangan konosamentning asl nusxasi sotib oluvchiga yuboriladi va ushbu xo'jjat unga tegishi bilan sotib oluvchi yukning huquqiy egasi hisoblanadi.

Kumulyatsiya- bir qancha yirik sug'urta summali ob'ektlarning bitta sug'urta hodisasi tufayli zarar ko'rishi extimolligini nazarda tutuvchi sug'urta tavakkalchiliklarini yig'indisi.

Keptiv sug'urta kompaniyasi- ta'sischilarning manfaatlarini sug'urta himoyasiga oladigan yoki yirik kontsern, korporatsiyalar, yirik sanoat-moliya guruhlari tarkibiga kiruvchi sug'urta kompaniyasi. Raqobatdagi boshqa sug'urta kompaniyalarini keptiv sug'urta kompaniyasi mavjud bo'lgan tarmoqqa kirishi murakkabroq hisoblanadi. O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan keptiv sug'urta kompaniyalariga - «ALSKOM», «Universal sug'urta» sug'urta kompaniyalarini misol keltirish mumkin.

Lloyd- 1) Angliyadagi xalqaro sug'urta bozori; Angliyadagi sug'urtalovchilarning korporatsiyasi, taxminan 1734 yilda tashkil etilgan. Hozirgi paytda Lloydga 22000 dan ortiq a'zo bor. Uning faoliyati Angliya parlamenti qabul qilgan maxsus qonun bilan tartibga solinadi. Lloyd sug'urtani barcha turlarini amalga oshiradi. Lloyd a'zolari 279 sindikatga birlashgan bo'lib, sindikat faoliyati uchun anderrayterlar javob beradi. Anderrayterlar bilan sugurtalanuvchilarni sugurta vositachilari birlashtiradi. Sugurta vositachilari Lloyd bozorida tavakkalchiliklarni joylashtiradi. Anderrayterlar sugurta shartnomasi buyicha javob berish uchun yirik miqdordagi pul mablag'larini korporatsiyaga depozit sifatida qo'yadi.

Tibbiy sug'urta- aholi sog'lig'ini himoya qilish vositalaridan biri. Sug'urta hodisasi ro'y berishi munosabati bilan, sug'urta polisi orqali bepul tibbiy xizmat ko'rsatilishi. Tibbiy xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlarni sug'urta kompaniyasi to'laydi. Tibbiy sug'urta majburiy yoki ixtiyoriy bo'ladi.

Mulkiy sug'urta - turli ko'rinishdagi mol-mulklarni saqlash bilan bog'liq manfaatlar sug'urta munosabatlarining ob'ekti hisoblangan, sug'urtaning mustaqil tarmog'i. Sug'urtalanuvchining shaxsiy mulki, uning qaramog'ida joylashgan mol-mulklar sug'urtalanishi mumkin. Sug'urtalanuvchi sifatida, nafaqat mol-mulkning sohiblari, balki mol-mulkning saqlanishi uchun mas'uliyatli bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar ham bo'lishi mumkin.

Netto-stavka- brutto-stavkaning asosiy tarkibiy qismi. Netto-stavka sug'urta qoplamasini to'lashga mo'ljallangan pul mablag'lari resurslari bo'lib, u brutto-stavkaning 90 foizigacha miqdorini tashkil etadi.

Obligatorli qayta sug'urtalash- 1) qayta sug'urtalashning majburiy shakli. Ayrim mamlakatlar qonunchiligiga ko'ra, ushbu mamlakat xududida faoliyat ko'rsatayotgan barcha sug'urta kompaniyalari qabul qilgan tavakkalchiliklarini bir qismini majburiy ravishda qayta sug'urtalash kompaniyasiga beradi. Bu chora qayta sug'urtalash orqali chet elga valyutani chiqib ketishini oldini oladi; 2) sug'urta kompaniyasi (tsedent) ma'lum bir sug'urta turi bo'yicha tavakkalchilikni qayta sug'urtalovchiga berishini va o'z navbatida, qayta sug'urtalovchi, tavakkalchilikni qabul qilishni nazarda tutuvchi qayta sug'urtalash shartnomasi.

Majburiy sug'urta- sug'urta munosabatlarining qonun kuchiga ega bo'lgan shakli. Majburiy sug'urta qonunchilik xujjatlari asosida amalga oshiriladi. Ushbu xujjatda sug'urtaga tortiladigan ob'ektlar soni, sug'urta javobgarligining hajmi, sug'urta munosabatlarida qatnashadigan tomonlarning huquq va majburiyatlari hamda boshqa rekvizitlar ko'rsatiladi. Amaldagi qonunchilikka asosan, O'zbekistonda majburiy sug'urtani tegishli litsenziyaga ega bo'lgan har qanday sug'urta kompaniyasi o'tkazishi mumkin.

Oferta- asosiy shartlar ko'rsatilgan holda sug'urta shartnomasini tuzish taklifi. Sug'urta kompaniyasi ofertani konkret yuridik yoki jismoniy shaxsga yo'llashi mumkin.

Offshor sug'urta kompaniyasi- maxsus maqomga ega bo'lgan sug'urta kompaniyasi. Offshor sug'urta kompaniyalari soliq to'lash stavkalari eng kam bulgan offshor zonalarda (Bermud oroli, Gernsi, Men va Keymanov orollari) tashkil etiladi. Offshor zonalarda amalga oshiriladigan sug'urta operatsiyalari sug'urta kompaniyasini tashkil etishda qatnashgan ta'sischiilar joylashgan davlati organlari tomonidan nazorat etilmaydi.

Prolongatsiya- o'zaro kelishgan holda sug'urta shartnomasini amal qilish muddatini uzaytirish. Prolongatsiya yozma ko'rinishda tasdiqlanishi mumkin.

Proportsional qayta sug'urtalash- qayta sug'urtalash shartnomasini tuzish shakli. Bu erda qayta sug'urtalash kompaniyasi sug'urta mukofotlarini umumiy tushumidagi va sug'urta koplamlarini to'lashda o'z ulushiga ega. Proportsional qayta sug'urtalash shartnomalari kvotali, ektседentli va kvota-ektседentli shartnomalarini o'z ichiga oladi.

Tavakkalchiliklarni joylashtirish-1) sug'urta manfaati tufayli yuzaga keladigan sug'urtaviy huquqiy munosabatlarning boshlanish jarayoni. Tavakkalchiliklarni birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi joylashtirish, teng ravishda sug'urtalash, qayta sug'urtalash va retrotsessiyaga to'g'ri keladi. Bozor munosabatlarga asoslangan iqtisodiyotda tavakkalchiliklarni joylashtirish sug'urta vositachilari orqali sug'urta bozorida amalga oshiriladi; 2) sug'urta brokeri yordamida bir vaqtning o'zida yirik va xavfli tavakkalchiliklarni qismlarga bo'lib, bir nechta sug'urta kompaniyasida sug'urtalash uslubi. Bir qancha sug'urta kompaniyalari tarkibidan bittasi etakchi sifatida ajralib chiqadi va u sug'urta shartnomasidagi shartlarni ma'qullab, tavakkalchilikning tegishli qismini o'z javobgarligiga oladi. Keyin, broker boshqa sug'urta kompaniyalariga murojaat qilib, tavakkalchilikning qolgan qismini ham joylashtiradi.

Raqobat - sug'urta kompaniyalarining sug'urta bozoridagi o'z ulushini egallashi uchun o'zaro iqtisodiy musobaqasi. Raqobat sug'urtalanuvchi uchun sug'urta kompaniyalarini tanlab olishlarida ko'mak beradi. Raqobat sug'urta xizmatini kengayishida va ularning sifatini oshishida muhim ahamiyatga ega. Bir sug'urta xizmatini ko'rsatayotgan bir necha sug'urta kompaniyalari raqobat sharoitida mijozlarni jalb etish uchun ularga sug'urta shartnomalarini tuzishda, sug'urta mukofotlarini to'lashda va sug'urta qoplamlarini qisqa muddatlarda to'lashda imkoniyat yaratadi.

Retrotsedent- qabul qilib olingan qayta sug'urtalash tavakkalchilikini retrotsessiyaga (ikkinchi qayta sug'urtalash) beruvchi sug'urta yoki qayta sug'urtalovchi kompaniya.

Retrotsessionariy-retrotsedentdan tavakkalchilikni qabul qilib oluvchi qayta sug'urtalovchi kompaniya.

Retrotsessiya- 1) qayta sug'urtalashga ilgari qabul qilib olingan tavakkalchiliklarni yana qayta sug'urtalashga berish; 2) tavakkalchiliklarni uchlamchi joylashtirish.

Tavakkalchilik- 1) bitta kutilayotgan hodisa bo'yicha xavfning yuzaga kelishi. Tavakkalchilik tushunchasi ko'rinishlarining xilma-xilligi, uni sodir bo'lishi natijasida yuzaga kelgan oqibatlarning og'irligi, tavakkalchilikni ro'y berishi sababli paydo bo'lgan zararlarni mutloq tugatishni imkoniyati

bo'lmaganligi sug'urta ishini tashkil etish uchun asos yaratadi. Shunday qilib, tavakkalchilik sug'urtaviy huquqiy munosabatlarni shakllantirish uchun shart-sharoit yaratadi. Tavakkalchilik-tavakkalchilikli holatlarning yagonalik va o'zaro aloqadorlik yig'indisidir. Sug'urta fanida tavakkalchilik tushunchasiga turlicha tariflar berilgan. Jumladan, tavakkalchilik-bu konkret hodisa yoki hodisalar yig'indisi bo'lib, ular sodir bo'lgan taqdirda sug'urta kompaniyasi qoplamalar to'laydi. Tavakkalchilik sug'urta ob'ekti bilan to'g'ridan to'g'ri bog'langan. Ob'ektga tavakkalchilik salbiy ta'sir ko'rsatib, uni shikastlashi yoxud nobud qilishi mumkin. Shu tufayli tavakkalchilik - bu yagona tasodifiy hodisa bo'lib, uning ro'y berishi inson ongiga yoki irodasiga bog'liq emas. Sug'urta tavakkalchiliklarining ro'yxati sug'urtalovchining sug'urta javobgarligi hajmini tashkil etadi. Tavakkalchilik bahosining puldagi ifodasi sug'urta tarif stavkasini tashkil etadi; 2) sug'urta ob'ekti: 3) sug'urta javobgarligining turi.

Tavakkalchilik menejmenti - tavakkalchilikni kamaytirish yoki chegaralash bo'yicha sug'urta kompaniyasining maqsadli yo'naltirilgan harakati. Tavakkalchilik menejmentining tarkibiy elementiga quyidagilar kiradi: tavakkalchilikni aniqlash, tavakkalchilikni baholash, tavakkalchilikni nazorat qilish va tavakkalchilikni moliyalashtirish.

Tavakkalchilikli holatlar - tavakkalchilik darajasiga ta'sir qiluvchi omillar. Sug'urtalanuvchiga ma'lum bo'lgan barcha tavakkalchilikli holatlar sug'urta kompaniyasiga xabar qilinadi. Bu tavakkalchilikni baholashda muhim ahamiyatga ega. Tavakkalchilikli holatlarni tahlil etish syurveyer yoki adjasterning funksiyasiga kiradi. Bu sug'urta kompaniyasini sug'urta shartnomasini tuzish yoki tuzmaslik masalasi bo'yicha qaror qabul qilishida hamda sug'urta qoplamalari va summalarini to'lashda muhim o'rin tutadi. Tavakkalchilikli holatlar: shaxsiy va ashyoviy; to'g'ri va egri; tasdiqlanadigan va inkor qilinadigan: ob'ektiv va sub'ektiv turlarga bo'linadi.

Tavakkalchiliklarni tanlash - sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha mijozlardan kelib tushgan takliflarni tahlil etishga qaratilgan sug'urta kompaniyasining faoliyati. Sug'urta kompaniyasining muvozanatlashgan sug'urta portfelini shakllanishida tavakkalchiliklarni tanlash iborasini amaliy jihatdan ishlatish muhimdir. Sug'urta amaliyotida tavakkalchiliklarni tanlash ishini syurveyerlar amalga oshiradi. Tavakkalchiliklarni tanlash - bu tavakkalchilik menejment sohasida olib boriladigan chora - tadbirlarning bir qismidir.

Tavakkalchilikni baholash - tavakkalchilik parametrlarini xarakterlovchi barcha tavakkalchilikli holatlarni natura va qiymat ko'rinishida

tahlil etish. Eng ahamiyatli belgisiga qarab tegishli tavakkalchiliklar guruhi ajratilgan hamda u tavakkalchilikni baholash mezonini hisoblanadi. Masalan, shaxsiy sug'urta shartnomasini tuzishda insonning yoshiga e'tibor beriladi. Sug'urta shartnomasi tuzilgan momentdan, sug'urtalanuvchining o'limiga yoki nogiron bo'lib qolishiga olib keluvchi xavfli kasalliklarni aniqlash maqsadida mijoz qo'shimcha ravishda dastlabki tibbiy tekshiruvdan o'tkazilishi mumkin. Sug'urta kompaniyalarida tavakkalchilikni baholash ishini syurveyerlar amalga oshiradi. U sug'urta ob'ekti bilan jiddiy tanishadi, har tomonlama tahlil etadi. Tahlil natijalariga muvofiq sug'urtalanuvchi bilan sug'urtaviy huquqiy munosabatlarga kirishishini maqsadga muvofiqligi to'g'risida sug'urta kompaniyasiga yozma xulosa beradi.

Sug'urta mukofotlari zahirasi- hayotni va nafaqani uzoq muddatli sug'urtalash bo'yicha to'lovlarni oldindan to'lash uchun sug'urta kompaniyasida tashkil etiladigan fond. Bu fond sug'urta operatsiyalarini moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hamda sug'urtalovchi zimmasidagi majburiyatlarni bajarishda muhim o'rin tutadi. Hayot sug'urtasi shartnomalari, odatda, bir necha yilga tuziladi. Sug'urta mukofotlarini kelib tushish va sug'urta summasini to'lash vaqtlari o'zaro to'g'ri kelmaganligi uchun, sug'urta kompaniyasiga kelib tushgan sug'urta mukofoti ma'lum vaqt mobaynida uning ixtiyorida bo'sh xolda bo'ladi. Kelib tushgan sug'urta mukofotlarining bir qismi joriy to'lovlar uchun sarflanadi, qolgan qismi esa zahira fondini shakllantirish uchun yunaltiriladi. Uzoq muddatli hayot sug'urtasi bo'yicha zahira fondining mablag'lari kredit resursi sifatida foydalanilishi mumkin.

Sug'urta zahiralar – sug'urta summalarini to'lashni kafolatlash maqsadida sug'urta kompaniyalari tashkil etgan fondlar. Agar, ma'lum bir vaqtda sug'urta qoplamalarini to'lash uchun joriy sug'urta mukofotlari etmasa, sug'urta kompaniyasi zahira fondlaridan foydalanishi mumkin. Sug'urta zahiralariga quyidagilar kiradi: hayotni sug'urtasi bo'yicha zahira fondlari, ro'y bergan, ammo arz qilmagan zararlarni qoplash zahiralar va boshqalar. Ushbu zahira fondlarining mablag'lari vaqtincha bo'sh bo'lgani uchun investitsiya maqsadlarida foydalanilishi mumkin. Buning natijasida sug'urta kompaniyasi qo'shimcha daromad oladi.

Sug'urta polisi- sug'urta shartnomasi tuzilganlik faktini tasdiqlovchi xujjat. Sug'urta polisida quyidagi rekvizitlar bo'lishi shart: sug'urta kompaniyasining yuridik manzili, sug'urtalanuvchining nomi, sug'urta ob'ekti, sug'urta mukofotining miqdori, shartnomaning amal qilish muddati. Sug'urta qoplamasini to'lashda sug'urtalanuvchi sug'urta polisini sug'urta kompaniyasiga taqdim etishi zarur.

Sug'urtada tarif siyosati- sug'urta operatsiyalarini zararsiz o'tkazilishini va sug'urtalanuvchilarning manfaati yo'lida sug'urta tariflarini belgilash, aniqlash, tartibga solish va tabaqalashtirish bo'yicha sug'urta kompaniyasining maqsadli yo'naltirilgan faoliyati. Sug'urtada tarif siyosati quyidagi asosiy printsiplarga asoslanadi:

1. Netto-mukofotlar va sug'urta qoplamasi o'rtasidagi ekvivalentlik. Har bir sug'urta turi bo'yicha netto-stavka zararlarning ehtimol tutilgan miqdoriga maksimal darajada to'g'ri kelishi zarur.

2. Sug'urtalanuvchilarning asosiy qismi uchun sug'urta tarifi miqdorining qulayligi. Tarif stavkalarini yuqori darajada belgilanishi sug'urta ishini rivojlanishi uchun to'siq bo'ladi.

3. Sug'urta tarifi stavkalarining barqarorligi. Agar uzoq yillar mobaynida tarif stavkalari o'zgarmasa, bu holat sug'urtalovchining nufuzini oshiradi. Sug'urta summalarining zararlilik ko'rsatkichi kamaysa, sug'urtalanuvchilarning manfaati uchun sug'urta tarifi stavkasini o'zgartirmasdan javobgarlik xajmini ko'paytirish maqsadga muvofiqdir.

4. Sug'urta operatsiyalarining rentabelligini ta'minlash.

Siyosiy tavakkalchilik- davlat organlarining hatti-xarakati yoxud uyushgan shaxslar guruhining siyosiy talab bo'yicha chiqishi natijasida vujudga keladigan xavf. Siyosiy tavakkalchilikga urush xarakatlari, siyosiy hokimiyatning yoki tuzumning o'zgarishi, qonun xujjatlaridagi o'zgarishlar, fuqarolarning ommaviy chiqishlari va ish tashlashlari, milliylashtirish, konfiskatsiya kiradi. Siyosiy tavakkalchilik ro'y bergan vaqtda sug'urta kompaniyasi javobgarlikdan ozod bo'ladi. Chunki siyosiy tavakkalchiliklar, faqat, davlatga qarashli maxsus sug'urta kompaniyalari tomonidan sug'urtalanishi mumkin.

Sug'urta portfeli -sug'urta kompaniyasiga kelib tushgan sug'urta mukofotlarining yig'indisi. Sug'urtalangan ob'ektlar soni, sug'urta shartnomalarining miqdori ham sug'urta portfeli tushunchasini anglatadi. Chet mamlakatlar sug'urta amaliyotida ushbu ibora ishlab topilgan sug'urta mukofotining hajmi tushunchasiga to'g'ri keladi.

Sug'urta dalolatnomasi - sug'urta xodisasi ro'y berganda sug'urta kompaniyasi tomonidan tuziladigan xujjat. Dalolatnomada mol-mulkning zararlanish yoxud nobud bo'lish sabablari, ko'rilgan zarar miqdori va boshqa ko'rsatkichlar bo'ladi. Dalolatnomaga, zarur hollarda sug'urta hodisasi va mol-mulkning zararlanganligini tasdiqlovchi tegishli tashkilotlarning (yong'inga qarshi kurash, davlat avtomobil nazorati, qishloq xo'jaligi, veterinariya xizmati va boshqalar) yozma hulosasi ilova etiladi. Xalqaro sug'urta munosabatlarida

sug'urta dalolatnomasini adjaster tuzadi va mohiyatan avariya sertifikatiga yaqinlashadi.

Sug'urta mukofoti- sug'urta mukofotining miqdori sug'urta summasiga nisbatan foizlarda aniqlanadi. Sug'urta mukofotining miqdori aniq summalarda ham ifodalanishi mumkin. Masalan, avtomobil egalarining uchinchi shaxsga zarar keltirish fuqarolik javobgarligini sug'urtasida sug'urta mukofoti aniq pul birligida ko'rsatiladi.

Sug'urtaviy foyda- sug'urta xizmatining bahosi va tannarxi o'rtasidagi farq. Sug'urtaviy foyda sug'urta operatsiyalarini amalga oshirish natijasida shakllanadi. Sug'urtaviy foyda balans uslubi asosida sug'urta mukofotlari tushumi va sug'urta operatsiyalari tannarxini o'zaro taqqoslash natijasida aniqlanadi. Sug'urta operatsiyalarining tannarxi bu, sug'urta kompaniyasining sug'urta himoyasini ta'minlashga qaratilgan to'g'ri va egri, (shu jumladan zahira fondlariga ajratmalar) xarajatlarning yig'indisidir. Odatda, sug'urta tarifini hisoblashda netto-stavkaga yuklamada foyda ulushi ham ko'rsatiladi. Shakllanish manbaiga ko'ra, haqiqatdagi sug'urtaviy foyda o'z ichiga quyidagi foyda turlarini oladi: sug'urta summasi zararlik ko'rsatkichini kamaytirishdan olingan foyda, boshqaruv xarajatlarini iqtisod qilish natijasida olingan foyda, investitsiyadan olingan foyda va sug'urta tarifida belgilangan foyda.

Sug'urta puli- sug'urta majburiyatini bajarish hamda sug'urta operatsiyalarini moliyaviy barqarorligini ta'minlash maqsadida yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmasdan o'zaro kelishgan holda bir qancha sug'urta kompaniyalarining ixtiyoriy uyushmasi. Sug'urta puli, asosan, xavfli, yirik ob'ektlarni sug'urtalash maqsadida tashkil etiladi. Har qaysi kompaniya o'z sug'urtalangan tavakkalchilikni pulga beradi va buning uchun, pul orqali yig'ilgan sug'urta mukofotlarining bir qismini oladi. Olingan sug'urta mukofotlari hajmida sug'urta koplamasini to'lash bo'yicha javobgarlikni o'z zimmlariga oladi. Xorijiy mamlakatlarda aviatsiya, atom, xarbiy tavakkalchiliklarni sug'urtalash uchun sug'urta puli tashkil etilgan.

Sug'urta ob'ekti - shaxsiy sug'urtada fuqarolarning hayoti, sog'ligi, mehnat qobiliyati: mulkiy sug'urtada binolar, qurilmalar, transport vositalari, uy-joy mulki, tashiladigan yuklar va boshqa moddiy boyliklarni saqlash bilan bog'liq manfaatlar; jismoniy yoki yuridik shaxsning o'z hatti-harakati bilan uning shaxsga zarar keltirish fuqarolik mas'uliyati - mas'uliyatni sug'urtalashda sug'urta ob'ektlari bo'lib hisoblanadi. Tavakkalchilikni baholash maqsadida sug'urta ob'ekti sug'urta kompaniyasining mutaxassislari tomonidan ekspertiza qilinishi mumkin.

Sug'urta shartnomasi - ikki tomonlama yozma ravishdagi bitim bo'lib, bunda sug'urta kompaniyasi sug'urta hodisasi tufayli zarar ko'rilganda sug'urtalanuvchiga sug'urta qoplamasi yoki sug'urta summasini to'lash majburiyatini, sug'urtalanuvchi esa belgilangan muddatlarda sug'urta mukofotini to'lash majburiyatini oladi. Sug'urta shartnomasi tuzilganlik faktini tasdiqlash uchun sug'urtalovchi sug'urtalanuvchiga sug'urta polisi beradi. Sug'urta shartnomasini tuzishdagi asosiy, oddiy va qo'shimcha shartlar sug'urta shartnomasining mazmunini tashkil etadi.

Sug'urta - har xil noxush xodisalar ro'y berishi natijasida ko'rilgan zararni qoplash hamda fuqorolarning hayotida tegishli sug'urta xodisalari ro'y berganda ularga moddiy yordam ko'rsatish maqsadida tashkil etiladigan va undan foydalanish bilan bog'liq (maqsadli pul fondlari) iqtisodiy munosabatlar yig'indisi. O'tkazish shartiga qarab, sug'urta majburiy va ixtiyoriy bo'ladi. Ob'ektiga ko'ra, mulkiy, shaxsiy va javobgarlik sug'urtasiga bo'linadi. Sug'urtaning asosini tavakkalchilik tashkil etadi. Sug'urta - bu tavakkalchilikni taqsimlash usulidir.

Sug'urtalanuvchi - qonun asosida yoki ikki tomonlama shartnoma asosida sug'urta kompaniyasi bilan fuqoralik-huquqiy munosabatlarga kiruvchi yuridik yoki jismoniy shaxs. Sug'urtalanuvchi uchinchi shaxs foydasiga sug'urta shartnomasini tuzishga xaqli. Sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini o'z vaqtida to'lashi shart. Sug'urta shartnomasini tuzish jarayonida sug'urtalanuvchi sug'urta ob'ektiga taalluqli bo'lgan barcha ma'lumotlarni sug'urta kompaniyasiga ma'lum qilishi shart.

Sug'urta qoplamasi - mulkiy sug'urtada va sug'urtalanuvchining uchinchi shaxs oldida fuqarolik javobgarligini sug'urtasida zararni qoplash uchun sug'urta fondidan to'lanadigan pul mablag'i. Sug'urta qoplamasi sug'urta summasiga teng yoki undan kam bo'lishi mumkin. Sug'urta hodisasi ro'y berganlik xolati va shakli bo'yicha adjaster yoki avariya komissarining xulosasi sug'urta kompaniyasi tomonidan sug'urta qoplamasi to'lanishida asos bo'lib xizmat qiladi.

Sug'urta manfaati - sug'urtada moddiy manfaatdorlik chorasi. Sug'urta hodisasi ro'y berishi natijasida sug'urtalanuvchiga moddiy zarar keltiruvchi predmetlar - mol-mulk yoki sug'urtalanuvchining uchinchi shaxsga zarar keltirish xolatlari. Masalan, sug'urtalanuvchining avtomobil transporti yo'l-transport hodisalari tufayli shikastlanganda, sug'urtalanuvchida ushbu mulkka nisbatan manfaatdorlik yuzaga keladi va sug'urta moddiy manfaatdorlik chorasi sifatida maydonga chiqadi.

Sug'urta yig'imi - Jismoniy shaxsning yo'lovchilarning majburiy sug'urta bo'yicha bir marta to'lanadigan sug'urta mukofoti. Odatda, sug'urta yig'imi yo'l haqi tarkibida bo'ladi va chiptada sug'urta yig'imi «kiritilgan» degan so'z bo'ladi.

Slip - tavakkalchilikni xarakterlovchi xujjat. Slip sug'urta brokeri tomonidan tuziladi va anderrayterga beriladi. Slipda sug'urta kompaniyasining tavakkalchilikni sug'urtalashdagi hissasi ko'rsatiladi. Angliyada slip sug'urta polisiga tenglashtiriladi. Ayrim holatlarda slip sug'urta qoplamasini to'lashda asosiy xujjat hisoblanadi.

Sug'urta kompaniyasi- sug'urta shartnomasini tuzish va unga xizmat qilishni amalga oshiruvchi, sug'urtalanuvchi bilan huquqiy munosabatda bo'luvchi yuridik shaxs. U o'z Nizomi asosida faoliyat yurituvchi mustaqil xo'jalik sub'ektidir. Tegishli iqtisodiy muhitda faoliyat yurituvchi sug'urta kompaniyalarining yig'indisi sug'urta tuzimini tashkil etadi. Sug'urta kompaniyalari bajaradigan sug'urta operatsiyalariga ko'ra, ular universal va ixtisoslashgan bo'ladi. Ustav kapitali miqdori hamda kelib tushgan sug'urta mukofotlari hajmiga muvofiq, sug'urta kompaniyalarini yirik, o'rta va kichik guruxlarga bo'lish mumkin.

Sug'urtaviy tibbiyot- turli kasalliklardan majburiy sug'urtani nazarda tutuvchi sog'liqni saqlash ishini tashkil etish shakli. Sug'urtaviy tibbiyot bo'yicha sug'urta fondi ishchi-xodimlarning ish haqidan, tadbirkorlarning foydasidan, davlat dotatsiyasi hisobidan hamda xayr-ehson fondlarining majburiy ajratmasi hisobidan shakllanadi. Sug'urtaviy tibbiyot bo'yicha sug'urtalangan kontingentga tibbiy sug'urta polisi beriladi. Sug'urtalanuvchiga tibbiy sug'urta polisi bo'lgan taqdirda tibbiy xizmat ko'rsatiladi. Bunda tibbiy sug'urta kompaniyasi, bir tomondan sug'urtalanuvchilar bilan, ikkinchi tomondan tibbiyot muassasalari bilan shartnoma tuzadi.

Sug'urta bahosi - sug'urtalash maqsadida aniqlanadigan mol-mulkning qiymati. Amaliyotda mol-mulklar haqiqiy qiymati, bozor qiymati va boshqa qiymatlar vositasida baholanadi. Zarur hollarda sug'urta bahosini to'g'ri hisoblash uchun malakali ekspertlar jalb etiladi. Sug'urta bahosi to'g'risidagi haqiqiy ma'lumot ta'rif stavkasi va sug'urta mukofoti miqdorini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Amaldagi qonunchilikka binoan, sug'urta summasi mol-mulkning sug'urta bahosidan oshib ketmasligi zarur.

Sug'urta tizimi - 1) turli xil sug'urta kompaniyalari va ularni sug'urta nazorati bilan aloqadorligini yig'indisi; 2) sug'urta huquqiy munosabatlarni tashkil etishning davlat - huquqiy shakli.

Sug'urta summasi - sug'urta manfaati va sug'urta tavakkalchilikiga mos keluvchi pul mablag'i. Xalqaro amaliyotda sug'urta summasi sug'urta qoplamasi deyiladi. Sug'urta summasiga nisbatan sug'urta mukofoti aniqlanadi va sug'urta qoplamasi to'lanadi. Sug'urta summasi iborasi, ko'proq, shaxsiy sug'urtada - fuqarolarning hayoti, sog'lig'ini sug'urtalashda ishlatiladi.

Sug'urta maydoni - sug'urtaga tortilishi zarur bo'lgan ob'ektlarning eng katta soni. Ayrim ekspertlar xulosasiga ko'ra, O'zbekistonda sug'urta maydoni hali to'la o'zlashtirilmagan. Faqat mol-mulklarning 20-30 foizigina sug'urtaga tortilgan.

Sug'urta summasining zararliligi - sug'urta summasi va sug'urta koplamasi to'lovi o'rtasidagi nisbatni xarakterlovchi iqtisodiy ko'rsatkich. Bu ko'rsatkich zarar miqdori ehtimolligini ko'rsatadi va undan tavakkalchilikni o'zgarishi ustidan nazorat o'rnatishda foydalaniladi. Sug'urta summasining zararlilik ko'rsatkichi quyidagi omillar ta'siri ostida shakllanadi: sug'urtalangan ob'ektlar soni va ularning sug'urta summasi, sug'urta xodisalarining soni, zarar ko'rgan ob'ektlar soni va sug'urta qoplamasi. Sug'urta summasining zararlilik ko'rsatkichi netto-stavka tuzilishiga qarab har bir sug'urta turi yoki javobgarlik turi bo'yicha aniqlanadi. Agar zararlilik ko'rsatkichi netto-stavkaga yaqinlashsa yoki undan oshib ketsa, bu holda sug'urta summasining zararlilik ko'rsatkichi yuqori darajada ekanligidan dalolat beradi.

Sug'urta huquqi- sug'urtalovchilar, sug'urtalanuvchilar va ular o'rtasidagi vositachilarning hatti-harakati qoidalari yig'indisi. Sug'urta xuquqi qonun va qonun xujjatlarida o'z aksini topadi. Sug'urta huquqi moliyaviy huquqning bir qismi hisoblanadi.

Sug'urta hodisasi - stixiyali, tabiiy yoki oldindan ko'rib bo'lmaydigan voqea-hodisalarining amalda yuz berishi. Sug'urta hodisasi yuzaga kelgan zarar sug'urta kompaniyasi tomonidan shartnomaga muvofiq qoplanadi. Mulkiy sug'urtada sug'urta hodisasi deyilganda, stixiyali hodisalar, yong'in, avariya, portlash, zilzila, dovul va boshqalar tushuniladi. Shaxsiy sug'urtada esa sug'urta hodisasiga fuqarolarning ma'lum bir muddatgacha yashashi, ularning xayotida baxtsiz hodisalarining ro'y berishi yoki o'limi kiradi. Xalqaro amaliyotda sug'urta hodisasi ba'zan «fors-major» deb yuritiladi.

Sug'urta hodisalari chastotasi - inshootlarni yonish darajasini, transport vositalarini avariya bo'lish darajasini, aholi nogironligi darajasi va shunga o'xshash darajalarni ifodalovchi ko'rsatkich. Sug'urta hodisalari sonini sug'urta qoplamalari miqdoriga yoki sug'urtalangan ob'ektlar miqdoriga nisbati sug'urta hodisalari chastotasini aniqlaydi.

Sug'urtalovchilar uyushmasi - sug'urta faoliyatini muvofiqlashtirish, uyushma a'zolarining manfaatini davlatning qonun chiqaruvchi va ijroiya organlari oldida himoya etish hamda mahalliy sug'urta kompaniyalari va xorijiy sug'urta kompaniyalari o'rtasida o'zaro foydali aloqalarni o'rnatish maqsadida tashkil etiladigan sug'urta kompaniyalarining uyushmasi. Bunga o'zaro sug'urtalash jamiyatlarini xalqaro uyushmasini, texnik tavakkalchiliklarni sug'urtalovchi kompaniyalar ittifoqini, Buyuk Britaniya sug'urtalovchilar uyushmasini misol keltirish mumkin. Hozirgi paytda O'zbekistonda sug'urtalovchilar uyushmasi tashkil etilmagan. Faqat, avtosug'urtalovchilar ittifoqi faoliyat ko'rsatmoqda.

Sug'urta qoplamasi limiti - sug'urta kompaniyasining filiali, bo'limi, shu'ba korxonasi tomonidan bitta sug'urta hodisasi bo'yicha mustaqil to'lanadigan sug'urta qoplamasining eng yuqori miqdori. Bu miqdorni sug'urta kompaniyasi boshqaruvi joylardagi sug'urta summasining zararlilik darajasidan, kadrlarning malakasidan va boshqa omillardan kelib chiqqan holda belgilaydi.

Sug'urtalovchining javobgarlik limiti - tuzilgan sug'urta shartnomasidan kelib chiqqan holda belgilanadigan sug'urta kompaniyasining mumkin bo'lgan eng yuqori darajadagi javobgarligi. Sug'urtalovchining javobgarlik limiti sug'urta polisida o'z aksini topadi.

Sug'urtani turkumlash (klassifikatsiyalash) - 1) sug'urta turlarini ierarxiya ko'rinishida tarmoqlarga, tarmoqchalarga va turlarga bo'linishi. Bunda har bir keyingi bo'g'in oldingi bo'g'inning bir qismi shaklida ifodalanadi. Sug'urta ob'ekti sug'urtaning toifasi, sug'urta javobgarligining hajmi va sug'urta qismining shakli sug'urtani turkumlashning asosiy mezon bo'lib hisoblanadi. 2) xorij amaliyotida sug'urta turlarini tartiblashtirilgan tizimi. Hozirgi vaqtda Evropa Ittifoqi davlatlarida sug'urtaning yagona klassifikatsiyasi ishlab chiqilgan va hayotga joriy etilgan.

Evropa ittifoqida sug'urta turlarini turkumlash

Uzoq muddatli sug'urta		Umumiy sug'urta	
I	Hayot va annuitetlar sug'urtasi	I	Baxtsiz hodisalardan sug'urta
II	Bolalarni tug'ilish va nikohini sug'urtasi	II	Kasallik hodisasini sug'urtasi
III	Bog'langan uzoq muddatli sug'urta	III	Avtomobillarni sug'urtalash
IV	Sog'likni uzluksiz sug'urtalash	IV	Temir yo'l sostavini sug'urtasi
V	Tontinlar	V	Havo kemalarini sug'urtasi

VI	Kapitallarni sug'urtalash qoplashni	VI	Dengiz kemalarini sug'urtasi
VII	Nafaqalarni sug'urtasi	VII	Yo'ldagi yuklarni sug'urtasi
		VII	g'ng'indan va stixiyali hodisalardan sug'urta
		IX	Mulkni zarar etkazishdan sug'urtasi
		X	Avtotransport vositalari egalarining uchinchi shaxsga zarar keltirish mas'uliyatini sug'urtasi
		XI	Havo kemalari egalarining 3-chi shaxsga zarar etkazish mas'uliyatini sug'urtasi
		XII	Kema egalarini fuqarolik javobgarligini sug'urtasi
		XIII	Umumiy javobgarlikni sug'urtasi

Syurveyer - sug'urtaga tortiladigan mol-mulkni ko'rikdan o'tkazuvchi sug'urta kompaniyasining xodimi. Sug'urta kompaniyasi syurveyerining xulosasi asosida sug'urta shartnomasini tuzish to'g'risida qaror qabul qiladi. Chet el amaliyotida yong'in havfsizligini ta'minlovchi ixtisoslashgan firmalar, mehnat muhofazasi bo'yicha tashkilotlar syurveyer funksiyasini bajaradi.

Tarif stavkasi - sug'urta tavakkalchilikini baxosi; sug'urta summasiga nisbatan foizlarda hisoblanadigan brutto-stavka. Tarif stavkasi (brutto-stavka) ikki qismdan iborat: netto-stavka va netto-stavkaga yuklama. Netto-stavka sug'urta kompaniyasining sug'urta fondidan qiladigan xarajatlarini ifodalaydi. Netto-stavkaga yuklama sug'urta kompaniyasining ish yuritish xarajatlarini, komissiya haqini va boshqa xarajatlarini o'z ichiga oladi. Shaxsiy sug'urta buyicha tarif stavkasi mol-mulk sug'urtasining tarif stavkasidan keskin farq qiladi. Hayot sug'urtasidagi tarif stavkasi hayotiylik jadvali va daromad normasiga muvofiq hisoblab chiqiladi.

Shartsiz franshiza – sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urtalovchi tomonidan qoplanmaydigan sug'urtalanuvchi zararlarining ma'lum bir qismi. Franshiza sug'urta pulining ma'lum foizi ko'rinishida yoki muayyan mikkdorda belgilanishi mumkin.

Shartli franshiza – agar zarar miqdori franshiza miqdoridan ko'p bo'lmasa, sug'urtalovchi sug'urta zarari sug'urtalovchi tomonidan to'raligicha qoplanadi. Bu holda franshiza mutloq miqdor sifatida belgilanadi.

Ehtimollar nazariyasi - tasodifiy hodisalarning ehtimolligi bo'yicha o'zaro aloqada bo'lgan boshqa hodisalarning ehtimolligini aniqlash bilan bog'liq matematika fani. Ehtimollar nazariyasi asosida tasodifiy hodisalarning ruy berish ehtimolligi katta yoki kichik ekanligi aniqlanadi. Ehtimollar nazariyasi aktuar hisob-kitoblarni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Qayta sug'urtalash - sug'urtalashga tavakkalchilikni qabul qilish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar tizimi (tavakkalchiliklarni birlamchi joylashtirish); sug'urtalovchi muvozanatlashgan sug'urta portfelini yaratish va sug'urta operatsiyalarini moliyaviy barqarorligini ta'minlash maqsadida qabul qilib olingan tavakkalchilikni bir qismini o'zaro kelishilgan holda boshqa sug'urtalovchiga berishi (tavakkalchilikni ikkilamchi joylashtirish). Qayta sug'urtalash operatsiyalarini sug'urta kompaniyalar bilan bir qatorda asosan, ixtisoslashgan qayta sug'urtalash kompaniyalari amalga oshiradi. Qayta sug'urtalash aktiv (tavakkalchilikni berish) va passiv (tavakkalchilikni qabul qilib olish) ko'rinishda bo'ladi. Bundan tashqari, qayta sug'urtalash proportsional va noproportsional bo'ladi. Proportsional qayta sug'urtalashda, qayta sug'urtalovchining berilgan tavakkalchilik bo'yicha ulushi tsedentning o'z javobgarligiga qoladigan qismi aniq bo'lgandan so'ng aniqlanadi. Noproportsional qayta sug'urtalashda tavakkalchilikni berish tegishli limit doirasida amalga oshiriladi. Bu holda qayta sug'urtalovchi tsedentdan sug'urta mukofotining bir qismini oladi (proportsional qayta sug'urtalashdagidek sug'urta summasiga muvofiq keladigan sug'urta mukofotini emas).

Qayta sug'urtalovchi broker - ikkita sug'urta kompaniyasi o'rtasidagi professional vositachi.

Qayta sug'urtalovchi - sug'urta brokeri yordamida qayta sug'urtalash uchun tavakkalchilikni qabul qilib oladigan jismoniy yoki yuridik shaxs. Qayta sug'urtalovchi yordamida tavakkalchilikni ikkilamchi taqsimlash amalga oshiriladi. Qayta sug'urtalovchi sifatida sug'urta kompaniyasi ham bo'lishi mumkin. Jahondagi eng yirik qayta sug'urtalovchilar guruhiga Myunxen qayta sug'urtalash jamiyati, Shveytsariya qayta sug'urtalash jamiyati, Kyoln qayta sug'urtalash jamiyatlari kiradi.

Fakultativ qayta sug'urtalash - proportsional qayta sug'urtalash shartnomasining turi. Fakultativ qayta sug'urtalashda har bir berilayotgan tavakkalchilik bo'yicha alohida shartnoma tuziladi. Tsedent har bir tavakkalchilik bo'yicha qayta sug'urtalash zarur yoki zarur emaslik masalasini

mustaqil ko'rib chiqadi. O'z navbatida, qayta sug'urtalovchi ham tsedentning taklifini qabul qilishi yoki qabul qilmasligi ham mumkin.

Fakultativ obligator shartnomasi - tsedent qayta sug'urtalovchi bilan kelishgan toifadagi har qanday sug'urta tavakkalchilikini berishi, qayta sug'urtalovchi esa ularni qabul qilishi shart ekanligi haqidagi qayta sug'urtalash shartnomasi.

Franshiza - sug'urta shartnomasi shartlarida ko'zda tutiladigan sug'urtalovchining zararni qoplashdan ozod etiladigan qismi. Franshiza sug'urta summasiga nisbatan foizlarda belgilanadigan shartli va shartsiz franshizalarga bo'linadi. Shartli franshizada sug'urtalovchi belgilangan franshiza summasidan oshmaydigan zararni qoplash javobgarligidan ozod etiladi. Bu holda, agar ko'rilgan zarar miqdori franshiza summasi miqdoridan oshib ketsa, sug'urta kompaniyasi zararni to'liq qoplaydi. Shartsiz franshizada ko'rilgan zarar franshiza summasidan chegirilib qoplanadi.

Fraxt - dengiz yoki havo yo'llari orqali yukni tashishda to'lanadigan haq. Ushbu haq tarif yoki yukni tashish to'g'risidagi shartnoma bo'yicha o'zaro kelishilgan narx asosida to'lanadi. Dengiz sug'urtasida yuklarni tashishda fraxt polisi yoziladi va fraxt qiluvchiga beriladi.

Frontlashtiruvchi kompaniya - boshqa sug'urta kompaniyasining iltimosiga ko'ra, o'z nomidan sug'urta polisi beruvchi sug'urta kompaniyasi. Frontlashtiruvchi sug'urta kompaniyasi qabul qilib olingan tavakkalchilikni yuz foiz miqdorida iltimos qilgan sug'urta kompaniyasi hisobiga o'tkazadi va buning uchun undan komission haq oladi. Hozirgi paytda, O'zbekistonda bir nechta frontlashtiruvchi kompaniyalar faoliyat ko'rsatmoqda. Masalan, "Anglo-Tashkent", "UzAIG" sug'urta kompaniyalari.

Fronting - qabul qilib olingan tavakkalchilikni tegishli komissiya haqi evaziga to'laligicha boshqa sug'urta yoki qayta qayta sug'urtalovchi kompaniyalariga berish.

Tsedent - tavakkalchilikni ikkilamchi joylashtirishni amalga oshiruvchi, ya'ni tavakkalchilikni qayta sug'urtalash uchun beruvchi sug'urta kompaniyasi. Ikkilamchi tsedent retrotsedent deb ataladi.

Tsessiya - 1) sug'urta tavakkalchilikini qayta sug'urtalashga berish jarayoni. Tsedent va qayta sug'urtalovchi o'rtasidan huquqiy munosabatlarda ishlatiladi. 2) Xorij amaliyotida tsedentning olingan sug'urta mukofoti ma'nosini bildiradi.

Shomaj - sug'urta hodisasi ro'y berishi natijasida ishlab chiqarishni to'xtatib qolishi bilan bog'liq foyda olmaslik tavakkalchilikini sug'urtasi.

Ekstsedent tavakkalchiliki - mazkur toifadagi tavakkalchilik bo'yicha zararni qayta sug'urtalash to'g'risidagi kelishuv.

Ekstsedent zarari - noproportsionl qayta sug'urtalash shakli. Bunda tsedentga o'z zimmasida ushlab qolingan zarardan oshgan qismi qayta sug'urtalovchi kompaniya tomonidan qoplanadi.

O'zaro sug'urtalash jamiyati - foyda olishni ko'zlamaydigan notijorat shaklidagi sug'urta kompaniyasi. Sug'urta qilishning tashkiliy shakli. O'zlarining mulkiy manfaatlarini sug'urtaviy himoyalash uchun yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy bitim asosida birlashuvi. O'zaro sug'urtalash jamiyati yuridik shaxs hisoblanib, har bir sug'urtalanuvchi ushbu jamiyatning a'zosi bo'ladi. AQSh va Yaponiyada asosan, hayot sug'urtasi bilan shug'ullanuvchi kompaniyalar o'zaro sug'urtalash jamiyati shaklidir. Hozirgi paytda Yaponiyada o'zaro sug'urtalash jamiyatlari hayotni sug'urtalash bozorining 89,4%ni tashkil etadi.

Shaxsiy sug'urta - sug'urta ob'ekti sifatida fuqarolarning hayoti, sog'ligi va mehnat qobiliyatini saqlash bilan bog'liq manfaatlar majmuasi shaklidagi sug'urta tarmog'i. Shaxsiy sug'urta hayot sug'urtasiga va baxtsiz hodisalardan sug'urtaga va tibbiy sug'urtaga bo'linadi. U tavakkalchilikli va jamg'arma funktsiyalariga ega. Chet el tajribasida shaxsiy sug'urta to'rtta sug'urta klassidan iborat bo'lib, inson hayotidagi ro'y berish mumkin bo'lgan hodisalar (tug'ilish, o'lim, voyaga etish, nikohdan o'tish, ma'lum bir yoshgacha yashash) ehtimolligi bilan bog'liq barcha sug'urta turlarini o'z ichiga oladi. Keng ma'noda shaxsiy sug'urta-bu uzoq muddatli hayot sug'urtasi, aralash sug'urta va annuitetlardir.

Yashil karta - avtotransport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash to'g'risidagi xalqaro shartnomalar tizimi. Mazkur sug'urta turi bo'yicha shartnoma tuzilganlik faktini tasdiqlovchi polis. 1949 yilda Evropaning 13ta davlati o'rtasida yashil karta to'g'risida shartnoma tuzilgan. Hozirgi paytda yashil kartaga a'zo mamlakatlar 30 dan ziyodni tashkil etadi. Yashil kartaga a'zo bo'lgan mamlakatlarda tegishli milliy byurolar tashkil etilgan va u mazkur davlat hududida yashil karta bilan bog'liq ishlarni muvofiqlashtirib turadi. O'z navbatida milliy byurolar yashil karta xalqaro byurosiga birlashgan. Qarorgohi Londonda joylashgan.

Tayanch so'z iboralar yaratishda foydalanilgan manba:

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi - T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2003.-496 b.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni «Sug'urta faoliyati to'g'risida». T.: 2002 y., 5 aprel. «Xalq so'zi» gazetasi, 2002 yil 28 may.
3. Shennaev X.M. Sug'urta agentlari uchun qo'llanma. T. infoCOM.UZ MCHJ.-2010 y.

**“Ijtimoiy sug’urta” fanidan
referat mavzulari**

Referat mavzulari:

1. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi.
2. O'zbekiston Respublikasida ilk marotaba ijtimoiy himoya tizimiga oid huquqiy asoslar.
3. Ijtimoiy himoya tizimiga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar.
4. Ijtimoiy himoya tizimining shakllanish bosqichlari
5. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun mohiyati va nazariy asoslari
6. Ijtimoiy sug'urta va xavf-xatarlarning muhim jihatlari hamda ko'rinishlari
7. Ijtimoiy sug'urtaning tashkiliy huquqiy shakllari
8. Ijtimoiy sug'urtaning tartibga solish qoidalar
9. Ijtimoiy sug'urta fondlar va ularning shakllanishi
10. Ijtimoiy sug'urtaning turlari va ularga tavsif
11. Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli
12. Ijtimoiy risk ko'rinishlari va ularga tavsif
13. Ijtimoiy risklarni boshqarishda davlatning aralashuvi
14. Ijtimoiy risklarni kamaytirish usullari
15. Ijtimoiy risklarni nazorat etuvchi organning vazifalari
16. Ijtimoiy ta'minot tizimi
17. Ijtimoiy ta'minot bo'limining maqsadi va vazifalari
18. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkiliy-huquqiy shakllari
19. Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi
20. Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni umumiy ishi stajini aniqlash tartibi
21. Xomiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar tayinlash tartibi
22. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa tayinlash tartibi
23. Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa
24. Tadbirkorlar davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi
25. Sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini yuritish tartibi
26. Tadbirkorlarni mehnat staji hisoblab chiqish tartibi
27. Dehqon xo'jaligi a'zolarini ijtimoiy sug'urtalash va ularning ijtimoiy ta'minoti
28. Dehqon xo'jalik a'zolari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lash tartibi
29. Dehqon xo'jalik a'zolarining daromadini hisoblab chiqilish tartibi
30. Dehqon xo'jalik a'zolariga pensiya va nafaqalarni to'lanish tartibi
31. Pensiya sug'urtasi
32. Sug'urta mukofoti bilan sug'urta summasini bir biridan farqli xususiyatlari
33. Pensiya sug'urtasi shartnomasining amal qilish davrlari va shartlari
34. Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari
35. Davlat pensiyalarining turlari
36. Mehnat shartnomasini mazmun va mohiyati
37. Bolalikdan nogironlarga beriladigan nafaqalarni tayinlanishi

38. Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga tayinlanadigan nafaqalar
39. Majburiy ijtimoiy sug'urtaning amalga oshirilishi
40. Ijtimoiy himoya tizimida tibbiy sug'urtaning o'рни
41. Majburiy tibbiy sug'urta uning asosiy maqsadi va vazifalari
42. Ixtiyoriy tibbiy sug'urta va u bo'yicha qoplanadigan risk turlarini
43. Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi
44. Yaponiyada aholining ijtimoiy ta'minoti bo'yicha qonuniy bazasi
45. Bolalikdan nogironlarga beriladigan nafaqalarni tayinlanishi tartibi
46. Imtiyozli shartnomalarda pensiyalarni tayinlanishi
47. Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga tayinlanadigan nafaqalar
48. Kasb kasalligi tufayli nogironlik tayinlanadigan nafaqa
49. Yoshga doir pensiya nafaqasini berilish tartibi
50. Boquvchisini yo'qotgan hollarda pensiya tayinlanish tartib qoidalari
51. Majburiy ijtimoiy sug'urta
52. Majburiy ijtimoiy sug'urta fondlarining shakllanishi manbalari
53. Ijtimoiy sug'urta risklari bo'yicha ta'minot turlari
54. Majburiy tibbiy sug'urta uning asosiy maqsadi va vazifalari
55. Majburiy tibbiy sug'urta mablag'lari va ularning boshqarilish
56. Aholining ijtimoiy ta'minoti Yaponiya tajribasi
57. Bazali pensiya
58. Rossiya Federatsiyasida ijtimoiy sug'urtani amalga oshirilishi
59. Ukrinada sug'urta tizimini amalga oshirish tartibi
60. Qozog'iston Respublikasida ijtimoiy sug'urtani amalga oshirilishi

**“IJTIMOIY SUG’URTA”
FANIDAN
ADABIYOTLAR RO’YXATI**

**I. O'zbekiston Respublikasining qonunlari. O'zbekiston Respublikasi
Prezidentining farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining
qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning
asarlari**

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. // www.lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. // www.lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni «Sug'urta faoliyati to'g'risida».-T.: 2002 yil 5 aprel. «Xalq so'zi» gazetasi, 2002 yil 28 may.
4. O'zbekiston Respublikasining “Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida”gi Qonuni. Xalq so'zi, 2008 yil 21 aprel.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 31 yanvardagi «Sug'urta bozorini yanada erkinlashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-3022-son Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 286-sonli Qarori. 1998 yil 8 iyul.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O'zbekinvest» eksport-import milliy sug'urta kompaniyasini tashkil etish to'g'risida»gi 113-sonli Qarori. 1997 yil 28 fevral.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 27 noyabrdagi 413-sonli «Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 10 apreldagi “Sug'urta xizmatlari bozorini yanada isloh qilish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 618-sonli Qarori. “Bank axborotnomasi” 2007 yil 6 iyun.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 24 iyundagi “Ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida”gi 177-sonli Qarori.

- 11.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 28 dekabrdaqi №321-sonli Qarori "Davlat sud ekspertlarining hayoti va sog'ligini davlat tomonidan majburiy sug'urta qilish to'g'ridagi Nizomni tasdiqlash haqida.
- 12.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 21 mayda "Sug'urta xizmatlari bozorini yanada isloh qilish va rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida erkinlashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi №872-sonli Qarori.
- 13.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 26 noyabrdaqi "Sug'urta xizmatlari bozorini yanada isloh qilish va rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida erkinlashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1438-sonli Qarori.
- 14.Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari.T:O'zbekiston, 2009.56 b.
- 15.Karimov I.A. Eng asosiy mezon-hayot haqiqatini aks ettirish.T.:O'zbekiston, 2009 yil 24b.
- 16.Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqorolik jamiyati barpo etish-ustuvor maqsadimiz. Prezident Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi, 2010 yil 27 yanvar.
- 17.Prezident Islom Karimovning 2010 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2011 yilga mo'ljallangan eng muhim ustuvor yo'nalishlarga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi 17.01.2011y.
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2011 yilning asosiy yakunlari va 2012 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi 17.01.2012y.
- 19.Prezidenti Islom Karimovning 2012 yilda mamlakatimizni -iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2013 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi 18.01.2013 y.

II.Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar

- 20.Ardatova M.M., Bolinova V.S., Kulinova A.B., Yablukova R.Z. Straxovanie: Uchebnoe posobie.-M.:Prospekt, 2006.
21. Straxovanie.Pod redaktsiey prof. T.A.Fedorovoy. Uchebnik.-M.:Magistr. 2008.
- 22.Abramov V.Yu.Straxovanie:teoriya i praktika.-M.;VolsterKluver, 2007.
23. A.I.Lukinov «Osnovnie napravleniya razvitiya straxovogo rinka Germanii v nachale XXI veka», Jurnal Straxovoe Delo, fevral 2003g.
24. Gushshchenko N.B. Osnovi straxovoy deyatel'nosti: Uchebnoe posobie.- M.: Finansi i statistika,2006.
- 25.Yuldashev R.T. Straxovoy biznes : Slovar-spravochnik R.T.Yuldashev – M., Ankel, 2005.
26. Nor-Arevyan O. Sotsialnoe straxovanie. Uchebnik dlya vuzov- M.: Dashkov i K., 2011
- 27.Ermasov S.V Straxovanie.. Uchebnik dlya vuzov – M.:Yurayt.,2011
- 28.Pod redaktsiey L.A.Orlanyuk-Malitskoy Straxovanie. -M.:Yurayt,2011
29. Nikulina N.N. Straxovoy menedjment.-YuNITI,2011
- 30.Yu.T.Axvlediani. Straxovanie vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti. Uchebnoe posobie dlya vuzov.- M.: Yuniti, 2010g.
- 31.Igoshin N.A. Straxovoe pravo. Uchebnoe posobie. - M.: Yuniti. 2010
- 32.Xo'jaev Y. Tashqi iqtisodiy faoliyatda sug'urta.O'quv qo'llanma.-T.:Soliq akademiyasi, 2005.
- 33.Shennaev X.M.,Sug'urta agentlari uchun qo'llanma.O'quv qo'llanma.- T.:info COM.UZMChJ nashriyoti, 2010y.
34. Shennaev X.M., Kenjaev I.G'. Chet mamlakatlar sug'urtasi. O'quv qo'llanma. T.,2012.
- 35.Shennaev X.M., Xalikulova G.T., Tashqi iqtisodi faoliyatda sug'urta. O'quv qo'llanma. T.,2012.
36. Shennaev X.M., Xalikulova G.T., Sug'urta marketingi. O'quv qo'llanma. T.,2012.
- 37.Shennaev X.M., O'zbekiston sug'urta bozori. O'quv qo'llanma. T.,2013y.

III.Davriy nashrlar, statistik to'plamlari va hisobotlar.

- 38.Mamlakatimizni yangilash va modernizatsiya qilish sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda soliq tizimining rolini oshirish masalalari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani ma'ruza tezislari to'plami. Toshkent-2011.
- 39.Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalashda soliq siyosatining o'rni va ahamiyati. Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari to'plami. Toshkent-2011.
- 40.“Yosh olimlar va talabalar tadqiqotlarida soliq tizimini isloh qilishning ilmiy asoslari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi. Soliq akademiyasi, 2012 yil 27 aprel
- 41.“O'zbekiston sug'urta bozorini rivojlantirish istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi, Toshkent moliya instituti, 2012 yil 28 fevral.
- 42.“Iqtisodiyot nazariyasi muammolari:talqini va echimlari” mavzusidagi Respublika Oliy o'quv yurtlararo ilmiy-amaliy anjumani materiallari. Toshkent moliya instituti, 2013 yil 17 may.
- 43.Ekonomicheskoe obozrenie.// № 3 (160), 2013, 96-101 betlar
- 44.Biznes-vestnik Vostoka./ 15-16 may, 2013, 1,2,3 betlar

IV.Internet saytlari

45. www.mf.uz.
46. www.sug'urta.uz.
47. www.UzReport.com.
48. www.uzbekinvest.uz.
49. www.agros.uz.
50. www.kafolat.uz.
51. www.kapitalsug'urta.uz.
52. www.alskom.uz.
53. www.allinsurance.ru.
54. www.expert.ru.
55. www.znay.ru.

**“IJTIMOIY SUG’URTA”
FANIDAN
TAYANCH KONSPEKT**

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari

Ijtimoiy himoya – keng ma’noda mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta’minlaydigan va jamiyatda qaror topgan huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora-tadbirlar majmui; tor ma’noda davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan etarli ta’minlanmagani tufayli yordamga, ko’makka muhtoj fuqarolar to’g’risidagi g’amxo’rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to’xtovsiz yaxshilanishini ta’minlash, aholi qatlamlarini ta’lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tavofutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta’minlashga yordam berishdan iborat.

Rivojlangan demokratik jamiyatda ijtimoiy himoya vazifalarini bajarishni davlat o’z zimmasiga oladi. «Ijtimoiy himoya» tushunchasi birinchi marta 1935 yilda AQSh ning «Ijtimoiy xavfsizlik bo’yicha qonun»da qo’llanilgan, keyinchalik Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalarida bu tushuncha mazmuni mukammallashtirilgan.

O’zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi XX asrning 20-yillaridan boshlab shakllana boshlandi. 90-yillarga kelib, bozor iqtisodiyotiga o’tish asosida amaldagi islohotlarga mos ravishda yangidan shakllandi. Ayniqsa, milliylik, o’zlikni anglash, e’tiqod va an’analarning tiklanishi ijtimoiy himoya tizimiga muhim yangilik bo’lib qo’shildi.

Respublika Prezidentining «kam ta’minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid chora-tadbirlar to’g’risida»gi farmoniga (1994 yil 23 avgust) ko’ra, voyaga etmagan farzandlari bo’lgan ko’p bolali oilalar, kam pensiya olayotganlarning oilalari, nogironlarning oilalari, ishsizlar va boquvchisining yo’qotganlarning oilalari, yolg’iz pensionerlar va kam daromad olayotgan muhtoj oilalarga moddiy yordam berilmoqda. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 yil 10 dekabrda farmoni bilan 16 yoshgacha farzandi bo’lgan kam ta’minlangan oilalar davlatning alohida otalig’iga olindi, 2002 yil 25 yanvardagi farmonga binoan ijtimoiy yordam

ko'rsatiladigan farzandli oilalar doirasi umumta'lim maktablarida akdeymik litseylarda va kasb hunar kollejlarda o'qiyotgan 18 yoshgacha farzandi bo'lgan oilalar hisobiga kengaytirildi.

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun mohiyati va nazariy asoslari

Ijtimoiy sug'urta aholini turli xavf-xatarlardan ijtimoiy ximoyalash xisoblanada, ya'ni ishdan ketish, mehnatga layoqatlilikni, daromadni yo'qotish kabi xavf-xatarlar yig'indisi hisoblanadi. Ijtimoiy sug'urtaning muxim jihati shundaki, u ish beruvchi va ishchilarning maqsadli badallari asosida shakllangan maxsus nobyudjet fondlar tomonidan moliyalashtiriladi. Ijtimoiy sug'urta tengsizlik qoidasi asosida tuzilgan: sug'urta to'lovi mehnat ulushi hamda sug'urta muddati bilan bog'liq bo'ladi.

Ijtimoiy sug'urta fondlarining muhim xarakteri hamda ish beruvchi va ishchilarning birdamlik qoidasi ularni boshqarishning o'z xos xususiyatini belgilab beradi. Bu fondlar o'zini-o'zi boshqarish va notijorat xo'jalik yuritish qoidasi asosida ishlaydi.

Ijtimoiy sug'urta tizimini moddiy asosini unga muvofiq keluvchi fondlar tashkil etadi. Ijtimoiy sug'urta fondlari 3ta manba hisobidan yuzaga keladi: ishchilarning sug'urta badali ish beruvchining badallari hamda davlat subsidiyalari.

Majburiy ijtimoiy sug'urta fuqarolarning yoshi, ijtimoiy kelib chiqishi, yashash joyi, daromadidan qa'tiy nazar ijtimoiy sug'urta kafolatlarini ma'lum miqdorini olinni ta'minlashga qaratilgan (pensiya, nafaqa va xizmat).

Majburiy ijtimoiy sug'urtaga mehnat qiluvchi va uning oilalarini qarilikda, kasallik hollari ish qobiliyatini yo'qotganda, onalik va bolalikni muhafaza qilishda moddiy ta'minlovchi davlat kafolat tizimi sifatida qaraladi. Majburiy ijtimoiy sug'urta mablag'alri korxonalar, muassasalar, tashkilotilar yollanma ishchining maqsadli soliqqlri yakka tadbirkorlarning badallari hamda davlat subsidiyalari hisobidan shakllantiradi.

3-mavzu: Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli

Insoniyat va tabiatning ajralmas birlik ekanligi bilan bir qatorda, ular o'rtasida shunday qarama-qarshilik majudki, u inson bilan tabiat o'rtasidagi tinimsiz kurashlarda namoyon bo'ladi. Favquloddalik va xavf-xatar-insoniyat mavjudligining me'yori xisoblanadi. Har yili erda juda ko'p tabiat xodisalari kuzatiladi: 100 ming atrofida bo'ronli xodisalar, 10 mingta suv toshqini, minglab zilzila, o'pirilish va tropik tsiklonlar. Bu hodisalar bilan bog'liq avariya va xalokatlar anchagina moddiy zarar etkazadi.

Agar dastlabki sug'urta moddiy ehtiyojlarni ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, XIX asrning oxiriga kelib ijtimoiy risklarni boshqarish dadavlat tamoyilining tarkibi qismiga aylanadi. Ishlab chiqarishda baxtsiz xodisalardan davlat majburiy sug'urtasi shaxsiy sug'urtaning birinchi ommilashgan turiga aylanadi (Rossiyada 1907 yilda). Asta-sekin davlat ijtimoiy sug'urta tizimida pensiya va tibbiy sug'urta shuningdek, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik holatida ijtimoiy sug'urtalash paydo bo'la boshladi. Sug'urtaning bu turlariga davlat aralashuvi hamda davlat boshqaruvi turli mamlakatlarda turlicha bo'lishiga qaramasdan jamiyatning ijtimoiy risklarini sug'urta yordamisiz boshqaruvchi iqtisodiy rivojlangan davlatni tasavvur qilish qiyin. Evropa davlatining so'nggi rivojlanish yo'nalishlari ko'rsatishga XX asr boshida ijtimoiy sug'urtaning davlat tizimi ustunlik qilgan bo'lsa zamonaviy iqtisodiy ijtimoiy risklarni sug'urtalashning xususiy tizimini rivojlantirishga mo'ljallanmaqda. Germaniya, Buyuk Britaniya, Frantsiya, Ispaniya va boshqa davlatlarda o'tkaziladigan davlat pensiya va tibbiy sug'urta islohatlari ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida xususiy sug'urtaning rolini kuchaytirishni taqazo qiladi.

Rivojlangan davlatlarda xususiy sug'urta tarmog'i aholining ko'p qismini ish bilan ta'minlaydi, faqatgini AQShda sug'urtada band bo'lganlar soni sug'urta vositachilari bilan hisoblanganda 2,2 mln.dan ortiqroq kishini tashkil etadi, evropa davlatlarida esa ya'ni Frantsiyada-220 ming, Germaniyada 250

ming Buyuk Britaniyada 350 ming shundan iborat. Dunyo miqyosida jami sug'urtada band bo'lgan soni 3,5mln kishini tashkil etadi.

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi

Har qanday faoliyatning o'ziga xos vazifasi bo'lgani singari, ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari mavjud. Bular;

- iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish sharoitlarida tegishli hududda fuqarolarning moddiy farovonligi barqaror sur'atda muttasil o'sib borishini ta'minlashga va aholining ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirish;

- hududdagi aholining muhtoj qatlamlarini manzilli qo'llab-quvvatlashni ta'minlash, bu masalalarda mahalliy davlat hokimiyati boshqaruvi organlari, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, xo'jalik sub'ektlari, xayriya va boshqa jamoat tashkilotlari Bilan hamkorlik qilish:

- pensiya ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy himoyalash to'g'risidagi qonunlar hamda aholini ijtimoiy muhofaza qilish masalalariga taalluqli boshqa qonun hujjatlarining bajarilishini va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash:

- tegishli hududda aholini pensiya bilan ta'minlash, keksa yolg'iz fuqarolar pensionerlar va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish:

- pensiya ta'minoti, pensioner va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish masalalari bo'yicha o'z hududida joylashgan davlat organlari va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, korxonalar va tashkilotlarga tashkiliy uslubiy rahbarlik qilish hamda ular faoliyatini muvofiqlashtirish:

Ijtimoiy ta'minot bo'limini o'ziga yuklatilgan vazifalarga muvofiq quyidagi funktsiyalarni amalga oshiradi:

- mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, xayriya jamg'armalari va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda yolg'iz keksalar, pensionerlar, nogironlar hamda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamiga ko'rsatilayotgan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning manzilliyligi va samaradorligini kuchaytirishga qaratilgan ijtimoiy siyosat mexanizmini amalga oshiradi:

- o'z hududidagi davlat boshqaruvi organlari, tuman va shahar hokimiyatlarining ijro etuvchi organlari ishtirokida keksa fuqarolar, nogironlar va davlatning qo'llab-quvvatlashiga muhtoj bo'lgan aholining boshqa guruhlariga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatishni tashkil etadi:

- aholiga ijtimoiy yordam berish dasturlarini moliyalashtirish uchun mablag'lar jalb etish ishida davlat, jamoat, diniy va xayriya tashkilotlari, muassasalar va korxonalarning o'zaro hamkorligini ta'minlaydi:

- pensionerlar, nogironlar va yolg'iz keksa fuqarolar uchun uy-joydan foydalanish xarajatlari, maishiy xizmat va qattiq yoqilg'i, dori-darmon bilan ta'minlash, har xil turdagi yo'lovchi transportiga yo'lkira uchun imtiyozlar, sanatoriy – kurortda davolanishga yo'llanmalar va maxsus harakat qilish vositalari va qonun hujjatlarida belgilangan boshqa imtiyozlarning olishda amaliy yordam ko'rsatadi:

- yolg'iz keksa fuqarolarni va nogironlarni o'rnatilgan tartibda ijtimoiy ta'minot muassasalariga («Muruvvat», «Saxovat» uylari, pansionatlar, sanatoriylarga) joylashtirish bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqadi, ushbu muassasalarga amaliy yordam ko'rsatadi:

- tegishli hududda pensiya va nafaqalarni hamda qonun hujjatlari bilan belgilangan ayrim toifadagi fuqarolarga davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalarni tayinlash va to'lash ishlarini amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar qonunchiligining to'g'ri qo'llanilishini, fuqarolarning pensiyaga bo'lgan huquqining buzilishiga yo'l qo'ymaslikni, pensiya va ijtimoiy nafaqalarni o'z vaqtida tayinlash va to'lashni ta'minlaydi:

- pensiya va nafaqalar tayinlashga taqdim etish uchun hujjatlarni tayyorlash ishlarida korxonalar, tashkilotlar va muassasalarga, tadbirkorlar va fuqarolarga huquqiy yordam ko'rsatadi:

- pensionerlarning hamda nafaqa oluvchi shaxslarning pensiya va nafaqa hujjatlarini rasmiylashtiradi, pensionerlarga pensiya guvohnomasini beradi:

- yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyatini bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar hamda dehqon xo'jaligi a'zolari tomonidan sug'urta badallari to'lanishining hisobini olib borishni, ularning mehnat daftarchalarini

yurtishni va ularga davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lashni belgilangan tartibda amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar miqdorini hisoblab chiqish ishlarini amalga oshiradi, rasmiylashtiradi va ishlamaydigan pensionerlarga pensiyalar to'lash bo'yicha aloqa korxonalari va Xalq banki bo'linmalari orqali, ishlayotgan pensionerlarga esa korxonalar, tashkilotlar va muassasalar orqali pensiyalar to'lash yuzasidan topshiriqnoma beradi, aloqa korxonalari, Xalq banki bo'linmalari tomonidan pensiya va nafaqalarning o'z vaqtida to'g'ri etkazib berilishi va to'lanishi ustidan domiy nazoratni amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar tayinlash uchun hujjatlarni rasmiylashtirishning qonun hujjatlarida belgilangan tartibiga korxonalar, tashkilotlar va muassasalar tomonidan rioya etilishini nazorat qiladi;

imtiyozli pensiya ta'minoti huquqini beruvchi ishlab chiqarishlar, ishlar kasblar lavozimlar va ko'rsatkichlar ro'yxatlarini qo'llash masalalari bo'yicha korxonalar, tashkilotlar va muassasalar bilan o'zaro ish olib boradi va tushuntirishlar beradi:

- imtiyozli pensiya ta'minoti huquqini beruvchi ishlab chiqarishlar, ishlar va kasblar, lavozimlar va ko'rsatkichlar ro'yxatlariga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha takliflarni tayyorlashda qatnashadi:

- byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga ijtimoiy sug'urta bo'yicha majburiy badallar va ajratmalar to'liq tushishini ta'minlash, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan ijtimoiy to'lovlar o'z vaqtida mablag' bilan ta'minlanishi, «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonunning 12-moddasi «b»-«j» bandlari va 14-moddasiga asosan tayinlangan pensiyalarni to'lash uchun qilingan xarajatlarni qoplash masalalari bo'yicha soliq inspeksiyasi bilan o'zaro hamkorlik qiladi:

- soliq inspeksiyasi xodimlari bilan birgalikda korxona, tashkilot, muassasa va xo'jaliklarda ijtimoiy sug'urta jamg'armasi mablag'larining maqsadli sarflanishi, o'rnatilgan tartibda, nazorat qiladi:

- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va miqdorlarda byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi mablag'laridan pensiyalar va ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni to'lash xarajatlarini moliyalashtirishni ta'minlaydi:

- ish beruvchining aybi bilan olingan mehnatda mayiblanish va kasb kasalligi natijasida nogironlik pensiyalari to'lovi bilan bog'liq bo'lgan mablag'larni korxona va tashkilotlardan regress talabi va da'vosi bo'yicha undiradi:

Ijtimoiy ta'minot bo'limining ham o'ziga xos quyidagi huquqlar belgilab berilgan bo'lib, bular;

Birinchidan - aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimi boshqaruvini takomillashtirish va rivojlantirish, ijtimoiy ta'minot organlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va ular uchun malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha Bosh boshqarmaga takliflar kiritish:

- bo'limgap oldiga qo'yilgan vazifalarni hal etish uchun zarur bo'lgan axborotni mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlaridan, korxonalar, muassasalar va tashkilotlardan belgilangan tartibda so'rash va olish;

- o'z majlislarida hududdagi mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma'sul xodimlarining bo'lim vakolatiga tegishli bo'lgan masalalar bo'yicha hisobotlarini eshitish;

- tegishli hududdagi davlat boshqaruvi organlari, xo'jalik birlashmalari, korxonalar va muassasalarning pensiya ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy muhofaza qilish to'g'risidagi amaldagi qonun hujjatlarini buzgan holda qabul qilgan buyruqlari va boshqa me'yoriy hujjatlarini harakatdan to'xtatish yoki bekor qilish yuzasidan belgilangan tartibda takliflar kiritish:

- korxonalar, tashkilotlar va muassasalarda pensiya va nafaqalar olish uchun hujjatlarning to'g'ri rasmiylashtirilganligini tekshirish hamda bu borada aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish.

Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etishda tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan hamda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining roziligi bilan Bosh boshqarma

tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod qilinadigan boshliq boshqaradi.

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi quyidagi hollarda beriladi:

- a) vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotish bilan bog'liq kasallikda (shikastlanishda);
- b) sanatoriy-kurortlarda davolanganda;
- v) kasallangan oila a'zosini parvarishlash zarur bo'lganda;
- g) karantinda;
- d) sil yoki kasb kasalligi tufayli vaqtincha boshqa ishga o'tkazilganda;
- e) mehnat qobiliyatini tiklash yoki yasama a'zo (protez) qo'ydirish uchun reabilitatsiya muassasalariga yotqizilganda.

Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar quyidagilarga asoslangan holda berib boriladi:

- homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqani tayinlash va to'lash uchun belgilangan tartibda berilgan mehnatga layoqatsizlik varaqasi asos bo'ladi;
- homiladorlik va tug'ish bo'yicha berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda nafaqa uning o'rniga takroriy berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi (dublikat) asosida beriladi.
- homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa (shu jumladan, homila tushgan hollarda) vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida ko'rsatilgan barcha davr uchun to'lanadi.
- Xodim ishdan bo'shatilishining noto'g'riligi haqida nizo ketayotgan davrda homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til berilganda, nafaqa u ishga qayta tiklangan taqdirda beriladi. Bunda homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa ayolni ishga qayta tiklash to'g'risida qaror chiqqandan so'ng, nafaqa to'lanmagan barcha mehnatga qobiliyatsiz kunlar uchun to'lanadi.

Bola tug'ilganda nafaqalar quyidagi belgilangan miqdorlarda berib boriladi:

- Bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa O'zbekiston Respublikasi hududida belgilangan eng kam oylik ish haqining ikki baravari miqdorida beriladi.

Ish haqiga koeffitsient qo'llaniladigan tumanlarda nafaqa ushbu koeffitsientlarni hisobga olgan holda belgilanadi.

Ishlayotgan ayollarga, hamda ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida, magistratura, aspirantura, klinik ordinatura, doktoranturada tahsil olayotgan ayollarga bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa tegishlicha ish yoki o'qish joyidan to'lanadi.

Bolaning onasi ishlamaydigan va o'qimaydigan hollarda nafaqa bolaning ishlaydigan yoki ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qiydigan otasi yoki otana o'rni bosuvchi shaxslarga to'lanadi.

Ishlamaydigan va o'qimaydigan ota-onalarga bola to'g'ilganda nafaqa ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanadi va to'lanadi.

Farzandlikka olingan bolalarga bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa umumiy asoslarda beriladi.

Nafaqalar xodimning asosiy ish joyidan korxonaning Ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi yoki shu ish uchun vakil qilingan komissiya a'zosi tomonidan tayinlanadi. Komissiya tarkibi, a'zolari soni va raisi korxona rahbarining buyrug'i yoki boshqaruvining qarori bilan tsadiqlanadi.

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish

O'zbekiston Respublikasining byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy sug'urta badallari to'lash hisobiga olinadigan pensiya ta'minotiga va davlat ijtimoiy sug'urtasiga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlari ro'yobga chiqarilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan va majburiy sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish, mehnat daftarchalarini yuritish, pensiya va nafaqalar tayinlash va to'lash, uchun mehnat staji va daromadni tayinlash va to'lash uchun mehnat staji va daromadni hisoblab chiqish tartibini belgilab beradi.

1. Mazkur tartibga asosan yuridik shaxs bo'lmagan Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga, shuningdek tadbirkorlik faoliyatini mashg'ulotning istalgan boshqa turi bilan qo'shib olib boruvchi fuqarolarga tadbiriq etiladi.

2. Tadbirkor davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo'yish bilan bir paytda byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badal to'lovchi sifatida davlat ijtimoiy sug'urtalanadigan shaxsga aylanadi.

3. Tadbirkor byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan taqdirda.

Sug'urta badallari to'lanishining hisobi umumiy belgilangan tartibda tadbirkorning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlarida yuritiladi.

Sug'urta badallari tadbirkorlar o'z faoliyatini amalga oshirayotgan joyda to'langan taqdirda soliq organlari har chorakda tadbirkorning yashash joyidagi soliq organiga ma'lumotlar taqdim etadi.

Soliq organlari tomonidan yilning har choragida tadbirkordan tushgan sug'urta badallari yakuni chiqariladi va to'lanmagan yoki muddati o'tkazib yuborilgan to'lovlar aniqlangan taqdirda, tadbirkorlarda ularning qarzi miqdori haqida, ushbu qarz hosil bo'lgan davr, shuningdek to'lov muddati o'tkazib yuborilganligi uchun qo'shilgan penya miqdori ko'rsatilgan holda bildirishnoma yuboriladi.

Tadbirkorning mehnat stajiga u byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan davrlar kiritiladi.

Pensiya va davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash uchun mehnat stajini hisoblab chiqishda, agar to'langan badallar summasi ushbu yilning barcha oylari uchun belgilangan eng kam badaldan kam bo'lmasa (to'langan pensiyalarni hisobga olmagan holda), stajga kalendar yil qo'shiladi.

Tadbirkorning vaqtincha mehnatga layoqatsizlik davri Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lanishidan qat'i nazar pensiya va davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash uchun mehnat stajiga qo'shiladi.

To'liq kalendar yil mobaynida tadbirkorning asosiy faoliyati qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirish va qayta ishlash bo'lgan hollarda, agar mazkur yilda badallar kamida 9 oy mobaynida to'langan bo'lsa, stajga kalendar yil hisobida qo'shiladi.

Mehnat daftarchasi bo'lmagan yoki yo'qotilgan taqdirda tadbirkorning pensiya yoki ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa tayinlash uchun zarur bo'lgan ish staji hisobga olish kartochkasi yoki hisobga olish daftaridagi yozuvlar bo'yicha hisoblab chiqiladi.

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi

Sug'urtaning 2ta turini ya'ni davlat pensiya sug'urtasi va qo'shimcha pensiya sug'urtasini o'zida birlashtiruvchi pensiya sug'urtasi ijtimoiy funktsiyalarni bajaradi hamda fuqarolarning mehnatga qobilyatsiz davrida hayotiy ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Bu sug'urta turlari shaxsiy sug'urtaning boshqa turlaridan boshqacha maqsadli xarakterga ega ekanligi bilan farqlanadi. Uzoq muddatli hayot sug'urtasining asosiy maqsadi foyda oluvchi ya'ni sug'urtalovchi vorisning mulkiy manfaatlarini ta'minlash hisoblanadi. Pensiya sug'urtasi ham sug'urtalanuvchilarning pensiyaga chiqqunga qadar daromadlarini ushlab turishni va pensiya davrida uning manfaatlarini himoya qilishni kafolatlaydi.

Sug'urtaga qonunchilikda ko'zda tutilgan erta pensiyaga chiquvchi kasb egalari xavfli mehnat sharoitlarida ishlovchilar, transprot ishchilari va h.klar, shuningdek I va II guruh nogironlari qabul qilinmaydi.

Sug'urta davri belgilangan pensiyaga chiqish yoshi bilan sug'urtalangan shaxsning shartnomasi rasmiylashtirilgan paytdagi yoshi orasidagi farq bilan aniqlanadi va u 1 yildan kam bo'lmasligi kerak.

Qo'shimcha pensiya sug'urtasining sug'urtasi hodisalari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- sug'urtalanuvchining pensiya yoshigacha qolgan umri;
- sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etmagan vafot etishi;

- sug'urtalanuvchining pensiya yoshigaetgandan keyingi 5 yil ichida vafot etish.

Quyidagi holatlar sug'urta hodisalari deb tan olinmaydi:

-sug'urtalovchining favqulotdda va urish holatlari paytida, shuningdek shartnomaning amal qilish hududidagi harbiy harakatlar paytida vafot etishi;

-sug'urtalovchining alkogol, narkotik, zaharli maddalar ta'sirida yoki qonunga g'ilof harakatlarni sodir etganda yoki o'z joniga suiqasd qilgandagi o'limi;

Qo'shimcha pensiya sug'urtasida quyidagi shartnoma sharti mavjud:

- muhlati uzaytirilgan annuitet bunda sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini bir yo'la bilan yoki belgilangan fursat ichida bo'lib-bo'lib to'lashi mumkin. Sug'urt annuitet uchun to'lovlar amalga oshirgunga qadar bo'lgan davr fursat kutadigan davr hisoblanadi. Sug'urta shartnomasida belgilangan kundan boshlab, sug'urtalangan shaxs umirbod vaqti-vaqti bilan tshlanadigan va shartnomada ko'rsatilgan miqdorda annuitetni olish huquqiga ega bo'ladi. Sug'urtalanuvchi vafot etgan taqdirda uning vorisi sug'urta summasidan olish huquqiga ega.

8-mavzu: Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarining turlari

Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taalluqli huquqlari.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari Ushbu Qonunda nazarda tutilgan tartibda davlat tomonidan pensiya bilan ta'minlanish huquqiga egadirlar.

Respublika hududidan tashqarida yashab turgan O'zbekiston Respublikasining fuqarolarini pensiya bilan ta'minlash davlatlararo bitimlar asosida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, basharti, davlatlararo bitimlarda o'zgacha qoidalar nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng ravishda pensiya olish huquqiga egadirlar.

Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolar va ularning oilalari Qonunga binoan davlat pensiyalari olish huquqiga ega emaslar. Ularning ijtimoiy ta'minlanish tartibini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilab qo'yadi.

Ushbu Qonun-mehnat stajiga ega bo'lgan fuqarolar to'g'risidagi qonunidir. Mehnat stajiga ega bo'lmagan shaxs pensiya ta'minoti huquqidan foydalana olmaydi.

Qonun demokratik davlatga o'tishdagi muhim holatlarni, ya'ni mulkchilik shaklining har xilligini hisobga olgan O'zbekiston Respublikasi 1993 yil 7 maydagi «O'zbekiston Respublikasining «Mulkchilik to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq respublikada mulkchilikning quyidagi shakllar qayd etilgan:

xususiy mulkchiligi;

shirkat mulkchiligi;

ma'muriy-hududiy shakllangan davlat mulkchiligi;

mulkchilikning aralash shakli;

boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlarning huquqiy va jismoniy shaxs mulkchiligi.

1994 yil 1 iyulga qadar tayinlangan ijtimoiy pensiyalar 1994 yil iyulga qadar ularga tayinlangandan kam bo'lmagan miqdorda to'lanadi.

Ushbu qonun bilan davlat pensiyalarining quyi, turlari belgilanadi:

a) yoshga doir pensiya;

b) nogironlik pensiyasi;

v) boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi.

9-mavzu: Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi

Boshqa g'arb davlatlariga kechroq kapitalistik rivojlanish yo'lini tutgan Yaponiyada ijtimoiy ta'minot tizimi uzoq vaqt mobaynida boshlang'ich holatda edi. Aholi asosan davlat yordamiga emas, balki oila a'zolarining qo'shnilar va xususiy korxonalarning moliyaviy ko'magiga ishongan edi.

Ikkinchi jahon urushidagi mag'lubiyat natijasida davlatning fojeali ahvoli(giperinflyatsiya, ko'p firmalarning tugatilishi, asosan harbiy sanoatda

ishsizlik, minglab qochoqlar, etim va urush qurbonlari) aksariyat aholining yashash darajasi o'ta darajada tushib ketishiga sabab bo'ldi va bu shoshilinch tarzda ijtimoiy ta'minot bo'yicha qonunlar qabul qilishni taqozo etdi.

1986 yilda keksa yoshlilarni ishga yollash to'g'risidagi qonun amalga kirdi. Bu bir tomondan ishchi kuchining qarishi, boshqa tomondan esa bu toifa ishchilarning mehnat qilishni davom ettirishga bo'lgan moyilligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, hukumat keksa yoshlilarning yaxshi sharoitlarda yashashi uchun ijtimoiy himoya va ta'minot tizimini yaratish bo'yicha maxsus davlat dasturlarini ishlab chiqishni zarur hisoblardi.

Natijada 1989 yilda hukumat oltin reja ya'ni insonlarga tibbiy xizmat ko'rsatish va ularning farovonligini oshirish bo'yicha yillik strategiyani qabul qildi. Bu reja shu toifa kishilarga uyda xizmat ko'rsatish tizimini yaratishga va to'liq sharoitlardagi uylarini qurishga qaratilgan 1993 yildan boshlab "oltin reja"ga aniq dasturni ishlab chiquvchi o'z-o'zini boshqarish organlari ham qo'shiladi.

Bu reja 1994 yilda kengaytirilib va to'ldirilib "oltin reja" deb nomlandi.

Ijtimoiy ta'minot bo'yicha xarajatlar 1992 yilga kelib milliy daromadning 15 % ini tashkil etgan bo'lsa-da, Yaponiya bu ko'rsatkich bo'yicha boshqa rivojlangan davlatlardan orqada edi. Buni shu bilan bog'lash mumkinki, pensiya tizimining paydo bo'lganiga hali ko'p bo'lgani yo'q, shuning uchun yuqori pensiya oladiganlar soni ko'p emas. Bundan tashqari, Yaponiyada keksa yoshdagi odamlarga va bolalarga ko'rsatiladigan yordam to'lovlari summasi ancha kam. Ishsizlik uchun to'lanadigan to'lovlar ham yuqori emas.

Ijtimoiy ta'minot strukturasi. Ijtimoiy ta'minot strukturasi kompleks xarakterga ega. U o'z ichiga minimal daromad, tibbiy sug'urta, muhtojlarga yordamni kafolatlovchi to'lovlarni oladi. Ijtimoiy ta'minot tizimi yaxshi ishlashi uchun nafaqat davlat va biznes, balki har bir alohida shaxs ham hissa qo'shishi kerak bo'ladi.

2005 yil 22 dekabrda "2006 yilda vaqtincha mehnatga qobilyatsizlik homiladorlik tug'ruq bo'yicha nafaqalar ajratish va to'lash shuningdek ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisadan va kasbiy kasalliklardan majburiy sug'urtalash

bo'yicha ijtimoiy ta'minot miqdorining ayrim masalalari to'g'risida"gi Federal qonunning 2-moddasi.

2002 yil 31 dekabrda "Tashkilotlarda yakka tartibda tadbirkorliklarda ishlovchi fuqarolarni majburiy ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa bilan ta'minlash to'g'risida"gi Federal qonun.

2001 yil 6 iyunda 439-sonli qaror. Ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisalar bilan bog'liq bo'lagn jarohat yoki kasallik natijasida vaqtinchalik mehnatga qobilyatsizlik uchun birinchi besh kunni korxona muassasa va tashkilot mablag'alri hisobidan to'lash tartibi.

"Vaqtinchalik mehnat qobilyatini yo'qotish hamda tug'ulish va dafn etish xarajatlari bilan bog'liq umummajburiy davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi Ukraina qonunining 23-moddasi.

Ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisalar bilan bog'liq bo'lagn jarohat yoki kasallik natijasida vaqtinchalik mehnatga qobilyatsizlik uchun birinchi besh kunni tashkilot mablag'alari hisobidan to'lanadi. Qolgan qismi ijtimoiy sug'urta fondi mablag'alridan to'laniladi.

Qozog'iston Respublikasining 1999 yil 10 dekabrda "Qozog'iston Respublikasida meg'nat qilish to'g'risida"gi qonuni.

Qozog'iston Respublikasining 1999 yil 11 iyunda 731-sonli qarori, "Ish beruvchining mablag'alari hisobidan ijtimoiy ta'minot bo'yicha nafaqa tayinlash va to'lash tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomani tasdiqlash to'g'risida.

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish

Sug'urtalanuvchi bo'lib, barcha yuridik shaxslar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi rezident va norezident hamda fuqaroligi yo'q va kompaniya bilan sug'urta munosabatlariga kirishadigan, shuningdek, sug'urta mukofotini to'laydigan shaxslar hisoblanadi.

Kompaniya sug'urtalovchi sifatida O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligiga muvofiq ravishda sug'urta faoliyatini amalag oshiradi.

Sug'urtalanuvchi sug'urtani uchinchi shaxs foydasiga amalga oshirish huquqiga ega.

Sug'urta ob'ekti bo'lib, qonunchilikka zid bo'lmagan, sug'urtalangan shaxsning xayoti va sog'ligi bilan bog'liq bo'lgan mulkiy manfaatlar hisoblanadi.

Amerika Qo'shma Shtatlari sug'urta tarmog'idagi eng yirik kompaniyalardan biri - bu "SIGNA" sug'urta korporatsiyasidir. Bu korporatsiya 1982 yilda "Konnektiut djeneral korp." va "INA korp." kompaniyalari negizida tashkil etilgan bo'lib, uning shtab - kvartirasi Filadelfiyada joylashgan. U amalga oshiradigan asosiy sug'urta operatsiyalari mol-mulkni va javobgarlikni sug'urtalashdir. "SIGNA" sug'urta korporatsiyasining vakolatxonalari jahonning 160 dan ortiq mamlakatida faoliyat ko'rsatyapti. Uni chet eldagi filiallari asosan shaxsiy sug'urta va mol-mulk sug'urtasi bilan shug'ullanishadi. 1995 yilda korporatsiya bo'yicha kelib tushgan sug'urta mukofotlarining sal kam 10,0 foizi chet eldagi filiallar hisobiga to'g'ri kelgan.

Qo'shma Shtatlarning eng etakchi kompaniyalari haqida to'xtalar ekanmiz, "Amerikan International Group (AIG)" sug'urta guruhining ichki va tashqi bozordagi faoliyati alohida tahsinga sazovordir. Guruh asosan savdo va sanoat tarmoqlari tavakkalchiliklarini sug'urtalashga ixtisoslashgan. "AIG" o'zining dastlabki operatsiyalarini 1919 yilda Shanxayda boshlagan bo'lib, keyinchalik shtab-kvartirasi Nyu-Yorkka ko'chirilgan. Bugungi kunda guruhning vakolatxonalari va filiallari er yuzining 140 mamlakatida mavjuddir. "AIG"ning bir yillik sug'urta operatsiyalari hajmi qariyb 10,0 mlrd.doll.dan ortiq.

**“IJTIMOIY SUG’URTA”
FANIDAN
O’QUV MATERIALLARI
(MA’RUZA-MATNLAR)**

1-mavzu: *Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari*

1. Ijtimoiy himoya tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari.
3. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanish bosqichlari hamda huquqiy muhiti.

1. Ijtimoiy himoya tushunchasining mazmun-mohiyati.

Ijtimoiy himoya – keng ma'noda mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora-tadbirlar majmui; tor ma'noda davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan etarli ta'minlanmagani tufayli yordamga, ko'makka muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to'xtovsiz yaxshilanishini ta'minlash, aholi qatlamlarini ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tavofutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berishdan iborat. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari: erkin ijtimoiy iqtisodiy faoliyat ko'rsatishni ta'minlash; ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanishi; har bir fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi; iste'molchilar himoyasi, iste'molchilar jamiyatlari; tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash; aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish; ijtimoiy ta'minot tizimi va aholining muhtoj, kam ta'minlangan qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish.

2. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari.

Rivojlangan demokratik jamiyatda ijtimoiy himoya vazifalarini bajarishni davlat o'z zimmasiga oladi. «Ijtimoiy himoya» tushunchasi birinchi marta 1935 yilda AQSh ning «Ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha qonun»da qo'llanilgan, keyinchalik Xalqaro mehnat tashkiloti konventsiyalarida bu tushuncha mazmuni mukammallashtirilgan. AQSh, Kanada, Shenveytsariya kabi mamlakatlarda ijtimoiy himoyaning ko'pgina muammolari hal etilgan, lekin echimini topmagan muammolari ham juda ko'p. Shunga qaramay, bu mamlakatlar tajribalaridan foydalanish ahamiyatlidir.

Turli mamlakatlarda aholining ijtimoiy himoya tizimi mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot darajasi, demokratik taraqqiyot va uning aholi manfaatiga muvofiqligi, ijtimoiy siyosat darajasi, ijtimoiy ta'minot tizimi kabi omillarga bog'liq holda amal qiladi.

O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi XX asrning 20-yillaridan boshlab shakllana boshlandi. 90-yillarga kelib, bozor iqtisodiyotiga o'tish asosida

amaldagi islohotlarga mos ravishda yangidan shakllandi. Ayniqsa, milliylik, o'zlikni anglash, e'tiqod va an'analarning tiklanishi ijtimoiy himoya tizimiga muhim yangilik bo'lib qo'shildi.

O'zbekiston aholini ijtimoiy himoya qilish iqtisodiy islohotlar dasturidagi uzluksiz ustuvor yo'nalishlardan biriga ya'ni islohotlarning hamma bosqichlarida ustuvor hisoblanadigan vazifalar qatoriga kiradi. Mamlakatda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotni barpo qilishda davlat tomonidan kuchli ijtimoiy islohot siyosati olib borilmoqda. Kuchli ijtimoiy siyosat O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'lining etakchi tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Bozor munosabatlariga o'tish va ijtimoiy – iqtisodiy tizimni isloh qilish davrida aholini yalpi ijtimoiy himoya qilish tizimidan ishonchli ijtimoiy kafolatlar va aholini, ayniqsa, uning nochor guruhlarning manzilli va maqsadli ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi barpo etildi. Bu tizimda mahalla markaziy o'rinda turadi. 1999 yilda Ushbu tizim orqali kam ta'minlangan oilalar- jami 3 mln kishi (mamlakat aholisining 12,2 %) va bolali oilalar- 6,5 mlndan ortiq kishi (27%) moddiy yordam oldi. Bir oila uchun yordam puli bolalar nafaqasi bilan birga oyiga 3,4 eng kam ish haqini tashkil qiladi. Bu sohada ijtimoiy himoya asosan, kam ta'minlangan oilalar uchun turli nafaqalar berish, aholining ba'zi guruhlari uchun imtiyozlar yaratish, yolg'iz qariya va nogironlarni davlat hisobidan boqish va boshqalar asosida amalga oshiriladi.

3. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanish bosqichlari hamda huquqiy muhiti.

Respublika Prezidentining «kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoniga (1994 yil 23 avgust) ko'ra, voyaga etmagan farzandlari bo'lgan ko'p bolali oilalar, kam pensiya olayotganlarning oilalari, nogironlarning oilalari, ishsizlar va boquvchisining yo'qotganlarning oilalari, yolg'iz pensionerlar va kam daromad olayotgan muhtoj oilalarga moddiy yordam berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 yil 10 dekabrda farmoni bilan 16 yoshgacha farzandi bo'lgan kam ta'minlangan oilalar davlatning alohida otalig'iga olindi, 2002 yil 25 yanvardagi farmonga binoan ijtimoiy yordam ko'rsatiladigan farzandli oilalar doirasi umumta'lim maktablarida akdeymik litseylarda va kasb hunar kollejlari o'qiyotgan 18 yoshgacha farzandi bo'lgan oilalar hisobiga kengaytirildi.

Bulardan tashqari O'zbekistonda norasmiy ijtimoiy yordam turlari ham mavjud; Ularga qarindoshlarning o'zaro yordami, milliy va diniy urf odatlar asosida qilinadigan yordam, korxona va tashkilotlarning pensionerlarga kam ta'minlangan ko'p bolali oilalarga beva bechoralarga yordam puli berishi kiradi.

Respublikada ayollar, bolalar, keksalarga alohida g'amxo'rlik ko'rsatiladi. Ijtimoiy himoya doirasida 1998 yil «Oila yili», 1999 yil «Ayollar yili», 2000 yil «Sog'lom avlod yili», 2001 yil «Bolalar yili», 2002 yil «Qariyalarni qadrlash yili» deb e'lon qilingani va ularga taaluqli maxsus dasturlarni amalga oshirish mavjud ijtimoiy himoya muammolarini hal qilish

va bunga jamoatchilikni jalb etishda yaxshi samaralar berdi. 1995 yilda byudjet xarajatlarining 21,8 %, 2000 yilda 29,6% ijtimoiy sohaga ajratildi. 1999 yildan boshlab YaIM o'sishi aholi o'sishi sura'tidan ustun bo'lishiga erishildi. Bu turmush darajasi o'sishining va ijtimoiy himoya rivojining zaminidir. Umir uzunligi 70,3 yoshni (1999 yil) tashkil etdi.

«O'zbekiston Respublikasi aholisini 2010 yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan ijtimoiy himoya tizimining yagona konsepsiyasi» ishlab chiqilgan. Unda Respublikada mavjud bo'lgan ijtimoiy himoya va ijtimoiy yordam, pensiya ta'minoti, bolalarga nafaqa to'lash, yolg'iz keksalarga xizmat ko'rsatish, nogironlarni protez-ortopediya buyumlari, harakatlanish vositalari Bilan ta'minlash, shuningdek, tibbiy, mehnat va ijtimoiy jihatdan tiklash, tibbiy xizmat, ishsizlarni ishga joylashtirish va moddiy yordam berish, bir yo'la (nomuntazam) yordam tizimlari asoslarida amalga oshirilishi belgilangan.

2-mavzu: *Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun mohiyati va nazariy asoslari*

REJA:

1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi va uning, mohiyati.
2. Ijtimoiy sug'urta fondlari va ularning ishlatilishi.
3. Ijtimoiy sug'urtaning ko'rinishlari: majburiy va ixtiyoriy ijtimoiy sug'urta

1. Ijtimoiy sug'urta tushunchasi va uning, mohiyati.

Ijtimoiy sug'urta aholini turli xavf-xatarlardan ijtimoiy ximoyalash xisoblanada, ya'ni ishdan ketish, mehnatga layoqatlilikni, daromadni yo'qotish kabi xavf-xatarlar yig'indisi hisoblanadi. Ijtimoiy sug'urtaning muxim jihati shundaki, u ish beruvchi va ishchilarning maqsadli badallari asosida shakllangan maxsus nobyudjet fondlar tomonidan moliyalashtiriladi. Ijtimoiy sug'urta tengsizlik qoidasi asosida tuzilgan: sug'urta to'lovi mehnat ulushi hamda sug'urta muddati bilan bog'liq bo'ladi.

Ijtimoiy sug'urta fondlarining muhim xarakteri hamda ish beruvchi va ishchilarning birdamlik qoidasi ularni boshqarishning o'z xos xususiyatini belgilab beradi. Bu fondlar o'zini-o'zi boshqarish va notijorat xo'jalik yuritish qoidasi asosida ishlaydi.

Mehnatga layoqatliligni va daromadni yo'qotishga olib keladigan ijtimoiy xavf-xatarlariga quyidagilar kiradi: kasallik, ishlab chiqarishdagi jarohat, kasbiy kasallik, baxtsiz xodisa, onallik va bolalik, ishsizlik, qarilik, boquvchisini yo'qotish.

Jamiyat rivojlanishi bilan ijtimoiy sug'urtaning o'zni va roli sezilari oshib boradi, bunga aholining majburiy ijtimoiy sug'urtalaganlik darajasining oshishi, ijtimoiy sug'urta dasturlarining kengayishi, to'lanadigan pensiya,

nafaqalar xajmining hamda ko'rsatiladigan xizmatlar sifatining o'sishi, ularning qiymati va aholi real daromadlarining oshishi sabab bo'ladi.

Ijtimoiy-siyosiy nuqtaiy-nazardan qaraganda, ijtimoiy sug'urta fuqarolarning qarilik, kasallik xolatlari, onalik, mehnat qobiliyatining to'liq yoki qisman yo'qotishi, boquvchisini yo'qotish, ishsizlik kabi holatlarda moddiy ta'minot olishga konstitutsion huquqi borligini ko'rsatadi. To'lanadigan mablag' miqdori mehnat staji, oylik ish haqi, mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasini hisobga olgan holda aniqlanadi va amaldagi qonunchilikka asoslanadi.

Ijtimoiy sug'urtaning eng muhim iqtisodiy funktsiyasi shundaki, u mehnat resurslarini takror ishlab chiqarish uchun zarur sharoitlarini yaratadi, shu bilan birga ijtimoiy sohada davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. Shuningdek, ijtimoiy sug'urta tizimi jamiyatda ijtimoiy haqqoniylikni ta'minlash, siyosiy birdamlikni yaratish va uni saqlab qolishning dastlabki shartlaridan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy sug'urtaning yordami bilan jamiyat quyidagi vazifalarni bajaradi:

- ishga layoqatsiz va mehnat jarayonida ishtirok etmaydigan shaxslarning xarajatlarini qoplashga qaratilgan pullik fondlarni shakllantirish;

- mehnat resurslarini takror ishlab chiqarishning tuzilma va zarur miqdorini ta'minlash;

- jamiyatning ishlovchi va ishsiz a'zolarini moddiy ta'minlashdagi uzilishlarni kamaytirish;

- aholining mehnat jarayoniga jalb etilmagan guruxlarining yashash darajasini ko'tarishga erishish.

- Ijtimoiy sug'urta tizimi ikki qismdan iborat:

- birinchisi, ishchilarning sog'lomlashtirish va qayta tayyorlash tadbirlarini o'tkazgan holda mehnat qobiliyatini qayta tiklash va uni saqlashni ta'minlash;

- ikkinchisi, mehnat qobiliyatini yo'qotganlarga yoki unga umuman ega bo'lmaganlarga moddiy ta'minotni kafolatlash.

2. Ijtimoiy sug'urta fondlari va ularning ishlatilishi.

Ijtimoiy sug'urta tizimini moddiy asosini unga muvofiq keluvchi fondlar tashkil etadi.

Ijtimoiy sug'urta fondlari 3ta manba hisobidan yuzaga keladi: ishchilarning sug'urta badali ish beruvchining badallari hamda davlat subsidiyalari.

Sug'urtalangan ishchilarning badallari ularning daromadidan olib qolinadi. Aslida bu maqsadli daromad solig'i. Sug'urta badali stavkasi yalpi ish haqida nisbatan foizlarda aniqlanadi va ko'p holda daromadning kattaligiga bog'liq bo'lmaydi.

Davlat subsidiyalari o'z ichiga ishlamaydigan fuqarolar harbiy xizmatchilar davlat xizmatchilari uchun majburiy ijtimoiy sug'urta fondlariga badallarni (datatsiya) kamomadni qoblovchi datatsiyalar va soliq imtiyozlarni oladi.

Majburiy ijtimoiy sug'urta mablag'lari pul to'lovlari ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirish imtiyozli yordam ko'rinishida ishlatiladi.

Ijtimoiy iqtisodiy ma'noda resurslar hajmi jihatidan birinchi o'rinda pul to'lovlari turadi. Ularning pensiya, nafaqalar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy sug'urta tizimida soliqni saqlash va ijtimoiy ta'minot muassasalari xizmatlari, sanatoriya va kurort tashkilotining mehnat qobiliyatini tiklash bo'yicha xizmatlari sog'lomlashtirish-profilaktika tadbirlarining o'tkazilishi o'quv muassasalari va boshqa moliyalashtiriladi.

Imtiyozli yordamni o'ziga xos xususiyatlari shundaki uning maqsad va vazifalari ma'lum bir moddiy boylik xizmatlari ega bo'lishi bilan bog'liq.

Pensiyalar yoshiga, nogironlikka, boquvchisini yo'qotganlikka, belgili xizmat muddatini o'taganlikka qarab belgilangan, shuningdek, ijtimoiy pensiyalar ham mavjud.

Nafaqalari vaqtinchalik ishga qobilyatsizlik, homiladaorlik va tug'ruq bo'yicha, bolalarga ishsizlarga, shuningdek, malaka oshirish va qayta tayyorlash uchun tayinlanadi.

To'lovlr va xizmatlar maqsad va vazifalariga ko'ra uch guruhga bo'linadi:

- birinchisi kishilarning ishchanlik faoliyatini ushlab turish maqsadidagi to'lovlar va ko'rsatiladigan xizmatlarni birlashtiradi;

- ikkinchi guruh bola tug'ilishi va tarbiyalanishi bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlarni o'z ichiga oluvchi to'lovlar va xizmatlarni anglatadi. Bunga quyidagilar kiradi: bola tug'ilgandagi nafaqa, bola ma'lum bir yoshga to'lgunga qadar ketgan ta'til uchun to'lov hamda bolalar nafaqasi;

- uchinchi guruhga mehnatga layoqatliligni tiklash, tibbiy reabilitatsiya, nogironlar, ishsizlar, ayollar, dekret ta'tilidan keyin ish faoliyatiga qaytganlarni o'qitish va qayta o'qitish maqsadidagi to'lov va xizmatlar kiradi.

3. Ijtimoiy sug'urtaning ko'rinishlari: majburiy va ixtiyoriy ijtimoiy sug'urta

Majburiy ijtimoiy sug'urta fuqarolarning yoshi, ijtimoiy kelib chiqishi, yashash joyi, daromadidan qa'tiy nazar ijtimoiy sug'urta kafolatlarini ma'lum miqdorini olinni ta'minlashga qaratilgan (pensiya, nafaqa va xizmat).

Majburiy ijtimoiy sug'urtaga mehnat qiluvchi va uning oilalarini qarilikda, kasallik hollari ish qobiliyatini yo'qotganda, onalik va bolalikni muhafaza qilishda moddiy ta'minlovchi davlat kafolat tizimi sifatida qaraladi. Majburiy ijtimoiy sug'urta mablag'alri korxonalar, muassasalar, tashkilotlar yollanma ishchining maqsadli soliqqlri yakka tadbirkorlarning badallari hamda davlat subsidiyalari hisobidan shakllantiradi.

Majburiy ijtimoiy sug'urtadan farqli o'laroq ixtiyoriy ijtimoiy sug'urta notijorat sug'urta faoliyatini mug'im bir ko'rinishi sanaladi va u sug'urta to'g'risidagi, notijorat tashkilot to'g'risidagi qonunchilik bilan boshqariladi va notijorat sug'urta instituti tomonidan amalga oshiriladi.

Ixtiyoriy ijtimoiy sug'urta fuqarolarning yanada ko'proq ijtioiy himoyalashni ta'minlashga qaratilgan. U fuqarolarning shaxsiy daromadidan

ish beruvchilarning ishchilarini sug'urtalashning firma daromadidan badal ko'rinishidagi mablag' hisobidan yuzaga keladi.

Ixtiyoriy sug'urta bo'yicha sug'urta badallari miqdori sug'urta institutlari tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi va u sug'urta xavf-xatariga sug'urtalovchi tomonidan o'rnatilgan qoidaga ijtimoiy xizmat narxiga sug'urtalanganlar soniga va boshqalarga bog'liq bo'ladi.

3-mavzu: *Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli*

REJA:

1. Ijtimoiy risk tushunchasi va uning ko'rinishlari.
2. Ijtimoiy risklarni boshqarish davlat tamoyili sifatida.

1. Ijtimoiy risk tushunchasi va uning ko'rinishlari.

Insoniyat va tabiatning ajralmas birlik ekanligi bilan bir qatorda, ular o'rtasida shunday qarama-qarshilik majudki, u inson bilan tabiat o'rtasidagi tinimsiz kurashlarda namoyon bo'ladi. Favquloddalik va xavf-xatar-insoniyat mavjudligining me'yori xisoblanadi. Har yili erda juda ko'p tabiat xodisalari kuzatiladi: 100 ming atrofida bo'ronli xodisalar, 10 mingta suv toshqini, minglab zilzila, o'pirilish va tropik tsiklonlar. Bu hodisalar bilan bog'liq avariya va xalokatlar anchagina moddiy zarar etkazadi.

G'arb davlatlari iqtisodiy nazariyasida aytilishicha sug'urta ishtirokchisi iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari zamonaviy taraqqiyot darajasiga etmagan bo'lash edi. Xususan, xusuiy qurilishlar ko'pincha bank kreditlarini olishga majbur bo'ladi. Mol-mulk sug'urtasi hamda qarzdorlarning hayotini sug'urtalashsiz kredit olish imkoni bo'lmas edi. Bunday sug'urtalash bankka yuqorida ko'rsatilgan xavf-xatar kuzatilgan holatda ham kredit qaytarilishini kafolatlaydi. Masalan yong'indan sug'urtalashni olib qaraydigan bo'lsak bu, sug'urta to'lovsiz katta qiymatga ega bo'lgan ob'ektlarning to'xtovsiz ishlab chiqish jarayonini ta'minlash mumkin bo'lmas edi. Sug'urtaga bo'lgan talabni shakllantiruvchi mulkiy munosabatlar, albatta sug'urtaga, risklarniboshqarishning mug'im metodi sifatida qiziqish uyg'otadi. Ko'pincha sug'urta bozorining rivojlanganlik darajasini aniqlash uchun uning YaIM hajmidagi hissasidan foydalaniladi. Iqtisodiy rivojlangan davlatlarda (AQSh, Yaponiya, Shveytsariya) taxminan 8-10% ni, Rossiyada esa -3% ni tashkil etadi. Chet el iqtisodchilarining fikriga ko'ra mamlakat iqtisodiyoti qanchalik rivojlangan bo'lsa shuncha ko'p mablag'lar sug'urtaga sarflanadi.

2. Ijtimoiy risklarni boshqarish davlat tamoyili sifatida.

Agar dastlabki sug'urta moddiy ehtiyojlarni ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, XIX asrning oxiriga kelib ijtimoiy risklarni boshqarish davlat tamoyilining tarkibi qismiga aylanadi. Ishlab chiqarishda baxtsiz xodisalardan davlat majburiy sug'urtasi shaxsiy sug'urtaning birinchi ommilashgan turiga aylanadi (Rossiyada 1907 yilda). Asta-sekin davlat ijtimoiy sug'urta tizimida pensiya va tibbiy sug'urta shuningdek, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik holatida ijtimoiy sug'urtalash paydo bo'la boshladi. Sug'urtaning bu turlariga davlat aralashuvi hamda davlat boshqaruvi turli mamlakatlarda turlicha bo'lishiga qaramasdan jamiyatning ijtimoiy risklarini sug'urta yordamisiz boshqaruvchi iqtisodiy rivojlangan davlatni tasavvur qilish qiyin. Evropa davlatining so'nggi rivojlanish yo'nalishlari ko'rsatishga XX asr boshida ijtimoiy sug'urtaning davlat tizimi ustunlik qilgan bo'lsa zamonaviy iqtisodiy ijtimoiy risklarni sug'urtalashning xususiy tizimini rivojlantirishga mo'ljallanmaqda. Germaniya, Buyuk Britaniya, Frantsiya, Ispaniya va boshqa davlatlarda o'tkaziladigan davlat pensiya va tibbiy sug'urta islohatlari ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida xususiy sug'urtaning rolini kuchaytirishni taqazo qiladi.

Sug'urta iqtisodiyotining noyob tarmog'i sifatida ishlab chiqarish hamda inson faoliyatining xavfsizligiga ta'sir ko'rsatadi. Korxona va xo'jaliklarda ko'ngilsiz hodisalarni keltirib chiqaruvchi xavf-xatarlarni kamaytirish va oldini olish chora-tadbirlariga qanchalik kam e'tibor qaratilsa sug'urtaning narxi shunchalik yuqori bo'ladi. Chora-tadbirlar ishlab chiqarish o'ziga xos xususiyatlar hamda ishlab chiqarishning turli tarmoqlari va xizmatlar sohasining kasbiy faoliyatiga bog'liq. Yong'inga, toshqinga qarshi chora-tadbirlar aholini ommaviy ravishda yuqumli kasalliklaridan emlash va xakazo tadbirlar iqtisodiy yo'qatishlarning ehtimoligini jiddiy ravishda kamaytirishning bu kabi usullari va ularning nazorati sug'urta tufayli vujudga keladi.

Rivojlangan davlatlarda xususiy sug'urta tarmog'i aholining ko'p qismini ish bilan ta'minlaydi, faqatgina AQShda sug'urtada band bo'lganlar soni sug'urta vositachilari bilan hisoblanganda 2,2 mln.dan ortiqroq kishini tashkil etadi, evropa davlatlarida esa ya'ni Frantsiyada-220 ming, Germaniyada 250 ming Buyuk Britaniyada 350 ming shundan iborat. Dunyo miqyosida jami sug'urtada band bo'lgan soni 3,5mln kishini tashkil etadi.

Ammo sug'urtaning keng miqyosida rivojlanishiga qaramay jamiyat sug'urtalovchining riskni sug'urtaga qabul qilish imkoniyatlarini baholay olmaydi. Risklarni sug'urtaga qabul qilish imkoniyati sug'urta kompaniyalarining kapitallaitirilishi risklarning xususiyati va ular keltiradigan salbiy oqibatlar bilan aniqlanadi.

4-mavzu: *Ijtimoiy ta'minot tizimi*

REJA:

1. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari.
2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining tashkiliy –huquqiy asoslari.
3. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etishilishi.

1. Ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari.

Har qanday faoliyatning o'ziga xos vazifasi bo'lgani singari, ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari mavjud. Bular;

- iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish sharoitlarida tegishli hududda fuqarolarning moddiy farovonligi barqaror sur'atda muttasil o'sib borishini ta'minlashga va aholining ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirish;

- hududdagi aholining muhtoj qatlamlarini manzilli qo'llab-quvvatlashni ta'minlash, bu masalalarda mahalliy davlat hokimiyati boshqaruvi organlari, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, xo'jalik sub'ektlari, xayriya va boshqa jamoat tashkilotlari Bilan hamkorlik qilish:

- pensiya ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy himoyalash to'g'risidagi qonunlar hamda aholini ijtimoiy muhofaza qilish masalalariga taalluqli boshqa qonun hujjatlarining bajarilishini va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash:

- tegishli hududda aholini pensiya bilan ta'minlash, keksa yolg'iz fuqarolar pensionerlar va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish:

- pensiya ta'minoti, pensioner va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish masalalari bo'yicha o'z hududida joylashgan davlat organlari va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, korxonalar va tashkilotlarga tashkiliy uslubiy rahbarlik qilish hamda ular faoliyatini muvofiqlashtirish:

Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi mablag'larini to'g'ri va maqsadli ishlatilishini ta'minlashdan iborat.

Ijtimoiy ta'minot bo'limini o'ziga yuklatilgan vazifalarga muvofiq quyidagi funktsiyalarni amalga oshiradi:

- mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, xayriya jamg'armalari va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda yolg'iz keksalar, pensionerlar, nogironlar hamda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamiga ko'rsatilayotgan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning manzilliyligi va samaradorligini kuchaytirishga qaratilgan ijtimoiy siyosat mexanizmini amalga oshiradi:

- o'z hududidagi davlat boshqaruvi organlari, tuman va shahar hokimiyatlarining ijro etuvchi organlari ishtirokida keksa fuqarolar, nogironlar va davlatning qo'llab-quvvatlashiga muhtoj bo'lgan aholining boshqa guruhlariga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatishni tashkil etadi:

- aholiga ijtimoiy yordam berish dasturlarini moliyalashtirish uchun mablag'lar jalb etish ishida davlat, jamoat, diniy va xayriya tashkilotlari, muassasalar va korxonalarning o'zaro hamkorligini ta'minlaydi:

- pensionerlar, nogironlar va yolg'iz keksa fuqarolar uchun uy-joydan foydalanish xarajatlari, maishiy xizmat va qattiq yoqilg'i, dori-darmon bilan ta'minlash, har xil turdagi yo'lovchi transportiga yo'lkira uchun imtiyozlar, sanatoriy – kurortda davolanishga yo'llanmalar va maxsus harakat qilish vositalari va qonun hujjatlarida belgilangan boshqa imtiyozlarning olishda amaliy yordam ko'rsatadi:

- yolg'iz keksa fuqarolarni va nogironlarni o'rnatilgan tartibda ijtimoiy ta'minot muassasalariga («Muruvvat», «Saxovat» uylari, pansionatlar, sanatoriylarga) joylashtirish bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqadi, ushbu muassasalarga amaliy yordam ko'rsatadi:

- tegishli hududda pensiya va nafaqalarni hamda qonun hujjatlari bilan belgilangan ayrim toifadagi fuqarolarga davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalarni tayinlash va to'lash ishlarini amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar qonunchiligining to'g'ri qo'llanilishini, fuqarolarning pensiyaga bo'lgan huquqining buzilishiga yo'l qo'ymaslikni, pensiya va ijtimoiy nafaqalarni o'z vaqtida tayinlash va to'lashni ta'minlaydi:

- pensiya va nafaqalar tayinlashga taqdim etish uchun hujjatlarni tayyorlash ishlarida korxonalar, tashkilotlar va muassasalarga, tadbirkorlar va fuqarolarga huquqiy yordam ko'rsatadi:

- pensionerlarning hamda nafaqa oluvchi shaxslarning pensiya va nafaqa hujjatlarini rasmiylashtiradi, pensionerlarga pensiya guvohnomasini beradi:

- yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyatini bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar hamda dehqon xo'jaligi a'zolari tomonidan sug'urta badallari to'lanishining hisobini olib borishni, ularning mehnat daftarchalarini yurtishni va ularga davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lashni belgilangan tartibda amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar miqdorini hisoblab chiqish ishlarini amalga oshiradi, rasmiylashtiradi va ishlamaydigan pensionerlarga pensiyalar to'lash bo'yicha aloqa korxonalari va Xalq banki bo'linmalari orqali, ishlayotgan pensionerlarga esa korxonalar, tashkilotlar va muassasalar orqali pensiyalar to'lash yuzasidan topshiriqnoma beradi, aloqa korxonalari, Xalq banki bo'linmalari tomonidan pensiya va nafaqalarning o'z vaqtida to'g'ri etkazib berilishi va to'lanishi ustidan domiy nazoratni amalga oshiradi:

- pensiya va nafaqalar tayinlash uchun hujjatlarni rasmiylashtirishning qonun hujjatlarida belgilangan tartibiga korxonalar, tashkilotlar va muassasalar tomonidan rioya etilishini nazorat qiladi;

imtiyozli pensiya ta'minoti huquqini beruvchi ishlab chiqarishlar, ishlar kasblar lavozimlar va ko'rsatkichlar ro'yxatlarini qo'llash masalalari bo'yicha korxonalar, tashkilotlar va muassasalar bilan o'zaro ish olib boradi va tushuntirishlar beradi:

- imtiyozli pensiya ta'minoti huquqini beruvchi ishlab chiqarishlar, ishlar va kasblar, lavozimlar va ko'rsatkichlar ro'yxatlariga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha takliflarni tayyorlashda qatnashadi:

- byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga ijtimoiy sug'urta bo'yicha majburiy badallar va ajratmalar to'liq tushishini ta'minlash, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan ijtimoiy to'lovlar o'z vaqtida mablag' bilan ta'minlanishi,

«Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonunning 12-moddasi «b»-«j» bandlari va 14-moddasiga asosan tayinlangan pensiyalarni to'lash uchun qilingan xarajatlarni qoplash masalalari bo'yicha soliq inspeksiyasi bilan o'zaro hamkorlik qiladi:

- soliq inspeksiyasi xodimlari bilan birgalikda korxona, tashkilot, muassasa va xo'jaliklarda ijtimoiy sug'urta jamg'armasi mablag'larining maqsadli sarflanishi, o'rnatilgan tartibda, nazorat qiladi:

- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va miqdorlarda byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi mablag'laridan pensiyalar va ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni to'lash xarajatlarini moliyalashtirishni ta'minlaydi:

- ish beruvchining aybi bilan olingan mehnatda mayiblanish va kasb kasalligi natijasida nogironlik pensiyalari to'lovi bilan bog'liq bo'lgan mablag'larni korxona va tashkilotlardan regress talabi va da'vosi bo'yicha undiradi:

Bosh boshqarmaga byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasining byudjeti ijrosi to'g'risidagi yig'ma hisobotlarni belgilangan tartibda taqdim etadi:

- nogironlarni tibbiy – ijtimoiy sog'lomlashtirish masalalarida tibbiy-mehnat ekspertizasi xizmati bilan doimiy hamkorlikda ish olib boradi:

- infratuzilma ob'ektlarining nogironlar va keksa fuqarolar uchun qulayligini ta'minlovchi shaharsozlik sohasida davlat siyosatini amalga oshirishda qatnashadi:

- nogironlarni ijtimoiy sog'lomlashtirish bosqichi sifatida ularning jismoniy tarbiya va sport harakati rivojlantirilishiga ko'maklashadi:

- tegishli tuman, shahar mehnat, aholini ish bilan ta'minlash va ijtimoiy himoya qilish bo'limlari bilan birgalikda nogironlarni ishga joylashtirish, ularni kasbga o'rgatish va qayta o'qitish ishlarini tashkil qiladi:

- maxsus harakat qilish vositalari, ishlab chiqarish va maishiy tushdagi moslamalar, nogironlarni sog'lomlashtirish va ularni parvarish qilishning boshqa texnik vositalariga bo'lgan ehtiyojni aniqlaydi va ular bilan ta'minlash ishlarini olib boradi:

- aholiga protez ortopediya yordami ko'rsatishni tashkil etishni, boshqa davlat boshqaruvi organlari, korxonalar, tashkilotlar va tuman, shahar ijro etuvchi hokimiyat organlari bilan birgalikda protez-ortopediya buyumlarini ishlab chiqarishni ko'paytirish, tayyorlash texnologiyasini takomillashtirish, ularning yangi turlarini ishlab chiqarish ishlarini olib boradi:

- protez-ortopediya buyumlariga, harakat qilish vositalariga muhtoj bo'lgan shaxslarni aniqlaydi va hisobga oladi, ularga ushbu buyum va vositalarni olishda ko'maklashadi:

- tegishli hududda aholiga ijtimoiy yordam berishning har xil turlarini tashkil etish bo'yicha iqtisodiy asosini tayyorlaydi:

- pul mablag'lari va moddiy boyliklarning buxgalteriya hisobini olib boradi, statistika va buxgalteriya hisobotini tuzadi hamda belgilangan tartibda taqdim etadi:

- ommaviy axborot vositalari orqali ijtimoiy ta'minot va ijtimoiy yordamni tashkillashtirish masalalari bo'yicha aholi o'rtasida tushuntirish

ishlarini tashkil qiladi, va olib boradi, korxonalar, tashkilotlar, muassasalar vakillarini va fuqarolarni qabul qiladi, bo'limning vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha ariza va shikoyatlarni ko'rib chiqadi hamda ular yuzasidan zarur chora-tadbirlar ko'radi:

- bo'limda ish yuritishni amalga oshiradi, pensiya va nafaqalar tayinlashga doir hujjatlarni, pensiya va nafaqalar oluvchilarning pensiya ishlari va shaxsiy hisob varaqlarini, bo'lim faoliyatiga taalluqli bo'lgan boshqa hujjatlarni, shuningdek o'rnatilgan tartibda arxiv hujjatlarini saqlaydi:

- o'z faoliyati va amalga oshirgan ishlari to'g'risida tuman, shahar hokimliklariga va tizimning yuqori organlariga hisobot berib boradi.

2. Ijtimoiy ta'minot bo'limining tashkiliy –huquqiy asoslari.

Davlatga tegishli bo'lgan har qanday muassasa va tashkilot bo'limlarining o'ziga xos huquqiy asoslar yaratiladi hamda belgilanadi. Shu singari Ijtimoiy ta'minot bo'limining ham o'ziga xos quyidagi huquqlar belgilab berilgan bo'lib, bular;

Birinchidan - aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimi boshqaruvini takomillashtirish va rivojlantirish, ijtimoiy ta'minot organlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va ular uchun malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha Bosh boshqarmaga takliflar kiritish:

- bo'limgap oldiga qo'yilgan vazifalarni hal etish uchun zarur bo'lgan axborotni mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlaridan, korxonalar, muassasalar va tashkilotlardan belgilangan tartibda so'rash va olish;

- o'z majlislarida hududdagi mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma'sul xodimlarining bo'lim vakolatiga tegishli bo'lgan masalalar bo'yicha hisobotlarini eshitish;

- tegishli hududdagi davlat boshqaruvi organlari, xo'jalik birlashmalari, korxonalar va muassasalarning pensiya ta'minoti, nogironlarni ijtimoiy muhofaza qilish to'g'risidagi amaldagi qonun hujjatlarini buzgan holda qabul qilgan buyruqlari va boshqa me'yoriy hujjatlarini harakatdan to'xtatish yoki bekor qilish yuzasidan belgilangan tartibda takliflar kiritish:

- korxonalar, tashkilotlar va muassasalarda pensiya va nafaqalar olish uchun hujjatlarning to'g'ri rasmiylashtirilganligini tekshirish hamda bu borada aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish.

3. Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etishilishi.

Ijtimoiy ta'minot bo'limi faoliyatini tashkil etishda tuman, shahar, hokimining taqdimnomasiga binoan hamda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining roziligi bilan Bosh boshqarma tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod qilinadigan boshliq boshqaradi.

Boshliq bo'limga yuklatilgan vazifalar va funktsiyalarning bajarilishi uchun shaxsan javob beradi.

Boshliqning tuman, shahar hokimi bilan kelishilgan holda Bosh boshqarma tomonidan lavozimga tayinlanadigan va ozod qilinadigan o'rinbosarlari bo'ladi.

Oliy yuridik yoki iqtisodiy bilimga hamda mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimida kamida uch yil mehnat stajiga ega bo'lgan shaxslar bo'lim boshlig'i va boshliq o'rinbosari lavozimida ishlashlari mumkin.

Boshliq:

Bo'lim faoliyatiga rahbarlik qiladi:

- ijtimoiy ta'minot va ijtimoiy yordam masalalari bo'yicha qarorlar hamda farmoyishlar loyihalarini tuman, shahar xalq deputatlari Kengashiga, tuman, shahar hokimiyatiga ko'rib chiqish uchun kiritadi;

- o'z vakolatlari doirasida bo'lim xodimlari tomonidan bajarilishi majburiy bo'lgan buyruqlar chiqaradi, ko'rsatmalar va topshiriqlar beradi;

- bo'lim xodimlarini mehnat qonunchiligiga muvofiq ishga qabul qiladi va ishdan bo'shatadi, kadrlar bilan yakka tartibda tarbiyaviy ishlar olib boradi;

- boshliq o'rinbosarlari va xodimlar o'rtasida vazifalarni taqsimlaydi va ular faoliyatini muvofiqlashtiradi;

- xodimlarning malakasini oshirishga doir tadbirlarni amalga oshiradi;

- boshliq o'rinbosarlari, tarkibiy bo'linmalar rahbarlarining zimmasiga yuklatilgan vazifalar bajarilishi uchun ularning ma'suliyati darajasini belgilaydi;

- tasdiqlangan smetalar va ajratilgan mablag'lar doirasida kreditlar va mablag'larni boshqaradi, moliya-shtat intizomiga rioya qilishni, pul mablag'lari va moddiy boyliklarning saqlanishini ta'minlaydi;

- o'rnak ko'rsatgan xodimlarni mukofot va faxriy unvonlarga tavsiya qiladi;

- qonun hujjatlarida belgilangan boshqa huquqlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy ta'minot bo'limining namunaviy tuzilishi quyidagi sho''ba va xizmatlardan iborat bo'ladi:

- pensiya va nafaqalar tayinlash sho''basi;

- pensiya va nafaqalar to'lash sho''basi;

- byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi daromadlari va xarajatlari sho''basi;

- ijtimoiy yordam ko'rsatish sho''basi;

- tashkiliy-huquqiy sho''basi;

- buxgalteriya.

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi.

REJA:

1. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi.
2. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa.
3. Bola tug'ilganda yoki Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa.
4. Nafaqalarni tayinlash va to'lash.

1. Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi quyidagi hollarda beriladi:

- a) vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotish bilan bog'liq kasallikda (shikastlanishda);
- b) sanatoriy-kurortlarda davolanganda;
- v) kasallangan oila a'zosini parvarishlash zarur bo'lganda;
- g) karantinda;
- d) sil yoki kasb kasalligi tufayli vaqtincha boshqa ishga o'tkazilganda;
- e) mehnat qobiliyatini tiklash yoki yasama a'zo (protez) qo'ydirish uchun reabilitatsiya muassasalariga yotqizilganda.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasini tayinlash uchun faqat belgilangan tartibda berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi (kasallik varaqasi) asos bo'ladi.

Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda, nafaqa uning o'rniga takroriy berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi (dublikat) asosida beriladi.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa mehnat qobiliyati yo'qolgan birinchi kundan to u tiklangunga qadar yoki tibbiy-mehnat ekspertiza komissiyasi (TMEK) tomonidan nogironlik belgilangunga qadar, hatto bu davrda xodim bilan mehnat shartnomasi bekor qilingan hollarda ham beriladi.

Uzoq vaqt kasal bo'lganlarni TMEK ko'rigiga yuborish muddatlari Mehnatga layoqatsizlik varaqalari va ma'lumotnomalar berish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnomaga (ro'yxat raqami 873, 2000 yil 19 yanvar) binoan belgilanadi.

Oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarini, magistratura, aspirantura, klinik ordinatura, doktoranturani tamomlagan va belgilangan tartibda ishga yuborilgan shaxslarga nafaqa ular ishga chiqishi lozim bo'lgan kundan boshlab beriladi.

Ish haqi, sutkali va ko'chish bo'yicha xarajatlarni olish huquqiga ega bo'lgan xodimga ish joyiga borayotgan davrda boshlangan mehnatga qobiliyatsizlik kunlari uchun nafaqa to'lanadi.

Xodimning mehnatga qobiliyatsizlik kunlari yillik (asosiy va qo'shimcha) ta'til davriga to'g'ri kelgan hollarda, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida ko'rsatilgan barcha kunlar uchun nafaqa to'lanadi.

Sanatoriy-kurortda davolanishda, agar asosiy va qo'shimcha ta'til xodimning sanatoriyda davolanish uchun etarli bo'lmasa, nafaqa beriladi. Bunday holda sanatoriy-kurortda davolanishning barcha davri uchun (yo'llanma, davolanish muddati) sanatoriyga borish-kelish vaqtini qo'shib, ammo xodimning yillik ta'tilini chiqarib tashlagan holda nafaqa beriladi.

Asosiy va qo'shimcha ta'tildan sanatoriyga borishdan oldin foydalangan bo'lsa ham nafaqa uni chiqarib tashlagan holda beriladi. Bunda ish beruvchi ta'til beradi.

Ikkinchi jahon urushi nogironlariga, baynalminal jangchilarga, Chernobil AES falokati oqibatlarini tugatishda qatnashgan shaxslarga, shuningdek, sanatoriyga davolanishni davom ettirish uchun davolash muassasalaridan o'tkir miokard infarkti bilan kasallangan, jarrohlik uslubi bilan yurakning aortakoronar shuntrovkasi va anevrizmlari, oshqozonning yaralik kasalligi, o'n ikki barmoq ichak kasalligidan davolangan va o't pufagini olib tashlashdan keyin bevosita yuborilgan xodimlarga, shuningdek sil kasalligi bilan og'riganlarga nafaqa sanatoriyda bo'lgan barcha vaqt uchun beriladi.

O'n olti yoshgacha bo'lgan nogiron bolani tarbiyalayotgan ota-onalardan biriga (homiya yoki vasiya), nogiron bolaning sanatoriyda davolangan barcha davri uchun (sanatoriyga borib-kelish vaqtini hisobga olib) unga yakka tartibda parvarish zarurligi to'g'risidagi tibbiy xulosa mavjud bo'lganda nafaqa beriladi.

Uch yoshgacha bo'lgan bolani yoki 16 yoshgacha bo'lgan nogiron bolani parvarishlashda band bo'lgan ona kasal bo'lib, bolani parvarishlashga qurbi etmay qolgan hollarda, parvarish bilan band bo'lgan ishlayotgan boshqa oila a'zolari yoki qarindoshlariga (mehnatga layoqatsizlik varaqasiga asosan) nafaqa beriladi.

Oilaning kasal bo'lgan a'zosiga qarash bo'yicha vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bemor birovning parvarishiga muhtoj bo'lgan, lekin 7 kalendar kunidan oshmagan davr uchun beriladi.

O'n to'rt yoshga etmagan bemor bolaga qarash uchun vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bolaga parvarish kerak bo'lgan, ammo 14 kalendar kunidan oshmagan davri uchun beriladi.

Agarda xodim karantin vaqtida sanitariya –epidemiologiya xizmati organlari tomonidan atrofidagi shaxslar orqali yuqumli kasallikka chalinish xavfini oldini olish maqsadida ishdan chetlatilgan bo'lsa nafaqa beriladi.

Sil kasalligi yoki kasb kasalligiga chalingan xodim davolanish qoidasini buzmaganda boshqa ishni bajarish imkoniga ega bo'lib, u tibbiy-maslahat komissiyasi (TMK) xulosasi (bunday komissiyalar bo'lmagan joylarda esa davolovchi shifokorning, davolash muassasasining bosh shifokori tomonidan tasdiqlangan xulosasi) asosida vaqtincha boshqa ishga o'tkazilishi mumkin.

Xodimga, vaqtinchalik kamroq haq to'lanadigan ishga o'tgan vaqt uchun, lekin ikki oydan ortiq bo'lmagan muddat davomida kasallik varaqasi

bo'yicha yangi ishda beriladigan ish haqiga qo'shilganda avvalgi ishidagi to'liq ish haqidan oshib ketmaydigan miqdorda nafaqa to'lanadi.

Bunda kasb kasalligi oqibatida boshqa ishga o'tkazilgan shaxslarga nafaqa, agar u amaldagi qonun hujjatlariga binoan avvalgi ish haqi bilan yangi ish haqi o'rtasidagi farqni korxonadan olish huquqiga ega bo'lmasa beriladi.

Basharti, kasallik varaqasida ko'rsatilgan muddatda ish beruvchi xodimga boshqa ish topib berolmagan bo'lsa, u holda shuning oqibatida bekor o'tgan ish kunlari uchun nafaqa umumiy asoslarda to'lanadi.

Reabilitatsiya muassasalarida bo'lgan barcha vaqt uchun va unga kelib-ketish vaqti uchun nafaqa to'lanadi.

Mavsumiy va vaqtinchalik ishlarda band bo'lgan xodimlarga mehnatda mayiblanish yoki kasb kasalligi oqibatida vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik, homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa umumiy asoslarda, boshqa sabablar oqibatidagi vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa mavsumiy yoki vaqtinchalik ish to'g'risida tuzilgan mehnat shartnomasida ko'rsatilgan ish kunlari doirasida to'lanadi.

Ishlayotgan nogironlarga vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa mehnatda mayiblanish hodisalari yoki kasb kasalligidan tashqari, ketma-ket ikki oydan va kalendar yilda uch oydan oshmagan muddatga beriladi.

Ishlayotgan Ikkinchi jahon urushining nogironlarga va imtiyozlari jihatdan ularga tenglashtirilgan boshqa nogironlarga, Chernobil AESdagi falokat yoki uning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha ishlarni bajarish bilan bog'iliq sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan shaxslarga vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi (mehnatdan mayiblanish hodisalari yoki kasb kasalligidan tashqari) ketma-ket to'rt oygacha yoki kalendar yilda besh oygacha beriladi.

Agar ishlovchi nogironning vaqtinchalik mehnatga qobiliyatsizligi mehnatda mayiblanish yoki kasb kasalligi tufayli yuz bersa, nafaqa u to'la sog'aygunga yoki mehnatda mayiblanish yoxud kasb kasalligi bilan bog'liq nogironlik guruhi qayta ko'rib chiqilgunga qadar to'lanadi.

Sil kasalligi oqibatida vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa shaxs to'la sog'aygunga qadar, lekin ko'pi bilan 10 oyga beriladi.

Xodim sil kasalligi bilan qayta kasallanganda yoki sil kasalligi oqibatida nogiron deb topilganda nafaqa ko'pi bilan 6 oyga beriladi.

TMEK ko'rigidan belgilangan muddatda qayta o'tmagan nogironga nafaqa mazkur bandda belgilangan muddatlarga to'lanadi.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik quyidagi davrlarga to'g'ri kelganda nafaqa to'lanmaydi:

- ish haqi saqlanmagan ta'til;
- bolani parvarishlash bo'yicha ta'til;
- ish vaqtincha to'xtatilgan;
- xodim ishdan (lavozimdan) chetlashtirilib, ish haqi to'lash to'xtatib qo'yilganligi sababli ishlamagan;
- harbiy o'quv yoki tekshiruv yig'ini;

- ishlab chiqarishdan ajralmagan holda o'quv yurtlarida tahsil olish munosabati bilan berilgan qo'shimcha ta'til.

Ushbu davrlarda boshlanib, davom etayotgan mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi xodim ishga chiqishi (lavozimga tiklanish) lozim bo'lgan kundan boshlab beriladi.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi quyidagi hollarda berilmaydi:

- ishdan yoki boshqa vazifalardan bo'yin tovlash maqsadida o'z salomatligiga ataylab ziyon etkazgan yoxud o'zini kasallikka solganda;

- giyoyuvandlik yoki mastlik bilan bog'liq harakatlar oqibatida, shuningdek, spirtli va giyohvandlik moddalarini iste'mol qilish natijasida kasallikka chalinganda (jarohotlanganda);

- jinoyat sodir qilish vaqtida jarohatlanganda;

- sud qarori asosida majburiy davolanishga yuborilganda (ruhiy kasallardan tashqari);

- hisobda bo'lgan davrda;

- sud tibbiyot ekspertizasidan o'tish davrida.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik boshlanishidan oldin uzrsiz sabablarga ko'ra ishga kelmagan, ular uchun shifokor belgilangan tartibni buzgan, yoki uzrsiz sabablarga ko'ra belgilangan muddatda shifokor ko'rigiga yoki tibbiy-mehnat ekspertiza komissiyasiga (TMEK) kelmagan xodimlar qoidani buzish ro'y bergan kundan boshlab korxonaning Ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi belgilaydigan muddatda nafaqadan mahrum qilinadilar.

Yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar hamda dehqon xo'jaligi a'zolari, byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lamagan, shifokor belgilangan tartibni buzgan yoki uzrsiz sabablarga ko'ra belgilangan muddatda shifokor ko'rigiga yoki TMEK ga kelmagan hollarda, buzish sodir bo'lgan kundan boshlab ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan belgilangan muddatga nafaqadan mahrum qilinadilar.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi ish stajining davomiyligidan qat'i nazar ish haqining 100 foizi miqdorida quyidagilarga to'lanadi:

- ishlayotgan ikkinchi jahon urushi qatnashchilariga;

- baynalminal jangchilarga va ularga tenglashtirilgan boshqa shaxslarga;

- qaramog'ida 16 yoshga (o'quvchilar 18 yoshga) etmagan uch yoki undan ortiq bolalari bo'lgan xodimlarga;

- Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda qatnashgan xodimlarga;

- Chernobil AESdagi avariya natijasida radioaktiv ifloslanish zonasidan evakuatsiya qilingan va ko'chirilgan, qon hosil qiluvchi organlar kasalliklari (o'tkir leykoz), qalqonsimon bez (adenoma, rak) va zavfli o'smalar bilan bog'liq kasalliklarga chalingan xodimlarga;

- mehnatda mayiblanish va kasb kasalligi natijasida vaqtincha mehnatga qobiliyatsiz bo'lgan xodimlarga.

Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan kasalliklar (sil kasalligi, onkologiya kasalliklari, yangidan paydo bo'ladigan xatarli o'simtalar, jinsiy yo'l bilan o'tadigan kasalliklar, SPID, Moxov (lepra) kasalligi, ruhiy kasalliklar) bo'yicha hisobda turgan xodimlarga ular tomonidan davlat ijtimoiy sug'urta badali to'lagan davrining (umumiy ish stajining) davomiyligiga bog'liq ravishda vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi quyidagi miqdorlarda to'lanadi:

a) umumiy ish staji 8 yil va undan ortiq bo'lgan xodimlarga ish haqining 100 foizi miqdorida;

b) umumiy ish staji 5 yildan 8 yilgacha bo'lgan xodimlarga ish haqining 80 foizi miqdorida;

v) umumiy ish staji 5 yilgacha bo'lgan xodimlarga ish haqining 60 foiz miqdorida.

Mazkur Nizomning 26 va 27-bandlarida nazarda tutilgan xodimlardan tashqari qolgan xodimlarga vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa quyidagi miqdorlarda to'lanadi:

- umumiy ish staji 8 yil va undan ortiq bo'lgan xodimlarga hamda 21 yoshga etmagan chin (sag'ir) etimlarga ish haqining 80 foizi miqdorida;

- umumiy ish staji 8 yilgacha bo'lgan xodimlarga ish haqining 60 foizi miqdorida.

Mazkur Nizomning 4-bandiga binoan tayinlangan vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa quyidagi miqdorlarda to'lanadi:

- O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlari safiga muddatli xizmatdan bo'shatilgandan so'ng bir oy ichida kasal bo'lib qolgan sobiq harbiy xizmatchilarga respublikada belgilangan eng kam ish haqi miqdorida;

- boshqa hollarda ish haqining 60 foizi miqdorida.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa barcha hollarda belgilangan eng kam ish haqidan kam bo'lmasligi va nafaqa hisoblab chiqarilgan ish haqidan yuqori bo'lmasligi lozim.

Nafaqa miqdori vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik boshlangan kungacha, mehnat daftarchasi yoki uning o'rniga berilgan boshqa hujjat, shuningdek ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan berilgan ma'lumotnoma asosida hisoblangan umumiy ish stajiga muvofiq aniqlanadi.

2. Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa.

Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar quyidagilarga asoslangan holda berib boriladi:

- homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqani tayinlash va to'lash uchun belgilangan tartibda berilgan mehnatga layoqatsizlik varaqasi asos bo'ladi;

- homiladorlik va tug'ish bo'yicha berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi yo'qolgan hollarda nafaqa uning o'rniga takroriy berilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi (dublikat) asosida beriladi.

- homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa (shu jumladan, homila tushgan hollarda) vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida ko'rsatilgan barcha davr uchun to'lanadi.

- Xodim ishdan bo'shatilishining noto'g'riligi haqida nizo ketayotgan davrda homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til berilganda, nafaqa u ishga qayta tiklangan taqdirda beriladi. Bunda homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa ayolni ishga qayta tiklash to'g'risida qaror chiqqandan so'ng, nafaqa to'lanmagan barcha mehnatga qobiliyatsiz kunlar uchun to'lanadi.

Oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarini, magistratura, aspirantura, klinik ordinatura, doktoranturani tamomlagan va belgilangan tartibda ishga yuborilgan ayollarga ishni boshlagunga qadar homiladorlik va tug'ish bo'yicha berilgan mehnatga layoqatsizlik varaqasi asosida nafaqa ayol ishga kelishi lozim bo'lgan kundan boshlab beriladi.

Ishni vaqtinchalik to'xtatish yoki ishlab chiqarishdan ajralmagan holda o'quv yurtlarida tahsil olish munosabati bilan berilgan qo'shimcha ta'til davrida homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til berilgan holda, nafaqa ko'rsatilgan davr tugagandan keyin ayol chiqishi lozim bo'lgan kundan boshlab beriladi.

Xodim yillik (asosiy va qo'shimcha) ta'tilda va bolani parvarishlash uchun ta'tilda bo'lgan vaqtda homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til berilganda, nafaqa homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'tilning vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida ko'rsatilgan barcha kunlari uchun beriladi. Bolani parvarishlash bo'yicha ta'til davri uchun nafaqa tarif stavkasidan (lavoziy maoshidan) va ta'til boshlanishidan oldingi 12 oy mobaynida olingan mukofotlarning o'rtacha oylik summasidan hisoblab chiqariladi. Bunda vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi ochilgan kuniga bo'lgan tarif stavkasi joylarda belgilangan tuman koeffitsienti va ustamalarni hisobga olgan holda olinadi.

Ish haqi to'lash to'xtatilib, ishdan (lavozimdan) chetlashtirish oqibatida ayol ishlamagan davrda homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til uchun mehnatga layoqatsizlik varaqasi berilgan holda nafaqa to'lanmaydi. Agar homiladorlik va tug'ish bo'yicha ta'til ishga qo'yilgandan keyin ham davom etadigan bo'lsa, nafaqa u ishga chiqishi lozim bo'lgan kundan boshlab beriladi.

Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa, shu jumladan, mazkur Nizomning 4-bandiga muvofiq nafaqa tayinlanganda ham, ish haqining 100 foizi miqdorida beriladi.

3. Bola tug'ilganda yoki Dafn etish marosimi uchun beriladigan nafaqa.

Bola tug'ilganda nafaqalar quyidagi belgilangan miqdorlarda berib boriladi:

- Bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa O'zbekiston Respublikasi hududida belgilangan eng kam oylik ish haqining ikki baravari miqdorida beriladi.

Ish haqiga koeffitsient qo'llaniladigan tumanlarda nafaqa ushbu koeffitsientlarni hisobga olgan holda belgilanadi.

Ishlayotgan ayollarga, hamda ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida, magistratura, aspirantura, klinik ordinatura, doktoranturada tahsil olayotgan ayollarga bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa tegishli ish yoki o'qish joyidan to'lanadi.

Bolaning onasi ishlaymaydigan va o'qimaydigan hollarda nafaqa bolaning ishlaydigan yoki ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qiydigan otasi yoki ota-onasi o'rni bosuvchi shaxslarga to'lanadi.

Ishlaymaydigan va o'qimaydigan ota-onalarga bola to'g'ilganda nafaqa ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanadi va to'lanadi.

Farzandlikka olingan bolalarga bola tug'ilganda beriladigan bir martalik nafaqa umumiy asoslarda beriladi.

Agar ayol homiladorlik bo'yicha ta'til davrida ishdan bo'shab, shu davr mobaynida homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa olgan bo'lsa, bir martalik nafaqa umumiy asoslarda beriladi.

Bola o'lik to'g'ilgan hollarda nafaqa to'lanmaydi.

Dafn - etish marosimi uchun nafaqa xodim yoki uning qaromog'ida bo'lgan quyidagi oila a'zolari vafot etganda beriladi:

a) turmush o'rtog'i;

b) 18 yoshga to'lmagan yoki vaqtincha mehnatga qobiliyatsiz (yoshidan qat'i nazar) bolalari, aka-ukalari va opa-singillari;

v) ota-onasi;

g) bobosi yoki buvisi.

Yashash uchun mustaqil mablag' manbaiga ega bo'lgan (ish haqi, pensiya, stipendiya oluvchi, shirkat xo'jaligining mehnatga qobiliyatli a'zolari hisoblanuvchi va hokazo) oila a'zolari qaramog'ida turgan deb hisblanmaydi.

Xodim vafot etganda Dafn etish marosimi uchun nafaqa uning oila a'zolariga yoki Dafn o'tkazishni o'z zimmasiga olgan shaxslarga beriladi.

Oilaning vafot etgan a'zosini Dafn etish marosimi uchun nafaqa ishlovchi xodimga beriladi.

Ayolning homilasi tushgan hollarda Dafn etish marosimi uchun nafaqa berilmaydi.

Dafn etish marosimi uchun nafaqa eng kam oylik ish haqining uch baravari miqdorida beriladi.

Ishlaymaydigan pensioner vafot etgan taqdirda Dafn etish marosimi uchun oilasiga yoki pensionerning Dafn marosimini o'tkazgan shaxsga ikki oylik pensiya miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqining ikki hissasidan kam bo'lmagan miqdorda, ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan to'lanadi.

Ish haqiga tuman koeffitsienti belgilangan joylarda Dafn etish marosimi uchun nafaqa miqdori ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lmagan tarmoqlar uchun beriladigan tuman koeffitsientini hisobga olgan holda aniqlanadi.

Muddatli harbiy xizmatga chiqarilgan xodim yoki uning oila a'zosi vafot etgan taqdirda Dafn etish marosimi uchun nafaqa, agar unga so'nggi ish haqi to'langan kundan bir oydan ko'p vaqt o'tmagan bo'lsa beriladi.

Oliy, o'rta maxsus kasb-hunar ta'lim muassasalarida, magistraturada, aspiranturada, klinik ordinaturada, doktoranturada tahsil olayotgan shaxslar, shuningdek, ularning oila a'zolari vafot etgan taqdirda, Dafn etish marosimi uchun nafaqa umumiy asoslarda to'lanadi.

Maktablar, kurslarning (kadrlar malakasini oshirish, qayta tayyorlash va tayyorlash bo'yicha), shuningdek, malaka oshirish institutlari o'quvchilari va tinglovchilari yoki ularning oila a'zolari vafot etganda, agar ular kurslarga,

maktablarga, institutlarga korxona tomonidan yuborilgan bo'lsalar va ularning o'qish davridagi ish haqi to'la yoki qisman saqlanib qolgan bo'lsa, Dafn etish marosimi uchun nafaqa umumiy asoslarda beriladi.

4. Nafaqalarni tayinlash va to'lash.

Nafaqalar xodimning asosiy ish joyidan korxonaning Ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi yoki shu ish uchun vakil qilingan komissiya a'zosi tomonidan tayinlanadi. Komissiya tarkibi, a'zolari soni va raisi korxona rahbarining buyrug'i yoki boshqaruvining qarori bilan tsadiqlanadi.

Komissiya mehnatda mayiblaganlarga, kasb kasalligiga chalinganlarga nafaqa tayinlash, nafaqa to'lashni rad etish, nafaqada (to'liq yoki qisman) mahrum etish va nafaqa olish huquqi yuzasidan kelib chiqqan nizolarni, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi va boshqa hujjatlarning asosli ravishda va to'g'ri berilganligini ko'rib chiqish huquqiga ega. Qolgan barcha hollarda nafaqalarni komissiyaning shu ishga vakil qilingan a'zosi tayinlaydi.

Komissiyalar bo'lmagan korxonalarda nafaqalar, ish beruvchi tomonidan shu ishga buyruq bilan vakil qilingan shaxs tomonidan tayinlanadi.

Yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar, dehqon xo'jaligi a'zolariga, shuningdek ayrim fuqarolarnikida shartnoma asosida ishlayotganlarga nafaqalar ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanib byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'lari hisobidan to'lanadi.

O'quvchi, talaba va aspirantlarga nafaqalar mazkur Nizomning 80 va 91-bandlariga binoan o'qish joylarida tayinlanadi va to'lanadi.

Qurolli kuchlar safidan ozod etilgandan keyin vaqtincha mehnatga qobiliyatsiz bo'lib qolgan sobiq harbiy xizmatchilarga nafaqa mazkur Nizomning 5-bandiga tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanadi.

Xodimlar vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik muddati tugaganidan so'ng chiqishining birinchi kunidayoq korxonaga vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi taqdim etadilar. Mehnatga qobiliyatsizlik davom etayotgan hollarda, navbatdagi ish haqi berilishi vaqti kelganda topshirilishi mumkin.

Korxona vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasining «Tabelchi tomonidan va kadrlar bo'limi tomonidan to'ldiriladi» degan bo'limlariga zarur ma'lumotlar yoziladi va vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi (bemor haqidagi ma'lumotlar yozib, imzo qo'yiladi) ijtimoiy sug'urta komissiyasiga topshiriladi.

Mehnatda mayiblanish tufayli vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik boshlanganda nafaqa ishlab chiqarishda baxtsiz hodisa sodir bo'lganlik haqidagi (N-1-shaklda) dalolatnoma asosida tayinlanadi.

Agar baxtsiz hodisa boshqa sharoitlarda ro'y bersa (uyda, ishga borish yoki ishdan qaytishda, davlat yoki jamoatchilik burchini bajarayotgan paytda) nafaqa ro'y bergan baxtsizlik sabablari ish beruvchi tomonidan o'rganib chiqilgandan keyingina tayinlanadi

Quyidagi sharoitlarda yuz bergan (jinoyat sodir qilish vaqtida jarohatlanish hollaridan tashqari) jarohatlanish mehnatda mayiblanish deb hisoblanadi:

- mehnat burchini bajarayotgan paytda (shu jumladan, xizmat safari vaqtida), shuningdek, maxsus topshiriq bo'lmagan hollarda ham korxona manfaatini ko'zlab qilingan xatti-harakatlar paytida;

- ish beruvchining transportida ishga borayotgan yoki ishdan qaytayotganda;

- ish vaqti davomida (shu jumladan belgilangan tanaffus vaqtida) korxona hududida yoki biron-bir boshqa ish joyida, ish boshlashdan oldin yoki ishdan keyin ish qurollarini, kiyim-kechaklarini va hakazolarni tartibga keltirish paytlarida;

- ichki mehnat tartib-qoidalariga zid bo'lmagan taqdirda, ish vaqti davomida korxonaga yaqin bo'lgan joyda yoki boshqa ish joyida (belgilangan tanaffuslarda) hozir bo'lganda;

- asosiy ish bilan bog'liq bo'lmasa ham, davlat va jamoatchilik oldidagi burchlarini bajarayotgan chog'ida;

- inson hayotini qutqarish, huquq-tartibotni, davlat va jamoat mulkini, shuningdek, fuqarolar mulklarini muhofaza qilish bo'yicha fuqarolik burchini bajarayotgan paytida;

- donorlik vazifalarini bajarish natijasida mehnat qobiliyatining yo'qotilishi.

Kasb kasalliklari bo'yicha vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi tayinlashda Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 11 maydagi 249-son qarori bilan tasdiqlangan Kasb kasalliklari ro'yxatida ko'rsatilgan kasalliklar hisobiga olinadi.

Mazkur Nizomga binoan nafaqa olish huquqi ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiya yoki vakil qilingan komissiya a'zosi har bir vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bo'yicha to'lov amalga oshirilishi lozim bo'lgan kunlar sonini va ish haqiga nisbatan belgilanadigan nafaqa foizi miqdorini belgilaydi. Nafaqa foizi miqdori nafaqa belgilash bayonnomasida va komissiya raisi yoki vakil qilingan komissiya a'zosining imzosi qo'yilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasida qayd qilinadi.

Mehnatda mayiblanish tufayli vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqa komissiya tomonidan (jarohatlangan xodimning ahvoli komissiya majlisiga kelishga imkon bergan taqdirda uning ishtirokida) tayinlanadi. Nafqadan mahrum etish, nafaqadan to'liq yoki qisman rad etish masalasi nafaqa oluvchining ishtirokida ko'rib chiqiladi.

Xodim vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bo'yicha nafaqa olish huquqiga ega bo'lmagan taqdirda, komissiya nafaqa bermaslik to'g'risida qaror chiqaradi va rad etish sabablarini vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasiga qayd etadi.

Nafaqa tayinlangandan so'ng komissiya yoki vakil qilingan komissiya a'zosi korxonaning hisob-kitob bo'limiga nafaqa chiqarish va to'lash uchun belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasini topshiradi.

To'lanadigan va to'lanmaydigan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqlari, shuningdek, nafaqa olish uchun taqdim etilgan barcha boshqa hujjatlar korxona buxgalteriyasida pullik hujjatlarga teng holda, barcha xarajat hujjatlaridan alohida holda saqlanadi.

Ish vaqtini, umumiy ish stajini hisobga olib borish, ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar to'lash uchun hisob-kitoblarni bajarishda elektron-hisoblash mashinalari (EHM) qo'llaniladigan korxonalarda, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqlari ma'muriyat tomonidan hisoblash markaziga topshiriladi. U erda ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa tayinlash va hisoblab chiqarish to'g'risida belgilangan shaklda ikki nusxada ro'yxat tuziladi.

Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqlari EHMda hisob-kitoblarni chiqarish uchun ma'sul shaxsning imzosi qo'yilgan ikki nusxadagi to'lov ro'yxati bilan birga aniq muddatlarda (maoshlar bo'yicha hisob-kitob qilishga 5-6 kun qolganda) ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyaga topshiriladi.

Komissiya hisob-kitobning, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasining davolash muassasasi tomonidan to'ldirilishining to'g'riligini, zarur hollarda boshqa hujjatlarni ham (baxtsiz hodisalar to'g'risidagi dalolatnomalar va boshqalar) tekshiradi va nafaqa tayinlash, belgilangan hollarda esa nafaqadan mahrum qilish bo'yicha qaror chiqaradi. Ikki nusxadagi to'lov ro'yxatlar ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyasi raisi tomonidan imzolanadi.

To'lov ro'yxatining bir nusxasi vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi bilan buxgalteriyaga yuboriladi. Ular tekshiruvdan o'tkazilganda so'ng bosh (katta) buxgalter tomonidan imzolanib, hisoblash markazida uzil-kesil hisob-kitob va nafaqa summasini ish haqi to'lash ro'yxatiga kiritish uchun qaytarib yuboriladi. Shundan so'ng to'lov ro'yxati vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqlari bilan saqlash uchun buxgalteriyaga topshiriladi.

To'lov ro'yxatining ikkinchi nusxasi esa nafaqa tayinlash bayonnomasi sifatida ijtimoiy sug'urta bo'yicha komissiyada saqlanadi.

Nafaqani hisoblashda mazkur banda ko'rsatilgan qoidaga muvofiq vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasining orqa tomoni to'ldirilmaydi.

EHM yordamida faqat nafaqa miqdori hisoblab chiqiladigan korxonalarda nafaqa belgilash va vaqtincha mehnatga layoqatsiz varaqlarini to'ldirish (Buxgalteriya tomonidan to'ldiriladi degan bo'limdan tashqari) mazkur Nizomning 98 va 101-bandlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

«Buxgalteriya tomonidan to'ldiriladi» degan bo'limdagi maosh va uning asosida chiqarilgan nafaqa miqdori haqidagi ma'lumot EHMda tayyorlanganda, EHMda hisob-kitob ishlari uchun ma'sul shaxsning va bosh (katta) buxgalterning imzolari bo'lgan to'lov ro'yxatida keltiriladi. To'lov ro'yxatlariga kasallik varaqlari ilova qilinadi.

Nafaqalar mashina-hisoblash stantsiyalarida hisoblab chiqariladigan korxonalarda nafaqalarni tayinlash va mehnatga layoqatsizlik varaqlarini rasmiylashtirish xudi shunday tartibda amalga oshiriladi.

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlangan nafaqalar, shu jumladan sil kasalligi sanatoriylarida davolanish uchun beriladigan nafaqalar, ish haqi to'lash uchun belgilangan muddatlarda to'lanadi.

Boshqa turdagi sanatoriylarida davolanish uchun beriladigan nafaqalarni to'lash, xodim sanatoriydan qaytganda so'ng amalga oshiriladi. Bunda nafaqa, agar bir tomonga borish vaqti bir sutkadan ortiq bo'lsa, sanatoriyda bo'lgan vaqt ko'rsatilgan «yo'llanmaning qaytish tomoni», shuningdek yo'l chiptalari ijtimoiy sug'urta komissiyasiga yoki vakil qilingan komissiya a'zosiga topshirilgandagina beriladi. Yo'llanma bo'yicha foydalanilmagan hamda sanatoriyda, shuningdek etib borish yoki qaytish yo'li belgilangan muddatdan ortiq bo'lgan kunlar uchun nafaqa berilmaydi.

Homiladorlik va tug'ish nafaqasi tug'ishdan oldin amalda foydalanilgan kunlarning sonidan qat'i nazar, ta'tilning to'liq davri uchun bir yo'la to'lanadi.

Bola tug'ilganda bir yo'la to'lanadigan nafaqani olish uchu nota yoki ona komissiyaga Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish (FHDYo) bo'limi tomonidan berilgan bolaning tug'ilganlik haqidagi ma'lumotnomasini topshirishi lozim. Berilgan hujjatlar asosida vakillik qiluvchi komissiya a'zosi nafaqa olish huquqini belgilaydi va belgilangan miqdorda uni tayinlash to'g'risida qaror chiqaradi va tayinlash bayonnomasiga yozadi. Shundan so'ng hujjatlar korxonaning hisob-kitob qilish bo'limiga topshiriladi.

Bola tug'ilganligi haqida ma'lumotnoma yo'qotilgan taqdirda bir yo'la to'lanadigan nafaqa FHDYo bo'limlari tomonidan berilgan bola tug'ilganligi haqidagi takroriy ma'lumotnomaning hamda otaning ish joyidan (o'qish joyidan) nafaqa olmaganligi haqidagi ma'lumotnoma topshirilganidan so'ng beriladi.

Xodimning vafoti tufayli uni Dafn etish marosimini o'tkazish nafaqasini olish uchun ijtimoiy sug'urta komissiyasiga FHDYo bo'limi tomonidan berilgan vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnoma topshiriladi. Oila a'zosi vafot etganda esa vafot etganligi haqidagi ma'lumotnomadan tashqari uy-joydan foydalanish idorasi (binodan foydalanish direktsiyasi, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari) tomonidan vafot etgan shaxsning xodim bilan qarindoshlik aloqalari borligi va u xodimning qaramog'ida bo'lganligi to'g'risida ma'lumotnoma ham topshirilishi lozim.

Topshirilgan hujjatlar asosida vakil qilingan komissiya a'zosi nafaqa olish huquqini, uning miqdorini belgilaydi va nafaqa tayinlash haqida qaror chiqaradi va nafaqa tayinlash bayonnomasiga yozib qo'yadi.

Korxona tugatilganda, Nizomga muvofiq nafaqa olish huquqiga ega bo'lgan fuqarolarga, vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik hamda himoladorlik va tug'ish nafaqasi tugatilgan korxonaning huquqiy vorisi yoki tugatish komissiyasi tomonidan beriladi.

Tugatish komissiyasi ishni yakunlagan (yakuniy balans topshirilgan) hollarda, nafaqa ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanib, to'lanadi. Bunda vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik hamda homiladorlik va tug'ish nafaqasini tayinlash uchun qo'shimcha hujjatlar, ya'ni tugatish komissiyasi tomonidan to'langan nafaqa (komissiya tomonidan yakuniy balans topshirilib barcha hisobraqamlar yopilganligi) to'g'risidagi ma'lumotnoma taqdim etiladi.

Yuridik shaxs bo'lmagan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxs, dehqon xo'jaligi a'zosiga, shuningdek ayrim fuqarolarnikida shartnoma asosida ishlayotganlar nafaqa olish uchun vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqalarini, bola tug'ilganlik haqida ma'lumotnomani va vafot etganlik to'g'risidagi ma'lumotnomani ijtimoiy ta'minot bo'limiga topshiradilar. Topshirilgan hujjatlar asosida byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi daromadlari va xarajatlari shu balari tomonidan nafaqa tayinlash (tayinlanmaslik) va uning miqdorlari masalasi ko'rib chiqilib, ijtimoiy ta'minot bo'limi boshlig'ining qarori chiqariladi va belgilangan tartibda rasmiylashtiriladi. Nafaqalar, fuqarolarning foizsiz shaxsiy hisobraqamiga nafaqa summasini o'tkazish yo'li bilan bank orqali to'lanadi.

Nafaqa tayinlashda mazkur Nizomning 98-106 bandlarida belgilangan qoidalar qo'llaniladi.

Ortiqcha to'lab yuborilgan nafaqa summasi, agar ortiqcha to'lash sanashda (arifmetik) adashish yoki nafaqa oluvchining qalbaki ma'lumotnoma taqdim qilishi (hujjatlarga o'zgartirish kiritish va hokazolar) tufayli sodir bo'lgan bo'lsa, nafaqa oluvchidan undirib olinadi.

Chegirish keyingi safar to'lanadigan nafaqa yoki ish haqidan amalga oshiriladi. Har safar xodim olishi kerak bo'lgan summadan 20 foizdan ortiq bo'lmagan summa chegirib qolinadi. Chegirib qolish korxonaning hisob-kitob bo'limi orqali komissiyaning qarori asosida amalga oshiriladi.

Bu qaror sanash jarayonida yo'l qo'yilgan xato tufayli ortiqcha to'lash sodir bo'lganda nafaqa tayinlangan kundan 3 oydan kechiktirmay, o'z huquqini suiste'mollikka yo'l qo'yilsa (qalbaki hujjat taqdim etish, firibgarlik va hokazolar), hujjatlar qonunda belgilangan choralarni qo'llash uchun huquqni muhofaza qilish organlariga yuboriladi.

Sudlarning qaroriga asosan vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik, homiladorlik va tug'ish nafaqalaridan aliment, mayib bo'lganlik va salomatlikka etkazilgan va boshqa zararlarni qoplash bo'yicha xarajatlar chegirilishi mumkin. Nafaqalarda boshqa hech qanday chegirma amalga oshirilmaydi.

Xodimning vafoti kunigacha olinmay qolgan vaqtincha mehnatga qobliiyatsizlik hamda homiladorlik va tug'ish nafaqasi u bilan birga yashagan oila a'zolariga, shuningdek, uning qaramog'ida bo'lganlarga beriladi.

Xodimning vafot etgan kuniga qadar olinmagan nafaqa vafot etgan xodim bilan qarindosh va birga istiqomat qilganlik yoki vafot etganning qaramog'ida bo'lganlikni tasdiqlovchi dalil bo'lgan hujjat topshirilganidagina berilishi mumkin.

Bola tug'ilganda bir yo'la to'lanadigan nafaqani olish huquqiga ega bo'lgan ona vafot etganda mazkur nafaqa otaga yoki bolani o'z tarbiyasiga olgan boshqa shaxsga beriladi.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'idan beriladigan nafaqa belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan ishonchnoma bo'yicha to'lanishi, fuqarolarning arizasiga binoan bank muassasalaridagi hisobraqamiga o'tkazilishi hamda aloqa bo'limi orqali jo'natilishi mumkin.

Nafaqani jo'natish bilan bog'liq bo'lgan chiqimlar nafaqa summasidan ushlab qolinadi.

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi.

REJA:

1. Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi.
2. Tadbirkorlar tomonidan sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borishi.
3. Tadbirkorlarning mehnat staji va daromadini hisoblab chiqilishi.
4. Tadbirkorlarga pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lashni tartib qoidalari.

1. Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi.

O'zbekiston Respublikasining byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy sug'urta badallari to'lash hisobiga olinadigan pensiya ta'minotiga va davlat ijtimoiy sug'urtasiga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlari ro'yobga chiqarilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan va majburiy sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish, mehnat daftarchalarini yuritish, pensiya va nafaqalar tayinlash va to'lash, uchun mehnat staji va daromadni tayinlash va to'lash uchun mehnat staji va daromadni hisoblab chiqish tartibini belgilab beradi.

1. Mazkur tartibga asosan yuridik shaxs bo'lmasdan Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga, shuningdek tadbirkorlik faoliyatini mashg'ulotning istalgan boshqa turi bilan qo'shib olib boruvchi fuqarolarga tadbiriq etiladi.

2. Tadbirkor davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo'yish bilan bir paytda byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badal to'lovchi sifatida davlat ijtimoiy sug'urtalanadigan shaxsga aylanadi.

3. Tadbirkor byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan taqdirda:

«Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq pensiya bilan ta'minlanish;

- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqasi, xomiladorlik va tug'ish nafaqasi, bola tug'ilganda nafaqa olish hamda Dafn marosimi uchun nafaqa olish huquqiga ega bo'ladi.

Tadbirkorning pensiya olishga bo'lgan huquqi u pensiya yoshiga to'lganda yoki qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa hollarda boshlanadi.

Ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa, agar ushbu nafaqani olish huquqi tadbirkor tomonidan sug'urta badallari to'lash davrida boshlangan bo'lsa, beriladi.

Tadbirkor o'zidagi mavjud imkoniyatlardan va pensiya bilan ta'minlanish va ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqaning o'zi istaydigan miqdoridan kelib chiqib, byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta

badallari miqdorini mustaqil ravishda belgilaydi, biroq u badallarning mazkur tartibida belgilangan eng kam miqdoridan kam bo'lmashligi kerak.

Tayinlanadigan pensiya, shuningdek ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa miqdori byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'lanadigan sug'urta badallari miqdoriga hamda tadbirkorning mehnat stajiga bog'liq bo'ladi.

Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'lanadigan sug'urta badallarining eng kam miqdori har oyda O'zbekiston Respublikasida belgilangan eng kam oylik ish haqidan kam bo'lmagan miqdorni, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan, shuningdek 1 va 2-guruh nogironlari bo'lgan tadbirkorlar uchun esa eng kam oylik ish haqining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak.

Tadbirkor belgilangan tartibda tadbirkorlik faoliyatini to'xtatib turgan paytida sug'urta badallari to'lanmaydi va bu davr stajga kiritilmaydi.

Sug'urta badallari tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar daromadidan soliq to'lash uchun belgilangan muddatlarda to'lanadi.

Sug'urta badallari tadbirkor yashab turgan yoki faoliyatini amalga oshirayotgan tuman (shahar) byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi hisob raqamiga naqdsiz hisob-kitob yoki naqd pul o'tkazish yo'li bilan to'lanadi. Sug'urta badallari naqdsiz hisob-kitob bo'yicha to'langan taqdirda sug'urta badali to'langanligi haqidagi to'lov hujjatida ko'rsatilgan sana sug'urta badali to'langan kun hisoblanadi.

To'langan sug'urta badal qaytarilmaydi.

Tadbirkorlar soliq haqidagi qonunlarga muvofiq sug'urta badallarining o'z vaqtida to'lanishi uchun javob beradilar.

2. Tadbirkorlar tomonidan sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borishi.

Sug'urta badallari to'lanishining hisobi umumiy belgilangan tartibda tadbirkorning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlarida yuritiladi.

Sug'urta badallari tadbirkorlar o'z faoliyatini amalga oshirayotgan joyda to'langan taqdirda soliq organlari har chorakda tadbirkorning yashash joyidagi soliq organiga ma'lumotlar taqdim etadi.

Soliq organlari tomonidan yilning har choragida tadbirkordan tushgan sug'urta badallari yakuni chiqariladi va to'lanmagan yoki muddati o'tkazib yuborilgan to'lovlar aniqlangan taqdirda, tadbirkorlarda ularning qarzi miqdori haqida, ushbu qarz hosil bo'lgan davr, shuningdek to'lov muddati o'tkazib yuborilganligi uchun qo'shilgan penya miqdori ko'rsatilgan holda bildirishnoma yuboriladi.

Joylarda soliq organlari tadbirkorlardan sug'urta badallari tushishi ustidan doimiy nazorat olib boradilar va har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 20-kunigacha tadbirkorning yashash joyidagi tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlariga:

1-ilovaga muvofiq shakl bo'yicha hisobot choragida hisobga qo'yilgan (hisobdan chiqarilgan) tadbirkorlar to'g'risidagi axborotni;

2-ilovaga muvofiq shakl bo'yicha ular tomonidan Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'langan badallar miqdori to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etadi.

Tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari:

- tadbirkorning hisobga qo'yilganligi (hisobdan chiqarilganligi) to'g'risida davlat soliq xizmati organlarining axborot asosida 3-ilovaga muvofiq shakl bo'yicha sug'urta badallari to'lanishini hisobga olishning shaxsiy kartochkasi (keyingi o'rinlarda «hisobga olishning shaxsiy kartochkasi» deb yuritiladi) ochadilar (yopadilar), ushbu hisobga olish kartochasi doimiy ravishda ijtimoiy ta'minot bo'limida saqlanadi;

- davlat soliq xizmati organlarining sug'urta badallari to'langanligi to'g'risidagi ma'lumotlari asosida hisobga olish kartochkasiga badallar summasi (sug'urta badallari o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun qo'shiladigan penya hisobga olmagan holda) va ular to'langan davrlar to'g'risidagi yozuvlarni qayd etadi.

Tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari, shuningdek davlat soliq xizmati organlarining axboroti va ma'lumotlari asosida mazkur tartibning 20-22-bandlariga muvofiq tadbirkorning mehnat daftarchasiga tegishli yozuvlarni qayd etadi.

Tadbirkorda saqlanadigan 4-ilovaga muvofiq sug'urta badallari to'lanishini hisobga olish daftarchasi sug'urta badallari to'langanligini tasdiqlovchi asosiy hujjat hisoblanadi. Hisobga olish daftarchasi ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan ushbu faoliyatga birinchi marta kirishgan tadbirkorga ochiladi.

Tadbirkorning hohishiga ko'ra tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limi tadbirkor tomonidan Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga to'langan to'lov hujjatlari bilan tasdiqlangan badallarni hisobga olish kartochkasi va hisobga olish daftariga kiritiladi hamda tadbirkorning va ijtimoiy ta'minot bo'limi ma'sul xodimining imzosi, shuningdek bo'lim muhri bilan tasdiqlanadi.

Sug'urta badallari to'langanligi to'g'risidagi to'lov hujjatlari tadbirkor tomonidan to'lanadigan badallar hisobiga olish kartochkasi va hisobga olish daftaridagi yozuvlar bilan solishtirilgunga qadar tadbirkorda saqlanadi.

Tadbirkorlik faoliyati to'xtatilganda yoki ro'yxatdan o'tkazish joyi o'zgargan taqdirda ijtimoiy ta'minot bo'limi hisobga olish kartochkasi va hisobga olish daftariga hisobdan chiqarganlik to'g'risida tegishli belgilar qo'yadi.

Tadbirkor mehnat daftarchasining:

- a) «Sana» ustunida Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lash boshlangan, to'xtatib qo'yilgan va tiklangan sana, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati to'xtatilgan sana to'g'risidagi yozuv yoziladi.

Tadbirkor tomonidan byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badal belgilangan muddatdan keyin bir oy mobaynida to'lanmagan taqdirda, mehnat daftarchasiga «Sug'urta badallari to'lashni to'xtatib qo'ydi» degan yozuv yoziladi. Agar tadbirkor mazkur yozuv yozilgandan keyin byudjetdan tashqari

pensiya jamg'armasiga badal to'lashni tiklasa, mehnat daftarchasiga «Sug'urta badallari to'lashni tikladi» deb yoziladi.

Tadbirkorlik faoliyati to'xtatilgan taqdirda mehnat daftarchasiga «Yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyatini to'xtatdi» deb yoziladi.

Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishni to'xtatgan yoki ro'yxatdan o'tkazish joyini o'zgartirgan shaxsning talabi bo'yicha ijtimoiy ta'minot bo'limi mehnat daftarchasini uning qo'liga beradi.

3. Tadbirkorlarning mehnat staji va daromadini hisoblab chiqilishi.

Tadbirkorning mehnat stajiga u byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan davrlar kiritiladi.

Pensiya va davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash uchun mehnat stajini hisoblab chiqishda, agar to'langan badallar summasi ushbu yilning barcha oylari uchun belgilangan eng kam badaldan kam bo'lmasa (to'langan pensiyalarni hisobga olmagan holda), stajga kalendar yil qo'shiladi.

Tadbirkorning vaqtincha mehnatga layoqatsizlik davri Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lanishidan qat'i nazar pensiya va davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash uchun mehnat stajiga qo'shiladi.

To'liq kalendar yil mobaynida tadbirkorning asosiy faoliyati qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirish va qayta ishlash bo'lgan hollarda, agar mazkur yilda badallar kamida 9 oy mobaynida to'langan bo'lsa, stajga kalendar yil hisobida qo'shiladi.

Mehnat daftarchasi bo'lmagan yoki yo'qotilgan taqdirda tadbirkorning pensiya yoki ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa tayinlash uchun zarur bo'lgan ish staji hisobga olish kartochkasi yoki hisobga olish daftaridagi yozuvlar bo'yicha hisoblab chiqiladi.

Tadbirkor sifatidagi ish faoliyati va uning davomiyligi guvohlik ko'rsatmalari bilan tasdiqlanmaydi.

Pensiya yoki vaqtincha mehnatga layoqatsizlik (homiladorlik va tug'ish) bo'yicha nafaqa miqdorini hisoblab chiqishda hisobga olinadigan aniq bir oy uchun tadbirkorning daromadi to'langan oylik sug'urta badal summasini ish beruvchilar va xodimlar uchun sug'urta badallari ajratishning qonun hujjatlarida belgilangan jami foiziga bo'linadi va olingan natijani 100 ga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi.

Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik, homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqani hisoblab chiqish uchun tamom bo'lgan yildagi o'rtacha oylik daromad olinadi.

Tammom bo'lgan yilda badallar to'lanmagan taqdirda tadbirkorga nafaqa keyinchalik qayta hisob-kitob qilingan holda eng kam oylik ish haqidan kelib chiqib tayinlanadi.

4. Tadbirkorlarga pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lashni tartib qoidalari.

Pensiya yashash joyida, ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa esa – tadbirkor tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limi tomonidan ro'yxatdan o'tkazilgan joyda amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tayinlanadi.

Tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari:

pensiyalarni – tadbirkorning ixtiyoriga ko'ra uning yashash joyidagi pochta aloqa bo'limlari yoki xalq banki bo'limiga omonat o'tkazish yo'li bilan;

ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqani – tadbirkorning foizsiz shaxsiy hisob raqamiga nafaqa summasini o'tkazish yo'li bilan xalq banki bo'limi orqali to'laydilar.

7-mavzu : *Pensiya sug'urtasi*

REJA:

1. Pensiya sug'urtasi tushunchasi va uning turlari.
2. Sug'urtalanuvchilar va sug'urta xodisalari.
3. Pensiya sug'urtasi bo'yicha shartnomani bajarilishi

1. Pensiya sug'urtasi tushunchasi va uning turlari.

Sug'urtaning 2ta turini ya'ni davlat pensiya sug'urtasi va qo'shimcha pensiya sug'urtasini o'zida birlashtiruvchi pensiya sug'urtasi ijtimoiy funktsiyalarni bajaradi hamda fuqarolarning mehnatga qobilyatsiz davrida hayotiy ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Bu sug'urta turlari shaxsiy sug'urtaning boshqa turlaridan boshqacha maqsadli xarakterga ega ekanligi bilan farqlanadi. Uzoq muddatli hayot sug'urtasining asosiy maqsadi foyda oluvchi ya'ni sug'urtalovchi vorisning mulkiy manfaatlarini ta'minlash hisoblanadi. Pensiya sug'urtasi ham sug'urtalanuvchilarning pensiyaga chiqqunga qadar daromadlarini ushlab turishni va pensiya davrida uning manfaatlarini himoya qilishni kafolatlaydi.

Qo'shimcha pensiya sug'urtasi bo'yicha shartnoma imzolagan sug'urtalovchilar o'zining faol mehnat davrida daromadlarning bir qismini (sug'urta badali shaklida) sug'urta kompaniyasi ixtiyoriga o'tkazadi. Sug'urtalovchi esa sug'urtalovchiga qo'shimcha pensiyani vaqti-vaqti bilan berib borish majburiyatini oladi. Sug'urtalovchi bo'lib quyidagi hisoblandi:

- korxona tashkilot muassasa ishchilarining shartnoma imzolagan yuridik shaxslar.

- o'z foydasiga shartnoma imzolagan jimsmoniy shaxslar.

Sug'urtalanuvchining yoshi amaldagi qonunchilikda belgilangan pensiyaga chiqish yoshidan oshmasligi lozim:
ayollar uchun 55 yosh erkaklar uchun 60 yosh.

2. Sug'urtalanuvchilar va sug'urta xodisalari.

Sug'urtaga qonunchilikda ko'zda tutilgan erta pensiyaga chiquvchi kasb egalari xavfli mehnat sharoitlarida ishlovchilar, transprot ishchilari va h.klar, shuningdek I va II guruh nogironlari qabul qilinmaydi.

Sug'urta davri belgilangan pensiyaga chiqish yoshi bilan sug'urtalangan shaxsning shartnomasi rasmiylashtirilgan paytdagi yoshi orasidagi farq bilan aniqlanadi va u 1 yildan kam bo'lmasligi kerak.

Qo'shimcha pensiya sug'urtasining sug'urtasi hodisalari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- sug'urtalanuvchining pensiya yoshigacha qolgan umri;
- sug'urtalanuvchining pensiya yoshiga etmagan vafot etishi;
- sug'urtalanuvchining pensiya yoshigaetgandan keyingi 5 yil ichida vafot etish.

Quyidagi holatlar sug'urta hodisalari deb tan olinmaydi:

-sug'urtalovchining favqulotdda va urish holatlari paytida, shuningdek shartnomaning amal qilish hududidagi harbiy harakatlar paytida vafot etishi;

-sug'urtalovchining alkogol, narkotik, zaharli maddalar ta'sirida yoki qonunga g'ilof harakatlarni sodir etganda yoki o'z joniga suiqasd qilgandagi o'limi;

sug'urta summasi tamoillarining kelishuvi asosida belgilangan va u sug'urta shartnomasi tuzilgan paytdagi pensiyaning eng kam miqdoridan ko'p bo'lishi kerak. Sug'urta shartnomasining amal qilish davrida sug'urtalovchining sug'urta summasining miqdorini oshirish huquqiga ega. Buning uchun sug'urtalovchiga shartnoma muddatiga mos ravishda mos ravishda qo'shimcha sug'urta mukofoti to'laydi va sug'urta shartnomasi qaytadan rasmiylashtiriladi.

Sug'urta mukofatining hajmi sug'urtalanuvchining jinsi sug'urta muddati va tanlagan pensiyaning miqdoriga ko'ra aniqlanadi. Mukofatni to'lash davri shartnomada ko'rsatiladi, u har oy kvartilda yoki yilda ham to'lash mumkin.

Qo'shimcha pensiya sug'urtasida shartnomani amal qilishi 3ta davrga bo'linadi:

1. sug'urta mukofatini to'lash davri (10yoshdan)
2. kutish davri (masalan sug'urtalangan shaxsning pensiya yoshiga etgunga qadar agar badal shu yoshgacha to'langan bo'lsa)
3. sug'urta summasini muntazam pensiya shaklida to'lash davri. Sug'ura davrida birinchi yili sug'urta mukofati bir yo'la to'lanadi. Jamoaviy sug'urtada

sug'urta mukofati naqt pulsiz hisob kitob yo'li bilan to'lanadi. Yakka holdagi sug'urtada esa naqd pulsiz yoki naqd pul bilan to'lash mumkin.

Jamoaviy sug'urtada sug'urtalanuvchi arizaga sug'urtalangan shaxslarning ro'yxati ularning shartnoma tuzilgan paytdagi yoshi, pasport ma'lumotlari, sug'urta summasi miqdori, shuningdek, haq oluvchilarning ro'yxatini ilova qilib keltiriladi. Sug'urtalanan ishchi ishdan bo'shagan

taqdirda sug'urtalanuvchi shartnomada uni yangi qabul qilingan ishchi bilan almashtirish huquqiga ega.

Sug'urta shartnomasi tugagandan keyin sug'urtalanuvchi sug'urta summasini bir yo'la olish huquqiga ega.

3.Pensiya sug'urtasi bo'yicha shartnomani bajarilishi

Qo'shimcha pensiya sug'urtasida quyidagi shartnoma sharti mavjud:

- muhlati uzaytirilgan annuitet bunda sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini bir yo'la bilan yoki belgilangan fursat ichida bo'lib-bo'lib to'lashi mumkin. Sug'urt annuitet uchun to'lovlar amalga oshirgunga qadar bo'lgan davr fursat kutadigan davr hisoblanadi. Sug'urta shartnomasida belgilangan kundan boshlab, sug'urtalangan shaxs umirbod vaqti-vaqti bilan tshlanadigan va shartnomada ko'rsatilgan miqdorda annuitetni olish huquqiga ega bo'ladi. Sug'urtalanuvchi vafot etgan taqdirda uning vorisi sug'urta summasidan olish huquqiga ega. Sug'urtalanuvchi pensiya yoshiga etgunga vafot etadigan bo'lsa, haq oluvchi sug'urta ta'minoti sug'urta badali miqdorida to'lanadi. Agar sug'urtalanuvchi pensiya yoshiga etgandankeyin birinchi 5 yil ichida vafot etsa, u holda sug'urtalovchi haq oluvchiga 5 yillik pensiya bilan to'lab bo'lingan pensiya summasi orasidagi farq miqdorida sug'urta ta'minoti to'laydi:

- davrni annuitet bunda sug'urtalovchining sug'urta to'lovini to'lash davri chegaralanadi. Sug'urta mukofoti bir yo'la yoki bo'lib-bo'lib to'lash orqali amalga oshiriladi.

Sug'urtalanuvchining sug'urta ta'minotini to'lashni rad etishga quyidagi sabab bo'ladi:

-jamoaviy sug'urtada –sug'urta hodisasi sug'urtalangan shaxs bo'shab ketgandan keyin yoki sug'urta sohasidan chiqib ketgandan keyin sodir bo'lsa:

- sug'urtalangan shaxs o'zining merosxuriga yoki haq oluvchining qasddan qilgan harakatlari natijasida vafot etsa.

Sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasida yuzaga kelgan bahs munozaralar muzakara, kelishuv yo'li bilpn bartaraf qilinadi, shunad ham kelishilmasa, qonunchilikda ko'rsatilgan sud yo'li bilan amalga oshiriladi.

8-mavzu: *Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari. Davlat pensiyalarining turlari.*

REJA:

1. Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga tegishli huquqlari.
2. Davlat pensiyasining turlari va ularning ahamiyati.

1. Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga tegishli huquqlari.

Fuqorolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari Ushbu Qonunda nazarda tutilgan tartibda davlat tomonidan pensiya bilan ta'minlanish huquqiga egadirlar.

Respublika hududidan tashqarida yashab turgan O'zbekiston Respublikasining fuqarolarini pensiya bilan ta'minlash davlatlararo bitimlar asosida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, basharti, davlatlararo bitimlarda o'zgacha qoidalar nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng ravishda pensiya olish huquqiga egadirlar.

Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolar va ularning oilalari Qonunga binoan davlat pensiyalari olish huquqiga ega emaslar. Ularning ijtimoiy ta'minlanish tartibini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilab qo'yadi.

Ushbu Qonun-mehnat stajiga ega bo'lgan fuqarolar to'g'risidagi qonunidir. Mehnat stajiga ega bo'lmagan shaxs pensiya ta'minoti huquqidan foydalana olmaydi.

Qonun demokratik davlatga o'tishdagi muhim holatlarni, ya'ni mulkchilik shaklining har xilligini hisobga olgan O'zbekiston Respublikasi 1993 yil 7 maydagi «O'zbekiston Respublikasining «Mulkchilik to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq respublikada mulkchilikning quyidagi shakllar qayd etilgan:

xususiy mulkchiligi;

shirkat mulkchiligi;

ma'muriy-hududiy shakllangan davlat mulkchiligi;

mulkchilikning aralash shakli;

boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlarning huquqiy va jismoniy shaxs mulkchiligi.

O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksining 283-moddasiga muvofiq ko'rsatilgan mulkchilikning barcha korxonalari, muassasalari, tashkilotlari byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badali to'lashlari shart.

Ish beruvchilarning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga badal to'lamasligi davlat pensiya jamg'armasi mablag'i hisobidan ta'minlanishga bo'lgan kafolatlangan huquqdan mahrum qilmaydi (O'zRMQ 28-modda).

U yoki bu xodimning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mansub shaxslar doirasiga kirishligini aniqlan uchun dastlab uning mehnat huquqiy munosabatida bo'lish-bo'lmasligini aniqlash zarur.

Ko'pincha bu holatni aniqlash qiyinchilik to'g'dirmaydi. Kasb yoki lavozimning nomi, odatda, mazkur xodimning mehnat shartnomasi bo'yicha ishlayotganligidan dalolat beradi.

Biroq mehnat shartnomasi ko'pchilik hollarda fuqarolik huquqining ba'zi shartnomalari pudrat, topshiriq va boshqalarga o'xshab ketadi (O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 385-moddasi).

Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 11 maydagi 249-sonli qarorining 9-ilovasi bilan tasdiqlangan «Sug'urta badallari olinmaydigan va pensiya hisoblab chiqarishda hisobga kirmaydigan ish haqlari va boshqa to'lov turlarining ro'yxati»ga pudrat shartnomasi bo'yicha to'lash kiritilmagan.

Biroq tajriba shundan dalolat beradiki, ko'pincha mehnat shartnomasi sug'urta badali to'lamaslik uchun pudrat shartnomasi deb ataladi. Shuning uchun pudrat shartnomasi deb nomlanadigan shartnomadan ham sug'urta badallari olish va bu shartnoma bilan ishlangan ish vaqtini pensiya tayinlash uchun ish stajiga hisoblash ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida yashayotgan fuqarolarning pensiya ta'minoti yashab turgan davlatining qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Shu maqsadda davlatlar o'rtasida shartnomalarga doir alohida qoidalar joriy qilish mumkin. Mustaqil Davlatlarning hamdo'stligi qatnashchilari bo'lgan davlat fuqarolarining pensiya ta'minotiga kelsak, u 1992 yil 13 martda ushbu davlatlarning hukumat boshliqlari tomonidan qabul qilingan pensiya ta'minoti sohasidagi bitim bilan tartibga solib turiladi.

Mazkur bitim MDH davlatlarining fuqarolariga pensiya ular yashab turgan hududdagi davlatning qonun hujjatlari bo'yicha tayinlanishini ko'zda tutadi. Pensiya yashab turgan joydan tayinlanadi. Pensiya, shu jumladan imtiyozli shartlar asosidagi va ko'p yillik xizmati pensiya huquqini belgilash uchun shu davlatlarning istalgan hududida, shuningdek mazkur Bitim kuchga kiringunga qadar sobiq SSR hududida ishlab orttirilgan mehnat staji e'tiborga olinadi.

Milliy pul joriy qilingandan keyin to'langan ish haqi miqdorlari pensiyaga murojaat etgan paytdagi rasmiy belgilangan milliy pul qiymati bo'yicha aniqlanadi.

Keyingi vaqtda MDH tarkibiga kiruvchi davlat qarorlarining pensiya ta'minoti sohasidagi huquqni kafolatlovchi o'zaro ikki tomonlama bitim tuzadi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasi Gruziya va Ozarboyjon Respublikalari bilan anashunday Bitimga ega.

Bu Bitimda boshqa davlat fuqarosiga o'z fuqarolari bilan teng ravishda pensiya ta'minoti huquqi berishni ko'zda tutadi. Pensioner bir respublikadan boshqasiga o'tganda unga pensiya yangi turar joyda oldingi joydan pensiya to'lash to'xtatilgan oydan keyingi boshlab, biroq ro'yxatdan o'tgan yoki yashash uchun bilan guvohnoma olgan oydan oldingi, lekin ko'pi bilan tayinlanadi.

Shartnoma tuzilmagan boshqa davlatlar hududidan ko'chib kelgan fuqarolar uchun, agar ular ko'chib kelgandan keyin ishlagan bo'lsalar, pensiya miqdori ko'chib kelgandan keyingi ish haqidan hisoblanadi.

Bunda talab qilinadigan ish davridan ish haqi hisoblash yashab turgan mamlakatning pensiya Qonuniga muvofiq hal qilinishi shart.

Ko'chib kelgandan keyin ishlamagan yoki yangi tura rjoy talab qilinadigan eng kam ish haqlariga ega bo'lgan fuqarolar uchun pensiya pansiyani tayinlash davlat shunday faoliyatda band bo'lgan tegishli kasbdagi o'rtacha oyilik ish haqidan hisoblab chiqariladi.

Bitimlarda mehnatda mayiblanish tufayli nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik pensiyalari mehnatda mayiblanishga sabab bo'lgan baxtsiz hodisa qaysi hududda ro'y bergan bo'lsa, o'sha davlat tomonidan tayinlanishi va to'lanishi ko'zda tutilgan.

Kasb kasalligi tufayli nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik pensiyalari mehnat faoliyati amalga oshirilgan, bu kasallikni keltirib chiqargan hududdagi davlatning ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlanadi va to'lanadi.

Ikkala davlat hududida bajarilgan mehnat faoliyati natijasida kelib chiqqan kasb kasalligi tufayli nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik pensiyalari oxirgi ish bajarilgan, kasallikni keltirib chiqargan hududdagi davlat tomonidan tayinlanadi va to'lanadi.

Imtiyozli shartlarda pensiya tayinlash pensiya tayinlanadigan hududdagi davlatning qonunlari bo'yicha amalga oshiriladi.

Bitimlarda pensiya tayinlash va to'lash bilan bog'liq bo'lgan o'zaro hisob-kitoblar quyidagi ikki holdan tashqari hollarda amalga oshirilmasligi belgilangan:

Birinchi hol: Ko'chib kelgunga qadar boshqa davlatning qonunida ko'zda tutilmagan asoslar bo'yicha pensiya olgan fuqaro ko'chib kelgan hollarda pensiya to'lash yashayotgan davlatdagi qonun bo'yicha pensiya huquqi paydo bo'lgunga qadar pensiya tayinlangan joydagi ijtimoiy ta'minot bo'limlaridan amalga oshirilishi kerak.

Ikkinchi hol: Mehnatda mayiblanish yoki kasb kasalligi tufayli nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik pensiya tayinlanganda yuqorida bayon etilgan holatlarda amalga oshiriladi.

Bitimlar pensiya ta'minoti uchun zarur bo'lgan hujjatlarni qonunlashtirmay qonuniy jihatdan mustahkamlamay qabul qilishni nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasida yashovchi xorijiy fuqarolar yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga pensiya O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga tayinlanadigan umumiy asoslarda tayinlanadi.

Ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolar va ularning oilalari nafaqa bilan ta'minlanadi. 1994 yil 1 iyuldan pensiya to'g'risida Qonun joriy qilinishi munosabati bilan ilgari amalda bo'lgan qonunga muvofiq to'lab kelingan ijtimoiy pensiya o'rniga O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 24 iyundagi 319-sonli qarori bilan bolalikdan nogironlar, qariya va mehnatga qobiliyatsiz fuqarolar uchun nafaqa joriy qilingan.

Bolalikdan nogironlarga nafaqa O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 24 iyundagi 319-sonli qarori bilan tasdiqlangan «Bolalikdan nogironlarga nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi to'g'risida»gi Nizomda bayon etilgan qoidalarga muvofiq tayinlanadi va to'lanadi.

Shunga muvofiq, bolalikdan 1 va 2-guruh nogironi deb tan olingan, ish stajiga ega bo'lmagan 16 yoshdan yuqori bo'lgan shaxslar, shuningdek 16 yoshgacha bo'lgan nogiron bolalar nafaqa olish huquqiga ega.

Ish stajiga ega bo'lmagan qariya va mehnatga qobiliyatsiz fuqarolarga nafaqa tayinlash va to'lash Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 24 iyundagi 319-sonli qarorining 2-ilovasi bilan tasdiqlangan Nizom bilan tartibga solinadi.

Ushbu Nizomga muvofiq:

yosh bo'yicha:

nogironlik bo'yicha (bolalikdan nogironlardan tashqari);

boquvchisini yo'qotganlik bo'yicha nafaqalar tayinlanadi.

Yoshga doir va nogironlik nafaqasi ish stajiga ega bo'lmagan va uni boqishga majbur bo'lgan qarindoshlari bo'lmagan shaxslarga tayinlanadi. Nogironlik nafaqalari faqat 1 va 2-guruh nogironlariga belgilanadi.

Pensiya ta'minoti huquqiga ega bo'lmagan shaxs vafot etganda uning qaromog'ida bo'lgan oila a'zolari boquvchisini yo'qotganlik nafaqasi olish huquqiga ega bo'ladilar. Bu nafaqaning miqdori 3 va undan ortiq mehnatga qobiliyatsiz oila a'zosi uchun vafot etgan fuqaro olgan yoki olishi lozim bo'lgan nafaqaning 100 foizi, 2 oila a'zosi uchun nafaqaning 75 foizi, bir mehnatga qobiliyatsiz oila a'zosi uchun nafaqaning 50 foizi bo'ladi.

Davlat pensiyasining turlari va ularning ahamiyati.

1994 yil 1 iyulga qadar tayinlangan ijtimoiy pensiyalar 1994 yil iyulga qadar ularga tayinlangandan kam bo'lmagan miqdorda to'lanadi.

Ushbu qonun bilan davlat pensiyalarining quyi, turlari belgilanadi:

a) yoshga doir pensiya;

b) nogironlik pensiyasi;

v) boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi.

Yoshga doir pensiya shunday pensiyaki, u fuqaro ma'lum yoshga etganida, tegishli ish stajiga ega bo'lganda tayinlanadi.

Shunday qilib, yosh va staj, ya'ni ikkita shart bu pensiya ta'minotiga bo'lgan huquqni belgilab beradi.

Boshqa holatlar muhim ahamiyatga ega emas.

Yoshga doir pensiya – bu ko'p yillik mehnatning mavqiy samarasi hisoblanadi. Bunday pensiya olish huquqiga ega bo'lish uchun ishlash, xizmat qilish kerak, albatta.

Yoshga doir pensiya umumiy asoslarda-erkaklar yoshga to'lganlarida va kamida 25 yillik ish stajiga bo'lganlarida, ayollar 55 yoshga to'lganlarida va kamida yillik ish stajiga ega bo'lganlarida tayinlanadi.

Bu pensiya yoshi eng kichik hisoblanib, dastlab 1 yilda sobiq SSSR paytida belgilangan va o'sha paytdan beri o'zgarmay kelmoqda.

Nogironlik pensiyasi – mehnat qilish qobiliyati qotilishi munosabati bilan belgilanadi, uning miqdori kasallikning sababi, nogironlik guruhi va mehnat faoliyatining davomiyligi hamda o'rtacha bir oylik ish haqiga bog'liq bo'ladi.

Nogironlik pensiyasi nogironlik qachon boshlanganligidan qat'i nazar: ish davridami, ishga kirgunga qadarmi, uni tugatganidan keyinmi qat'i nazar tayinlanadi.

Agar nogironlik mehnatda mayiblanish yoki kasb kasalligi sababli boshlangan bo'lsa, u holda pensiya ishni davomiyligidan qat'i nazar tayinlanadi. Nogiron insonning mehnat faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan hollarda pensiya tayinlash uchun ish staji talab qilinadi, bunda ishning davomiyligi yoshga bog'liq bo'ladi.

Boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi – vafot etgan boquvchining qaromog'ida bo'lgan mehnatga qobiliyatsiz oila a'zolariga tayinlanadi. Uning miqdori boquvchi o'limining sababi, mehnat faoliyatining davomiyligi va ish haqiga bog'liq bo'ladi.

9-mavzu: *Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi*

REJA:

1. Aholining ijtimoiy ta'minoti: Yaponiya tajribasi.
2. Ijtimoiy ta'minot risklari.
3. Ayrim MDH davlatlarida ijtimoiy sug'urta tizimining amalga oshirilishi.

1. Aholining ijtimoiy ta'minoti: Yaponiya tajribasi.

Boshqa g'arb davlatlariga kechroq kapitalistik rivojlanish yo'lini tutgan Yaponiyada ijtimoiy ta'minot tizimi uzoq vaqt mobaynida boshlang'ich holatda edi. Aholi asosan davlat yordamiga emas, balki oila a'zolarining qo'shnilar va xususiy korxonalarining moliyaviy ko'magiga ishongan edi. Bu sohadagi maxsus qonun esa hali mavjud emas edi.

Urushdan keyingi yillarida ijtimoiy ta'minot muommosiga e'tibor berila boshlandi hamda uning kontsepsiyasi hamda huquqiy bazasi yaratildi. Kontsepsiyada asosiy e'tibor kishilarning ijtimoiy yordami ishchilarning o'rtacha daromadidan ko'p bo'lmagan miqdorda olishlar jamiyat va alohida shaxslarning xarajatlari tengligini saqlashga qaratiladi. Bugungi kunda Yaponiya o'zini etarli darajada ijtimoiy himoyalangan hisoblashadi, shu bilan bir qatorda ko'pgina muommolar o'z echimini kutmoqda.

Qonuniy baza

Ikkinchi jahon urushidagi mag'lubiyat natijasida davlatning fojeali ahvoli(giperinflyatsiya, ko'p firmalarning tugatilishi, asosan harbiy sanoatda ishsizlik, minglab qochoqlar, etim va urush qurbonlari) aksariyat aholining yashash darajasi o'ta darajada tushib ketishiga sabab bo'ldi va bu shoshilinch tarzda ijtimoiy ta'minot bo'yicha qonunlar qabul qilishni taqozo etdi.

Milliy xo'jalikni qayta qurish sharoitida ijtimoiy ta'minot tizimiga tuzatishlar kiritish zarurati tug'ildi.

80-yillar boshlarida barqaror iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy ta'minot tizimi islohotlari boshlandi. Uning zarurligi demografik vaziyatning o'zgarishi, xususan, aholining qarishi, shuningdek, ayollarning mehnat bozoriga faol chiqishidan kelib chiqdi. 1950 yilda 65 yoshli va undan katta aholi sonining 5 % ini tashkil qilgan bo'lsa, 1990 yilga kelib 12% ga etdi. Taxmin qilinishicha, 2025 yilga borib bu jarayon yanada faollashadi va 25% ga etadi. Bu yashash davomiyligining keskin uzayishi va tug'ilishning sezilarli darajada qisqarishi bilan bog'liq. Demografik siljishlar ijtimoiy ta'minot tizimi oldiga o'sib borayotgan keksa yoshlilar toifasiga to'lanadigan to'lovlar uchun qo'shimcha mablag' qidirib topish muammosini ko'ndalang qilib qo'ydi.

Ijtimoiy ta'minot tizimi islohotlariga kirish jarayonida hukumat aholining xarajatlar yukini kamaytirish uchun uning turli toifalariga bir xil sharoit yaratish maqsadida shaxsiy sug'urta va pensiya ta'minotini bir xillashtirish yo'lidan bordi.

1986 yilda keksa yoshlilarni ishga yollash to'g'risidagi qonun amalga kirdi. Bu bir tomondan ishchi kuchining qarishi, boshqa tomondan esa bu toifa ishchilarning mehnat qilishni davom ettirishga bo'lgan moyilligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, hukumat keksa yoshlilarning yaxshi sharoitlarda yashashi uchun ijtimoiy himoya va ta'minot tizimini yaratish bo'yicha maxsus davlat dasturlarini ishlab chiqishni zarur hisoblardi.

Natijada 1989 yilda hukumat oltin reja ya'ni insonlarga tibbiy xizmat ko'rsatish va ularning farovonligini oshirish bo'yicha yillik strategiyani qabul qildi. Bu reja shu toifa kishilarga uyda xizmat ko'rsatish tizimini yaratishga va to'liq sharoitlardagi uylarini qurishga qaratilgan 1993 yildan boshlab "oltin reja"ga aniq dasturni ishlab chiquvchi o'z-o'zini boshqarish organlari ham qo'shiladi.

Bu reja 1994 yilda kengaytirilib va to'ldirilib "oltin reja" deb nomlandi.

Ijtimoiy ta'minot tizimidagi alohida g'amxo'rlik tug'ilishni oshirish va bolalikni muxofaza qilish uchun sharoitlar yaratishga qaratilgan tug'ilish darajasini pastligi ko'pgina sabablarga masalan ko'pchilik yapon ayollarining oliy ma'lumot egallashga intilish, oila qurish masalasini ko'proq qoldirish, faqat moddiy ahvolini yaxshilash uchun emas, balki dunyoqarashni oshirish uchun ishlashiga bog'liq. Shuning uchun ijtimoiy muammolarning eng muhimi ayollarga ishdan ajralmagan holda tug'ish va bola tarbiyalash uchun sharoit yaratish bo'lib qoldi.

Bu muammoning echilishida birinchi bo'lib erkak va ayollarning mehnat qilish uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash bo'yicha qabul qilingan qonun hissa qo'shadi. Bola parvarishi uchun ta'tilga chiqish to'g'risidagi qonun bu ta'tilni ota-onalardan biriga bola bir yoshga etgunga qadar berilishini nazarda tutdi. 1994 yilda qabul qilingan yollanma ishchilarning sug'urtasi to'g'risidagi qonun o'zgartirishga ko'ra, bu ta'til davrida ish haqining 25%i to'lovlar kafolatlaydi. Yollanma ishchilarning shaxsiy va pensiya sug'urtasi to'g'risidagi qonunga kiritilgan o'zgarishlarda ularning ta'til davrida sug'urta fondiga badal to'lashdan ozod etilishi ko'zda tutilgan.

Moliyaviy baza

Ijtimoiy ta'minot bo'yicha xarajatlar 1992 yilga kelib milliy daromadning 15 % ini tashkil etgan bo'lsa-da, Yaponiya bu ko'rsatkich bo'yicha boshqa rivojlangan davlatlardan orqada edi. Buni shu bilan bog'lash mumkinki, pensiya tizimining paydo bo'lganiga hali ko'p bo'lgani yo'q, shuning uchun yuqori pensiya oladiganlar soni ko'p emas. Bundan tashqari, Yaponiyada keksa yoshdagi odamlarga va bolalarga ko'rsatiladigan yordam to'lovlari summasi ancha kam. Ishsizlik uchun to'lanadigan to'lovlar ham yuqori emas.

Ijtimoiy ta'minot bo'yicha xarajatlarning moliyaviy bazasi korxona va ishchilarning sug'urta badallari, davlat mablag'lari, moliyaviy operatsiyalardan keladigan daromad hisobidan shakllanadi. Bu tizimni so'nggi o'n yil ichida moliyaviy operatsiyalardan tushadigan daromadning oshishi (pensiya fondining ortishi hisobiga) hamda davlat byudjeti mablag'lari hissasining kamayishidan boshqa hech qanday o'zgarishlarga duch kelmadi.

80-yillar boshida ijtimoiy ta'minot tizimidagi to'lovlar bo'yicha jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi: pensiya mablag'lari miqdori shaxsiy sug'urta xarajatlaridan oshib ketdi va 90-yillarda to'lovlarning 50 % ini tashkil etdi. Bu holat hamma rivojlangan davlatlarga xos. Yaponiyaning o'ziga xosligi shundaki, kambag'allarga yordam berish tizimida to'lovlar miqdori katta emas.

Aholini ijtimoiy himoyalashga ajratilgan umumiy summaning 88 % ga yaqini 1992 yilda ijtimoiy sug'urtaga sarflandi. U o'z ichiga tibbiy sug'urta, pensiya sug'urtasi, yollanma ishchilarni baxtsiz hodisalardan sug'urtalashni oladi. Qolgan mablag'lar bolalar nafaqasiga, mehnat qobiliyatini yo'qotgan va urush qurbonlarining yashash minimumini vaqtinchalik ta'minlash dasturlariga sarflandi.

Hukumat strategiyasiga muvofiq holda Yaponiyada 2025 yilgacha ijtimoiy ta'minot xarajatlarini milliy daromadning 28.5%-32.5% gacha oshirish rejalashtirilgan. Buning uchun soliq tushumlari summasini va ijtimoiy sug'urta to'lovlari oshirish ko'zda tutilgan. Ularning milliy daromadga nisbatan hissasi bu muddatgacha 49.5%-53.5% ga etadi.

Bundan tashqari, ijtimoiy ta'minot xarajatlari strukturasi o'zgartirish ko'zlanmoqda. Agar hozir pensiya, tibbiy sug'urta va muhtojlarga yordam to'lovlari 5:4:1 nisbatni tashkil qilsa, 2025 yilga borib 5:3:2 nisbat ko'rinishida bo'ladi. Barcha muhtojlarning, xususan, bolalar va keksa yoshdagilarning ijtimoiy himoyalanganlik darajasini oshirish nazarda tutilgan.

2.Ijtimoiy ta'minot risklari.

Ijtimoiy ta'minot strukturasi. Ijtimoiy ta'minot strukturasi kompleks xarakterga ega. U o'z ichiga minimal daromad, tibbiy sug'urta, muhtojlarga yordamni kafolatlovchi to'lovlarni oladi. Ijtimoiy ta'minot tizimi yaxshi ishlashi uchun nafaqat davlat va biznes, balki har bir alohida shaxs ham hissa qo'shishi kerak bo'ladi.

Ijtimoiy ta'minot tizimida eng katta summa pensiya to'lovlariga sarflanadi. Pensiya tizimini isloh qilishning vazifasi uni bir xillashtirish va ikki

qatlamlil qilishdan iborat, ya'ni barcha aholini qamrab oluvchi milliy pensiya tizimi (bazali pensiya) va ishchilarga to'lanadigan pensiya.

Bazali pensiya qarilik, nogironlik bo'yicha, shuningdek barcha muhtojlarga to'lanadi. 1/3 qismi davlat byudjeti mablag'laridan, 2/3 qismi esa sug'urtaviy pensiya fondlari hisobidan ta'minlanadi. Pensiya fondini tashkil etishda 20 dan 60 yoshgacha bo'lgan barcha aholi ishtirok etadi.

Xususiy sektor ishchilarining pensiya fondi korxonaning ajratmalari, ishchilarning o'z badallari va davlat tomonidan qo'shimcha mablag'lardan tarkib topadi. Pensiya erkak ishchilarning oylik ish haqining taxminan 70 % ini tashkil etadi. Bu holda oiladagi ikkita pensionerning daromadi er va xotinning bazali pensiyasi va unga qo'shimcha yollanma ishchilarning sug'urtasi bo'yicha pensiyadan iborat bo'ladi.

Davlat va munitsipal tashkilot, muassasalar ishchilarining pensiya fondi ish joylarida tashkil etiladigan o'zaro yordam jamiyatlarining mablag'lari, shuningdek tashkilotlarning o'z to'lovlari va davlat dotatsiyalaridan shakllanadi. Bazali pensiyani olish uchun 25 yillik sug'urta staji va 65 yosh bo'lishi kerak. Agar 60 yoshda pensiyaga chiqiladigan bo'lsa, pensiya miqdori 58% gacha kamaytirilishi, 70 yoshda chiqiladigan bo'lsa, 188 % gacha oshirilishi mumkin.

Ijtimoiy ta'minot tizimining ikkinchi komponenti – bu tibbiy sug'urta.

Amalda barcha aholini qamrab oluvchi oltita tizim mavjud:

xususiy sektor yollanma ishchilarining sog'ligi sug'urtasi;

dengizchilar sug'urtasi;

davlat idoralari ishchilarining sug'urta bo'yicha o'zaro yordam assotsiatsiyasi;

munitsipal idoralari ishchilarining sug'urta bo'yicha o'zaro yordam assotsiatsiyalari;

xususiy maktab ishchilari va o'qituvchilarning sug'urta bo'yicha o'zaro yordam assotsiatsiyalari;

yakka turda mehnat qiluvchilar va ishlamaydiganlarning tibbiy sug'urtasi.

Tizimning uchinchi komponenti-yashash darajasini yaxshilash ta'minlay olmaydigan shaxslarni qamrab oluvchi jamoaviy yordam. Bunday yordam yashash minimumini kafolatlash to'g'risidagi qonun asosida ko'rsatiladigan va ettita kominatsiya bo'yicha to'laniladi: ehtiyojlariga ta'lim olish turar joy, tibbiy xizmatlar onalik, ishsizlik va dafn etish bilan bog'liq.

Jamoaviy yordam tizimi shuningdek, aqli zaif va jismoniy nuqsoni bor bolalarga ham mo'ljallangan.

Shuni ya'na bir marta ta'kidlash keraki, ijtimoiy ta'minotning barcha muommalari ichida yaponiya xukumiati keksa yoshli shaxslarning farovon hayot kechirishini ta'minlashga katta e'tibor qaratadi. Bu, asosan ushbu toifa sonining doimiy ravishda o'sib borishi bilan bog'liq va 20-25 yilga borib 5,2 mln kishiga etishi kutulmoqda Yaponiya BMTning "qari jamiyat" ro'yxatiga kirganligi bejiz emas garchi bu ko'rsatkich bo'yicha Shvetsiyadan keyingi o'rinda turgan bo'lsa ham. Bundan tashqari yashash davomiliginining o'sishi va bu toifaning mehnatdaga faoliligi ortish shuningdek, yosh ishchi kuchining

etishmasligi oqibatida keksa kishilarning mehnat bozorining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Yaponiyaning ijtimoiy ta'minot tizimi BMT ma'lumotlariga ko'ra jahonning ikkinchi o'rniga chiqqan birinchi o'ringa esa yashash sifatining ko'rsatkichlari bo'yicha Rossiya da'vogarlik qilmoqda. Uning shu tomonlari e'tiborga loyiqki, ya'ni aholining ommaviy ravishda pensiya va tibbiy sug'urta qamrab olganliga; kam ta'minlagan va ijtimoiy himoyasiz qatlamlariga turli xil yordam ko'rsatish; davlatda turli xil o'zgarishlariga mos holada ijtimoiy ta'minot tizimiga doimiy ravishda tuzatishlar kiritib borish kabi ishlar amalga oshiriladi.

3. Ayrim MDH davlatlarida ijtimoiy sug'urta tizimining amalga oshirilishi. Ayrim MDH davlatlarida ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalar to'lash tartibi.

Rossiya federatsiyasi.

2005 yil 22 dekabrda "2006 yilda vaqtincha mehnatga qobilyatsizlik homiladorlik tug'ruq bo'yicha nafaqalar ajratish va to'lash shuningdek ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisadan va kasbiy kasalliklardan majburiy sug'urtalash bo'yicha ijtimoiy ta'minot miqdorining ayrim masalalari to'g'risida"gi Federal qonunning 2-moddasi.

2002 yil 31 dekabrda "Tashkilotlarda yakka tartibda tadbirkorliklarda ishlovchi fuqarolarni majburiy ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqa bilan ta'minlash to'g'risida"gi Federal qonun.

Tashkilotlarda yakka tadbirkorliklarda va jismoniy shaxslarda mehnat shartnomasini tuzgan hamda yagona ijtimoiy soliq to'lovchi deb hisoblangan fuqarolarga kasallik yoki jarohat natijasida vaqtincha mehnatga qobilyatsizlarga nafaqalar ishga ishga qobilyatsiz bo'lgan davrning birinchi 2kunda ish beruvchining mablag'i 3kundan boshlab qolgan davr uchun Rossiya Federatsiyasining ijtimoiy sug'urta fondi mablag'lari hisobidan to'lanadi. Bu qoida maishiy jarohat, shuningdek ishga borish yoki ishdan qaytish paytida yo'lda bo'ladigan jarohatlarni ham qamrab oladi. Bu jarohatlar bo'yicha ishga qobiliyatsizlik nafaqasi birinchi 2 kunda ish beruvchi madlag'lardan qolgan kunlar uchun ijtimoiy sug'urta mablag'lari hisobidan to'laniladi.

Tashkilot va yakka tadbirkorlar bilan mehnat shartnomasini tuzgan hamda soddalashgan soliq tizimiga o'tgan fuqarolarga vaqtincha ishga qobiliyatsizlik bo'yicha nafaqalar 2 ta manba hisobidan to'laniladi:

- ijtimoiy sug'urta fondi mabalg'alari
- bir minimal ish haqi miqdoridan oshmaydigan nafaqa summasi.
- ish beruvchining mabalg'lari bir minimal ish haqi miqdoridan oshadigan nafaqa summasi.

Ukraina

2001 yil 6 iyundaga 439-sonli qaror. Ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisalar bilan bog'liq bo'lgan jarohat yoki kasallik natijasida vaqtinchalik mehnatga

qobilyatsizlik uchun birinchi besh kunni korxona muassasa va tashkilot mablag'alri hisobidan to'lash tartibi.

“Vaqtinchalik mehnat qobilyatini yo'qotish hamda tug'ulish va dafn etish xarajatlari bilan bog'liq umummajburiy davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida”gi Ukraina qonunining 23-moddasi.

Ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisalar bilan bog'liq bo'lgan jarohat yoki kasallik natijasida vaqtinchalik mehnatga qobilyatsizlik uchun birinchi besh kunni tashkilot mablag'alari hisobidan to'lanadi. Qolgan qismi ijtimoiy sug'urta fondi mablag'alridan to'laniladi. Vaqtincha ishga layoqatsizlik bo'yicha ijtimoiy sug'urta badallari 0,5 %-29% miqdorida bo'ladi. Badal to'lash ob'ekti bo'lib quyidagalar hisoblanadi: ustama uchun 25 %-har oylik ish haqi fondi chegirma uchun 0,5%-har oylik umumiy soliq daromadi.

Qozog'iston

Qozog'iston Respublikasining 1999 yil 10 dekbrdaga “Qozog'iston Respublikasida meg'nat qilish to'g'risida”gi qonuni.

Qozog'iston Respublikasining 1999 yil 11 iyundagi 731-sonli qarori, “Ish beruvchining mablag'alari hisobidan ijtimoiy ta'minot bo'yicha nafaqa tayinlash va to'lash tartibi to'g'risida”gi yo'riqnomanini tasdiqlash to'g'risida.

Ishchining meg'natdan shikastlanish yoki kasbiy kasallik bilan bog'liq mehnatga layoqatsizlik uchun nafaqa ish beruvchi tomonidan o'rtacha ish haqining 100%i mehnatga qobilyatsizlik davrining birinchi kunidan to ishga chiqqunga yoki nogironlik aniqlangunga qadar to'laniladi. Bunda oylik nafaqa miqdori 10 karra oylik hisob-kitob ko'rsatkichdan oshmasligi kerak.

10-mavzu: *Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish*

REJA:

1. Sug'urtaga qabul qilinadigan va qabul qilinmaydigan risklar.
2. Sug'urta mukofotini aniqlash tartibi.
3. Ko'rilgan zarar bo'yicha qoplanadigan xarajatlar.
4. Xalqaro sug'urta bozorida Amerika Qo'shma Shtatlarining tutgan o'rni.
5. Amerika Qo'shma Shtatlarida sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish.
6. Amerika Qo'shma Shtatlaridagi yirik sug'urta kompaniyalariga umumiy tavsifnoma.

1.Sug'urtaga qabul qilinadigan va qabul qilinmaydigan risklar.

Sug'urtalanuvchi bo'lib, barcha yuridik shaxslar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi rezident va norezident hamda fuqaroligi yo'q va kompaniya bilan sug'urta munosabatlariga kirishadigan, shuningdek, sug'urta mukofotini to'laydigan shaxslar hisoblanadi.

Kompaniya sug'urtalovchi sifatida O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligiga muvofiq ravishda sug'urta faoliyatini amalga oshiradi.

Sug'urtalanuvchi sug'urtani uchinchi shaxs foydasiga amalga oshirish huquqiga ega.

Sug'urta ob'ekti bo'lib, qonunchilikka zid bo'lmagan, sug'urtalangan shaxsning xayoti va sog'ligi bilan bog'liq bo'lgan mulkiy manfaatlar hisoblanadi.

Sug'urta hodisalari bo'lib, to'satdan kasallanish, baxtsiz xodisa, shuningdek, sug'urtalangan shaxsning polisda ko'rsatilgan xududda bo'lgan davrda vafot etishi tan olinadi. Bu xodisalar bo'yicha qoplama quyidagilar bilan bog'liq holda sodir bo'lganda to'lanmaydi:

-narkotik, alkohol yoki zaxarli moddalarni iste'mol qilganda, shuningdek, bu moddalar ta'sirida mast bo'lgan xolda jarohat olish, kasallanish yoki sug'urtalangan shaxsning vafot etishida;

-sug'urtalangan shaxsning qasddan yoki uchinchi shaxs bilan til biriktirib ataylab sodir etgan baxtsiz xodisasi, shuningdek uning o'z joniga qasd qilishi oqibatlarida.

-portlash, radiatsiyasi ta'sirida;

-atrof-muhitning ifloslanishi tabiiy ofat epidemiya karantinida;

-harbiy xarakatlar oqibatida;

-har qanday sport turi bilan professional darajada shug'ullanish natijasida baxtsiz xodisalarda;

-sug'urtalangan shaxsning ovchilik shuningdek har qanday xavfli faoliyat natijasidagi baxtsiz hodisalarda;

-sug'urtalangan shaxsning hech qanday huquqsiz va alkohol. Narkotik ta'siridagi mast holatlarda transport vositasin boshqargandagi baxtsiz xodisalarda;

-sug'urtalangan shaxsning jinoyat, to'polon garovida ishtrok etishnatijasidagi baxtsiz hodisalarda;

-surunkali kasalliklar va ularning zo'rayishida. Tashxis qo'ygunga qadar bo'ladigan tibbiy xarajatlar (birinchi yordam va tashxis qo'yishga) 400 dollar hisobida qoplanadi;

-asab-ruhiy kasallik, depressiyada;

-ankologik kasalliklarda;

-baxtsiz xodisa yoki to'sattan kasallanish bilan bog'liq bo'lmagan va vrach tomonidan tayinlanmagan va zarur bo'lmagan tibbiy xizmatlar;

-batsiz xodisa yoki to'satdan kasallanish bilan bog'liq bo'lmagan profilaktika tadbiri dezinfektsiya, vaktinsatsiya, tibbiy tekshiruv, shuningdek, laboratoriya va diagnostika tadbirlarini o'tkazish;

-tanasiya kasalliklari, SPID da;

-homiladorlik davridagi har qanday tibbiy xizmat (masalan: potalogiya va homilaning tushishi; homilani saqlash bilan bog'liq choralar, tug'urq va uning asoratlari, homiladaorlik natijasida surunkali kasalliklarning paydo bo'lishi). Ammo baxtsiz xodisa yoki kasallik ro'y berganda jabrlangan sug'urtalangan

shaxsni yaqin kasalxonaga elitish uchun 400 dollar transport xarajatlari uchun to'laniladi.

- qon aylanish tizimi kasalligi shuningdek, murakkab davolanish va uzoq vaqt statsionarda bo'lishi talab etuvchi kardioxirurgik davolanish;

- davolanishing ilm va tibbiyot tomonidan tan olinmagan, noan'anaviy usullarida;

- litsenziyaga ega bo'lmagan tibbiy muassasa yoki tibbiy faoliyatni amalga oshirish huquqiga ega bo'lmagan shaxs xizmat ko'rsatganda;

- tibbiyot nuqtaiy nazaridan zarur hisoblanmagan xizmat ko'rsatishda yoki vrach tomonidan tayinlanmagan davolanishda;

Agar polisda franshiza ko'rsatilgan bo'lsa, u har bir sug'urta xodisasi bo'yicha xarajatlarni qoplashda qo'llaniladi.

Sug'urta summasi tomonlarning kelishuviga ko'ra kompaniya tomonidan to'laniladigan va qoplanadigan har bir xarajatlar turiga qarab va sug'urtalovchi tomonidan tanlangan dasturga ko'ra alohida aniqlanadi.

Sug'urta mukofati sug'urta summasidan kelib chiqib hisoblanadi.

Kompaniya sug'urta mukofotining miqdorini aniqlashda bazali tarifga oshiruvchi va kamaytiruvchi koeffitsientni qo'llash xuquqiga ega: bu sug'urta davri sug'urtalangan shaxsning yoshi, boradigan davlati, kasibi, shuningdek sug'urta xodisasi ro'y berishga ta'sir etadigan boshqa omillarga bog'liq bo'ladi.

Sug'urta mukofatinig sug'urtalovchi yagona to'lov yo'li bilan butun sug'urta davri uchun naqd pul yoki naqd pulsiz hisob-kitob yo'li bilan to'laydi.

Polis sug'urtalangan shaxsning O'zbekiston Respublikasidan tashqari davlatda bo'lishi davrining 1 yildan oshmashgan muddati uchun beriladi.

Agar sug'urtalangan shaxsning chet elga ko'p martalik safari nazarda tutsa, sug'urta qoplamasi uchta davr bo'yicha to'laniladi:

- Multi I- sug'urta davri 365 kun, har bir safarning davomililigi 30 kundan oshmasiligi kerak;

- Multi II-183 kun, sug'urtalangan kunlari umumiy-60 kun;

- Multi III- 92 kun, umumiy sug'urtalangan kunlar soni-30 kun.

Polis bitta safar uchun bundan ko'p muddatga uzaytirilishi mumkin emas.

Polis sug'urtalangan shaxsning doimiy yashaydigan davlatda yoki fuqaroligi bor davlatda amal qilmaydi.

Chet elda bo'lishi muddati o'zgargan holatda sug'urtalovchi bu haqda kompaniyaga yozma ravishda xabar berishi kerak. Sug'urta kompaniyasi polisni pulni qaytarish yoki qo'shimcha to'lash bilan o'zgartirdi.

Kompaniya polisda ko'rsatilgan sug'urta summasi chegarasida quyidagi xarajatlarni qoplaydi:

A. Tibbiy xarajatlar ya'ni:

- ambulatoriya tibbiy markazida ambulator davolash bunga shifokor maslaxati, diagnostik va lobaratoriya tekshiruv vrach tomonidan tayinlangan dori-darmonlar, bog'lash vositalari uchun xarakatlar kiradi.

- kasalxonada bo'lish va davolanish xarajatlari;

- shoshilinch stomatologik yordam ko'rsatish, agar baxtsiz hodisa oqibati bilan bog'liq bo'lsa;

B. Tibbiy transport xarajatlari, ya'ni;

-zarur bo'lgan xolatda; eng yaqin kasalxonilardan biriga transport vositasida olib borish;

-sug'urtalangan shaxsning tibbiy repatriatsiya-uning yashab turgan joyidan O'zbekistonning eng yaqin xalqaro aeroportiga transportda elitish.

Faqatgina Assistans xizmatining vakili shifakorlari tibbiy repatriatsiyaning maqsadga mofiqligini hal qila oladilar. Agar Assistans shifakorlari repatriatsiyani zarur deb hisoblasalar, lekin sug'urtalangan shaxslar uni rad etsa. Assistans xizmati xizmatlar ko'rsatishi va ular uchun to'lovni to'xtatadi.

Assistans xizmati sug'urta hodisasi ro'y berganda sug'urtalangan shaxsning oilaviy hamrohi O'zbekistonga qaytish uchun mo'ljallangan transport vositasidan foydalana olmasa, transport xizmatini tashkillashtirib beradi.

Agar sug'urtalangan shaxs 10 kundan ortiq vaqtga kasalxonaga etkazilgan bo'lsa va birorta ham oila a'zosi unga hamroh bo'la olmasa, Assistans xizmati uning eng yaqin qarindoshini u etgan kasalxonaga etib kelishini tashkillashtiradi (samalyot yoki poezda borish va kelish uchun bilet). Bunda qarindoshning chet davlatda bo'lgan uchun xarajatlar kompaniya tomonidan qoplaydi.

Sug'urtalangan shaxs vafot etgan taqdirda Assistans xizmati jasadni turgan erdan O'zbekistonning eng yaqin xalqaro aeroportigacha transportda elitish xarajatlarini o'z zimmasiga oldi. Bunda dafn etish va diniy marosilar xarajatlari qoplanadi.

Sug'urtalangan shaxsni transportda elitish usuli Assistans xizmati yoki kompaniya tomonidan belgilanadi. Bunda haydovchining harakat jadvaliga amal qilmaganligi uchun kompaniya javobgar hisoblanadi.

G. Baxtsiz xodisa bo'yicha xarajatlar:

Agar sug'urtalangan shaxs polisining amal qilish davridagi va hududidagi baxtsiz hodisa tufayli vafot etgan bo'lsa kompaniya sug'urta dasturida nazarda tutilgan sug'urta summasini naf oluvchiga to'laydi.

Sug'urta to'lovi O'zbekistonda Markaziy bankning sug'urta hodisasi ro'y bergan kundagi kursi bo'yicha so'mda, naf oluvchining bankdagi hisob hisob raqamiga pul o'tkazish yo'li bilan to'lanadi.

Sug'urtalangan shaxsga bir yoki bir necha sug'urtaxodisasi uchun kompaniya tomonidan to'lanadigan to'lov sug'urta summasidan oshmasligi kerak.

4. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning moliya- kredit tizimida sug'urta kompaniyalari eng muhim bo'g'inlardan biri hisoblanadi. Ayrim ma'lumotlarga ko'ra, 2004 yilda jahon miqyosida sug'urta kompaniyalari tomonidan yig'ib olingan jami sug'urta mukofotlari miqdori, taxminan 1,1 trl.dollardan oshib ketdi. Buning asosiy sababi shundaki, ishlab chiqarishning gurrakib rivojlanishi, barqaror iqtisodiy o'sish, pirovardida bu mamlakatlarda oddiy aholi turmush darajasining farovonligi sug'urta ishini taraqqiy etishi uchun zamin yaratdi. Buni biz birgina bugungi kunda jahonning eng rivojlangan mamlakatlaridan biri bo'lgan - Amerika Qo'shma Shtatlari misolida ko'rishimiz mumkin.

2004 yil statistik ma'lumotlariga ko'ra, Amerika Qo'shma Shtatlarida hosil qilingan yalpi ichki mahsulotning 9,4 foizini sug'urta mukofotlari tashkil etgan. Bu ko'rsatkich Frantsiya, Kanada, Italiya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning tegishli ko'rsatkichidan sezilarli darajada yuqoridir. Amerika diyorida sug'urta ishini nechog'li rivojlanganligini nafaqat yuqorida qayd etilgan makroiqtisodiy ko'rsatkich orqali emas, balki boshqa ko'rsatkich orqali ham bilib olishimiz mumkin. Jumladan, 2004 yilda yig'ib olingan sug'urta mukofotlarini aholi jon boshiga taqsimlaganda, bir AQSh fuqarosi o'zini va o'ziga qarashli mol-mulklarni sug'urtalashga bir yilda 3790,2 dollar sarflagan. Yuqorida ko'rsatilgan mablag'ning 2072,1 dollari umumiy sug'urta, 1718,1 dollari esa hayotni sug'urtasiga to'g'ri keladi.

XX asrning so'nggi o'n yili mobaynida sug'urta faoliyati Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur va Germaniya kabi davlatlarda jadal rivojlanib borishiga qaramasdan, Amerika sug'urta kompaniyalari jahonda o'zining etakchilik mavqeini yo'qotgan emas. 2004 yilda Amerika Qo'shma Shtatlari Kanada bilan birgalikda er sharida yig'ib olinadigan sug'urta mukofotlarining qariyb 36,2 foizini to'pladilar. Ko'rinib turibdiki, bu juda yuqori ko'rsatkich va bu mamlakatlarda sug'urta ishi kundalik hayotning ajralmas elementi ekanligidan darak beradi.

2004 yil ma'lumotlariga murojaat qiladigan bo'lsak, Amerikada 6000 mingga yaqin sug'urta kompaniyalari mavjud bo'lib, ularda 2,6 mln.ga yaqin xodimlar ishlashyapti. 2000 yillar boshida amerikalik fuqarolar umumiy summasi 6,6 trl. dollardan ortiq bo'lgan 450 mln. sug'urta polisiga ega bo'lishgan.

AQShda sug'urta biznesi rivojlanishining eng muhim yo'nalishlaridan biri, uning yanada baynalminallashuvidir. Amerikalik ekspertlarga ko'ra, bu jarayon kelgusi 10 yillikda yanada kuchayadi. Buni biz O'zbekiston misolida ham ko'rishimiz mumkin. 1991 yilda O'zbekiston o'z mustakilligini ko'lga kiritishi va bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o'tishi munosabati bilan, O'zbekistonga rivojlangan davlatlarning, shu jumladan Amerika Qo'shma Shtatlarining qiziqishi oshdi.

1994 yilda mamlakatimizda Amerikaning eng yirik sug'urta kompaniyasi bo'lmish - "Ameriken Interneyshnl Grupp" sug'urta korporatsiyasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki bilan hamkorlikda "UzAIG" o'zbek-amerika sug'urta kompaniyasini tashkil etdi. Bu qo'shma sug'urta kompaniyasining Ustav kapitalida amerikalik kompaniyasining ulushi 51 foizni, ya'ni 1,1 mln.doll.ni tashkil etadi. Ammo, xalkaro bozorlarda Amerika sug'urta kompaniyalari jiddiy raqobatga duch kelishmoqda. Amerika sug'urta kompaniyalarining xalkaro bozorlarda faol faoliyat ko'rsatishining asosiy sabablaridan biri shundaki, Amerika savdo-sanoat monopoliyalari, transnatsional korporatsiyalari tobora jahon bozorini ishg'ol qilmoqda. Tabiiyki, bu monopoliya va korporatsiyalar chet mamlakatlar iqtisodiyotidagi o'z ishtiroklarini tarkibiy tuzilmalaridan biri bo'lgan sug'urta kompaniyalarisiz amalga oshirishmaydi.

5. Barcha davlatlarda bo'lgani kabi Amerika Qo'shma Shtatlarida ham sug'urta kompaniyalari faoliyati ustidan davlat nazorati mavjud. Bu bejiz

emas, albatta. Negaki, qaysi davlatda va iqtisodiy taraqqiyot qay darajada rivojlanmasin, baribir, sug'urta kompaniyalari millionlab mijozlari oldida olgan majburiyatlarini halol va vijdonan bajarishlari uchun mas'uliyatga egadirlar.

Shunisi diqqatga sazovarki, AQShda sug'urta kompaniyalari faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish markazlashgan shaklda yagona Federal boshqaruv organi tomonidan nazorat qilinmasdan, balki shtat darajasida nazorat qilinadi. Har bir shtatda sug'urta operatsiyalarini nazorat qilish bo'yicha maxsus bo'limlar mavjud bo'lib, ular superintendant yoki komissarlar tomonidan boshkariladi. Bu shaxslar shtat gubernatorlari tomonidan tayinlanadi va odatda, rahbarlik muddati gubernatorlar saylov muddatiga teng. Ayrim shtatlarda sug'urta operatsiyalari hajmining nihoyatda kattaligi maxsus bo'limda etarli miqdorda xodimlar ishlashini talab etadi. Ammo, shunday bo'lishiga qaramasdan bu nazorat bo'limlari doimo malakali mutaxassislar va zarur darajadagi mablag'lar etishmasligidan aziyat chekishadi. Shunisi ajablanarliki, har bir shtatda sug'urta kompaniyalarini nazorat qilish va ro'yxatdan o'tkazish tartibi bir-biridan farq qiladi.

Sug'urta operatsiyalarini nazorat qilish bo'limining asosiy funktsiyasi mazkur shtatda ro'yxatdan o'tgan barcha sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyati va amalga oshirilgan sug'urta operatsiyalari ustidan muntazam nazorat o'rnatishdan iborat. Faqat bugina emas. Sug'urta operatsiyalarini nazorat qilish maxsus bo'limi, amalda har bir sug'urtalovchining moliyaviy ahvolini kuzatib boradi va yillik hisobotlarni tahlil etadi. AQShdagi har bir shtat o'z hududida faoliyat ko'rsatayotgan hamma sug'urta kompaniyalari uchun muayyan talablar va cheklovlar qo'yishda mutlaqo erkindir.

Har bir shtatda sug'urta faoliyatini tartibga solish yuzasidan alohida qonun-qoidalarini mavjudligi bu yo'nalishda ma'lum bir qiyinchiliklarni keltirib chiqarmokda. Xususan, Arkanzas shtatida ro'yxatdan o'tgan sug'urta kompaniyasi o'z polisini Texas shtatida sotsa, demak u mazkur shtatning sug'urta faoliyatini amalga oshirishga doir qonun hujjatlari talablariga javob berishi zarur. Bu esa, o'z-o'zidan ortiqcha rasmiyatchilikni va hujjatlarni to'ldirishni vujudga keltiradi. Mana shunga o'xshash masalalarni hal etish va sug'urta sohasini Federal darajada o'zaro muvofiqlashtirib borish maqsadida, barcha shtatlarning sug'urta operatsiyalarini nazorat qilish maxsus bo'limlari bo'lim boshliqlarining ko'ngilli Milliy assotsiatsiyasiga birlashdilar. Assotsiatsiyaning majlislari bir yilda 2-4 bo'lib o'tsada, afsuski, uning qabul qilgan qarorlari shtatdagi qonun chiqaruvchi organlar uchun tavsiyaviy xarakterga ega.

Ajablanarli tomoni shundaki, sug'urta kompaniyalarining o'zi emas, balki ular faoliyatining ayrim tomonlari Federal hukumat tomonidan nazorat qilinadi. Masalan, sug'urta kompaniyalarining qimmatli qog'ozlarni oldi-sotdisi bilan bog'liq operatsiyalari qimmatli qog'ozlarni savdosi bo'yicha Komissiya o'rnatgan talablarga javob berishi zarur.

Birinchi navbatda, sug'urtalanuvchini manfaatini himoya qiladi. Evropada amalda bo'lgan tartibdan farqli o'laroq, Amerika Qo'shma Shtatlarida sug'urta kompaniyasi rahbarlari uchun ularning malakasi, ish

tajribasiga talablar qo'yilmaydi. Aksincha, amalga oshirilgan sug'urta operatsiyalari bo'yicha qattiq hisobot talab etiladi.

Har bir shtatda depozit va kafolat fondlari mavjudki, bu fondlar sug'urta kompaniyalari bankrot deb e'lon qilingan taqdirda, olingan majburiyatlarni bajarish uchun ishlatiladi. Kafolat fondiga ajratilayotgan mablag'lar miqdori sug'urta kompaniyasining aktiviga nisbatan 2-5 foizni tashkil etadi. Mobodo, sug'urta kompaniyasi bankrot deb e'lon qilinsa, bu holda sug'urta nazorati qanday chora-tadbirlarni amalga oshiradi degan o'rinli savol tug'ilishi mumkin.

Dastlab, shtatdagi sug'urta operatsiyalarini nazorat qiluvchi maxsus bo'lim, bankrot deb e'lon qilingan kompaniyaning jami qarzlarini baholaydi. Shundan so'ng, bankrot bo'lgan kompaniyaning mijozlarini qabul qilib olgan boshqa kompaniya kafolat fondidan tegishli mablag'lar oladi. Ayrim shtatlarda, sug'urta kompaniyalarining shtat byudjetiga to'laydigan ajratmalar miqdori kafolat fondidan olinadigan mablag'lar summasiga kamayishi ham mumkin.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Amerika Qo'shma Shtatlarida sug'urta faoliyatini davlat tomonidan nazorat etish o'ziga xos xarakterga ega. Har bir shtatda sug'urta faoliyatini nazorat qilishga qaratilgan qonunchilik hujjatlari aytarli bir-biridan farq qiladi. Ammo, har qanday sharoitda sug'urta operatsiyalarini nazorat qiluvchi maxsus bo'limlarning asosiy vazifasi sug'urtalanuvchilarning to'la manfaatini himoya qilishga qaratilgan. Eng asosiy gap ham mana shundadir.

6. Amerika Qo'shma Shtatlarida faoliyat ko'rsatayotgan sug'urta kompaniyalarini uchta yirik guruhga bo'lish mumkin:

- hayotni sug'urta qilishga ixtisoslashgan kompaniyalar;
- umumiy sug'urta operatsiyalarini (hayotni sug'urta qilishdan tashqari) amalga oshiruvchi kompaniyalar.
- o'zaro sug'urtalash jamiyatlari.

Hayotni sug'urtalashga ixtisoslashgan Amerikani eng yirik kompaniyalarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular bugungi kunda ko'p ming sonli pensiya fondlariga tegishli yuz milliardlab mablag'larni boshqaradilar. Ayrim kompaniyalar aktivining 30-40 foizini, aynan Pensiya fondlariga tegishli mablag'lar tashkil etadi. Bunda sug'urta monopoliyalarining asosiy vazifasi Pensiya fondlari tomonidan ishonchli boshqaruvga topshirilgan mablag'larni oqilona investitsion siyosat yuritish orqali ko'paytirishdan va ishonchli saqlashdan iborat. Sug'urta kompaniyalari bunday xizmatlari uchun Pensiya fondlaridan tegishli vositachilik haqini oladilar. Bu xizmat haqi sug'urta kompaniyalariga millionlab daromad keltiradilar. Ammo, bu asosiysi emas. Gap shundaki, sug'urta kompaniyalari ixtiyoridagi katta miqdordagi investitsion resurslar, ularni sanoat korxonalari ustidan nazorat o'rnatishlari uchun imkoniyat yaratadi. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, Amerikaning eng yirik 100 ta sanoat korporatsiyalaridan 27 tasida sug'urta kompaniyalarining vakillari Direktorlar kengashini boshqargan. Bu ko'rsatkich bo'yicha sug'urta kompaniyalari faqat tijorat banklari va investitsiya kompaniyalaridan keyingi o'rinda turadi.

Umumiy sug'urta operatsiyalarini amalga oshiruvchi kompaniyalar, aytarli barcha ko'rsatkichlar bo'yicha hayotni sug'urtalashga ixtisoslashgan kompaniyalardan keyin turadi. Ammo, yig'ib olinadigan sug'urta mukofotlari miqdori va aktivining o'sishi bo'yicha umumiy sug'urta operatsiyalarini amalga oshiruvchi kompaniyalar biroz ilgari harakat qilishmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, keyingi yillarda bu sug'urta turlariga bo'lgan talab sezilarli ravishda kuchaydi.

Mazkur toifaga mansub sug'urtalovchilar mijozlar sonini oshirish maqsadida muntazam yangi sug'urta xizmatlarini taklif etmoqdalar. Jumladan, advokatlarining, shifokorlarning va me'morlarning uchinchi shaxsga zarar keltirish bo'yicha kasbiy javobgarligini sug'urta qilish yuqoridagi fikrimizning yaqqol isbotidir. Hozirgi paytda, birgina "San Paul kompani" sug'urta kompaniyasida 65 mingdan ortiq shifokor o'z javobgarligini sug'urta qilishgan. Ushbu sug'urta turi bo'yicha to'plangan sug'urta mukofotlari miqdori yalpi tushumlarning 15 foiziga yaqinini tashkil etmoqda.

Amerika Qo'shma Shtatlarining sug'urta tizimida "m'yuchuels" deb ataluvchi o'zaro sug'urtalash jamiyatlari o'ziga xos o'rinni egallaydi. Agar, aktsiyadorlik sug'urta kompaniyasining egalari aktsiyadorlar bo'lsa, "m'yuchuels" tipidagi o'zaro sug'urtalash jamiyatining egalari - bu shu jamiyatda o'z hayoti yoki mol-mulkini yoxud javobgarligini sug'urta qilgan jismoniy va yuridik shaxslardir. Bunday sug'urta jamiyatlarining butun pul mablag'lari sug'urta mukofotlari va foydadan ajratmalar hisobidan shakllanadi. Shuning uchun sug'urta mukofoti bir vaqtning o'zida sug'urtalanuvchining jamiyatga kirish hissasi bo'lib ham xizmat qiladi. Sug'urtalanuvchi o'zaro sug'urtalash jamiyatidan sug'urta polisini sotib olar ekan, u nafaqat sug'urta qoplamasini olishga da'vogarlik qiladi, balki sug'urtalovchi faoliyatining natijalari bo'yicha olingan foydani bir qismini olishga ham haqlidir.

Dastlabki, "M'yuchuels" tipidagi sug'urta jamiyatlari aktsiyadorlik sug'urta kompaniyalariga qarama-qarshi ravishda tashkil etildiki, bunda sug'urtalovchi nafaqat sug'urtani daromad olishni bir manbai sifatida qarashi, balki o'zining hissadorlarini eng qulay sharoitlarda sug'urtalashi zarur edi.

Mavjud ma'lumotlarga ko'ra, AQShda 2000 dan ortiq o'zaro sug'urta qilish jamiyatlari faoliyat ko'rsatishmoqdaki, bu ko'rsatkich Buyuk Britaniya, Frantsiya va Daniyada 100 tadan ortiqni tashkil etadi. Bu shakldagi sug'urta jamiyatlarining umumiy daromadi AQShda 482,1 mlrd.doll.ni tashkil etadi. Bu boshqa davlatlarning ko'rsatkichlaridan juda ko'pdir. Shu erda ta'kidlash zarurki, Yaponiyada bor-yo'g'i 20 ta o'zaro sug'urtalash jamiyati mavjud bo'lishiga qaramasdan, ular tomonidan to'plangan sug'urta mukofotlari 278,3 mlrd.doll.ni tashkil etgan.

Amerika sug'urta tizimida sug'urta brokerlari o'z mavqelariga ko'ra muhim ahamiyatga ega. Ko'p sug'urta shartnomalari amalda sug'urtalovchi bilan sug'urtalanuvchi o'rtasida bevosita tuzilmasdan, balki brokerlar vositasida tuziladi. Jumladan, Amerikaning eng yirik kompaniyalaridan biri-"Prudenshial" 22 mingga yaqin agentlarning xizmatidan foydalanishadi.

Yuqorida qayd etganimizdek, Amerika Qo'shma Shtatlarida sug'urta biznesi rivojlanishining asosiy yo'nalishlaridan biri, uni yanada

internatsionallashtirishdir. Chet eldagi bo'lim va vakolatxonalar soni bo'yicha AQSh bugungi kunda dunyoda ikkinchi o'rinni egallab turibdi. Amerika sug'urta kompaniyalarining xalqaro miqyosda faol ishtirok etishlarining asosiy sababi shundaki, Amerika transnatsional korporatsiyalari jahon bozorida tobora kuchli pozitsiyalarni egallashmoqda. Bu korporatsiyalarga qarashli mol-mulk va boshqa manfaatlarni sug'urtaviy himoya etish, shubhasiz uning tarkibiga kiruvchi sug'urta kompaniyalar tomonidan amalga oshiriladi. Amerikaning mashhur "ITT" kontserni, o'z sug'urta operatsiyalarini jahonning 80 mamlakatida amalga oshirayotgan 25 sug'urta kompaniyalarini nazorat qiladi.

Amerika Qo'shma Shtatlari sug'urta tarmog'idagi eng yirik kompaniyalardan biri - bu "SIGNA" sug'urta korporatsiyasidir. Bu korporatsiya 1982 yilda "Konnektiut djeneral korp." va "INA korp." kompaniyalari negizida tashkil etilgan bo'lib, uning shtab - kvartirasi Filadelfiyada joylashgan. U amalga oshiradigan asosiy sug'urta operatsiyalari mol-mulkni va javobgarlikni sug'urtalashdir. "SIGNA" sug'urta korporatsiyasining vakolatxonalari jahonning 160 dan ortiq mamlakatida faoliyat ko'rsatyapti. Uni chet eldagi filiallari asosan shaxsiy sug'urta va mol-mulk sug'urtasi bilan shug'ullanishadi. 1995 yilda korporatsiya bo'yicha kelib tushgan sug'urta mukofotlarining sal kam 10,0 foizi chet eldagi filiallar hisobiga to'g'ri kelgan.

Qo'shma Shtatlarning eng etakchi kompaniyalari haqida to'xtalar ekanmiz, "Amerikan International Group (AIG)" sug'urta guruhining ichki va tashqi bozordagi faoliyati alohida tahsinga sazovordir. Guruh asosan savdo va sanoat tarmoqlari tavakkalchiliklarini sug'urtalashga ixtisoslashgan. "AIG" o'zining dastlabki operatsiyalarini 1919 yilda Shanxayda boshlagan bo'lib, keyinchalik shtab-kvartirasi Nyu-Yorkka ko'chirilgan. Bugungi kunda guruhning vakolatxonalari va filiallari er yuzining 140 mamlakatida mavjuddir. "AIG"ning bir yillik sug'urta operatsiyalari hajmi qariyb 10,0 mlrd.doll.dan ortiq.

Shuni alohida ta'kidlash zarurki, 1990 yillarning boshida sohada raqobatni keskinlashuvi 1993 yillarga kelib hayotni sug'urta qilishga ixtisoslashgan 105 ta va umumiy sug'urta operatsiyalarini amalga oshiruvchi 74 kompaniyani bankrot bo'lishiga olib keldi. Sug'urta faoliyatini nazorat qiluvchi hukumat organlari buni oldini olish maqsadida sug'urta kompaniyalarining mavjud kapitallariga bo'lgan eng kam talabni yanada kuchaytirdi. 1993 yildan boshlab, bu talab 2-3 mln.doll. atrofida belgilandi.

O'QUV ADABIYOTLARI

(disk)

- 1. В. И. Серебровский «Страхование»**
- 2. К.А.Граве, Л.А.Лунц «Страхование»**
- 3. X.M.Shennaev. Sug'urta agentlari uchun o'quv qo'llanma**

**“IJTIMOIY SUG’URTA”
FANIDAN
XORIJIY MANBALAR**

Xorijiy manbalar:

1. "Life Insurers Fact Book" 12/5/2012. The 2012 Fact Book provides statistics and information on trends in the life insurance industry. Specific topics covered include assets, liabilities, income, expenditures, reinsurance, life insurance, and annuities.
2. "Investing in Insurance Risk" By [Alex Krutov](#) 3 June 2010 year
Availability: In stock
3. "Alternative (Re)insurance Strategies: Second Edition" Edited By [Morton Lane](#) [Review\(s\)](#) | [Be the first to review this book](#) **Publish date:** 30 Nov 2012
4. "Asian Catastrophe Insurance" Edited By [Charles Scawthorn](#) and [Kiyoshi Kobayashi](#) [Review\(s\)](#) | [Be the first to review this book](#)
5. "Catastrophe Risk and Reinsurance" Edited By Eugene N. Gurenko [Review\(s\)](#) | [Be the first to review this book](#) Publish date: 2 Feb 2004
6. Страхования учебник Автор Н.Н Сахирова 2013М.: ИЦ Академия, 2013. Липсиц И. В. Экономика. Базовый курс общеобразовательных учреждений.- М.: ВИТА-ПРЕСС, 2012.
7. [Гвозденко А. А. Основы страхования: Учебник. 2-е изд., перераб и доп](#) 04.05.2013
8. Никулина Н.Н. - [Страхование. Теория и практика. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2008
9. Никулина Н.Н. [Актuarные расчеты в страховании. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2011.
10. Никулина Н.Н. [Практический страховой аудит. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2012.
11. Никулина Н.Н. [Финансовый менеджмент организации. Теория и практика. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2012.
12. Никулина Н.Н. [Финансовый менеджмент страховой организации. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2012.
13. Никулина Н.Н. [Организация коммерческой деятельности предприятий. По отраслям и сферам применения. Учебное пособие](#) - М.: Юнити-Дана, 2012.
14. Гушченко Н.Б. Основы страховой деятельности: Учебное пособие.- М.: Финансы и статистика, 2007.
15. Рябикин В.И. Страхование и актуарные расчеты. Учебник. - М.: Экономика, 2007 г.
16. Абрамов В.Ю. Страхование: теория и практика.-М.; Волстер Клувер, 2007.
17. Под редакцией проф.Т.А.Федоровой, Страхование. Учебник.- М.:Магистр.2008 г.
18. Гвозденко А.А. Страхование. Учебник для вузов. - М.: Проспект, 2008 г.
19. Чернова Г.В., Базанов А.Н. Страхование. Учебник для студентов. - М.: Проспект, 2008 г.

20. Годин А.М., Фрумина С.В. Страхование. Учебник для вузов. - М.: Дашков и К., 2009.
21. Галаганов В.П. Страхование дело. – М.: Академия, 2009 г.
22. Ермасов С.В., Ермасова Н.Б. Страхование, 2-е издание. Учебник для вузов. - М.: Высшее образование, 2009.
23. Под.ред. В.В.Шахова, Ю.Т.Ахвледиани. Страхование 3-е издание. Учебник для студентов вузов. - М.: Юнити, 2009 г.
24. Гомеля В.Б. Страхование. Учебник. Маркет ДС-2010.
25. Годин А.М. Страхование. Учебник. Маркет ДС-2010.
26. Нор-Аревян О. Социальное страхование. Учебник. Дашков и К, 2011.
27. Ермасов С.В. Страхование. Учебник. Юрайт, 2011.
28. Л.А.Орланюк-Малицкой. . Страхование. Учебник. Юрайт, 2011.
29. Архипов А.П. Андеррайтинг в страховании. Теоретический курс и практикум. Учебное пособие.-М.: Юнити, 2009г
30. Зайцева М.А., Болибока В.Д. Страхование в внешнеэкономической деятельности. Учебное пособие для вузов.- БГЕУ, 2009г.
31. Просветов Г.И. Страхование: задачи и решения. -М.: Алфа-пресс, 2009г.
32. Андреев Ю.И. Имущественное страхование. Учебное пособие - М.: Ос-89, 2009г.
33. Хейдема Джеймс М. Увлеченный агент: практическое пособие для страховых агентов. -М.: Волтерс-Клувер, 2009г.
34. Ю.Т.Ахвледиани. Страхование внешнеэкономической деятельности. Учебное пособие для вузов.- М.: Юнити, 2010г.
35. Адамчук Н.Г. Международная практика страхования жизни. Учебное пособие.- М.: АНКЛ, 2009 г.
36. Аникин П.В., Русецкая Е.А. Учебное пособие для вузов.- М.: Финансы и статистика, 2008г.
37. Малкова О.В. Страхование в системе международных экономических отношений. Учебное пособие для экономических специальностей. - М.: Феникс, 2009г.
38. Кузнецова И.А. Страхование жизни и имущества граждан. Практическое пособие. - М.: Дашков и К., 2009.
39. Дюжиков Е.Ф., Сплетухов Ю.А. Страхование. Учебное пособие. - М.: Инфра-М., 2009г.
40. Ивасенко А.Г. Страхование. Учебное пособие. - М.: КноРус, 2009г.
41. Самаров Е.К. Страховая математика: практический курс. Учебное пособие. - М.: Алфа, 2009 г.
42. Веселовский М.Я. Страховой сервис. Учебное пособие для студентов вузов - М.: Алфа, 2009 г.
43. Шихов А.К. Страхование право (пер.). 6-е издание. Учебное пособие для студентов вузов - М.: Юриспруденция, 2009 г.
44. Пименва Е.Н. Страхование право. Учебное пособие. - М.: Форум, 2009 г.

45. Игошин Н.А. Страхование право. Учебное пособие. - М.: Юнити. 2010 г.
46. Под редакцией Л.А.Орланюк-Малийкой, С.Ю.Яновой. Страхование. - М.: Юрайт, 2010г.
47. Ермаков С.В. Страхование. Учебник. 3-е издание, перераб. и доп - М.: Юрайт, 2010г.
48. Худяков А.И. Теория страхования, М.: Статус, 2010 г.
49. Никулина Н.Н.. Страховой менеджмент. Учебное пособие. ЮНИТИ, 2011
50. allinsurance.ru/
51. www.insuranceisrael.com/rus/katalog.html
52. symixins.narod.ru/
53. ins.org.ru/catalog/
54. www.insur-info.ru/press/ratings
55. insuranc.ru/
56. www.sluchay.ru/
57. insurance4you.ru/
58. www.insur-responses.ru/
59. www.prostrahovanie.ru/
60. www.ask.com/Страхование+Сайт
61. www.prostrahovanie.ru
62. strahovka73.ru/
63. www.renins.com/
64. podborstrahovki.ru/
65. avtostrahovka-osago-autoinsurance-kasko.ru/strahovanie-avtomobile...
66. strachovshik.ru/
67. www.ins-union.ru/
68. www.fssn.ru/
69. neva-strahovanie.ru/
70. StrahovkaSite.ru - сайт о страховании
71. strahovkasite.ru/
72. www.alfastrah.ru/
73. www.strahovatel.com.ua/guide/links/
74. horskazan.ru/publ/stati_sajta/pensionnoe...ob.../11-1-0-51
75. www.artussian.com/srtaxovanietop.top
76. ins.org.ru/catalog/45/
77. www.znay.ru/
78. www.biu.by/
79. www.reso.ru/
80. rosgostrah.ru/straxovye-kompanii/
81. com-seo.ru/avtostrahovanie-kasko-autoinsurance-osago-topcompany...
82. navigator.economicus.ru/cgi-ise/resources.cgi?subj...sort...
83. www.makc.ru/
84. www.gutains.ru/
85. www.vsego.ru/catalog.phtml?kat=101
86. siteinsurance.ru/

87. www.uralsibins.ru/
88. www.asv.org.ru/
89. www.uralweb.ru/catalog/insurance.html
90. www.vaclavak.ru/strahovanie-v-chehii.html
91. straxovoi-agent.ru/
92. mobikit.ru/portfolio/431/
93. www.open-ins.ru/
94. www.soglasie.ru/
95. www.sib-insur.ru/
96. www.vsk.ru/
97. strahovanie.ucoz.ru/news/2
98. www.rosno.ru/
99. www.osagovrn.ru/
100. russia-strax.ru/
101. dms-exchange.ru/
102. www.garantins.ru/
103. www.trade-credit-insurance.ru/
104. www.sinofon.ru/?p=1
105. kupipolis.ru/
106. www.d2insur.ru/
107. www.russian-top.ru/straxovanie.html
108. www.ir-magazine.ru/.../t206096-dizain-dlya-joomla-sait-o-strakhova...
109. insurance.milana.pp.ru/
110. www.ins-forum.ru/links.php
111. [insurance.km.ru:](http://insurance.km.ru)
112. internet.properm.ru/rating/115/3946/
113. www.ros.ru/
114. insuranceforall.ru/
115. www.oranta-sk.ru/
116. www.nadins.ru
117. медика-востокwww.mvostok.ru
118. www.polisnn.ru/
119. www.ukrstrahovanie.com.ua/

KURS ISHI MAVZULARI:

**(“Ijtimoiy sug’urta” fanidan kurs ishi
rejalashtirilmagan)**

ANNOTATSIYALAR

1-mavzu: Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi va huquqiy asoslari

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tushunchasi va ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari hamda O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi, ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslarini qamrab olgan.

2-mavzu: Ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy asoslari

Ijtimoiy sug'urta tushunchasi va dastlabki ijtimoiy sug'urtaning tashkil etilishi va aholini ijtimoiy himoyalashning zamonaviy tizimi shu bilan bir qatorda ijtimoiy sug'urtaning shakllari, ijtimoiy risklar, ularning xususiyati hamda ijtimoiy sug'urtaning tashkil topish tamoyillari.

3-mavzu: Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli

Ijtimoiy risklarni boshqarish tizimida sug'urtaning roli va davlat ijtimoiy sug'urta tizimi hamda ijtimoiy risklarni boshqarishda xususiy shu bilan bir qatorda davlat va xususiy tashkilotlarning sug'urtani ta'minlashdagi asosiy farqlari.

4-mavzu: Ijtimoiy ta'minot tizimi

Ijtimoiy ta'minot - aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimining quyi bo'g'ini hamda ijtimoiy ta'minot bo'limining asosiy vazifalari va funktsiyalari shu bilan bir qatorda ijtimoiy ta'minot bo'limining huquqlari.

5-mavzu: Davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash tartibi

Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik bo'yicha tayinlanadigan nafaqa uni miqdori va ijtimoiy sug'urta bo'yicha nafaqalarni tayinlash uchun umumiy ish stajini aniqlash va hisoblash tartib qoidalari.

6-mavzu: Tadbirkorlarning davlat ijtimoiy sug'urtasiga badallar ajratish tartibi

Tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi va sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish hamda mehnat staji va daromadni hisoblash tartibi.

7-mavzu: Pensiya sug'urtasi

Pensiya sug'urtasi tushunchasi va sug'urtalanuvchilarning yoshi hamda sug'urta muddati shu bilan bir qatorda sug'urta xodisalari va hisobga olinmaydigan sug'urta hodisalari hamda sug'urta summasi, mukofoti, shartnomasi.

8-mavzu: Fuqarolarning davlat pensiya ta'minotiga taaluqli huquqlari.

Davlat pensiyalarning turlari

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining moddalari hamda MDH davlatlarining pensiya ta'minoti sohasidagi bitimi.

9-mavzu: Ijtimoiy sug'urta sohasidagi chet el davlatlari tajribasi

Aholini ijtimoiy himoyalash sohasida Yaponiya tajribasi va Qonunchilik negizi hamda ijtimoiy ta'minot tizimiga demografik o'zgarishlarning ta'siri. Yaponiya hukumatining "Oltin reja"si shu bilan bir qatorda moliyaviy asos va xarajatlar. Rivojlangan davlatlar ijtimoiy sug'urta tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

10-mavzu: Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilish

Chet mamlakatlarga chiquvchi fuqarolarni ijtimoiy sug'urta qilishni tartib qoidalari vs sug'urta ob'ekti va sub'ekti hamda sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta summasini aniqlash tartibi hamda sug'urta kompaniyasining xarajatlari.

**MUALLIFLAR HAQIDA
MA'LUMOT**

(I.K.Ochilov., I.G'.Kenjaev)

	Ochilov Ilyos Keldiyorovich “Sug’urta ishi” kafedrası mudiri, i.f.n. dotsent
---	---

I.Ochilov dastlabki pedagogik faoliyatini 1997-1999 yillarda “Buxgalteriya hisobi, nazorat va audit” kafedrasida assistent, katta o’qituvchi, 2001-2005 yillarda kafedra dotsenti vazifasini bajaruvchi va dotsenti lavozimlarida olib bordi.

U 2005-2007 yillarida sirtqi moliya-hisob iqtisod fakulteti dekan muovini va dekani lavozimlarida ishladi. 2007-2010 yillarida akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bilan ishlash bo’yicha prorektor, 2010-2013 yillarida moliya-iqtisodiyot ishlari bo’yicha prorektor lavozimlarida faoliyat yuritdi.

I.Ochilov tomonidan jurnal va konfirentsiyalarda 20 dan ortiq tezis hamda maqolalar nashr qilib kelmoqda. Shuningdek uning muallifligida “Moliyaviy xisob” (2004), “Moliyaviy xisob-2” (2004), “Moliyaviy xisob” (2007) va “Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya xisobi va audit” (2008), “Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va xisoboti” (2010) o’quv qo’llanmalari nashir etilgan. U muallifligidagi “Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va xisoboti” o’quv qo’llanmasi 2012 yilning eng yaxshi darsligi va o’quv qo’llanmasi tanlovida III darajali diplom g’olibi bo’ldi.

Hozirgi kunda “Sug’urta ishi” kafedrası mudiri lavozimida faoliyat yuritmoqda va “Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlilni takomillashtirish yo’nalishlari” mavzusida doktorlik dissertatsiyasi ustida ilmiy ish olib bormoqda.

Kenjaev Ilhom
G'iyozovich
“Sug’urta ishi”
kafedrası
katta o’qituvchisi

2005 yil Toshkent moliya instituti “Sug’urta ishi” kafedrasiga assistent lavozimiga ishga qabul qilingan. 2007 yildan boshlab u, “Sug’urta ishi” kafedrasida katta o’qituvchi lavozimida ishlab kelmoqda. U o’zining pedagogik faoliyatida “Sug’urta ishi” bakalavr ta’lim yo’nalishi va magistratura mutaxassisliklari uchun Davlat ta’lim standartlari, o’quv rejalari va fan dasturlarini ishlab chiqishda va takomillashtirish ishlarida faol ishtirok etib keladi.

I.G’.Kenjaev 2005 yildan buyon respublika va halqaro miqyosda tashkil etib kelinayotgan ilmiy-amaliy anjumanlarda 20 dan ortiq tezislari va shu bilan bir qatorda chet el jurnallarida ilmiy maqolalari bilan faol qatnashib kelmoqda. Hozirgi kunda I.G’.Kenjaev “Sug’urta tashkilotlarining investitsiya faoliyati va uni davlat tomonidan tartibga solish masalalari” mavzusi bo’yicha nomzodlik dissertatsiya ishi ustida ish olib bormoqda.

FOYDALI MASLAHATLAR

Foydali maslahatlar:

1. Ma'ruza darslariga tayyorgarligi:

Barcha o'qitiladigan fanlardan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlari darslari qo'yiladi. Ma'ruza darsida talabalarga professor-o'qituvchilar shu darsda o'tiladigan mavzuni mazmun mohiyatini har bir reja asosida gapirib beradi. Talabalar o'tilgan ma'ruza darsi bo'yicha tegishli adabiyotlar va qo'llanmalar hamda me'yoriy hujjatlar ustida ishlashlari talab etiladi. Chunki 1 parada professor-o'qituvchi ushbu mavzuni to'liqligicha yoritib bera olmaydi. Shu bilan bir qatorda ushbu mavzu yuzasidan talaba o'zining tezislari yozib nashr etishi va o'zi qiziqqan chet el davlati tajribasi bo'yicha taqdimot tayyorlab kelishi lozim. Shundan so'ng talaba belgilangan reyting ballini to'liqligicha o'z vaqtida to'plab boradi.

2. Amaliy mashg'ulot darslariga tayyorgarligi:

O'qitiladigan fanlar bo'yicha amaliy mashg'ulot darslari olib boriladi. Amaliy mashg'ulot darsi ma'ruza darsidan tubdan farq qiladi. Chunki amaliy mashg'ulot darsida o'tilgan ma'ruza darsini amaliy jihatlari bo'yicha talabalar bilan fikr va mulohazalar almashiniladi. Amaliy mashg'ulot darsida talaba ma'ruzada o'tilmay qolgan reja asosidagi savolga tayyorgarlik ko'rishi, konspekt qilishi hamda tushunmagan savolini professor-o'qituvchi berishi va ushbu mavzu bo'yicha gapirib berishi zarurdir. Shu bilan bir qatorda shu darsga mos xorijiy manbalar bo'yicha tayyorgarlik ko'rib kelib guruh talabalariga qo'shimcha ma'lumotlarni etkazib berishi va ushbu fan bo'yicha olgan mustaqil ish mavzusi ustida ish olib borishi zarur hisoblanadi. Shundagina har bir talaba J.N bo'yicha reyting ballini o'z vaqtida to'play oladi.

3.Referat yozish tartibi bo'yicha:

Har bir o'qitiladigan fan bo'yicha talabalarga referat mavzusi professor-o'qituvchi tomonidan beriladi. Ushbu referat mavzusi talaba tomonidan tanlov asosida tanlanadi.

Talaba referat mavzusini tanlashda referat mavzusi bo'yicha manba ya'ni adabiyotlar va qo'llanmalarni o'zida his qila olishi kerak. Shuningdek talaba berilgan referat mavzusidan kelib chiqib, unga mos rejasini shakllantirish kerak bo'ladi. Bunda har bir rejasi qismini mazmun mohiyatini ochib berishi zarur hisoblanadi. Talaba berilgan referat mavzusini yakunlash qismida albatta foydalanilgan adabiyotlar qismi bilan tugatishi lozim.

NORMATIV HUJJATLAR

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Т.: Ўзбекистон, 1994.
2. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси - Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2003.-496 б.
3. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Суғурта фаолияти тўғрисида». Т.: 2002 й., 5 апрел. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 28 май.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 31 январдаги «Суғурта бозорини янада еркинлаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3022-сон Фармони. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 1 феврал.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 286-сонли Қарори. 1998 йил 8 июл. Ўзбекистон Республикаси молиявий қонунлари, 4-илова, - Т.: 2000.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекинвест» экспорт-импорт миллий суғурта компаниясини ташкил етиш тўғрисида»ги 113-сонли Қарори. 1997 йил 28 феврал. Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг Қарорлар тўплами, 1997, 2-сон.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 27 ноябрдаги 413-сонли «Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 10 апрелдаги «Суғурта хизматлари бозорини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 618-сонли Қарори. «Банк ахборотномаси» 2007 йил 6 июн.
9. Ўзбекистон Республикасининг «Транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида»ги Қонуни. – Халқ сўзи, 2008 йил 21 апрел.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 21 майдаги «Суғурта хизматлари бозорини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантиришга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида эркинлаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори. Халқ сўзи, 2008 йил 22 май.
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси мажлисининг Қарори. «2008 йилда Республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2009 йилда иқтисодиётни барқарор ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифалари тўғрисида», 2009 йил 13 феврал.
12. Ўзбекистон Республикасининг «Иш берувчиларнинг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида»ги Қонуни. – Халқ сўзи, 2009 йил 17 апрел.
13. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилашни изчил давом еттириш-давр талаби. Президент Ислон Каримовнинг 2008 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2009 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи, 2009 йил 14 феврал.
14. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва

халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: Ўзбекистон, 2010.- 67 б.

15. Каримов И. А. Президентининг 2011-2015 йилларда республикмолия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига еришишнинг устувор йўналишлари тўғрисидаги қарори. //Халқ сўзи, 2010 йил 26 ноябр ПҚ-1438-сонли

16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси мажлисининг Қарори. “2012 йилда Республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2013 йилги иқтисодий дастурнинг асосий устувор вазифалари тўғрисида”, 2013 йил 22 январь.

17. Каримов И. А. “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги қонуннинг 15-18-moddасига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги қонуни. //Халқ сўзи, 2010 йил 16 ноябр, 33-сонли.

18. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. “Транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлигини суғурта қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида.// Халқ сўзи, 2011 йил 16 апрел №ЎРҚ-283.

19. Karimov I. A. “Sug’urta faoliyati to’g’risida”gi qonunniga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish to’g’risidagi qonuni. //Xalq so’zi, 2012 yil 12 апрел.

BAHOLASH MEZONLARI

REYTING BAHOLASH TIZIMI

Reyting nazorati jadvali

Reyting nazorati turlari	Semestr haftalari																				Attestatsiya	Ballar	Saralash ballari
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	20					
JN	0-5			0-6			0-6			0-6			0-6			0-6				0-35	39		
ON	0-17									0-18										0-35			
Σ (JN+ON)	0-70																						0-70
YaN																		0-30	0-30	0			
Jami	0-70																	0-30	0-100	56			

Izoh: Semestr haftalari soni ta'lim yo'nalishi(mutaxassislik)ning o'quv rejasi va o'quv jarayoni grafigiga muvofiq belgilanadi va farqlanishi mumkin (18-19 haftalar qishki ta'vil davri hisoblanadi).

JN bo'yicha baholash mezonlari

JNda amaliy mashg'ulotlar bo'yicha jadvalda keltirilgan semestr haftalari kesimida har bir mashg'ulotda talabaning o'zlashtirishiga mos ravishdagi mezon asosida 0-2 (yoki har 3(uch) hafta bo'yicha 0-6), jami 0-35 ballgacha jamlanishi belgilangan. JN bo'yicha 0-2(0-6) ballik tizimdagi mezonlar semestr boshida talabalar e'tiboriga etkaziladi.

ON bo'yicha baholash mezonlari

ON ma'ruza mashg'ulotlari materiallari asosida bir semestr davomi 2 marta o'tkaziladi. ON bo'yicha talaba jami 0-35 (har bir ONda 0-17 /0-18) ballgacha jamlashi mumkin.

Fanning o'qitilgan mavzulari bo'yicha o'zlashtirish nazorati turli shakllarda o'tkazilishi mumkin. Mazkur fandan ON test sinovi shaklida o'tkazilganda testlar soni va ularga mos ravishdagi mezon 0-17 /0-18 bal kesimida kafedra tomonidan alohida belgilanadi va talabalar e'tiboriga etkaziladi.

JN va ON bo'yicha reyting ballarini umumlashtirish mezonlari

Σ (JN+ON) 0-70 gacha bo'lgan reyting ballari quyidagi mezonlarga muvofiq umumlashtirilishi belgilangan:

Baholash mezonlari	Reyting ballari		Σ (JN+ON)
	JN	ON	
“Ijtimoiy sug'urta” fanidan amaliy mashg'ulotda o'tiladigan mavzulari bo'yicha har tomonlama chuqur va mukammal bilimga ega bo'lish kerak. Shu bilan bir qatorda nazariy va amaliy mashg'ulotlarda “Ijtimoiy sug'urta” faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha xulosa va qaror qabul qila oladi, mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo'llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	30-35	30-35	60-70
Fan mashg'ulotlari mavzulari bo'yicha to'la bilimga ega. Mashg'ulotlarda “Ijtimoiy sug'urta” faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo'llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	25-29	25-29	50-69

Fan mashg'ulotlari mavzulari bo'yicha koniqarli bilimga ega. Amaliy mashg'ulotda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	20(19)-24	20-24	39-49
Fan mashg'ulotlari mavzulari bo'yicha koniqarsiz bilimga ega. Amaliy mashg'ulotda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar yuzasidan aniq tasavvurga ega emas, bilmaydi.	0-19	0-19	0-38

YaN ni baholash mezonlari

YaN og'zaki, "Yozma ish" yoki "Test sinovi" shaklida 30(0-30) ballgacha belgilangan mezonlar asosida, majmualari (Yozma ish + test sinovi) shaklida 30(6/24) ballik tizim asosida o'tkaziladi.

Talabalarining fanni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini aniqlash mezonlari

Talabalarining fan bo'yicha bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish 0-100 ballik reyting tizimi asosida quyidagi mezonlarga muvofiq amalga oshiriladi:

Talabani fanni o'zlashtirishini nazorat qilish mezonlari	Ballar
"Ijtimoiy sug'urta" fani mashg'ulotlari jami mavzulari bo'yicha har tomonlama chuqur va mukammal bilimga ega. Nazariy va amaliy mashg'ulotlarda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha xulosa va qaror qabul qila oladi, mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo'llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	86-100
Fan mashg'ulotlari jami mavzulari bo'yicha to'la bilimga ega. Mashg'ulotlarda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha mustaqil mushohada yurita oladi, amalda qo'llay oladi, mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega.	71-85
Fan mashg'ulotlari jami mavzulari bo'yicha koniqarli bilimga ega. Amaliy mashg'ulotda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar bo'yicha mohiyatini tushuntira oladi, aytib beradi, tasavvurga ega .	55-70
Fan mashg'ulotlari jami mavzulari bo'yicha koniqarsiz bilimga ega. Amaliy mashg'ulotda "Ijtimoiy sug'urta" faoliyati bilan bog'liq masalalar yuzasidan aniq tasavvurga ega emas, bilmaydi.	0-54